

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

Diskuse o socialistickém realismu v meziválečném Československu

Disertační práce

Autor:	Mgr. Jana Drdová
Studijní program:	P7105 Historické vědy
Studijní obor:	České a československé dějiny
Vedoucí práce:	PhDr. Jan Mervart, Ph.D.
Místo a rok odevzdání disertační práce	Hradec Králové 2017

Zadání disertační práce

Autor: Mgr. Jana Drdová

Studium: F1020

Studijní program: P7105 Historické vědy

Studijní obor: České a československé dějiny

Název disertační práce: **Diskuse o socialistickém realismu v meziválečném Československu**

Název disertační práce The Discussion of Socialist Realism in the Interwar Czechoslovakia
AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem této práce je analyzovat diskuse, které probíhaly na stránkách vybraného levicového tisku v průběhu 30. let 20. století a věnovaly se otázce uplatnění socialistického realismu v československém meziválečném umění, a to zejména v literární tvorbě. Doplnily je a s nimi souvisely diskuse o dalších důležitých otázkách, jimiž se stala problematika svobody umělecké tvorby a vytvoření tzv. antifašistické kulturní levicové fronty jako reakce na rostoucí fašistické nebezpečí v Evropě. V práci jsou zaznamenány snahy československých levicových intelektuálů o sjednocení kulturní scény na základě socialistického realismu a programu jednotné kulturní levicové fronty, které byly doprovázeny obavami některých levicových umělců o zachování tvůrčí svobody. Pozornost je věnována také dvěma výrazným osobnostem na kulturní scéně tohoto období, které do diskusí zasáhly a formulovaly koncepci socialistického realismu - S. K. Neumannovi a Bedřichu Václavkovi. Pramennou základnou jsou především levicová periodika Haló noviny, Rudé právo, Tvorba, U-Blok a Lidová kultura; dále zejména osobní korespondence mezi výraznými kulturními levicovými představiteli.

Alexej KUSÁK, Kultura a politika v Československu 1945-1956, Praha 1998, Alessandro CATALANO, Rudá záře nad literaturou, Brno 2008, Ivan PFAFF, Česká levice proti Moskvě 1936-1938, Praha 1993, Boris GROYS, Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená kultura v Sovětském svazu, Praha 2010, Orlando FIGES, Natašín tanec: kulturní dějiny Ruska, Praha 2004, Michal BAUER, Ideologie a paměť: kodifikace ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let 20. století, Praha 2009, Květoslav CHVATÍK, Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky, Praha 1962, Prameny: utváření teorie socialistického realismu v české meziválečné literatuře. Manifesty a stati (red. Drahomíra Vlašínová, Štěpán Vlašín), Praha 1978. Dále studium v LA PNP pramenů osobní povahy (korespondence).

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Jan Mervart, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 18.12.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracovala pod vedením školitele samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 27. února 2017

.....
podpis autora

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla především poděkovat svému školiteli PhDr. Janu Mervartovi, Ph.D. za odborné rady, cenné postřehy, podněty a podporu v průběhu realizace této práce. Dále děkuji pracovníkům Literárního archivu Památníku národního písemnictví a Oddělení časopisů Knihovny Národního muzea v Praze za ochotu a vstřícnost, s jakou se snažili vyhovět mým požadavkům. Významem nikoliv poslední poděkování patří mé nejbližší rodině za všestrannou podporu a pomoc.

Anotace

Jana DRDOVÁ, *Diskuse o socialistickém realismu v meziválečném Československu*, Hradec Králové, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové 2017, 231 s. Disertační práce.

Cílem této práce je analyzovat diskuse, které probíhaly na stránkách vybraného levicového tisku v průběhu 30. let 20. století a věnovaly se otázce uplatnění socialistického realismu v československém meziválečném umění, a to zejména v literární tvorbě. Doplňovaly je a s nimi souvisely diskuse o dalších důležitých otázkách, jimiž se stala problematika svobody umělecké tvorby a vytvoření tzv. antifašistické kulturní levicové fronty jako reakce na rostoucí fašistické nebezpečí v Evropě. V práci jsou zaznamenány snahy československých levicových intelektuálů o sjednocení kulturní scény na základě socialistického realismu a programu jednotné kulturní levicové fronty, které byly doprovázeny obavami některých levicových umělců o zachování tvůrčí svobody. Pozornost je věnována také dvěma výrazným osobnostem na kulturní scéně tohoto období, které do diskusí zasáhly a formulovaly koncepci socialistického realismu - S. K. Neumannovi a Bedřichu Václavkovi. Pramennou základnou jsou především levicová periodika Haló noviny, Rudé právo, Tvorba, U-Blok a Lidová kultura; dále zejména osobní korespondence mezi výraznými kulturními levicovými představiteli.

Klíčová slova:

Socialistický realismus, antifašistická kulturní levicová fronta, Bedřich Václavek, S. K. Neumann, kulturní politika KSČ, 1. polovina 20. století

Annotation

Jana DRDOVÁ, *The Discussion of Socialist Realism in the Interwar Czechoslovakia*, Hradec Králové, Faculty of Arts of the University of Hradec Králové 2017, 231 p. Dissertation Thesis.

The aim of this study is to analyze the discussions which took place on the pages of the selected leftist press in the course of the 1930s and were devoted to the question of the application of socialist realism in Czechoslovak interwar art, especially in literary works. They were complemented with discussions on other important issues, which have become the issue of freedom of artistic creation and the creation of antifascist cultural leftist front as a response to the growing fascist danger in Europe. The work noted the efforts of the Czechoslovak leftist intellectuals to unify the cultural scene on the basis of socialist realism and cultural programme of the united cultural leftist front which were accompanied by fears of some leftist artists that the creative freedom would not be maintained. Attention is also paid to two significant figures on the cultural scene of that period who affected the discussions and formulated the concept of socialist realism – S.K. Neumann and Bedřich Václavek. The principal sources of information are mainly leftist periodicals *Haló noviny*, *Rudé právo*, *Tvorba*, *U-Blok* a *Lidová kultura*; then especially private correspondence among prominent cultural leftist representatives.

Key words:

Socialist realism, antifascist cultural leftist front, Bedřich Václavek, S. K. Neumann, cultural policy of the Communist Party of Czechoslovakia, the 1st half of the 20th century

Obsah

Úvod	8
1.1 Úvod do problematiky, cíle předkládané práce	8
1.2 Charakteristika pramenů, metody práce a její struktura	11
2 Česká levicová kultura po první světové válce	22
3 KSČ a její kulturní politika	33
4 Koncepce socialistického realismu a československá kulturní levice	56
4.1 Co je socialistický realismus a jeho pojetí v SSSR	56
4.2 Sjezd sovětských spisovatelů jako impuls k československým diskusím o socialistickém realismu	65
4.3 Diskuse o socialistickém realismu (a také surrealismu) na stránkách českého levicového tisku	71
4.4 Vznik skupiny socialistických realistů Blok	90
4.5 Václavkovo pojetí socialistického realismu a koncepce jeho skupiny	98
4.6 Kulturní politika Bloku ve druhé polovině 30. let	113
4.7 Neumannovo pojetí „pokrokové kultury“ a kulturní politika na stránkách časopisu Lidová kultura	123
5 Proces sjednocování kulturní levicové scény na základě antifašismu	141
6 Diskuse o umělecké svobodě a nezávislé kritice poměrů v Sovětském svazu	170
Závěr	201
Seznam zkratk	206
Seznam pramenů a literatury	207
Jmenný rejstřík	232

Úvod

1.1 Úvod do problematiky, cíle předkládané práce

Cílem předkládané disertační práce je analyzovat diskuse, které probíhaly mezi levicovými intelektuály v meziválečném Československu a týkaly se problematiky uplatnění socialistického realismu v československé kultuře, především v literatuře. Důvodem pro toto zaměření se stala skutečnost, že po roce 1989 nebyla vydána práce, která by se touto tematikou obšírněji a souhrnně zabývala. Zvýšený zájem, který byl věnovaný socialistickému realismu za předlistopadového režimu (už z prostého důvodu, že se jednalo o jedinou schválenou oficiální metodu umělecké práce), jako by byl dnes vyvažován přezíráním, jež se mohlo v období krátce po listopadovém převratu jevit jako do jisté míry pochopitelné. Samotný pojem socialistický realismus dodnes může vzbuzovat spíše negativní emoce v souvislosti s jeho nekritickým propagováním, násilným prosazováním v umělecké tvorbě se stanovením rigidních hranic pro ni; je nutné si nicméně připustit, že je nedílnou součástí „dějin“ české a slovenské kultury. V posledních letech se začaly objevovat odborné publikace, které se věnují z nemarxistických pozic československé kultuře především v období po únoru 1948¹ a tím i otázce socialistického realismu. Výše uvedená charakteristika tohoto diktovaného uměleckého směru, který se stal synonymem pro útlak a nesvobodu v kultuře, ovšem platí právě pro poúnorové období. Ve 30. letech 20. století byl socialistický realismus v podmínkách politické demokracie a svobodné kultury pouze jedním z mnoha uměleckých směrů, které (každý svým nezaměnitelným způsobem) ovlivňovaly a obohacovaly uměleckou tvorbu. Tehdy byl navíc chápán některými literárními teoretiky a kritiky (Bedřich Václavek, Kurt Konrad) jako směr dostatečně široký a „bohatý“, aby se s ním mohla ztotožnit řada tvůrců na kulturní levici. A právě

---

¹ Vladimír MACURA, *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*, Praha 2008; Petr ŠÁMAL, *Cesta otevřená. Hledání socialistické literatury v kritice 50. let*, Praha 2001; Jiří KNAPÍK, *Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948–1950*, Praha 2004; TÝŽ, *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*, Praha 2006; Michal BAUER, *Ideologie a paměť: kodifikace ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let 20. století*, Praha 2009.

toto krystalizování socialistického realismu v Československu mezi dvěma válkami se stalo hlavním zájmem předkládané disertační práce.

V průběhu výzkumu jsem si stanovila základní okruhy otázek, na něž jsem se snažila nalézt odpovědi. Ze začátku jsem se zaměřila na stěžejní a již zmíněnou otázku uplatnění socialistického realismu v československé kultuře, konkrétně v literatuře. Inspirací se tehdy stala publikace Květoslava Chvatíka o Bedřichu Václavkovi,² která přinesla základní vhled do kulturní levicové scény v meziválečném Československu a povědomí o Václavkově kulturní politice uplatňované ve 30. letech ve skupině Blok, stejně jako o jeho pojetí socialistického realismu. Zajímalo mě, jak byl nový umělecký směr formulován a definován nejen Václavkem, ale i dalšími výraznými kulturními osobnostmi, které zasahovaly do kulturně-politických diskusí, v nichž předkládaly vlastní interpretace. V nich se často objevoval názor, že na základě jednoho programu je nezbytné sjednotit meziválečnou kulturní levicovou scénu. S diskusemi o socialistickém realismu tak byla spojována další neméně podstatná otázka – je možné sjednotit levicovou „kulturní frontu“? A byla by tato jednota žádoucí a přínosná pro vývoj umělecké tvorby? Bylo více než zřejmé, že odpovědi diskutujících se budou lišit. Pokud byl prosazovaný názor, že jednotícím pojítkem měl být socialistický realismus, nabízela se přirozeně další otázka, zda se kulturní levice dokázala (a chtěla) sjednotit právě na jeho základě. Byl socialistický realismus programem dostatečně širokým, aby se s ním dokázala ztotožnit celá kulturní levice? A pokud ne, nenabízela se širší koncepce, která mohla tento úkol splnit? Mohl se takovým pojítkem stát paralelní „konkurenční“ směr socialistického realismu – surrealismus? Byla možná mezi stoupenci obou uvedených uměleckých směrů spolupráce, nebo vzájemné odlišnosti musely zákonitě vést k nevyhnutelnému rozkolu?

V diskusích o socialistickém realismu se často objevoval neméně důležitý problém, který byl příčinou rozporů mezi jednotlivými levicovými intelektuály. Nejedna z nich si musel zodpovědět následující otázku: přijmu-li socialistický realismus za jedinou metodu své umělecké práce, nebude to pro mě znamenat omezení mé umělecké svobody? Obavy byly podníceny také děním v SSSR ve druhé polovině 30. let v souvislosti s represemi v oblasti politiky i kultury. Objevovaly se pochyby, zda je kultura v SSSR opravdu svobodná. Situace na kulturní levici se zkomplikovala tím, že kritika sovětských poměrů začala být ve druhé polovině 30. let pro část levicových

---

² Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky*, Praha 1962.

tvůrců zcela nepřijatelnou. Argumenty některých představitelů byly oponenty hodnoceny jako nepřijatelné a začali veřejně bránit svobodu diskusí a vlastního názoru. Diskuse o uplatnění socialistického realismu tak byly v tomto období doprovázeny otázkou svobody v sovětské a československé kultuře. Rozkol v řadách kulturní levice se začal prohlubovat.

V souvislosti s výše zmíněnými otázkami bylo potřeba analyzovat kulturní politiku komunistické strany v uvedeném období, tedy zodpovědět otázku, jakou kulturní politiku strana ve skutečnosti prosazovala. Ve své práci se nicméně také zabývám pojetím kulturní politiky B. Václavka (uplatňované ve skupině Blok) a S. K. Neumanna (realizované v rámci Lidové kultury) ve 30. letech. Jejich vzájemné porovnání přitom tvoří další část práce. Podporovala KSCŘ radikální Neumannovu linii, kterou se z obav před reakcí levicové veřejnosti obávala uvést v život? Nebo jí spíše vyhovovala umírněnější Václavkova, jež se snažila nenarušovat obtížně vznikající sjednocování kulturní levice?

Cílem předkládané práce je tak podat syntetický obraz meziválečné levicové kulturní scény ve světle výše nastolených otázek, na jejichž základě byly vymezeny tři tematické okruhy. Základním se staly diskuse o socialistickém realismu, v nichž byly prezentovány názory, zda lze socialistický realismus uplatnit v československém kulturním prostředí, jestli může být programem pro celou kulturní levičičku a zda tvorba v jeho duchu nebude znamenat omezení umělecké, tvůrčí práce. Otázky týkající se svobody umělecké tvorby, svobodné kultury se staly námětem diskusí ve světle tehdejších událostí v Evropě. Jednak to bylo nastolení diktatury v Německu, které vyvolávalo obavy o osud Československa, varovalo před zavedením podobného režimu i u nás a před omezováním politických a kulturních svobod. Další skutečností byla situace v SSSR zejména ve druhé polovině 30. let, kdy se začaly objevovat pochybnosti o svobodě tamní kultury. V reakci na omezování diskusí kulturními stalinisty u nás pak někteří levicoví intelektuálové upozorňovali na nutnost zachování svobodných diskusí, zaujímání vlastního kritického názoru k aktuálním otázkám. Je třeba zdůraznit i další tematický okruh – problematiku sjednocení kulturní levice na základě jednotného programu, jímž se stal boj proti fašismu v oblasti politiky i kultury.

Práce popisuje situaci na levicové kulturní scéně v období meziválečného Československa, ovšem důraz klade na třicátá léta, kdy se rozvinuly diskuse o socialistickém realismu. Zabývá se kulturou na území tehdejšího Československa,

především ovšem českou kulturou. Pokud jsou v textu zmiňováni slovenští umělci, spisovatelé, tak se jedná o ty, kteří se zapojili do diskusí probíhajících na stránkách českého tisku. Stav sovětské kultury v uvedeném období je popsán pouze pro pochopení souvislostí ve vztahu ke koncepci socialistického realismu a situace na československé levicové kulturní scéně v uvedeném období, na kterou mělo dění v SSSR nemalý vliv. Bylo již také uvedeno, že se práce věnuje výhradně diskusím v oblasti literatury. Okrajově je v práci zaznamenána diskuse týkající se moderního výtvarného umění, protože se to jevílo nutné v souvislosti s charakterizováním kulturní politiky v uvedeném období.

1.2 Charakteristika pramenů, metody práce a její struktura

Již bylo uvedeno, že tématem předkládané disertační práce jsou diskuse, které probíhaly mezi jednotlivými levicovými intelektuály v meziválečném Československu a věnovaly se vybraným okruhům problémů, mezi nimiž se ústředním stala otázka uplatnění nového uměleckého směru – socialistického realismu - v československé kultuře, konkrétně literatuře. Analyzovat tyto probíhající diskuse a pokusit se o jejich interpretaci je hlavním cílem této práce. Byly vybrány následující levicové noviny a časopisy, na jejichž stránkách diskuse probíhaly a kde byly zaznamenány i ohlasy, jaké ve veřejnosti vyvolaly: *U* (často uváděno jako *U-Blok*), *Lidová kultura*, *Index*, *Středisko*, *Tvorba*, *Haló noviny* a *Rudé právo*. Pro tuto práci jsem využila také výběry kulturní a politické publicistiky jednotlivých levicových osobností, které byly (bez jedné výjimky) knižně vydány před rokem 1989³, nebo výběry článků vztahujících se

---

³ Pro seznámení s žurnalistickými příspěvky Vítězslava Nezvala jsou cenné dva následující výběry, srov. Vítězslav NEZVAL, *Manifesty, eseje a kritické projevy z let 1931-1941*, ed. Milan Blahynka, Praha 1974; TÝŽ, *Manifesty, eseje a kritické projevy z poetismu 1921-1930*, ed. Milan Blahynka, Praha 1967. K publicistice K. Teiga vyšly následující výběry, srov. Karel TEIGE, *Výbor z díla II. Zápasy o smysl moderní tvorby. Studie z třicátých let*, ed. Jiří Brabec, Vratislav Effenberger, Praha 1969 (druhé vydání je z roku 2012); TÝŽ, *Svět stavby a básně. Studie z dvacátých let*, ed. Zina Trochová, Praha 1966; *Čtení o Karlu Teigovi, vize, realizace, divergence 1919-1938*, ed. Jan Wiendl, Praha 2015. K Petru Jilemnickému srov. Štěpán Vlašín, *Kronika cesty Petra Jilemnického: výbor publicistiky, korespondence a veršů*, Hradec Králové 1979. K publicistice S. K. Neumanna srov. S. K. NEUMANN, *Rozumění umění*, ed. Milada Chlábková, Praha 1976; TÝŽ, *Stati o umění a politice*, ed. Jaromír Lang, Praha 1980; TÝŽ, *O umění*, ed. Jiří Brabec, Praha 1958; TÝŽ, *Umění a politika I, II*, ed. Jiří Taufer, L. Špačková, Praha 1953, 1956. K publicistice Julia Fučíka, srov. Julius FUČÍK, *Milujeme svůj národ: poslední články a úvahy*, red. Ladislav Štoll, Gusta Fučíková, Praha 1948; TÝŽ, *Obyčejný kapitalismus, Výbor*

k určitým diskusním okruhům.⁴ Základní studie a diskusní příspěvky, jež se týkaly otázky formulování, definování socialistického realismu v československé kultuře a možnostem jeho uplatnění v ní, přinesl výbor vydaný v roce 1978 a redigovaný Štěpánem Vlašínem a Drahomírou Vlašínovou.⁵ Stěžejní příspěvky z diskusí o socialistickém realismu (a současně také o surrealismu a dalších neméně důležitých otázkách) vyšly knižně v době, ve které probíhaly.⁶

Za diskusemi o vybraných okruzích problémů stojí konkrétní postavy kulturní levicové scény. Snažit se postihnout tyto diskuse bez zřetele k těm, kdo se na nich podíleli, kdo je „spoluvytvářeli“, je zcela nemožné. Pozornost se zaměřila zejména na ty výrazné levicové intelektuály, kteří se do nich zapojili a kteří je svou prací (literárně-kritickou a teoretickou) obohacovali, vytvářeli pro ně určitou „základnu“ a podněty. Můj zájem se nejprve obrátil na marxistického literárního kritika a teoretika Bedřicha Václavka, který v průběhu 30. let vytvářel tvořivou, syntetickou koncepci nového uměleckého směru, socialistického realismu, a na tomto poli vykonal nepřeborné množství práce. Jeho koncepce byla v některých aspektech protikladná (i když v jiných se doplňovala) s pojetím socialistického realismu u další výrazné osobnosti radikálně levicové scény – S. K. Neumanna. Porovnat odstíny odlišností a shod mezi nimi (a s tím i porovnat jejich pojetí kulturní politiky) se stalo jedním z dalších úkolů této práce. Z tohoto důvodu je vedle B. Václavka věnována zvýšená pozornost také S. K. Neumannovi.⁷ Oba levicoví intelektuálové ovšem nebyli jedinými, kteří podnětně

---

z politických článků, polemik a literárních statí z let 1926-1938, red. Danica Kozlová, Praha 1978; TÝŽ, *Stati o literatuře: literární kritiky, polemiky a studie*, red. Ladislav Štoll, Gusta Fučíková, Praha 1951; TÝŽ, *Víra uhlířská: kritiky a studie k povaze české kultury*, red. Jaromír Pelc, Praha 1966; TÝŽ, *Politické články a polemiky (2 sv.)*, red. Ladislav Štoll, Gusta Fučíková, Praha 1953, 1954. Publicistika Ladislava Štolla je soustředěna v následujícím výboru: Ladislav ŠTOLL, *Z bojů na levé frontě*, ed. Jaromír Dvořák, Miloš Tomčík, Praha 1964. K publicistice Kurta Konrada srov. Kurt KONRAD, *Ztvárněte skutečnost*, ed. Jiří Brabec, Praha 1963; TÝŽ, *O revoluční tradici české literatury*, ed. Štěpán Vlašín, Praha 1980.

⁴ *Avantgarda známá a neznámá I. Proletářská poezie a poetismus*, ed. Štěpán Vlašín, Praha 1971; *Avantgarda známá a neznámá II. Vrchol a krize poetismu 1925-1928*, ed. Štěpán Vlašín, Praha 1972; *Avantgarda známá a neznámá III. Generační diskuse 1929-1931*, Štěpán Vlašín, Praha 1970.

⁵ *Prameny: Utváření teorie socialistického realismu v české meziválečné literatuře. Manifesty a stati*, ed. Drahomíra Vlašínová, Štěpán Vlašín, Praha 1978.

⁶ *Socialistický realismus: sborník*, Praha 1935; *Surrealismus v diskusi: sborník*, Praha 1934; Karel TEIGE, *Surrealismus proti proudu: surrealistická skupina odpovídá Vítězslavu Nezvalovi, J. Fučíkovi, Kurtu Konradovi, St. K. Neumannovi, J. Rybákovi, L. Štollovi aj.*, Praha 1938; Emil František BURIAN, *Pražská dramaturgie 1937*, Praha 1938.

⁷ V literatuře věnované osobnosti S. K. Neumanna se autoři zabývali rozborem jeho kulturní politiky, srov. např. Stanislava JAROŠOVÁ, *Dokumenty. Neumannova koncepce lidové kultury na konci třicátých let*, Česká literatura 11, č. 3, 1963, s. 229-238. O životě a díle Neumanna srov. Miroslav MACHÁČEK,

zasahovali do kulturně-politických diskusí ve vymezeném období. Předkládaná práce proto vychází také z životopisných studií, které byly věnovány dalším levicovým intelektuálům, spisovatelům, literárním kritikům a teoretikům. Z nich je nutné zmínit zejména Kurta Konrada⁸ nebo Petra Jilemnického.⁹ Portréty vybraných levicových osobností (bohužel ideologicky zatížené, nicméně v některých dílčích bodech rovněž přínosné) jsou vykresleny např. ve výboru *Spoluvytvářet pravdu zítřka*.¹⁰ Pro dokreslení dobové situace a postav československé kulturní scény jsem využila publikace, v nichž jejich autoři vzpomínali na své současníky-kolegy a podávali obraz doby, kterou sami prožili. V této souvislosti je nutné zmínit kritika, novináře a spisovatele Josefa Rybáka,¹¹ literárního kritika a historika Jiřího Tauerera,¹² literárního kritika Ladislava Štolla,¹³ literárního historika a kritika Václava Pekárka,¹⁴ filozofa a sociologa Josefa Ludvíka Fischera,¹⁵ spisovatelku Marii Pujmanovou¹⁶ nebo Lídu Špačkovou, která vzpomínala na svého partnera S. K. Neumanna.¹⁷

Stanislav K. Neumann, Praha 1985; František KAUTMAN, *St. K. Neumann: člověk a dílo 1875-1917*, Praha 1966; Jiří TAUFER, *St. K. Neumann: básník, jeho doba a odkaz*, Praha 1956; Jaromír LANG, *St. K. Neumann: čtyři přednášky*, Praha 1957; Bedřich VÁCLAVEK, *St. K. Neumann 1875-1935*, Praha 1935. Velká pozornost byla Neumannovi věnována v souvislosti s jeho úmrtím, kdy se o něm v tisku objevovaly oslavné články. Srov. např. Jiří TAUFER, *St. K. Neumann mrtev*, *Tvorba* 16, č. 27, 1947, s. 493-497; Zdeněk NEJEDLÝ, *Básník, bojovník, dělník*, tamtéž, s. 498-499; Ludvík Svoboda, *Neumannovo dílo literární*, tamtéž, s. 501-502. Toto celé číslo *Tvorby* bylo věnováno památce zesnulého Neumanna a svými články, vzpomínkami dále přispěli spisovatelé Marie Majerová, Marie Pujmanová, A. M. Píša, umělec Adolf Hoffmeister, Neumannova partnerka Lída Špačková aj. Srov. další oslavné články po jeho smrti, např. František BURIÁNEK, *St. K. Neumann – největší básník naší společnosti. 5. června 1955 by se dožil 80 let*, *Literární noviny* 4, č. 23, 4. 6. 1955, s. 1, 2; A. M. PÍŠA, *Nejmladší z mladých*, tamtéž, s. 5; Karel NOVÝ, *Malá vzpomínka na velikého básníka*, tamtéž, s. 4; Václav LACINA, *Nezapomenutelný učitel*, tamtéž, s. 6.

⁸ Jaromír JANOUŠEK, *Kurt Konrad, protifašistický bojovník, novinář a historik*, Praha 1956; Jiří HOLÝ, *Novinář Kurt Konrad*, Praha 1985. Srov. také studii Květoslava CHVATÍKA *Literární teoretik Kurt Konrad*, *Literární noviny* 10, č. 38, 23. 9. 1961, s. 3.

⁹ Peter JILEMNICKÝ, *Vždy s ludom. Život a dielo v dokumentoch*, Martin 1989.

¹⁰ Štěpán VLAŠÍN a kol., *Spoluvytvářet pravdu zítřka: česká meziválečná marxistická kritika*, Praha 1982.

¹¹ Josef RYBÁK, *S orlími křídly*, Praha 1954.

¹² Jiří TAUFER, *Strana, lidé, pokolení: kapitoly o době a vrstevnících*, Praha 1962.

¹³ Ladislav ŠTOLL, *Socialismus a osobnosti: medailony, studie, vzpomínky*, Praha 1974; TÝŽ, *Z kulturních zápasů: vzpomínky, rozhovory, portréty, stati, korespondence*, ed. Štěpán Vlašín, Praha 1986.

¹⁴ Václav PEKÁREK, *Literatura a skutečnost. Stati a kritiky*, Praha 1962; TÝŽ, *Díla a osobnosti. Studie a kritiky*, Praha 1977.

¹⁵ Josef Ludvík FISCHER, *Listy o druhých a o sobě*, Praha 2005.

¹⁶ Marie PUJMANOVÁ, *Vyznání a úvahy*, Praha 1959. Srov. také krátkou časopiseckou vzpomínku na B. Václavka: TÝŽ, *Vzpomínky na Bedřicha Václavka*, *Nový život* 5, č. 4, 1953, s. 493-494.

¹⁷ Lída ŠPAČKOVÁ, *Takový byl*, Praha 1948. V této souvislosti je nutné zmínit také vydání pamětí druhé manželky Neumanna – Boženy Neumannové (roz. Hodačové), která v nich vzpomínala na život

Při bližším zaměření na osobnost B. Václavka je nutno konstatovat, že nejspoustavněji se jeho životu a dílu věnovali literární kritik a historik Štěpán Vlašín,¹⁸ literární historik Jaromír Dvořák¹⁹ a literární teoretik, estetik a filozof Květoslav Chvatík, který ve své práci *Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky*²⁰ zasadil literárněvědné a kritické dílo Václavka do kontextu estetických a uměleckých proudů dvacátých a třicátých let 20. století.²¹ Jaromír Dvořák se podílel (vedle Roberta Smetany, muzikologa a dlouholetého Václavkova spolupracovníka v oboru folkloristiky, a romanisty J. Š. Kvapila) na pořádání každoroční konference *Václavkova Olomouc*, která se zabývala uměnovědnými a kulturněpolitickými problémy. První konference se uskutečnila v březnu 1960 na půdě Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (do příprav se významně zapojili také členové Katedry českého jazyka a literatury Filozofické fakulty Univerzity Palackého) a v této tradici se pokračovalo až do roku 1987. Z každého ročníku konference vzešel sborník obsahující zredigované diskusní příspěvky, které se věnovaly nejen osobnosti samotného Václavka a jeho aktivitám na kulturním poli, ale i otázkám utváření koncepce socialistického realismu, marxistické literární kritiky v meziválečném Československu, meziválečné avantgardy aj. V roce 1964 byl z podnětu R. Smetany, J. Š. Kvapila a J. Dvořáka vybudován Kabinet B. Václavka jako mezikatedrového pracoviště Filozofické fakulty UP,²² které dlouhodobě vedl právě Dvořák; kabinet byl zrušen v roce 1990.²³

---

s „bouřlivákem“ v letech 1904-1918. Srov. Božena NEUMANNOVÁ, *Byla jsem ženou slavného muže*, Brno 1998.

¹⁸ Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek: studie s ukázkami z díla*, Praha 1979; TÝŽ, *Spoluvytvářet pravdu zítřka: Česká meziválečná marxistická kritika*, Praha 1982.

¹⁹ Jaromír DVOŘÁK, *Kritické stati z třicátých let*, Praha 1975; Jaromír DVOŘÁK, Zdeněk FILIP, František LÓN, *Bedřich Václavek v Olomouci a jeho boj proti fašismu*, Olomouc 1960; Jaromír DVOŘÁK, *Blok socialistických spisovatelů před 25 lety*, Červený květ 9, č. 3, 1964, s. 94-95; TÝŽ, *Bedřich Václavek, průkopník socialistického realismu*, Literární měsíčník 6, č. 4, 1977, s. 32- 37; TÝŽ, *Na paměť Jiřího Taura (1911-1986) a Bedřicha Václavka (1897-1943)*, Nová svoboda 43, č. 16, 21. 1. 1987, s. 5; TÝŽ, *Jiří Tauer a vznik Bloku socialistických spisovatelů*, Literární měsíčník 10, č. 6, 1981, s. 31 – 35.

²⁰ Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky*, Praha 1962.

²¹ Srov. také jeho studii: *Bedřich Václavek jako teoretik socialistického realismu*, Česká literatura 8, č. 2, květen 1960, s. 167-196.

²² Jaroslava DVOŘÁKOVÁ, *Aby nebylo zapomenuto - Geneze konferencí Václavkova Olomouc*, dostupné z <http://www.obrys-kmen.cz/archivok/?rok=2008&cis=44&tisk=05> [cit. 2016-11-09].

²³ vb, *Václavkova Olomouc – léta tučná i hubená*, Zpravodaj Výboru národní kultury 3, 2002, s. 34; Jaromír DVOŘÁK, *Polistopadová likvidace dědictví Bedřicha Václavka na Univerzitě Palackého a její útlum v Olomouci*, Zpravodaj Výboru národní kultury 3, 2002, s. 36.

Cenným pramenem pro tuto práci se staly také výbory s ukázkami z díla B. Václavka, opatřené kritickými poznámkami a úvodními statěmi.²⁴ Dále se jeho osobnosti a literárně-kritické a teoretické práci věnovali z řad současníků a přátel např. Václav Pekárek²⁵ nebo Jiří Taufer.²⁶ Vděčně na něho vzpomínali jeho spolupracovníci a známí z řad publicistů, spisovatelů, a to i prostřednictvím krátkých příspěvků v tisku.²⁷ Vyšel také „vzpomínkový sborník“, vydaný k jeho nedožitým šedesátinám. Přispěli do něj bývalí spolupracovníci a známí, kteří mu tím chtěli vzdát hold. Představovali ho tak v mnoha „rolích“ – jako středoškolského učitele, erudovaného vědce, literárního teoretika, „průkopníka“ socialistického realismu, redaktora časopisů *Středisko*, *Index* aj.²⁸ O jeho životě a díle se psaly studie, jež vycházely knižně v jednotlivých sbornících.²⁹ Dále jsem využila teoretické práce B. Václavka vydané knižně, které mi pomohly definovat Václavkovy náhledy na jednotlivé literární a kulturní otázky.³⁰ Z výše uvedených skutečností vyplývá, že osobnost Bedřicha Václavka se těšila zvýšené pozornosti v období před listopadem 1989.

Cenným pramenem pro tuto práci se stala osobní korespondence vybraných levicových osobností. Pomocí ní jsem mohla analyzovat jejich názory, postoje

---

²⁴ Bedřich VÁCLAVEK, *Kritické stati z třicátých let*, Praha 1975; TÝŽ, *Tradice a modernost: výbor z díla B. Václavka*, ed. František Valouch, Jaromír Dvořák, Praha 1973; TÝŽ, *Tvorba a skutečnost*, Praha 1980; TÝŽ, *Tvorba a společnost: k obecným otázkám tvorby*, Praha 1961; TÝŽ, *Literární studie a podobizny*, Praha 1962.

²⁵ Václav PEKÁREK, *Bedřich Václavek: marxistický kritik a estetik*, Praha 1972; TÝŽ, *Literární skupina Blok*, Literární měsíčník 6, č. 1, 1977, s. 14; TÝŽ, *Plán posledního ročníku Václavkova časopisu Blok-U*, Literární měsíčník 11, č. 7, 1982, s. 106-107; TÝŽ, *K historii literární skupiny Blok*. In: *Václavkova Olomouc 1962: o marxistické kritice let třicátých*, ed. Jaromír Dvořák, J. Š. Kvapil, Ostrava 1964, s. 93-103.

²⁶ Jiří TAUFER, *O Bedřichu Václavkovi*, Praha 1957.

²⁷ Marie PUJMANOVÁ, *Vzpomínky na Bedřicha Václavka*, Nový život 5, č. 4, 1953, s. 493-494; *Vzpomínáme na Bedřicha Václavka*, Tvorba 15, č. 3, 1940, s. 40-41; Lumír ČIVRNÝ, *Bojovník za kulturu a život*, tamtéž, s. 42.

²⁸ *Index – vzpomínkový sborník Bedřicha Václavka: 1897 – 1957*, red. Otakar Franěk a kol., Brno 1957.

²⁹ *Bedřich Václavek: sborník studií*, ed. Josef Hrabák, Brno 1963; *Bedřich Václavek: spoluvůrce pokrokové kulturní politiky*, Brno 1977; *Odkaz Bedřicha Václavka stále živý*, Konference o životě, díle a odkazu B. Václavka v Třebíči dne 2. března 1973, Třebíč 1974; František VALOUCH, *Zrod a vývoj Bedřicha Václavka jako kritika marxistického typu*. In: *Václavkova Olomouc 1972: Bedřich Václavek a úkoly marxistické kritiky*, red. Jaromír Dvořák, Jiří Fiala, Praha 1975, s. 9-15; Zdeněk BODLÁK, *Václavkova koncepce socialistického realismu a Taufrovův tvůrčí vývoj*. In: *Václavkova Olomouc 1987: kapitoly z dějin literární historie*, Olomouc 1989, s. 155-163; Vladislav Vančura a Bedřich Václavek. In: Jiří POLÁČEK, *Tvorba a recepce: studie o meziválečné české literatuře*, Brno, 2003, s. 45-55; Jiří SKALIČKA, *Bedřich Václavek o S. K. Neumannovi*. In: *Václavkova Olomouc 1975: Tradice meziválečné marxistické kritiky a budování socialismu v Československu*, Praha 1978, s. 121-124.

³⁰ Srov. zejména Bedřich VÁCLAVEK, *Tvorbou k realitě: studie k problematice současné české literatury*, Olomouc 1937; TÝŽ, *Česká literatura 20. století*, Praha 1935.

k určitým okruhům problémů, stejně jako vztahy mezi jednotlivými představiteli, které se promítaly i do charakteru kulturních diskusí. Obsáhlá je zejména korespondence Bedřicha Václavka a Jana Nohy, jeho blízkého spolupracovníka v redakci časopisu *U*, a právě na ni jsem se zaměřila. Pravidelně, s obdivuhodnou frekvencí (vzhledem k jeho pracovním a jiným povinnostem) psal Václavek svým nejbližším spolupracovníkům dopisy, v nichž někdy až velmi podrobně popisoval především své pracovní plány – ať už se týkaly vlastních vědeckých aktivit nebo redigování časopisů a řízení skupiny Blok. Jeho korespondence se tak stala přínosnou pro zodpovězení řady otázek (např. vedení časopisů *Středisko*, *U*, činnost skupiny Blok aj.). K tomu je nutné vzít v úvahu, že Václavek jako hlavní představitel skupiny Blok nežil v té době v Praze ani v Brně, kde působili další jeho spolupracovníci. Proto musel řadu organizačních (a dalších důležitých otázek) projednávat právě prostřednictvím korespondence. V části práce se zabývám problematikou odchodu Jana Nohy z redakce časopisu *U* na konci roku 1937 a jeho vystoupení ze skupiny Blok. V odborné literatuře se tato skutečnost většinou odbývá strohými informacemi o názorovém vývoji jak Jana Nohy, tak hlavního redaktora *U* Bedřicha Václavka, což bývá většinou doloženo zveřejněnými publicistickými články. Mě však zajímalo, jak se spor mezi těmito dvěma nejvýznamnějšími aktéry vyvíjel, jaký měl ohlas v samotné skupině Blok a jaký na ni měl dopad. Právě tehdy se mi stala korespondence mezi Bedřichem Václavkem a Janem Nohou neocenitelným pramenem. Pomohla mi přitom nahlédnout pod povrch věcí a zjistit, že situace ve skupině Blok byla natolik komplikovaná, že si badatel nevystačí s jednoduchými, strohými formulacemi. Stejně tak postoj B. Václavka k Nohovu setrvání v redakci časopisu nebyl od začátku jednoznačný a procházel vývojem, ve kterém se odrážela míra komplikovanosti situace a vazeb na kulturní levicové scéně. Pro svou práci jsem využila korespondenci uloženou ve fondech Literárního archivu Památníku národního písemnictví v Praze. Část korespondence mezi jednotlivými protagonisty vyšla také knižně,³¹ většinou ale byla zveřejněna prostřednictvím příspěvků v tisku.³²

---

³¹ Peter JILEMNICKÝ, *Bojuje se mečem: výbor ze statí, přednášek a korespondence o literatuře*, ed. Olga Jilemnická, Břetislav Truhlář, Praha 1954; Ladislav ŠTOLL, *Z kulturních zápasů: vzpomínky, rozhovory, portréty, statí, korespondence*, Praha 1986.

³² Jaromír DVOŘÁK, *Dokumenty. S. K. Neumann Václavkovi*, Literární měsíčník 4, č. 10, 1975, s. 102-104; *Z listáře Bloku socialistických spisovatelů*, Literární měsíčník 6, č. 4, 1977, s. 96-100; Jaromír DVOŘÁK, *Dokument o spolupráci Jiřího Taura s Bedřichem Václavkem roku 1934*, Literární měsíčník 10, č. 6, 1981, s. 107-109; Václav PEKÁREK, *K bojům o socialistický realismus*, Tvorba 24, č. 1,

Nezbytná pro práci byla také orientace v literatuře obsahující přehled politického a kulturního vývoje Československa v meziválečném období. K dispozici je řada publikací vydaných před rokem 1989, které z ideologických pozic popisují vývoj české meziválečné literatury v souvislosti s politikou komunistické strany,³³ případně k této problematice existuje řada drobnějších studií,³⁴ neboť téma vztahu československé literatury a KSČ bylo poměrně frekventované. V dílčích aspektech přinášejí uvedené publikace a příspěvky vhled do vybraných okruhů otázek, současná výzkumná práce však na nich nemůže být založena. Je nutné pracovat s novější literaturou, nezátíženou výklady z marxisticko-leninských pozic. V této souvislosti je nutné znovu připomenout, že tématu socialistického realismu v československé literatuře nebyla po roce 1989 věnována dostatečná pozornost, zatímco za minulého režimu se jím z ideologických pozic zabývala řada autorů.³⁵ Pokud dnes vycházejí studie a odborné práce věnující se kulturněpolitickému vývoji Československa, zaměřují se zejména na období po roce 1945. V nich sice není opomíjena skutečnost, že socialistický realismus jako nová koncepce byl formován již ve 30. letech, do hloubky se však tomuto problému nevěnují.

---

1. ledna 1959, s. 10-11; Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna B. Václavkovi*. In: *Václavkova Olomouc 1962: o marxistické kritice let třicátých*, Ostrava 1964, s. 393-413; TÝŽ, *Korespondence Ivana Olbrachta Bedřicha Václavkovi*. In: *Václavkova Olomouc 1962: o marxistické kritice let třicátých*, Ostrava 1964, s. 414-435; *Protifašistické aspekty korespondence Bedřicha Václavka Františku Halasovi*. In: *Václavkova Olomouc 1981, Česká a slovenská literatura 1930-1980 v boji proti fašismu a válce*, Praha 1984, s. 104 -117.

³³ Miloslav BRŮŽEK a kol., *Ve znamení avantgardy: ohlas zápasů Komunistické strany Československa v kultuře našich národů 1918-1988*, Praha 1989; *Česká literatura v boji proti fašismu*, red. Milan BLAHYNKA, Praha 1987; Květuše HYRŠLOVÁ, *Česká inteligence a protifašistická fronta*, Praha 1985; Radko PYTLÍK, *Česká literatura v evropském kontextu*, Praha 1982.

³⁴ Milan BLAHYNKA, *Česká literatura v zápase proti fašismu*, *Česká literatura* 29, č. 5, 1981, s. 500-507; Ladislav SOLDÁN, *Vývojové problémy české literatury třicátých let ve vztahu k zápasům KSČ*, *Česká literatura* 29, č. 5, 1981, s. 491-499; *KSČ a literatura: referát a diskusní příspěvky ze semináře k 50. výročí KSČ, uspořádaného 17. března 1971*, ed. Štěpán Vlašín, Praha 1971; *Strana a literatura: sborník k šedesátému výročí vzniku Komunistické strany Československa*, Praha 1981.

³⁵ Miloslav NOSEK, *Programové úsilí o socialistický realismus v třicátých letech*, *Česká literatura* 11, č. 2, 1963, s. 111-116; Věra LINHARTOVÁ, *Podíl „U“ Bloku na formování metody socialistického realismu*, *Slavica slovaca* 15, č. 2, 1980, s. 147-161; Drahomíra VLAŠÍNOVÁ, *Diskuse o socialistickém realismu v polovině 30. let*. In: *Václavkova Olomouc 1975: tradice české meziválečné marxistické kritiky a budování socialismu v Československu*, Praha 1978, s. 33-37; Jaromír DVOŘÁK, *Tradice a perspektivy socialistického realismu v Československu*. In: *Václavkova Olomouc 1973: O socialistickém realismu*, Praha 1976, s. 71-76; Štěpán VLAŠÍN, *Václavkova koncepce socialistického realismu a některé naše aktuální problémy*. In: *Václavkova Olomouc 1973: O socialistickém realismu*, Praha 1976, s. 77-82; Milan SUCHOMEL, *Recepce a koncepce (K syntetickému pojetí socialistického realismu v české marxistické kritice 30. let)*. In: *Václavkova Olomouc 1973: O socialistickém realismu*, Praha 1976, s. 97-101; Vladimír NOVOTNÝ, *K počátkům socialistického realismu v ruské a sovětské literatuře*. In: *Václavkova Olomouc 1973: O socialistickém realismu*, Praha 1976, s. 155-158.

Poukazuje se v nich na skutečnost, že uplatnění socialistického realismu v umění, literatuře bylo předmětem často bouřlivých diskusí, které probíhaly ještě v demokratických politických podmínkách. Dosud chybí práce, která by uceleně a především objektivně podala obraz kulturní levicové scény meziválečného Československa s akcentem na umělecký směr „přicházející z Moskvy“. Samotnému socialistickému realismu v literární tvorbě se věnuje práce literárního vědce a spisovatele Vladimíra Macury³⁶ nebo studie literárního historika Pavla Janáčka.³⁷ Ivan Pfaff nejprve souhrnně ve své publikaci a poté v jednotlivých časopiseckých studiích popisoval situaci na československé kulturní levici ve 30. letech ve světle ohlasů stalinské kulturní politiky v SSSR. Zabýval se otázkou jejího pronikání do československého prostředí a pozornost věnoval také B. Václavkovi a jeho skupině Blok, která propagovala socialistický realismus v československé kultuře.³⁸ Publikace Michala Bauera³⁹ se sice primárně zabývá vztahem literatury a institucí na přelomu 40. a 50. let, věnuje se však i otázce utváření socialistického realismu ve 30. letech v SSSR a v Československu a také sporům, jež v této době probíhaly v československé kulturní levici a měly vliv na poválečný kulturní vývoj. V omezené míře lze pro téma této disertační práce využít také odborné publikace historika Jiřího Knapíka,⁴⁰ dále Petra Šámala⁴¹ nebo Pavla Janouška.⁴² Vztahem mezi kulturou a politikou nejen v meziválečném Československu se detailně ve své práci zabýval Alexej Kusák; práce mi sloužila k prvotní orientaci ve vymezeném tématu a často jsem se k ní v průběhu svého výzkumu vracela.⁴³ Popis kulturního prostředí, v němž se rodila koncepce

---

³⁶ Vladimír MACURA, *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*, Praha 2008. Macurova publikace je souborem sémiotických studií a esejů, které analyzují socialistickou kulturu v Československu 20. století. Snaží se odhalit symboly a mýty, na jejichž základě fungoval předlistopadový režim.

³⁷ Pavel JANÁČEK, *Socialistický realismus: co s ním?*, A2 2, č. 22, 2007.

³⁸ Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě 1936-1938*, Praha 1993; TÝŽ, *U-Blok a zápas o socialistický realismus v českém umění*, Ateliér 10, č. 19, 11. 9. 1997, s. 2; TÝŽ, *U-Blok a zápas o „socialistický realismus“ v českém umění*, Tvar 16, č. 7, 2005, s. 12-13; TÝŽ, *S. K. Neumann a česká výtvarná avantgarda 1937-1939*, Ateliér 10, č. 2, 23. 1. 1997, s. 2.

³⁹ Michal BAUER, *Ideologie a paměť: kodifikace ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let 20. století*, Praha 2009.

⁴⁰ Jiří KNAPÍK, *Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948–1950*, Praha 2004; TÝŽ, *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*, Praha 2006.

⁴¹ Petr ŠÁMAL, *Cesta otevřená. Hledání socialistické literatury v kritice 50. let*, Praha 2001.

⁴² Pavel JANOUŠEK, *Geneze norem (poetika budovatelského dramatu)*. In: *Studie o dramatu*, Praha 1993.

⁴³ Alexej KUSÁK, *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, Praha 1998.

socialistického realismu ve 30. letech, podal na omezeném prostoru, souhrnně a přesto výstižně italský bohemista Alessandro Catalano.⁴⁴ Československou meziválečnou levicovou kulturou a KSČ se také zabývali Ladislav Cabada⁴⁵ nebo (v souvislosti s životními osudy levicového intelektuála Závaše Kalandry) historik Jaroslav Bouček.⁴⁶ Pro definování pojmu umělecké avantgardy a pro seznámení se s jejím vývojem ve 20. letech 20. století jsem použila publikaci Zuzany Říhové.⁴⁷ Vztahem české a ruské avantgardy se věnuje sborník vydaný v roce 2002.⁴⁸ Cenná byla také publikace A. Tippnerové, která se věnuje vývoji surrealistického hnutí z nedogmatických pozic, ačkoliv se zaměřuje zejména na jeho poválečné období.⁴⁹ Pro bližší pochopení vztahu intelektuála a komunistické strany v meziválečném Československu je přínosná monografie Jiřího Křesťana věnující se osobnosti Zdeňka Nejedlého.⁵⁰

Protože socialistický realismus byl poprvé veřejně definován v Sovětském svazu a řada levicových intelektuálů hledala inspiraci pro československou kulturu v sovětských podmínkách, bylo nezbytné zaměřit pozornost na vývoj sovětské kultury a sovětské společnosti jako takové. Podnětné publikace k tomuto tématu napsali Boris Groys,⁵¹ dále Katerina Clarková⁵², Orlando Figes⁵³ nebo Milan Hrala.⁵⁴ Z cizojazyčné literatury je nutné uvést práce, které mi nejvíce pomohly zorientovat se v tématu: publikace od Sheily Fitzpatrick⁵⁵ či Hanse Günthera,⁵⁶ v menší míře dále publikace věnující se socialistickému realismu a jeho uplatnění v jednotlivých evropských literaturách,⁵⁷ a odborná práce D. L. Hoffmanna.⁵⁸

---

⁴⁴ Alessandro CATALANO, *Rudá záře nad literaturou: česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945-1959)*, Brno 2008.

⁴⁵ Ladislav CABADA, *Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900-1939*, Praha 2000; TÝŽ, *Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890-1938*, Plzeň 2005.

⁴⁶ Jaroslav BOUČEK, *27. 6. 1950 – Poprava Závaše Kalandry. Česká kulturní avantgarda a KSČ*, Praha 2006.

⁴⁷ Zuzana ŘÍHOVÁ, *Vprostřed davu: česká avantgarda mezi individualismem a kolektivismem*, Praha 2016.

⁴⁸ *Avantgarda: vztah české a ruské avantgardy*, Praha 2002.

⁴⁹ Anja TIPPNEROVÁ, *Permanentní avantgarda? Surrealismus v Praze*, Praha 2014.

⁵⁰ Jiří KŘEŠŤAN, *Zdeňk Nejedlý: politik a vědec v osamění*, Praha-Litomyšl, 2012.

⁵¹ Boris GROYS, *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená kultura v Sovětském svazu*, Praha 2010.

⁵² Katerina CLARKOVÁ, *Sovětský román: dějiny jako rituál*, Praha 2015.

⁵³ Orlando FIGES, *Natašin tanec: kulturní dějiny Ruska*, Praha, Plzeň 2004.

⁵⁴ Milan HRALA, *Ruská moderní literatura 1890-2000*, Praha 2007.

⁵⁵ Sheila FITZPATRICK, *The Cultural Front. Power and Culture in Revolutionary Russia*, Ithaca and London 1992.

⁵⁶ Hans GÜNTHER, *The Culture of the Stalin Period*, New York, 1990.

⁵⁷ Michael SCRIVEN, Dennis TATE, *European Socialist Realism*, New York, Hamburg, 1988.

Součástí disertační práce se stala také otázka kulturní politiky KSČ. Odborné studie, které se věnovaly otázce vztahu KSČ a literatury, byly již zmíněny dříve. Cenným pramenem (vedle příspěvků v tisku, který vydávala komunistická strana) se stal výbor publicistických textů *KSČ a kultura*.⁵⁹ K dějinám KSČ jsem pro svou práci použila jednotlivé sjezdové protokoly, vydané knižně, dále především odbornou publikaci francouzského historika a politologa J. Rupnika.⁶⁰ K dějinám mezinárodního komunistického hnutí jsem využila publikaci *Kominternu* vydanou v roce 2011,⁶¹ k politickým dějinám meziválečného Československa potom zejména práce Zdeňka Kárníka.⁶²

Předkládaná práce je založena na analýze a interpretaci příspěvků v levicovém tisku k vybraným okruhům problémů. Je založena na kritickém heuristickém přístupu k pramennému materiálu a je nutno mít neustále na zřeteli ideologické zatížení některých jeho částí. Cílem je rekonstruovat dobové diskuse o aktuálních kulturněpolitických otázkách probíhajících mezi jednotlivými levicovými intelektuály, stejně jako „poodhalit“ jejich myšlenkový svět. Z tohoto důvodu je práci nutno chápat jako příspěvek do historiografie českých intelektuálních dějin. V průběhu výzkumu byly stanoveny základní okruhy otázek, jež byly popsány výše. Jak již bylo uvedeno, na jejich základě byly vytvořeny tři větší tematické oddíly. Nemají být přitom uzavřenými, od sebe striktně oddělenými celky, ale částmi textu, které se navzájem doplňují a zpřesňují. Ve své práci jsem se nejprve zaměřila na diskuse o socialistickém realismu, v nichž se objevovaly otázky, které byly rozebírány v dalších oddílech. Diskuse o socialistickém realismu se tak staly východiskem pro další otázky – svobodu umělecké tvorby, svobodnou kritiku sovětských poměrů, svobodné diskuse o aktuálních

---

⁵⁸ D. L. HOFFMANN, *Stalinist Values. The Cultural Norms of Soviet Modernity*, Ithaca and London 2003.

⁵⁹ *KSČ a kultura: sborník dokumentů, projevů a článků ke kulturní politice KSČ*. Díl I. 1921-1948, Praha 1973.

⁶⁰ Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*, Praha 2002.

⁶¹ Kevin McDERMOTT, Jeremy AGNEW, *Kominternu*, Praha 2011.

⁶² Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Praha 2003; TÝŽ, *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*, Praha 2002; TÝŽ, *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl třetí. O přežití a o život (1936-1938)*, Praha 2003; Zdeněk KÁRNÍK, Jiří KOCIÁN, Jaroslav PAŽOUT, Jakub RÁKOSNÍK, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus sv. I-VIII*, Praha 2003, 2004, 2005, 2005, 2009, 2010, 2011.

otázkách, sjednocení kulturní levicové scény na základě politického programu – boje proti fašismu a reakci. V závěru každého většího oddílu je zařazeno shrnutí získaných poznatků, případně dochází k jejich komparaci.

Disertační práce je rozdělena do pěti kapitol, jež se tematicky nutně prolínají, ale v každé z nich je akcentována jiná problematika. V první je ve stručnosti popsána situace na české kulturní levicové scéně od vzniku Československa do počátku 30. let 20. století; má pouze informativní charakter a dalšímu vývoji české kultury se již nevěnuje, protože na ni navazuje kapitola analyzující diskuse o socialistickém realismu. Ve druhé kapitole je charakterizována kulturní politika KSČ ve 20. a 30. letech. Třetí ústřední a rozsáhlejší část textu se již zabývá otázkou uplatnění socialistického realismu v československé kultuře, zejména v literatuře. Tematicky je rozdělena do pěti podkapitol. Nejprve je ve stručnosti popsán stav sovětské kultury v souvislosti s prosazením koncepce socialistického realismu. Dále jsou charakterizovány diskuse týkající se hodnocení sovětského sjezdu spisovatelů, na němž byl tento směr vyhlášen, a následují diskuse věnující se otázce uplatnění socialistického realismu v československé literární tvorbě. V předposlední části je přiblížena koncepce socialistického realismu Bedřicha Václavka a jeho pojetí kulturní politiky uplatňované ve skupině socialistických realistů Blok. Poslední podkapitola se zabývá pojetím kulturní politiky S. K. Neumanna ve druhé polovině 30. let a socialistického realismu. Čtvrtá kapitola práce se zaměřuje na diskuse na kulturní levicové scéně, zabývající se problematikou jejího sjednocení na základě boje proti fašismu a snaží se tak odpovědět na otázku, zda mohl politický program zakrýt rozpory na kulturní levici, které vyvolaly nejen diskuse o socialistickém realismu. Poslední oddíl disertační práce rovněž navazuje na její ústřední téma a věnuje se diskusím o otázkách umělecké svobody, svobodné kultury v SSSR a problematice zachování prostoru pro svobodné výměny názorů o otázkách, jež vyvolávaly zájem nejednoho levicového intelektuála v meziválečném Československu.

2 Česká levicová kultura po první světové válce

V úvodu této kapitoly je nutné připomenout, že bude alespoň ve stručnosti věnována vývoji české levicové kultury v období dvacátých let a na počátku třicátých let 20. století, přičemž se soustředí na oblast literatury. Stavů české kultury v průběhu 30. let jsou věnovány jiné části disertační práce.

Pro vývoj české kultury v první polovině 20. století byla určující skutečnost, že v důsledku porážky tzv. Centrálních mocností v první světové válce se rozpadlo Rakousko-Uhersko a byl vyhlášen samostatný československý stát. Politické a společenské poměry v nově vzniklém státě měly vliv také na oblast kultury, která se tak mohla vyvíjet v demokratických politických podmínkách. Do jejího vývoje se v tomto období promítly také události celoevropského významu, mezi něž kromě konce války a rozpadu největších evropských říší patřila Říjnová revoluce v Rusku v roce 1917. Široké vrstvy obyvatelstva v Evropě se sociálně radikalizovaly a i v české společnosti nastal výrazný politický posun doleva, rostly preference stranám politické levice s jejich představami o přeměnách společnosti. Vlna sociálního radikalismu ve 20. letech našla ohlas téměř v celé literatuře a značně ovlivnila levicové intelektuály.⁶³ Když byla v roce 1921 ustavena Komunistická strana Československa, stala se pro ně přitažlivou svými veřejně hlásanými cíli, mezi nimiž můžeme uvést realizaci revoluční přeměny celé společnosti a vyzdvižení společenské role umění a umělců jako těch, kteří se spolu s proletariátem zasadí o tuto změnu.⁶⁴ V odborné literatuře vydané před rokem 1989 se vždy zdůrazňuje a vyzvedává skutečnost, že přední levicovní umělci podporovali komunistické hnutí.

V meziválečném Československu byla literatura médiem, které velmi citlivě reflektovalo změny ve společnosti, nikoliv mimořádný byl v té době požadavek, aby se literatura podílela na přeměně světa, společnosti. V literární tvorbě se objevovaly takové okruhy problémů či otázek, jako byly nové uspořádání světa, sociální spravedlnost, svoboda a lidskost, mezilidské vztahy aj.⁶⁵

Zmapovat situaci na kulturní scéně po vzniku Československa není zcela jednoduché už z důvodu, že zde existovala řada hnutí, proudů, skupin včetně velkého

---

⁶³ *Dějiny české literatury IV. Literatura od konce 19. století do roku 1945*, ed. J. Mukařovský, Praha 1995, s. 155-156.

⁶⁴ Srov. např. Jaroslav BOUČEK, *27. 6. 1950 - Poprava Závaše Kalandry*, Praha 2006, s. 7-8.

⁶⁵ *Dějiny české literatury IV. Literatura ...*, s. 156.

národnostního rozrůznění. Pokud se okruh zájmu zúží na levicovou kulturní scénu, situace se zjednoduší, ale pouze zdánlivě. Po první světové válce se ke slovu dostala umělecká avantgarda, která se hlásila k moderním směrům světového umění, hlásala konec starého pojetí, vystupovala proti tradicím a zdůrazňovala revoluci v umění.⁶⁶ Jejím střediskem se stal Umělecký svaz Devětsil, který byl založený v říjnu 1920 v Praze. Mezi zakládající členy patřili básník Artuš Černík, básník a malíř Adolf Hoffmeister, režisér Jindřich Honzl, malíř František Muzika, básník Jaroslav Seifert, kritik Karel Teige a další, prvním předsedou se stal spisovatel Vladislav Vančura. Brněnský Devětsil vznikl až v roce 1923 a mezi jeho nejvýraznější představitele patřili básník a filmový kritik Artuš Černík, básník František Halas, literární teoretik a estetik Bedřich Václavěk a další. Členové Devětsilu se hlásili k myšlenkám marxismu, umělecky se orientovali na moderní západní umělecké směry. Vyslovili se pro novou kulturu, která bude alternativou k tradicionalismu a akademismu a postavili se na stranu boje dělnictva za nový, lepší svět.⁶⁷ Devětsil se sice veřejně hlásil ke komunistickému hnutí, ale nechtěl být podřízený stranické disciplíně a stranickému pojetí umělecké tvorby.⁶⁸ Za programové prohlášení rané etapy Devětsilu se považují dva projevy K. Teiga *Novým směrem*⁶⁹ a *Obrazy a předobrazy*⁷⁰. Nové umění mělo sloužit věci

---

⁶⁶ František BURIÁNEK, *Dějiny české literatury v první polovině 20. století II. Mezi dvěma světovými válkami*, Praha 1974, s. 4-5. Pojem umělecká avantgarda si na tomto místě zaslouží bližší vysvětlení. Při jeho vymezení vycházím z definice Zuzany Říhové, jež ve své publikaci *Vprostřed davu* uvádí charakteristiku československé avantgardy jako hnutí, které se (zejména v souvislosti s výtvarnými spolky Osma a Skupina výtvarných umělců) formovalo již před první světovou válkou. V té době se ale neprosazovalo skupinovými manifesty ani kolektivními prohlášeními k programům. S příchodem mladých umělců a teoretiků do Prahy a Brna v roce 1919 a na základě jejich přátelských kontaktů vznikají zárodky budoucích avantgardních skupin a časopisů, jako byly *Kmen*, *Červen* a *Orfeus*. Avantgarda bývá charakterizována jako revoluční hnutí, pro které byly typické zejména následující znaky: víra v pokrok, obrat k netradičním formám umění, překročení hranice umění v pokusu o novou společnost a nového člověka, internacionalismus, snaha přizpůsobit se zmasovělé společnosti, dále pak skupinovitost, zrušení umělecké autonomie nebo integrace umění do života. Avantgarda odmítala předchůdce a celou minulost, naopak se upínala k budoucnosti. Chtěla vytvořit nové umění, nového člověka a svět. Člověk byl postaven do středu tvorby a stával se přímo „obsahem“ nového umění. Pokud je v textu této disertační práce použitý pojem avantgarda, děje se tak v souvislosti s výraznými členy Uměleckého sdružení Devětsil a Surrealistické skupiny (zejména Karel Teige, Vítězslav Nezval, Adolf Hoffmeister, Jindřich Štyrský, Toyen, Jiří Kroha aj.). Srov. Zuzana ŘÍHOVÁ, *Vprostřed davu: česká avantgarda mezi individualismem a kolektivismem*, Praha 2016, s. 11-28. Definici pojmu avantgarda srov. také Josef VOJVODÍK, Jan WIENDL a kol., *Heslář české avantgardy*, Praha 2011, s. 15-33.

⁶⁷ Jaroslav BOUČEK, *27. 6. 1950 – Poprava ...*, s. 8.

⁶⁸ *Tamtéž*, s. 12.

⁶⁹ *Kmen* 4, č. 48, 24. 2. 1921, s. 569-571.

⁷⁰ *Musaion*, sv. 2, jaro 1921, s. 52-58.

revoluce, inspirovat se lidovým uměním, vzorem měla být literatura unanimistů.⁷¹ Teige se domníval, že v budoucnu nebude rozdíl mezi vysokým uměním a lidovou tvorbou.⁷²

Pro úplnost je nezbytné uvést, že vedle Devětsilu se ve 20. letech ke slovu přihlásila ještě Literární skupina, k jejímž členům patřili spisovatelé Lev Blatný, František Götze, Čestmír Jeřábek, Josef Knap a zpočátku také Jiří Wolker a Antonín Matěj Píša. Její manifest pod názvem *Naše naděje, víra a práce* se objevil v 1. čísle 2. ročníku časopisu *Host*. V manifestu se skupina přihlásila k socialismu a k osvobození člověka od „třídní nenávisti a zloby“. Propagovala „kult mravních hodnot, lásky, humanity.“ Volalo se po duchovní svobodě, po opravdové lidskosti v klimatu světové nenávisti. Cílem bylo spasit svět, hmotně a duchovně osvobodit člověka. Skupina byla zaměřená proti válce, zdůrazňovala křesťanskou pokoru a k marxismu jako takovému měla výhrady - vyčítala mu mechanismus a fatalismus, spoléhání na neodvratnost sociální ekonomické revoluce. Princip kolektivity měl být doplněn principem individuality.⁷³ Byla ovlivněná expresionismem a místo třídní nenávisti prosazovala lásku k trpícímu člověku a sociální utopii. Skupina se hlásila k americkému pragmatistovi Williamu Jamesovi, francouzskému intuicionistovi Henriemu Bergsonovi a pozitivistickému sociálnímu filosofu Émilu Durkheimovi.⁷⁴

Pod vlivem všeobecné radikální atmosféry v prvních letech po vzniku Československa a pod vlivem revoluce v Rusku se v Československu rozvinulo hnutí proletářské kultury. Podobně jako v SSSR byla u nás založena kulturní organizace Proletkult, a to na základě usnesení výkonného výboru KSČ v srpnu 1921. Vydávala stejnojmenný časopis, jehož redaktorem byl S. K. Neumann. V tomto hnutí se výrazně angažovali spisovatelé Ivan Olbracht, Jaroslav Seifert, Marie Majerová, Josef Hora a divadelník Jindřich Honzl. Proletkult chápal umění jako věc kolektivní, která měla sloužit dějinnému úkolu proletariátu. Cíle byly proto následující: provádět uměleckou výchovu v komunistickém duchu, pracovat v těsném styku s proletariátem, umění se

---

⁷¹ Unanimismus je myšlenkový směr, který kladl důraz na lidský kolektiv. Byl inspirován sociologickou naukou Émila Durkheima, podle níž je individuální vědomí podřízeno „kolektivnímu vědomí“ (kolektivní duši). Hlavním představitelem literárního unanimismu byl francouzský spisovatel Jules Romains. Srov. Josef GALÍK a kol., *Panorama české literatury*, Olomouc 1994, s. 208-209.

⁷² Štěpán VLAŠÍN a kol., *Avantgarda známá a neznámá I. Od proletářského umění k poetismu 1919-1924*, Praha 1971, s. 16-17.

⁷³ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy: ohlas zápasů Komunistické strany Československé v kultuře našich národů 1918-1988*, Praha 1989, s. 40-41; *Dějiny české literatury IV. Literatura ...*, s. 159-160; František BURIÁNEK, *Dějiny české literatury v první polovině ...*, s. 11-12.

⁷⁴ Štěpán VLAŠÍN a kol., *Avantgarda známá ...*, s. 28-29, 31.

mělo soustředit na davové projevy a slavnosti.⁷⁵ V tomto pojetí se tak mělo umění zredukovat na davové projevy a hlavním zdrojem inspirace pro komunistické umělce měl být proletariát. Nevýhodou Proletkultu byla skutečnost, že umění odsunul až na druhé místo, hlavní pozornost chtěl totiž věnovat vědě.⁷⁶ Organizační řád Proletkultu byl přijatý na I. řádném sjezdu KSČ v únoru 1923. Právě sekretariát Proletkultu řídil vzdělávací, výchovnou a propagační práci všech složek KSČ. Organizace Proletkult zanikla po II. sjezdu KSČ v roce 1924 a ÚV KSČ zřídilo místo ní oddělení pro agitaci a propagaci.⁷⁷ Časopis *Proletkult* nahradila *Komunistická revue*, která byla víc než na kulturu zaměřená na agitaci a propagandu.⁷⁸

Proletářské hnutí ovšem nepředstavovala jen organizace Proletkult. O rozvinutí proletářské kultury, zejména ovšem proletářské literatury jako takové, se zasadily výrazné osobnosti několika generací. Ze starší generace se jednalo o S. K. Neumanna, Ivana Olbrachta, Jindřicha Hořejšího, Josefa Horu, z mladší nastupující generace pak o Jiřího Wolkera, Karla Teiga, A. M. Píšu, Bedřicha Václavka. Důležitou roli sehrály časopisy *Kmen* a hlavně *Červen*⁷⁹, které řídil S. K. Neumann, dále *Var* Zdeňka Nejedlého a *Rudé právo*, jehož kulturní rubriku vedl tenkrát Josef Hora. Program proletářské kultury byl zformulovaný v Neumannově stati *Proletářská kultura*⁸⁰, v níž se objevily její tři základní teze. Každá kultura je produktem vládnoucí třídy, takže i proletariát jednou bude mít svoji kulturu. Proletářská kultura naváže na předchozí stav umění a vytvoří ji revoluční, komunistická duchovní elita. Je nutné se zaměřit na nejvyspělejší vrstvu proletariátu a získávat ji pro současnou tvorbu.⁸¹ Ve své další stati *O proletářské poezii* z roku 1923 S. K. Neumann znovu zdůraznil požadavek třídnosti,

⁷⁵ *Tamtéž*, s. 12; Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 42; Jaroslav BOUČEK, *27. 6. 1950 – Poprava ...*, s. 9.

⁷⁶ Milan BLAHYNKA, *Vědomí pospolitosti (Teorie a kritika v české proletářské literatuře dvacátých let)*. In: *Spoluvytvářet pravdu zítřka*, ed. Štěpán Vlašín a kol., Praha 1982, s. 20.

⁷⁷ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 43, 44.

⁷⁸ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 43, 44; Jaroslav BOUČEK, *27. 6. 1950 – Poprava ...*, s. 11.

⁷⁹ Neumann ho začal vydávat na jaře 1918 a měl být věnován novému umění, přírodě, technice, otázkám socialismu a svobody. Časopis odrážel Neumannův kulturně-politický vývoj. Tak se v uvedeném roce stal tento časopis tribunou mladých umělců, zejména výtvarníků. Mezi spolupracovníky jsou z řad výtvarníků uváděna jména jako Václav Špála, Bohumil Kubišta, Jan Zrzavý a další, ze spisovatelů Karel a Josef Čapkové, Richard Weiner, Jaroslav Duřich, Josef Hora, Vladislav Vančura a další, z architektů a výtvarných teoretiků Václav Nebeský, Jan Kodíček, Bedřich Feuerstein, Jindřich Fleischner. Ve druhém ročníku se ke slovu místo této předválečné moderny dostávají politicky angažovaní umělci, např. básníci Antonín Sova, Fráňa Šrámek, Josef Hora, A. M. Píša aj. Srov. Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 19, 28, 29.

⁸⁰ *Proletářská kultura*, Červen 4, 1921, s. 87-89.

⁸¹ Štěpán VLAŠÍN a kol., *Avantgarda známá ...*, s. 7-10; Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 34, 36, 40.

stranickosti a agitační funkci umění. Literatura měla být prostá, jasná, účinná jako politická hesla. Tyto požadavky na literaturu pak Neumann aplikoval v básnické sbírce *Rudé zpěvy*, vyšlé ve stejném roce.⁸² M. Brůžek uvádí jako základní dokument pro proletářskou kulturu přednášku J. Wolkra s názvem *Proletářské umění*⁸³, se kterou básník vystoupil v březnu 1922 na Volném sdružení Var v Akademickém domě ve Spálené ulici v Praze. Měla vzniknout na základě rozhovorů s A. M. Píšou, Jaroslavem Seifertem, Vítězslavem Nezvalem a hlavně ve spolupráci s K. Teigem. V ní vytyčil nové umění jako třídní, proletářské a komunistické, které bude bojovat o novou budoucnost. Základními znaky umění jsou revolučnost, kolektivismus, tendence a optimismus.⁸⁴ Dalším důležitým dokumentem byla Teigova přednáška *Nové umění proletářské*, která byla prezentována v květnu 1922 Seifertem na večeru Devětsilu. Teige stejně jako Wolker uváděl mezi základní znaky literatury revolučnost, kolektivismus a tendenčnost, zároveň ovšem zdůrazňoval používání nových tvárných principů.

Hnutí proletářské literatury bylo od začátku umělecky a teoreticky diferencované, přičemž základní pojítko se nacházelo v oblasti světonázorové, nikoliv v rovině uměleckého stylu nebo estetické koncepce. Inspirace přicházela zejména ze SSSR, přičemž soustavnější informace o sovětském hnutí proletářské kultury se k nám dostávaly od roku 1919. Největší ohlas mělo v Československu pojetí A. Lunačarského, pro něhož byla proletářská třídní kultura přechodným stádiem, předstupněm k nové, všelidské socialistické kultuře; zdůrazňoval také využití kulturního dědictví. Jeho myšlenkami byli u nás ovlivněni ze začátku S. K. Neumann, Josef Hora a A. M. Píša; Neumanna inspirovaly také radikálnější názory jiných sovětských teoretiků (A. Bogdanov, P. Bessalko aj.). Pojetí Neumannovo se později zúžilo na hlavní funkci proletářské kultury, kterou byla funkce agitační.⁸⁵ M. Brůžek zdůraznil, že v teorii proletářské literatury/poezie se prosazovalo několik koncepcí podle výrazných literárních osobností a jejich tvorby a uměleckých skupin. Zmínili jsme, že například S. K. Neumann propagoval hlavně agitační umění, které bude zbraní a nástrojem revoluce. J. Hora podtrhoval především mravní aspekt revoluce, v níž viděl naplnění

---

⁸² František BURIÁNEK, *Dějiny české literatury v první polovině ...*, s. 14.

⁸³ *Proletářské umění*, Var 1, č. 9, 1. 4. 1922, s. 271-279.

⁸⁴ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 36-37. Srov. také František BURIÁNEK, *Dějiny české literatury v první polovině ...*, s. 15-16.

⁸⁵ *Dějiny české literatury IV. Literatura ...*, s. 160-161.

odvěké touhy po spravedlnosti; tomuto pojetí se přibližoval i básník Jindřich Hořejší. Wolker kladl důraz na třídnost umění, boj umělců za lepší budoucnost, revolučnost, tendenčnost, kolektivismus a optimismus.⁸⁶

Vliv proletářské poezie v Československu vrcholil v letech 1921 a 1922. Po smrti Wolker v roce 1924 se proletářská poezie neudržela jako jednotný umělecký směr a program a byla nahrazena poetismem.⁸⁷ Ten se ke slovu dostával v roce 1922 a jím se hlavně česká poezie vřadila do proudu evropských avantgard.⁸⁸ Již ve stati *Obrazy a předobrazy* z roku 1921 Karel Teige popsal vznikající nové umění, poetismus, následujícími znaky: odpor k válce, k umění minulosti, k dalším uměleckým směrům, jako byly dadaismus, futurismus, civilismus a expresionismus.⁸⁹ Další konkretizace přišla v přednášce *Nové umění proletářské*, kterou přednesl J. Seifert na večeru Devětsilu ve Studentském domově na Albertově v Praze 21. dubna 1922, ve skutečnosti ji ale napsal K. Teige. Nové umění mělo hledat inspiraci pro uměleckou tvorbu v lidu a davu. Jeho hlavními znaky byly kolektivismus, lidovost, srozumitelnost, zábavnost. Mělo se přizpůsobit vkusu dělnické třídy, být pro ni srozumitelné a poutavé⁹⁰ a stát se skutečnou součástí života proletariátu, který se chtěl bavit, a hlavní zábavou byl film, fotbal, cirkus. A právě odtud mělo umění čerpat inspiraci. Dalším důležitým znakem poetismu, jímž se lišil od předchozí koncepce umění, byla radost, optimismus, což bylo v protikladu k sentimentálnímu líčení lidského utrpení a zla.⁹¹ Vlastní zrod poetismu se datuje do jara 1923 a získal postupně i převahu v Devětsilu.⁹² Někteří kritici, např. Neumann nebo Julius Fučík, chápali tuto novou orientaci Devětsilu jako rezignaci na revolučnost nebo jako přechod na pozice měšťáckého umění, a kritizovali ho.⁹³ Za manifesty poetismu se považují Teigova stať *Poetismus* a Nezvalova stať *Papoušek na motocyklu*, vydané v roce 1924. Pro Teiga byl poetismus „uměním žít a užívat si“, umění mělo být záležitostí, věcí zcela samozřejmě dostupnou jako sport, víno, láska. Důležitými znaky tohoto pojetí byly radost ze života, optimismus, zábava, aktivita, umělec si měl všimnout krás života. Ideálem byla tzv. čistá poezie bez ideologického

⁸⁶ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 56-57.

⁸⁷ František BURIÁNEK, *Dějiny české literatury v první polovině ...*, s. 16.

⁸⁸ *Dějiny české literatury IV. Literatura ...*, s. 199.

⁸⁹ František BURIÁNEK, *Dějiny české literatury v první polovině ...*, s. 18.

⁹⁰ Štěpán VLAŠÍN a kol., *Avantgarda známá ...*, s. 19-21.

⁹¹ *Dějiny české literatury IV. Literatura ...*, s. 199.

⁹² Štěpán VLAŠÍN a kol., *Avantgarda známá ...*, s. 26.

⁹³ *Dějiny české literatury IV. Literatura ...*, s. 161.

obsahu.⁹⁴ Představitelé poetismu zdůrazňovali, že umění musí být nové především formou, musí pokračovat ve výbojích současného moderního umění. Poezii chápali jako čisté umění, za jedině vhodné prostředky pro revoluční práci prohlašovali reportáž, film, fotografii a žurnalistiku.⁹⁵ Tento umělecký směr se neomezoval jen na literaturu, ale uplatnil se i v hudbě, architektuře, výtvarném umění a divadle.⁹⁶ K jeho nejvýraznějším představitelům řadíme Nezvala a Teiga, ze spisovatelů psali v duchu poetismu také Vladislav Vančura, Konstantin Biebl a další.⁹⁷ Poetismus v porovnání s proletářskou koncepcí umění kladl důraz na estetickou stránku umění. Chtěl ho zbavit závislosti na ideologii a vytyčil požadavek jeho mravní a společenské odpovědnosti.⁹⁸

Následující třicátá léta byla ovlivněná v politické rovině velkou hospodářskou krizí a rostoucím nebezpečím fašismu, což se promítlo i do oblasti kultury. Začaly se objevovat obavy, zda je republika dostatečně vnitřně i mezinárodně zabezpečena.⁹⁹ Na konci 20. let probíhala mezi levicovou inteligencí tzv. generační diskuse, v jejímž rámci se hledala mj. odpověď na otázku vztahu mezi společenskou angažovaností umělce a svobodou umělecké tvorby.¹⁰⁰ Zahájil ji avantgardní malíř Jindřich Štyrský glosou v 1. čísle časopisu *Odeon* v říjnu 1929. V ní kritizoval konformnost v řadách kdysi buřičsky, revolučně naladěné umělecké generace. Do diskuse se zapojil Teige, jenž příspěvek Štyrského interpretoval jako útok vůči některým příslušníkům skupiny sedmi, zejména vůči Vladislavu Vančurovi a Josefu Horovi. J. Fučík si článek Štyrského vyložil jako kritiku některých příslušníků mladé generace, kteří se nechávali korumpovat oficiálními poctami od „měšťáků“.¹⁰¹ Ivan Sekanina oponoval Teigovi a vystoupil již předtím proti korupci, kterým si buržoazie podle něho přivlastňovala tvorbu revolučních umělců. Bedřich Václavek zhodnotil podstatu sporů následovně: „*Jde o zásadní souručenství moderní tvorby a sociálně revoluční hnutí.*“¹⁰² Diskutovalo se dále o charakternosti umělce, o „sektářském kamarádství“ a o nechuti k sebekritice, což bylo vytykáno Devětsilu. Největším problémem v diskusi se stalo vyjasnění

---

⁹⁴ Štěpán VLAŠÍN a kol., *Avantgarda známá ...*, s. 24; František BURIÁNEK, *Dějiny české literatury v první polovině ...*, s. 19.

⁹⁵ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 47-48.

⁹⁶ Štěpán VLAŠÍN a kol., *Avantgarda známá ...*, s. 28.

⁹⁷ Josef HARNA, Ivan KAMENEC, *Na společné cestě. Česká a slovenská kultura mezi dvěma válkami*, Praha 1988, s. 58.

⁹⁸ František BURIÁNEK, *Dějiny české literatury v první polovině ...*, s. 21.

⁹⁹ *Dějiny české literatury IV. Literatura ...*, s. 333.

¹⁰⁰ Josef HARNA, Ivan KAMENEC, *Na společné cestě. Česká ...*, s. 170; Jaroslav BOUČEK, *27. 6. 1950 – Poprava ...*, s. 23-24.

¹⁰¹ Josef HARNA, Ivan KAMENEC, *Na společné cestě. Česká ...*, s. 171.

¹⁰² František BURIÁNEK, *Dějiny české literatury v první polovině ...*, s. 26.

základních principů a kritérií marxistické estetiky.¹⁰³ Byla kritizována etická labilnost marxistické kritiky i avantgardních tvůrců. V diskusi se revidovaly základy dřívější koncepce avantgardy, na povrch vyšla krize základních postulátů kritiky a tím vlastně i krize hodnot moderního umění.¹⁰⁴ Generační diskusí se řešil také vztah intelektuálů ke KSČ. Václavek upozorňoval na podle něho nesprávnou situaci, že umělci nebyli spjatí s politikou, chyběl jim opravdový zájem a politici zase nerozuměli umění.¹⁰⁵ Na stránkách *Tvorby* vstoupili se svými názory do generační diskuse Ivan Sekanina, Karel Teige, Julius Fučík, B. Václavek, S. K. Neumann, L. Novomeský, nicméně zasáhla i jiné časopisy, jako byly *Signál*, *Index*, *ReD*, *Šaldův Zápisník*.¹⁰⁶ Karel Teige poprvé použil ve svém článku v časopise *Tvorba* pojem tzv. krize kritérií¹⁰⁷ a její příčinu viděl ve skutečnosti, že avantgardní programy rozvrátily staré estetické systémy, zaměřily se na destrukci, avšak dosud nebyla vybudována marxistická teorie umění. K této kritice se přidal i B. Václavek, jehož výklad tehdy odmítli Fučík a Neumann. Generační diskuse ukázala nejasnost v názorech kulturně-politických i estetických.¹⁰⁸

V tomto období také ukončil činnost Devětsil a v říjnu 1929 byla založená nová organizace Levá fronta. Jejím úkolem bylo „soustředit a mobilizovat kulturní levici“, tedy sblížit jednotlivé představitele kultury, aby mezi sebou udržovali kontakty. Hlásila se k moderní tvorbě ve smyslu materialistického světového názoru a vymezila se vůči staré, liberalistické kultuře. Postavila se za svobodu umělecké a vědecké tvorby, za „díla moderního ducha“ a jejich nonkonformismus. Pod prohlášení Levé fronty se podepsala řada levicových intelektuálů, mezi nimiž byli literární kritik F. X. Šalda, filozof J. L. Fischer, architekt Josef Chochol, spisovatelé Vladislav Vančura, Vítězslav Nezval, Vilém Závada, František Halas, Jaroslav Seifert, Laco Novomeský, literární kritik B. Václavek, malíři Toyen a Jindřich Štyrský, komunističtí nakladatelé Jan Fromek, Pavel Prokop a další. Předsedou Levé fronty se stal nejprve Karel Teige, který z ní chtěl udělat platformu pro propagaci avantgardních koncepcí, a po roce ho vystřídal básník S. K. Neumann. Zpočátku, pod vedení Teiga, sloužila zejména pro propagaci moderního umění a zdůrazňoval se požadavek nepolitičnosti umění. Za předsednictví Neumanna se

---

¹⁰³ *Tamtéž*, s. 26.

¹⁰⁴ *Dějiny české literatury IV. Literatura ...*, s. 337.

¹⁰⁵ *Česká literatura v boji proti fašismu*, ed. Milan Blahynka, Praha 1987, s. 49.

¹⁰⁶ *Tamtéž*, s. 49.

¹⁰⁷ *Pranýř, dvě židli, portmonka a humbuk*, *Tvorba* 4, č. 23 a 24, prosinec 1929, 379-380. Srov. *Česká literatura v boji proti fašismu ...*, s. 50.

¹⁰⁸ *Tamtéž*, s. 50.

Levá fronta přeměnila v organizaci s politickými a kulturními cíli a v období hospodářské krize spolupracovala s KSČ. Také stejnojmenný časopis redigoval Neumann a převahu v něm získávali komunističtí redaktoři jako Julius Fučík a Ladislav Štoll. Levá fronta se postupně stala nástrojem kulturní politiky KSČ.¹⁰⁹ Již v průběhu roku 1930 se proměnila v organizaci plně podřízenou KSČ. Na VI. sjezdu KSČ v roce 1931 byla představena jako frakce strany. Program Levé fronty nakonec odpovídal sjezdovým závěrům, přičemž změna kurzu této organizace vedla k odchodu některých členů, mezi nimi F. X. Šaldy.¹¹⁰ Její úkoly byly následující: bojovat proti zblácnění inteligence, proti politické reakci, proti cenzurování vědeckých a uměleckých projevů, získat na svou stranu pracující inteligenci, která měla společně s proletariátem bojovat za své hospodářské, politické a kulturní zájmy.¹¹¹

Z Levé fronty se nikdy nestala masová organizace, jak bylo plánováno, ani se nevytvořila její rozsáhlá síť v celostátním měřítku. Vedle Prahy vzniklo centrum Levé fronty v Brně, vůdčí postavení v ní měl B. Václavek a na jejím založení se podílely významné kulturní osobnosti, jako např. režiséři E. F. Burian, Jindřich Honzl, herečka Nina Balcarová, architekti Zdeněk Rossmann a Josef Polášek; dále se jednalo o funkcionáře KSČ a řadu dalších.¹¹² Činnost brněnské Levé fronty byla úředně zastavena v září 1933 a na její místo nastoupil náhradní orgán Klub pro moderní umění a vědu Ars.¹¹³

Na počátku 30. let znovu zesílily snahy o prosazení socialisticky angažované tvorby, přičemž impulsem se stala II. světová konference proletářské revoluční literatury v Charkově v listopadu 1930, připravovaná v duchu sovětské RAPP. Sjezdu se zúčastnili českoslovenští publicisté Vlado Clementis, Vašek Káňa, Lubomír Linhart nebo Bedřich Václavek. K československým spisovatelům se konference obrátila *Otevřeným dopisem*,¹¹⁴ v němž vyzdvihla jako základní úkoly revoluční literatury boj proti imperialistické válce a za obranu SSSR, proti fašismu a tzv. bílému teroru a proti všem projevům tzv. sociálfašismu. Důraz kladla na masovou práci v literatuře, což

---

¹⁰⁹ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 99.

¹¹⁰ Jaroslav BOUČEK, *27. 6. 1950 – Poprava ...*, s. 35, 36.

¹¹¹ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 100-101.

¹¹² Josef HARNA, Ivan KAMENEC, *Na společné cestě. Česká ...*, s. 173-177; Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 99; *Dějiny české literatury IV. Literatura ...*, s. 333; Jaroslav BOUČEK, *27. 6. 1950 – Poprava ...*, s. 33.

¹¹³ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 102.

¹¹⁴ *Otevřený dopis revolučním spisovatelům v Československu*, *Tvorba* 5, č. 50, 24. 12. 1930, s. 794. Srov. Jiří HOLÝ, *Novinář Kurt Konrad*, Český Těšín 1985, s. 51.

znamenal pomáhat dělnickým a rolnickým dopisovatelům. Za zásady konference se u nás postavil hlavně B. Václavek.¹¹⁵ Za tvůrčí metodu socialistické literatury vyhlásil dialektický materialismus a literární produkci měla podle něho zcela převzít dělnická třída. Měl být vytvořený Svaz revoluční a proletářské literatury v Československu, ale k oživení proletářské literatury nedošlo. Václavek uspořádal ve 3. ročníku časopisu *Index* anketu *O proletářské literatuře*, které se zúčastnili F. X. Šalda, S. K. Neumann, Ivan Olbracht, Josef Hora a Marie Majerová. Šalda stejně jako Neumann se k myšlence výchovy talentů z dělnické třídy postavil kladně, i když skepticky. Neumann spolu s Horou se snažili ocenit etapu proletářské literatury ve 20. letech. Olbracht za vrcholné dílo české proletářské literatury označil Haškova *Dobrého vojáka Švejka*.¹¹⁶ Nevýhodou této koncepce literatury bylo mechanické přenášení metod politické práce do literatury, přezíravý postoj ke klasikům i soudobé světové literatuře.¹¹⁷ Svaz proletářských spisovatelů ale nakonec nebyl ustavený a nevznikala ani tvorba českých spisovatelů v charkovském pojetí.¹¹⁸

Při pohledu na celkový vývoj české levicové kultury lze dojít k závěru, že česká socialistická kultura byla rozpolcená mezi dvěma postoji – mezi proletářským pojetím, bližším tradici konce 19. století (organizace Proletkult, Neumannovy časopisy *Červen* a *Proletkult*), a mezi avantgardní skupinou, která vznikala na konci první světové války a přicházela s modernější koncepcí umělecké práce (sem patří Devětsil a Literární skupina). Nejprve se prosadilo hnutí proletářské kultury, a to i v rámci Devětsilu, který se stal díky blízkosti moderním uměleckým směrům ve 20. letech nejsilnějším sdružením mladých umělců.¹¹⁹ Když bylo v Devětsilu proletářské umění vytlačeno poetismem, část levicové kritiky tuto skutečnost hodnotila jako zradu politické angažovanosti.¹²⁰ Nová organizace Levá fronta měla sjednotit kulturní levici na konci 20. let v době, kdy vliv Devětsilu slábl, až nakonec došlo k jeho rozpuštění. Rok 1930 byl opět návratem, tentokrát již neúspěšným, ke koncepci proletářské kultury. V roce 1934 se ke slovu dostává v rámci avantgardy silná Surrealistická skupina, v jejímž

---

¹¹⁵ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 89-90; Štěpán VLAŠÍN, *Boje o socialistický realismus*. In: *Spoluvytvářet pravdu zítřka*, ed. Štěpán Vlašín a kol., Praha 1982, s. 66-68; Jiří HOLÝ, *Novinář Kurt Konrad ...*, s. 50.

¹¹⁶ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 90-91; Štěpán VLAŠÍN, *Boje o socialistický realismus ...*, s. 66-68; *Česká literatura v boji proti fašismu ...*, s. 54.

¹¹⁷ Bedřich VÁCLAVEK, *Tvorba a společnost*, Praha 1961, s. 17-18.

¹¹⁸ Štěpán VLAŠÍN, *Boje o socialistický realismus ...*, s. 68-69.

¹¹⁹ Alessandro CATALANO, *Rudá záře nad literaturou: česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945-1959)*, Brno 2008, s. 26.

¹²⁰ *Tamtéž*, s. 27.

rámci se nejvíce angažovali Vítězslav Nezval a Karel Teige. Reakcí na tehdejší události v SSSR se stalo utváření koncepce socialistického realismu a skupiny socialistických realistů Blok. Obě skupiny se přihlásily do řad revolučního hnutí a začaly soupeřit o výhradní postavení na poli kulturní levice. To už je však obsahem další části této práce.

3 KSČ a její kulturní politika

Cílem této části práce je poměrně nelehký úkol - charakterizovat kulturní politiku KSČ v období dvacátých a třicátých let 20. století. Nelehký proto, že k této problematice existuje velmi málo pramenů v porovnání s oblastí politické taktiky. Lze s jistotou říci, že komunistická strana obecně věnovala problematice kultury v uvedeném období malou pozornost, což kontrastuje se studii, které jsou k dispozici ke stalinskému období v Sovětském svazu. K poznání kulturní politiky KSČ mohou posloužit spíše ojedinělé články v komunistickém tisku, které byly napsané stranickými funkcionáři a jež interpretovaly její postoj ke kulturním otázkám; k dispozici jsou dále protokoly z jednotlivých stranických sjezdů. Co však bylo důležité – v komunistickém tisku (případně v tisku se stranou spřízněném) se objevovaly články, jež reagovaly na různé kulturní události, věnovaly se konkrétním literárním sporům apod. Kulturní politiku KSČ tak do jisté míry vlastně pomáhali vytvářet jednotliví výrazní levicoví intelektuálové, marxisticky vzdělaní teoretikové a kritikové, zejména Bedřich Václavek, Kurt Konrad, Julius Fučík, Eduard Urx, J. R. Poničan, Vladimír Clementis a další,¹²¹ kteří se zapojovali do diskusí. Analýzám jejich diskusních příspěvků jsou přitom věnovány jiné části disertační práce. V této kapitole bude charakterizována kulturní politika KSČ na základě dostupných pramenů - zejména protokolů ze stranických sjezdů a příspěvků v komunistickém tisku.

Již bylo naznačeno, že komunistická strana kulturní otázky upozadovala. Je nutné zmínit následující skutečnosti. KSČ v tomto období nevydávala žádné směrnice závažnějšího a hlubšího charakteru, které by konkretizovaly její kulturní politiku, případně se jí systematicky zabývaly, a na stranických sjezdech (s výjimkou VII. sjezdu v roce 1936) se jí nevěnovala téměř žádná pozornost. K tomu je nutné připočítat skutečnost, že kultura byla pojímána komunistickou stranou velice široce. Pokud byla vůbec zmiňována, tak nejčastěji v souvislosti s politickým a zároveň i kulturním útlakem národnostních menšin. Komunistická strana se zajímala o sociální postavení umělců a inteligence, o vzdělávání mládeže a úroveň školství, ale otázky metody umělecké tvorby, přístupu strany k umění, uměleckým dílům byly upozaděny.

---

¹²¹ Václav ŠEDA, *KSČ a kultura: Sborník dokumentů, projevů a článků ke kulturní politice KSČ. Díl 1. 1921-1948*, Praha 1973, s. 81.

Pokud je pozornost zaměřena na dvacátá léta, je třeba konstatovat, že stranické orgány se víceméně o kulturu a její směřování nezajímaly, komunistická strana „pouze“ usilovala o politickou podporu ze strany levicové inteligence, umělců. Umění se oddělovalo od politiky a politická angažovanost umělců byla vítaná, pokud znamenala podporu strany.¹²² Pokud jako jeden z důležitých pramenů slouží sjezdové protokoly, je nutné uvést, že v souvislosti s ustavujícím sjezdem KSČ v roce 1921 její předseda Bohumír Šmeral ve svém projevu konstatoval, že komunismus jako učení chce rozřešením materiálního problému vybudovat základ nové kultury. Vedle dalších úkolů se snaží vytvořit nové duševní vztahy, nového člověka. Umění se mělo doslova stát nástrojem nového života. Jak Šmeral konstatoval, komunismus bude znamenat hlubokou proměnu lidového vzdělání, divadla, filmu, literatury i výtvarného umění. Tvorba nových, velikých mravních a estetických hodnot musí být v budoucnu předána do rukou lidu.¹²³ Šmeral také prohlásil, že vzdělávací práce prováděná KSČ nesmí paralelně běžet vedle politické práce, naopak se musí řídit politickými hledisky. Funkcionáři odpovědní za vzdělávací práci strany nesměli být voleni z řad spisovatelů, estétů a různých intelektuálů.¹²⁴ Již těmito slovy se otevíral problematický vztah intelektuálů ke KSČ a opačně. Často se připomíná, že komunistická strana intelektuálům nedůvěřovala a známý je článek spisovatele Ivana Olbrachta z ledna 1922, v němž napsal: „za soudruhy smíme uznati ne inteligenty jednou, ale desetkrátě osvědčené“.¹²⁵

Je nutné zdůraznit, že pokud komunistická strana právě v tomto období nějakou kulturní politiku prováděla, dělo se tak prostřednictvím Proletkultu, organizace pro stranickou kulturní politiku, o níž se zmiňuje také jiná část textu. V Proletkultu, založeném v roce 1921, měla být soustředěna veškerá stranická kulturní činnost KSČ. Byla do něho začleněna Federace komunistických osvětových jednot, která s ním splynula a tím přestala fungovat jako samostatný subjekt.¹²⁶ Jeho organizační řád byl přijatý na I. řádném sjezdu KSČ v roce 1923. Sekretariát Proletkultu vykonával jednotnou organizaci vzdělávací, výchovné a propagační práce všech složek KSČ

---

¹²² Štěpán VLAŠÍN a kol., *Spoluvytvářet pravdu zítřka: česká meziválečná marxistická kritika*, Praha 1982, s. 60.

¹²³ Z referátu B. Šmerala na ustavujícím sjezdu KSČ 14. května 1921. In: *KSČ a kultura...*, s. 15-16.

¹²⁴ Jaroslav BOUČEK, *27. 6. 1950 - Poprava Závěše Kalandry*, Praha 2006, s. 11.

¹²⁵ Alessandro CATALANO, *Rudá záře nad literaturou. Česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945-1959)*, Brno 2008, s. 26.

¹²⁶ Z ujednání mezi zástupci výkonného výboru KSČ, Proletkultu a Federace komunistických osvětových jednot, usneseného na společné poradě dne 15. května 1922. In: *KSČ a kultura...*, s. 36-37.

a dohlížel na to, aby směřovala vždy v soulase s jejím vedením k vytčeným cílům „proletářského boje“. Komunistická strana kontrolovala činnost Proletkultu a dohlížela také na vydávání stejnojmenného časopisu; tak kupř. redaktora Proletkultu jmenovala exekutiva strany. Vznikl ambiciózní plán vytvořit po celé zemi při organizacích KSČ skupiny Proletkultu, které měly pečovat o výchovu dělnické inteligence, šířit marxisticko-leninské učení, získávat intelektuály pro věc revoluce aj. Proletkult se měl stát ústřední institucí strany pro kulturně-politické otázky, jeho vedoucí pracovníci usilovali o to, aby jejich organizace dostala řádné stanovy a stala se součástí stranického aparátu. Činnost Proletkultu se však stala terčem kritiky na II. sjezdu KSČ v roce 1924, v projevu Karla Kreibicha věnovanému zprávě komise o agitaci a propagandě leninismu. V ní bylo navrženo vypracovat nový statut pro řízení kulturně výchovné práce strany a organizaci rozpustit. Proletkult tak fungoval pouhé tři roky. Je nutno nicméně podotknout, že kulturní otázky v něm nebyly prioritou, protože se více zaměřoval na agitaci a propagandu, jak již bylo na jiném místě této práce uvedeno. Místo něho zřídil ÚV KSČ oddělení pro agitaci a propagaci. Činnost tohoto agitpropu se zaměřovala na leninské školení členů a funkcionářů, na vydávání závodních časopisů, na kolportáž tisku, kulturně-uměleckou činnost, na práci v mimostranických masových organizacích aj. Agitprop řídil rovněž akce a kampaně strany, např. jubilejní oslavy, akce varující před nebezpečím fašismu v Československu apod.¹²⁷

Pokud tedy byla první polovina 20. let spojována s existencí organizace Proletkult, následující léta znamenala, že kulturní otázky nebyly v rámci KSČ prioritou. Na III. stranickém sjezdu v roce 1925 nebyla otázka kultury nijak řešena. V diskusi na sjezdu byla pouze kritizována skutečnost, že československá vláda investovala peníze raději do armády a odčerpávala je mimo jiné také rušením kulturních zařízení. Sjezd strany měl protestovat i proti tomu, že tento přístup měl negativní dopad na školství národnostních menšin, neboť v posledních letech byla zavřena řada německých, polských škol. Tyto výtky však nicméně zazněly v souvislosti s kritikou nacionálního útisku. Na sjezdu se pouze zdůrazňovala nutnost získat ke spolupráci rolníky, státní zaměstnance, řemeslníky, trhovce, zvýšit svou činnost mezi ženami a mládeží.¹²⁸ Byla

---

¹²⁷ Z organizačního řádu Proletkultu, přijatého na 1. řádném sjezdu KSČ r. 1923. In: *KSČ a kultura...*, s. 38; Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy: ohlas zápasů Komunistické strany Československé v kultuře našich národů 1918-1988*, Praha 1989, s. 42-44, 60-61.

¹²⁸ *Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa, který se konal ve dnech 26.-28. září 1925 v sálech Národního domu na Smíchově*, Praha 1925, s. 49-50, 74.

analyzována hospodářská a politická situace v ČSR, jednalo se o odborové a národnostní otázky, projednávala se taktika strany v odborovém hnutí, analyzovaly se příčiny vnitrostranické krize. O inteligenci, uměleckých pracovnících, kultuře jako takové se ovšem nejednalo.

Rudé právo jako noviny vydávané komunistickou stranou přineslo 30. září 1925 kromě informací o III. sjezdu strany a přepisu některých sjezdových projevů také vystoupení komunistického poslance Františka Housera na půdě parlamentu, v němž kritizoval školskou politiku státu konstatováním, že byly nezákonně zavírány jinonárodní, tedy nečeské školy. Tím bylo Československo obviňováno z kulturní reakce a z národnostního útisku. Dalším terčem kritiky se stalo propouštění učitelů, které bylo v kompetenci hejtmanů, a ti přitom nemohli posoudit jejich odbornou způsobilost. Jak Houser konstatoval, bude se naopak zjišťovat, jestli působení daného učitele na škole bylo prospěšné, či nikoliv, posuzovat se také bude poměr učitele k duchu politické správy v okrese. Existuje proto reálná obava, že represe budou namířené proti učitelům „podezřelým“ ze sympatií ke komunistickému hnutí, a ti budou ze škol odstraňováni mezi prvními. Je také zmíněno, že stát bránil hlubšímu vzdělávání proletariátu, lidu jako takového.¹²⁹

Také IV. sjezd KSC v roce 1927 se otázkami kulturní politiky vůbec nezabýval. Problémy kulturně politické práce strany ustoupily do pozadí, diskuse mezi stoupenci marxismu o teorii kultury a o marxistické estetice probíhaly mimo ni a bez větší pozornosti jejího vedení.¹³⁰ V pramenech vydaných před rokem 1989¹³¹ bylo obvyklé uvádět, že teprve po V. sjezdu se KSC snažila ve větší míře získávat ke spolupráci „nejlepší síly pokrokové literatury“ a měla umělce, spisovatele začleňovat do stranických akcí (např. do protestů proti cenzuře aj.). Zároveň se v těchto pramenech připouštělo, že komunistická strana se v období před rokem 1929 dopouštěla chyb v kulturní politice.¹³² Stejně tak se objevovalo konstatování, že V. sjezd byl významným mezníkem pro další vývoj komunistické strany. Nabízí se proto otázka, zda se jedná o tvrzení opodstatněné, nebo spíše jen tendenční, což souviselo s jakýmsi ustáleným

---

¹²⁹ *Proti kulturní reakci*, *Rudé právo* 6, č. 227, 30. 9. 1925, s. 7-8.

¹³⁰ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy...*, s. 60-61.

¹³¹ Srov. např. Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 80-81.

¹³² Štěpán VLAŠÍN, *V. sjezd KSC a kultura*, *Tvorba* (roč. neuveden), 7, 1989, s. 1; *Česká literatura v boji proti fašismu*, ed. Milan Blahynka, Praha 1987, s. 47.

zvykem vyzvedávat pátý „bolševizační“ sjezd jako správný obrat v dalším vývoji komunistického hnutí.

Po nahlédnutí do protokolu V. sjezdu KSČ z roku 1929 lze dospět k závěru, že kulturní politika zde byla opět opomenuta; ke stejnému závěru lze dojít také při prostudování protokolu z VI. sjezdu uskutečněného o dva roky později. V souvislosti s otázkami kultury se na VI. sjezdu znovu mluvilo o stupňujícím se kulturním útisku utlačovaných národů a opět se kritizovala hlavně školská politika státu. Konstatovalo se, že československá vláda se snažila v nejhorším případě přímo likvidovat školství národnostních menšin. Dále se zde předesílalo, že všechny noviny budou v budoucnosti v rukou dělnické třídy a všechny prostředky duševní produkce (kino, rádio, divadlo atd.) strana postaví do služeb výstavby proletářské kultury. Škola měla být odloučena od vlivu církve.¹³³

V souvislosti s uskutečněním obou zmíněných sjezdů se do popředí dostala otázka vztahu levicové inteligence a komunistické strany. Při popisování průběhu a výsledků V. „bolševizačního“ sjezdu se v předlistopadové literatuře vždy hodnotil vztah intelektuálů a komunistické strany konstatováním, že někteří levicoví intelektuálové sympatizující s KSČ nesprávně pochopili význam změn a vystoupili s protestem proti novému vedení dosazenému na tomto sjezdu, které podle nich mělo přivodit straně úpadek a rozvrat. Protestní prohlášení podepsalo sedm známých spisovatelů – Ivan Olbracht, S. K. Neumann, Marie Majerová, Josef Hora, Jaroslav Seifert, Helena Malířová a Vladislav Vančura. Z KSČ byli záhy vyloučeni. Po tzv. projevu sedmi se v *Tvorbě* objevilo *Zásadní stanovisko k projevu „sedmi“*, v němž jeho autoři konstatovali, že skutečný rozvoj moderní kultury je závislý na revolučním dělnickém hnutí a že jediná komunistická strana může být vůdcem revoluce a tím i nositelkou všeho kulturního snažení. Vystoupení sedmi spisovatelů označili za těžkou chybu a zároveň i za nebezpečí pro moderní kulturní tvorbu. Jak konstatuje M. Drápala, toto prohlášení narýsovalo model loajality komunistického umělce ke straně, což někteří už nikdy nedokázali překročit.¹³⁴ A. Kusák upozornil na paradoxní skutečnost, že mladí

---

¹³³ *Protokol VI. řádného sjezdu KSČ konaného v Praze ve dnech 7. až 11. března 1931*, Praha 1931, s. 136, 270, 271.

¹³⁴ *Zásadní stanovisko k projevu „sedmi“*. In: *KSČ a kultura...*, s. 83-84. Toto prohlášení koncipoval Julius Fučík a kromě něho se pod něj podepsali Vítězslav Nezval, Konstantin Biebl, Vlado Clementis, František Halas, Karel Konrád, Laco Novomeský, Karel Teige, Vojtěch Tittelbach. Srov. Milan DRÁPALA, *Iluze jako osud. K vývoji politických postojů Vítězslava Nezvala*, *Soudobé dějiny* 3, č. 2-3, 1996, s. 186.

levicoví umělci, intelektuálové podporovali nové vedení KSČ dosazené Kominternou na sjezdu strany v roce 1929, které bylo mnohem levicovější a sektářštější než staré vedení, jež bylo spojováno se sociální demokracií. Z dnešního pohledu je toto spojení umělecké avantgardy se stalinským vedením strany nepochopitelné, stejně jako budí údiv tolerantnost těchto politiků k avantgardním umělcům. Kusák za tím viděl generační blízkost, bezvýhradně pozitivní vztah těchto intelektuálů k SSSR a aktivní vztah ke společenské skutečnosti.¹³⁵

Zatímco protestní vystoupení sedmi spisovatelů tedy přivedlo pozornost k otázce vztahu intelektuálů a komunistické strany, na jejím VI. sjezdu v roce 1931 se pouze zmínil Julius Fučík o problematice tzv. námezdní inteligence. Ve svém příspěvku proneseném dne 9. března 1931 tak upozornil na nutnost získání inteligence komunistickou stranou a konstatoval, že práce mezi maloměšťáky byla zatím ve straně podceňována. Inteligence se ve velké většině stávala námezdní inteligencí, byla zasažena velkou nezaměstnaností a tato proletarizace a vysoká nezaměstnanost ji radikalizovaly. Ocitla se tak v duševní krizi a názorově, politicky kolísala mezi fašismem a komunismem. Úkolem bylo proto získat ji na svou stranu, nejenom ji tzv. neutralizovat. Přesvědčit ji, že její zájmy jsou svázány se zájmy proletariátu. Dopusud pracovala KSČ mezi inteligencí nesystematicky, náhodně, neorganizovaně. Je třeba se ve stranickém tisku více zabývat kulturními otázkami, bojovat za hospodářské požadavky námezdní inteligence, věnovat větší péči mimostranickým intelektuálním organizacím (jako je např. Levá fronta).¹³⁶

Fučík napsal již v roce 1930 do časopisu *Tvorba* podobně laděný článek. V něm vyčetl dělnictvu, že podceňovalo činnost intelektuálů a nevěnovalo jim pozornost. Jako správnou taktiku považoval nedůvěřovat jim, jako nesprávnou zcela je ignorovat, což by znamenalo vyklizení kulturního pole pro kontrarevoluci, strana měla navíc za úkol tzv. maloměšťáky neutralizovat. K vyřešení „intelektuálního problému“ měla přitom napomáhat KSČ. Fučík tento článek napsal z důvodu, že před „dělnickými“ čtenáři komunistického tisku obhajoval nutnost a nezbytnost diskusí o umělecké avantgardě, o tzv. čistotě generace, které na počátku 30. let probíhaly také na stránkách *Tvorby* a jež byly zmíněny v jiné kapitole této práce.¹³⁷

---

¹³⁵ Alexej KUSÁK, *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, Praha 1998, s. 83-84.

¹³⁶ J. FUČÍK, *Komunismus a inteligence. Z diskusního příspěvku na VI. sjezdu KSČ 9. března 1931*. In: *KSČ a kultura...*, s. 88-91. Srov. také Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 88-89.

¹³⁷ J. FUČÍK, *Intelektuálové*, *Tvorba* 5, č. 4, 30. 1. 1930. In: *KSČ a kultura...*, s. 84-88.

V projevu Julia Fučíka na VI. sjezdu KSČ bylo důležité jeho tvrzení, že komunistická strana má usilovat o spojenectví inteligence, systematictěji se věnovat kulturním otázkám a mimostranickým kulturním organizacím, mezi něž uvedl Levou frontu. Pokud tedy komunistická strana v první polovině 30. let vytvářela kulturní politiku, tak to bylo právě prostřednictvím Levé fronty, jež byla zmíněna v předešlé části práce. Tato organizace byla rozdělena na několik sekcí – architektonickou, literární, ekonomickou, filmovou, fotografickou a na řadu dalších.¹³⁸ V červnu 1931 se uskutečnil její I. říšský sjezd v Brně. Referáty na něm přednesli členové komunistické strany Ladislav Štoll a Vladimír Clementis a zúčastnilo se ho 52 delegátů, kteří přijali usnesení VI. sjezdu KSČ za směrnicí organizace. V rezoluci její programové komise se konstatovalo, že krize kapitalismu zbídačila všechny pracující vrstvy včetně inteligence a tento proces se stále více prohlubuje a urychluje. Buržoazie má monopol na výchovu, vzdělanost, fyzická práce je oddělena od duševní a jen malá část pracujících může vykonávat tzv. duševní povolání. Přesto měšťácká kultura a ideologie, které slouží k ospravedlnění hroutícího se třídního panství měšťáků, upadají. Politická reakce zasahuje ostřeji i na kulturním poli. Cenzura se zostřuje, tzv. třídně uvědomělý dělnický tisk je potlačován, svoboda vědeckého bádání a svobodná kultura jsou pouhou iluzí. Protože se tedy zhoršuje hospodářská situace inteligence a zvyšuje se politický a kulturní útlak, musí pracující inteligence najít východisko v boji za své politické, hospodářské a kulturní zájmy po boku proletariátu. Doporučovalo se přeměnit Levou frontu v širokou masovou organizaci pracujících inteligence, která napomůže jejímu zapojení do proletářského třídního boje. Cílem bylo ukazovat jí pomocí agitace správnou cestu a vést boj za její životní zájmy.¹³⁹ Obsah této rezoluce tak odpovídal tezí, jež zazněly ve Fučíkově sjezdovém proslovu a týkaly se radikalizace inteligence a nutnosti jejího zapojení do revolučního boje po boku proletariátu. Jako se mluvilo na sjezdech o politické reakci, totéž mělo platit i na poli kultury; stejně jako se radikalizoval proletariát, stejnou změnu měla prodělavat i inteligence. Týdeník *Levá fronta*, vydávaný v rámci této organizace, měl být přetvořen v masový časopis, který by se zabýval všemi formami hospodářského, politického, kulturního a národnostního útisku inteligence. Jeho rozšiřování bylo prohlášeno za jeden z klíčových úkolů všech revolučních intelektuálů. Důraz byl položen i na ediční činnost, na vydávání děl

¹³⁸ *Česká literatura v boji proti fašismu ...*, s. 56.

¹³⁹ *Z dokumentů 1. říšské konference Levé fronty v Brně 6. a 7. června 1931. Rezoluce programové komise Levé fronty*. In: *KSČ a kultura...*, s. 92-98.

marxisticko-leninské teorie a periodického sborníku, který by aplikoval dialektický materialismus na všechny projevy společenského dění.¹⁴⁰

V rezoluci týkající se kulturní linie Levé fronty se prosazovala taková proletářská kultura, která měla rozvinout dědictví měšťácké kultury a využít vše cenné, co kultura minulých epoch přinesla. Jádrem nové, vyšší kultury měl být marxismus-leninismus a její zárodky vznikaly už v kapitalistické společnosti. Jejím důležitým znakem je bojovnost, v čemž je obsaženo nejen ničení starého, ale i tvoření nového. Levá fronta odmítla v umění tzv. formalistické sektářství a postavila se za usnesení charkovské konference proletářských spisovatelů.¹⁴¹ V této rezoluci tak byl nastíněn koncept proletářské kultury, jak byla propagována na konferenci v Charkově v roce 1930, o níž pojednává jiná kapitola této práce. Důležitá byla také představa nové kultury, která bude navazovat na hodnoty „ověřené“ v kulturním vývoji; nemluvílo se tak o boření kultury staré, na jejíchž troskách by „povstala“ zcela nová, „očistěná“ kultura.

Existence této kulturní organizace, jež zanikla v polovině 30. let, měla být důkazem, že komunistická strana na kulturní otázky nerezignovala, a to hlavně prostřednictvím svých členů, kteří zasahovali do kulturně-politických diskusí; na začátku 30. let se ke slovu hlásila skupina mladých marxistických teoretiků a kritiků (B. Václavek, Julius Fučík, Eduard Urx, Ivan Sekanina, Václav Kopecký, Ladislav Štoll), jež se začala prosazovat. Navíc na konci 20. let vznikl nový prostor pro tyto diskuse - v roce 1928 se vedoucím redaktorem časopisu *Tvorba*, vydávaného F. X. Šaldou od roku 1925, stal komunistický novinář Julius Fučík a tento časopis tak měl vliv při uplatňování kulturně-politické linie KSČ.¹⁴² Lze tak s opatrností konstatovat, že komunistická strana zejména prostřednictvím svých výše zmíněných členů začala více mapovat kulturně-politický prostor.

Pokud komunistická strana deklarovala na oficiální úrovni změněný postoj k inteligenci a ke kulturním otázkám, nejvýrazněji se tato skutečnost projevila na jejím VII. sjezdu v roce 1936, jenž bývá oprávněně považován za důležitý mezník nejen v politické rovině. Z tohoto důvodu bude v textu jeho průběh podrobněji popsán. Před

---

¹⁴⁰ *Tamtéž*, s. 98.

¹⁴¹ *Rezoluce ke kulturní linii Levé fronty*. In: *KSČ a kultura...*, s. 98-100.

¹⁴² *Z historie Tvorby – listu pro literaturu, politiku a umění*, Literární měsíčník 7, č. 8, 1978, s. 102-103. Jak bylo uvedeno v prohlášení redakce, časopis se měl stát „mostem mezi levě orientovanou inteligencí a dělnickou třídou“. Srov. *Prohlášení redakce Tvorby*, *Tvorba* 3, č. 1, 4. 11. 1928. In: *KSČ a kultura...*, s. 69.

uskutečněním tohoto sedmého sjezdu se v *Rudém právu* objevovaly diskusní příspěvky, které se snažily agitačně vyjasnit určité problematické stranické teze a které měly tzv. připravit sjezdu půdu. Tak se v *Rudém právu* objevil článek, v němž se jako nesprávná „taktika“ uvádělo řazení intelektuálů k největším škůdcům dělnické třídy. Autor příspěvku kritizoval skutečnost, že v KSČ byla proti intelektuálům v některých stranických obvodech vyvolávána pogromová nálada. Konstatoval, že důležitým stranickým úkolem je získávat široké vrstvy pracujících, tedy i inteligence, pro komunistické hnutí a nikoliv pro fašismus. Cílem je vřadit i tyto vrstvy do boje s proletariátem proti fašismu, kapitalismu a za mír.¹⁴³ Je evidentní, že tento článek se snažil obhájit změněný poměr KSČ k inteligenci, jak tomu odpovídal později průběh sjezdu.

Na VII. sjezdu v dubnu 1936 se komunistická strana postavila na obranu Československa proti fašismu. Tento obrat v taktice byl vysvětlován konstatováním, že dříve Československo nebylo ohroženo zahraničním fašismem a spolu s ostatními tzv. imperialistickými státy chystalo vojenský útok proti SSSR. Situace se však změnila a Československo spolu se svým zahraničním spojencem Francií podporuje, i když s určitými výhradami a nikoliv důsledně, mírovou politiku Sovětského svazu. Z tohoto důvodu nelze tyto státy klasifikovat jako tzv. útočníky a největším nebezpečím pro zachování a udržení světového míru je politika Hitlerova Německa. Obrana Československa nicméně neměla znamenat postavení se na pozice tzv. třídního míru, třídní spolupráce. Konstatovalo se, že jedině třídní boj proti buržoazii dokáže prosadit podmínky skutečné obrany republiky.¹⁴⁴ Na sjezdu se mluvilo o nutnosti zaručit dělníkům a jiným antifašistům svobodu slova, shromažďování a spolčování. Součástí antifašistického boje se také stala ochrana všech kulturních hodnot před reakcí, získání svobody pro vědeckou a uměleckou práci. Měla být zrušena cenzura filmu a divadelních her. Ze škol, univerzit a všech výchovně-vzdělávacích institucí měli být odsunuti tzv. reakční spisovatelé a profesori a z učebnic měl být odstraněn „reakční duch“. V boji proti fašistickému Německu se doporučovalo zakázat dovoz jakékoliv fašistické literatury a filmů z Německa, všechny kulturní kontakty s oficiálními představiteli tohoto státu měly být přerušeny.¹⁴⁵

---

¹⁴³ S-a., *Proti intelektuálům?*, Rudé právo 17, č. 81, 4. 4. 1936, s. 4.

¹⁴⁴ Klement GOTTWALD, *Lidovou frontu pro obranu míru, proti Hitlerovi, za chléb a svobodu*. In: VII. sjezd Komunistické strany Československa, Praha 1936, s. 4-7.

¹⁴⁵ *Tamtéž*, s. 26-27.

Důležité tedy bylo, že na tomto sjezdu se zcela jednoznačně konstatovalo, že inteligence by se měla stát spojencem proletariátu v boji proti fašismu.¹⁴⁶ Vystoupení Zdeňka Nejedlého¹⁴⁷ na sjezdu mělo být důkazem, že inteligence podporuje KSČ. Nejedlý ve své řeči vyzvedl SSSR jako jedinou záchranu, ke které „vzhlížejí masy“, a přihlásil se ke komunistickému hnutí. Zmínil se ovšem i o „problematicke“ inteligence a připomenul, že úkolem komunistů jako správných vůdců je získat pro svou myšlenku také ji.¹⁴⁸ Jeho projev měl podle dobových zápisů vyvolat velké ovace přítomných. Následoval příspěvek stranického funkcionáře Antonína Zápotockého, v němž ocenil ty intelektuály, kulturní a vědecké pracovníky, kteří s KSČ sympatizují; mezi nimi zmínil S. K. Neumanna, Zdeňka Nejedlého a Vladislava Vančuru. Konstatoval: „*Skutečně myslící hlavy uměleckého, vědeckého i kulturního světa dovedou chápat, že jediným nositelem pokroku je dělnická třída, jediným bojovníkem za pokrok je proletářská revoluční strana.*“¹⁴⁹ Cílem KSČ je podle Zápotockého společně s tzv. uvědomělými kulturními pracovníky vést boj za osvobození nejen proletářské třídy, ale i vědy, umění, kultury od reakce a fašismu. Českoslovenští umělci, vědci by měli mít v budoucnu takové podmínky pro novou, velkou tvůrčí práci, jakou mají ti sovětští ve své vlasti.¹⁵⁰ Na návrh slovenské a ukrajinské delegace byl pak zvolen Z. Nejedlý do čestného předsednictva strany.¹⁵¹ Pozdrav sjezdu zaslal také spisovatel a kritik S. K. Neumann, který nemohl vystoupit ze zdravotních důvodů. V něm konstatoval, že boj dělníků a pracujících rolníků je také záležitostí „dělníků intelektuálních“, kteří musí závidět svým kolegům v SSSR lepší a důstojnější život. Přihlásil se k boji proti fašismu, proti všem nepřítelům SSSR a za konečné vítězství pracujících. Dále pozdravy dodali Vladislav Vančura a Vítězslav Nezval, oba se stejně jako Neumann sjezdu osobně nezúčastnili.¹⁵²

---

¹⁴⁶ *Česká literatura v boji proti fašismu ...*, s. 45.

¹⁴⁷ Vývojem vztahu Z. Nejedlého ke KSČ se podrobně ve své publikaci zabývá Jiří Křesťan. Z. Nejedlý podpořil, byť ne hned, nové „bolševizační“ vedení v roce 1929. Členem strany se stal až v roce 1939. Podle autora se ke komunismu přiklonil mimo jiné z vnitřní touhy po nalezení klidu a jistoty. Stalinský dogmatismus totiž nabízel jednoduchá řešení, což mu vyhovovalo. Ke straně se intenzivněji přimklul v době, kdy zažíval osobní krizi, pochyboval o smyslu své práce. Průběh VII. sjezdu KSČ v něm vyvolal hluboký dojem. V dopise určeném manželce a dceři psal o vděčnosti komunistů za jeho vystoupení na sjezdu, o srdečném přivítání, kterého se mu na sjezdu dostalo. Srov. Jiří KŘEŠŤAN, *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění*, Praha-Litomyšl 2012, s. 166, 412, 417.

¹⁴⁸ *Protokol VII. sjezdu KSČ 11.-14. dubna 1936*, Praha 1967, s. 87-89.

¹⁴⁹ *Tamtéž*, s. 89.

¹⁵⁰ *Tamtéž*, s. 89. Srov. Také A. ZÁPOTOCKÝ, *Odpověď na vystoupení Z. Nejedlého na VII. sjezdu KSČ. In: KSČ a kultura...*, s. 126-127.

¹⁵¹ *VII. sjezd KSČ mluví ke všemu lidu*, Rudé právo 17, č. 89, 15. 4. 1936, s. 1.

¹⁵² *Protokol VII. sjezdu KSČ ...*, s. 66, 67, 370.

Člen strany Václav Kopecký se na sjezdu věnoval tématu „získání mladé generace pro socialismus“. Ve svém projevu mimo jiné kritizoval postavení mladé inteligence ve společnosti, poukazoval na vysokou nezaměstnanost v jejích řadách. Mladá inteligence podle něho nemůže sehnat zaměstnání ve vystudovaném oboru, a proto přijímá i horší pracovní nabídky, které neodpovídají její kvalifikaci. Tím se dostává na stejnou pozici jako mladí proletáři, ztrácí zájem o kulturu, umění a další aspekty života. Důležité však bylo, že Kopecký zařadil ve svém projevu mezi důležité stranické úkoly získání inteligence a studentstva pro antifašistický zápas. Konstatoval, že podpora těchto vrstev by byla důležitou politickou a morální oporou. Ve svém referátu se nicméně dotkl také, byť jakoby mimochodem, hodnocení československé levicové kultury. Shodně s vývojem v SSSR totiž kritizoval formalistické „levičácké“ umění jako nesprávné a konstatoval, že nelze každé „levičáctví“ v kultuře schvalovat. Některé „levičáctví“ totiž podle něho může odrazovat lidové masy a dostávat je na stranu fašismu. Na druhé straně ovšem zdůraznil, že komunisté nechtějí umělcům nařizovat formy výrazu a tvorby. Mělo se jednat pouze o doporučení, aby spisovatelé hledali inspirace v lidu a nikoli jen v „pochybném nevědomí“, čímž Kopecký upozorňoval na surrealismus. Na závěr vyjádřil obdiv k básníku S. K. Neumannovi a práci profesora Z. Nejedlého.¹⁵³ Rozbor Kopeckého příspěvku velmi názorně ukazuje určitou rozpolcenost KSČ ve směřování kulturní politiky. Komunistická strana tehdy zpracovávala podněty přicházející z Moskvy i v oblasti kultury a existovaly jisté tendence se podle nich řídit, což bude ještě v práci více rozvedeno. Pravděpodobně však nechtěla v době vytváření lidových antifašistických front vyvolávat rozkol na poli kulturní levice, a proto k uměleckým otázkám veřejně nezaujala jednoznačné stanovisko.

Na sjezdu se dále otázky kultury zmiňovaly jen jako by příležitostně, v souvislosti s jinými problémy. Tak v proslovu člena strany Bauernfeinda z Českého Krumlova se třetího dne jednání objevil požadavek bojovat proti snahám vůdce Sudetoněmecké strany Henleina získat pracující i na poli kultury. Bauernfeind zmínil, že v kinech jsou promítány říšskoněmecké filmy, které by měly být nahrazeny snímky sovětskými. Čtvrtý den sjezdu měl člen Národního divadla Emanuel Famíra projev,

---

¹⁵³ *Tamtéž*, s. 280, 284, 296-297, 303.

v němž promluvil za „revoluční umělce“. Jejich jménem se postavil za komunistické hnutí, úkoly proletariátu a odmítavě se postavil ke kultuře fašistických režimů.¹⁵⁴

Porovnáním všech zmíněných sjezdových protokolů lze dojít k závěru, že kulturním otázkám byla největší pozornost věnována právě na tomto posledním sjezdu. Nejen že se používaly fráze o získání inteligence pro komunistické hnutí a z jejich řad byli oceněni jeho stoupenci, ale zazněla zde i kritika surrealismu, byť opatrná a doplněná ujištěním, že KSČ v otázce metody umělecké tvorby pouze doporučuje, nikoliv nařizuje. Lze tedy říci, že komunistická strana se začala ve druhé polovině 30. let více věnovat kulturním otázkám a objevovaly se náznaky systematictějšího řízení kulturní politiky, o čemž vypovídají další články v tisku, důležité pro její interpretaci a odpovídající výše uvedeným poznámkám. Stručně řečeno: komunistická strana nenařizovala umělcům metodu umělecké tvorby a volila v otázkách kultury „opatrnou“ taktiku. V dubnu 1936 se v *Rudém právu* objevil článek Františka Spitzera s názvem *Kulturní politika KSČ*.¹⁵⁵ Propagandisticky a nikoliv náhodně se v něm psalo o nutnosti stmelit „pokrokovou kulturní frontu“ v rozhodující společenskou sílu. Zdůrazňovalo se v něm, že komunisté jsou otevření spolupráci. Byly stanoveny i jednotlivé stranické úkoly v oblasti kultury: trpělivě, vytrvale působit na „mistry kultury“, aby přešli na stranu pracujících. Snažit se přesvědčit pracující masy, aby podporovaly kulturu. Straníci měli být na poli kultury více aktivními a KSČ měla koordinovat jejich práci. Za nezbytný úkol se považovalo prosadit širokou masovou politiku na kulturní frontě, kterou by řídili komunisté. Znamenalo to, že komunisté měli vést masy jak na poli politiky, tak i kultury.

Další důležitý článek pro poznání kulturní politiky KSČ vyšel v únoru 1937 v *Rudém právu*, autorem byl člen strany Václav Kopecký. Ten se v té době snažil uklidnit levici rozjítřenou ohlasy politických procesů v SSSR a represemi na poli sovětské kultury konstatováním, že KSČ stojí o spolupráci všech opravdu protifašistických autorů, umělců. Protože se jedná z hlediska kulturní politiky KSČ o důležitý pramen, zaslouží si rovněž podrobnější rozbor. Kopecký zdůraznil, že komunistická strana se staví ke stalinskému řešení kulturních otázek, čímž konstatoval, že lidu bude patřit kultura a předá se mu kulturní dědictví minulých historických epoch. Cílem je přitom zhodnotit kulturní bohatství vlastní země, ocenit národní básníky

---

¹⁵⁴ *Tamtéž*, s. 263, 367.

¹⁵⁵ F. SPITZER, *Kulturní politika KSČ*, *Rudé právo* 17, č. 86, 10. 4. 1936, s. 6.

a na těchto hodnotách nastartovat kulturní povznesení lidu. Důležité bylo také konstatování, že kultura je chápána jako součást politického boje. Byly vyjmenovány cíle v této oblasti, mezi nimiž byl zmíněn zejména rozvoj správného (tj. komunistického) kulturního působení v lidu, rozvoj lidového kulturního hnutí, aktivizace dělnictva a lidu v oblasti kultury. Komunisté se postavili do role vůdců mas. Měli pozitivně a tzv. správným směrem působit na lid, dělnictvo, aby četli významné národní autory a prostřednictvím strany se seznámili s kulturním dědictvím země. Tzv. správný komunista měl být pro dělnictvo a lid vzorem kulturně vyspělého člověka, což znamenalo mj. věnovat se kultuře, mít vzdělání všeobecně literární a umělecké, orientovat se v kulturních otázkách aj. KSČ dávala úkoly i ostatním společenským vrstvám. Dělnictvo se mělo snažit získat na svou stranu významné umělce. Spisovatelé měli psát umělecky kvalitní díla pro dělnictvo a lid. Jako gesto vstřícného, nedogmatického postoje komunistické strany ke kultuře mělo vyznít konstatování, že KSČ přehodnotila postoje k některým literárním dílům a jejich autorům, na něž dříve útočila. Argumentovalo se názorovými posuny u některých spisovatelů a změnou dobou, kterou charakterizovalo nebezpečí fašismu.¹⁵⁶

Z rozboru příspěvků zřetelně vyplynulo několik skutečností. Měly ukázat, že KSČ se zajímá rovněž o otázky kulturní a nevyhýbá se přitom spolupráci se všemi tzv. pokrokovými umělci, spisovateli, tedy i těmi, jejichž práci dříve kritizovala. Měly ve čtenářích vyvolat dojem, že kulturní politika strany je umírněná a KSČ nenařizuje umělcům, jak mají tvořit – pouze doporučuje. Představa V. Kopeckého týkající se tzv. ideální kultury byla v článku nikoliv zcela jasně, ale alespoň do určité míry vykreslena. Cílem bylo vytvořit kulturu, která by byla odpovídající pro lid, pro dělnictvo. Adresát byl předem daný, ostatní vrstvy společnosti byly zcela opomíjeny, vyloučeny z podílu na kultuře. Z tvorby minulých období se měly vybrat tzv. správné národní kulturní hodnoty, na jejichž základě by vyrostla nová, tzv. lidová kultura. O tomto výběru měli přitom rozhodovat představitelé komunistické strany. Domnívám se, že právě tento článek napoví o zaměření kulturní politiky strany v období druhé poloviny 30. let nejvíce.

V příspěvcích bylo zmíněno lidové kulturní hnutí, mluvilo se o kultuře náležející lidu. Objevil se požadavek, aby pro něj vznikala kvalitní literatura, což ale nebylo blíže specifikováno kromě konstatování, že se má lid seznamovat s kvalitními národními

---

¹⁵⁶ V. KOPECKÝ, *Komunisté a kultura*, Rudé právo 18, č. 33, 7. 2. 1937, s. 11-12.

autory. Pojetí lidové kultury bylo nicméně rozpracováno ve druhé polovině 30. let na stránkách stejnojmenného kulturně-politického časopisu, který měl názorově blízko ke KSČ, i když byl označen veřejně jako nestranický. Byl údajně založen z popudu komunistické strany v rámci organizace Lidová kultura a počítalo se, že bude spolupracovat s komunistickým časopisem *Tvorba*.¹⁵⁷ Z marxistických teoretiků přítom koncept tzv. lidové kultury propracoval S. K. Neumann, jenž se v tomto projektu od samého počátku výrazně angažoval. Zejména od roku 1938 na stránkách tohoto časopisu jako jeho šéfredaktor propagoval pojetí tzv. pokrokové kultury, čemuž bude důkladněji věnována jiná část práce. Zde bude ve stručnosti charakterizováno pojetí lidové kultury tak, jak bylo na stránkách tohoto časopisu interpretováno. Především byla kultura chápána jako nástroj, pomocí něhož je nutné vzdělávat lid, který musí být v kulturních otázkách tzv. správně veden. Kultura měla čerpat inspiraci z lidového prostředí¹⁵⁸ a mluvilo se o ní jako o velmi účinné zbrani, kterou má mít v rukou lid a jež má podpořit jeho zápas na poli politickém.¹⁵⁹ I na poli kulturním se tak mělo bojovat proti reakci a fašismu.¹⁶⁰ Umění mělo nejen pravdivě odrážet život, ale také být společensky aktivní a svou tematikou oslovovat proletariát, aby mu pomáhalo řešit aktuální problémy.¹⁶¹ S. K. Neumann, autor úvodníku na stránkách *Lidové kultury*, vymezil znaky tzv. správného literárního díla: mělo být optimistické, psané srozumitelně, dodržovat jednotu obsahu a formy, nemělo být příliš odborné, subjektivní a mělo pravdivě a srozumitelně zobrazovat objektivní skutečnost. Ideál lidové kultury Neumann spojoval s vytvářením protifašistické fronty umělců a spisovatelů.¹⁶²

Představy komunistické strany o kultuře v období 30. let je nutné nicméně ještě demonstrovat na základě jejího postoje k surrealistickému hnutí. Ten nebyl v jeho počátcích jednoznačný a v průběhu let se proměňoval. Přitom poslouží rozbor článků na stránkách komunistického tisku (*Rudé právo*, *Haló noviny*, *Tvorba*) komunistických kulturních pracovníků (v práci se nejčastěji objevují jména Josef Rybák, Julius Fučík,

---

¹⁵⁷ Srov. dopis Neumanna Václavkovi z 18. 9. 1936. Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna B. Václavkovi*. In: *Václavkova Olomouc 1962: o marxistické kritice let třicátých*, Praha 1964, s. 400-401.

¹⁵⁸ Srov. František HALAS, *Budujme arsenály kulturní energie*, *Lidová kultura* 1, č. 2, listopad 1936, s. 1.

¹⁵⁹ Stanislav Kostka NEUMANN, *Pro lidovou frontu kultury*, *Lidová kultura* 1, č. 1, říjen 1936, s. 1.

¹⁶⁰ Srov. např. Jan ŠNOBR, *Barikády kultury*, *Lidová kultura* 1, č. 2, listopad 1936, s. 2; Fr. JUNGMANN, *Povstání proti kultuře*, *Lidová kultura* 1, č. 3, prosinec 1936, s. 1; *Vědci, umělci a spisovatelé na obranu naší kultury před fašismem*, *Lidová kultura* 1, č. 5, únor 1937, s. 1.

¹⁶¹ Stanislava JAROŠOVÁ, *Neumannova koncepce lidové kultury na konci třicátých let*, *Česká literatura* 11, č. 3, 1963, s. 233.

¹⁶² Stanislav Kostka NEUMANN, *Pro lidovou ...*, s. 1; Stanislava JAROŠOVÁ, *Dokumenty. Neumannova ...*, s. 230, 234; S. K. NEUMANN, *Rozumění umění*, Praha 1976, s. 389.

Kurt Konrad, Ladislav Štoll), kteří zasahovali do výrazných kulturních polemik v tomto období. Protože je tato problematika přiblížena v jiné části této práce, bude zde výklad výrazněji zredukován.

V době utvoření skupiny surrealistů k ní zaujala KSČ poměrně shovívavý postoj, což zejména dokládá rozbor článku Ladislava Štolla a Václava Kopeckého v *Rudém právu*, jenž bude ještě připomenut na jiném místě.¹⁶³ Právě postoj komunistické strany k surrealistům nejpřesvědčivěji poukazuje do určité míry na nejednotnost její kulturní politiky v tomto období. V komunistickém tisku se objevovaly zprávy o probíhajících diskusních večerech týkajících se surrealismu, jež byly reakcí na ustavení skupiny. Kromě neutrálních konstatování o jejich uskutečnění a vylíčení průběhu se objevovaly i příspěvky, které hodnotily jejich přínos. Vítězslava Nezvala jako jednoho z hlavních představitelů Surrealistické skupiny se dotkl článek stranického funkcionáře Ladislava Štolla,¹⁶⁴ protože v něm zaznívaly výtky na adresu surrealistického hnutí. Přitom se rozlišovalo – někteří surrealisté se setkali s ostřejší kritikou než ti druzí.¹⁶⁵ Tehdy se nicméně ještě zdůrazňovala nutnost vést diskuse o sporných otázkách na poli kulturní levice. Komunistickým tiskem bylo vyzvedáváno, že surrealisté se hlásí do „revoluční fronty“,¹⁶⁶ a jako příslib budoucí spolupráce mohlo vyznít konstatování Ladislava Štolla, že do „revolučních řad“ je vítán každý, kdo projeví zájem.¹⁶⁷ Lze souhrnně říci, že postoj komunistických kritiků k surrealismu nebyl jednoznačný a záleželo i na tom, kdo byl autorem daného článku v tisku. Kritiky byly nicméně vedeny tak, aby se zabránilo výraznějšímu rozporu na kulturní levicové scéně.

Aktivita surrealistů vzbuzovaly tehdy mezi československou veřejností opravdu zájem. Na začátku roku 1935 představili Štyrský, Toyen a Vincenc Makovský na První výstavě skupiny surrealistů v ČSR své novější práce. Katalog sestavil K. Teige a výstava měla tak velký úspěch, že byla o dva týdny prodloužena.¹⁶⁸ Když v termínu od 27. března do 10. dubna 1935 navštívili Československo přední představitelé

---

¹⁶³ *Úkol získání spojenců a literární spory*, Rudé právo 15, č. 44, 24. 5. 1934, s. 4.

¹⁶⁴ Iš, *Večer skupiny surrealistů*, Rudé právo 15, č. 37, 15. 5. 1934, s. 4.

¹⁶⁵ Vítězslav NEZVAL, *K referátu o večeru skupiny surrealistů*, Rudé právo 15, č. 39, 17. 5. 1934, s. 4.

¹⁶⁶ fn (František NEČÁSEK), *1000 lidí na diskusním večeru surrealismu*, Rudé právo 15, č. 49, 30. 5. 1934, s. 4.

¹⁶⁷ Poměrně kladně vyznělo i zhodnocení třetího diskusního večera o surrealismu v květnu 1934 z pera Josefa Rybáka, srov. á (Josef RYBÁK), *Třetí večer o surrealismu*, Haló noviny, č. 140, 29. 5. 1934, s. 4.

¹⁶⁸ Anja TIPPNEROVÁ, *Permanentní avantgarda? Surrealismus v Praze*, Praha 2014, s. 48. Kladnou recenzi, byť s menší výhradou, srov. Josef RYBÁK, *Nad výstavou skupiny surrealistů*, Haló noviny 3, č. 20, 20. 1. 1935, s. 4.

francouzského surrealismu André Breton a Paul Eluard,¹⁶⁹ komunistický tisk jim věnoval velkou pozornost.¹⁷⁰ Ještě na začátku roku 1936 Nezval s povděkem konstatoval, že mezi surrealisty a KSČ nedošlo k podstatnějšímu a trvalejšímu nedorozumění a bylo by dobré, aby tomu tak bylo i v jiných zemích, kde se uplatnil surrealismus.¹⁷¹ Nezval vyzvedl, že KSČ se ukázala být ve vztahu k surrealismu prozíravější než francouzská komunistická strana.¹⁷² Česká skupina s ohledem na své poměrně dobré vztahy s KSČ tehdy nepodepsala Bretonův manifest *Du temps que les surréalistes avaient raison*,¹⁷³ jenž reagoval na zákaz projevu surrealistů na Kongresu spisovatelů na obrany kultury, uskutečněný v roce 1935 v Paříži.¹⁷⁴

Samotnými surrealisty (tedy především Nezvaletm) byly vysoce hodnoceny referáty v komunistickém tisku, které psal o surrealismu tehdy ještě člen strany Závíš Kalandra.¹⁷⁵ V diskusích o přínosu tohoto uměleckého programu pro věc revoluce totiž připustil možnost jeho kladného působení na masy. Přitom ovšem zdůrazňoval nezbytnost marx-leninské kritiky surrealistické praxe a sblížení s dělníky, aby surrealismus neuvízl v idealismu.¹⁷⁶ Ačkoliv byl v této době na stránkách komunistického tisku oceňován „konkurenční“ umělecký směr socialistický realismus, a to na základě ohlasů sovětského kulturního dění v souvislosti s moskevským sjezdem

---

¹⁶⁹ V. NEZVAL, *Manifesty, eseje a kritické projevy z let 1931-1941...*, s. 653-654.

¹⁷⁰ V komunistických *Haló novinách* psali o jejich návštěvě pozitivně, Bretona dokonce vyzvedli jako velkého, moderního básníka (srov. H. *André Breton v Praze*, *Haló noviny* 3, č. 87, 28. 3. 1935, s. 4). V komunistickém tisku podrobně informovali o jejich jednotlivých veřejných aktivitách (srov. F.U., *Opravdová poezie bojuje proti kapitalistickému řádu... Večer André Bretona a Paula Eluarda*, *Rudé právo* 16, 3. 4. 1935, s. 4; á, *André Breton v Praze*, *Tvorba* 10, č. 14, 5. 4. 1935, s. 223). Otiskli dokonce část rozhovoru s oběma francouzskými básníky (tge, *Interview s André Bretonem a Paul Eluardem*, *Haló noviny* 3, č. 104, 14. 4. 1935, s. 4).

¹⁷¹ VN (V. NEZVAL), *Situace surrealismu v ČSR*. In: *Surrealismus*, Praha 1936, s. 4-7.

¹⁷² V. NEZVAL, *Druhý leták surrealismu v ČSR*. In: V. NEZVAL, *Manifesty, eseje a kritické ...*, s. 154-158.

¹⁷³ Překládáno jako *Z dob, kdy měli pravdu surrealisté*.

¹⁷⁴ Anja TIPPNEROVÁ, *Permanentní avantgarda ...*, s. 47-48.

¹⁷⁵ zk, *Surrealismus v diskusi*, *Haló noviny* 2, č. 267, 7. 10. 1934, s. 8; zk, *A. Breton a P. Eluard v Levé frontě*, *Haló noviny* 3, č. 93, 3. 4. 1935, s. 4. Kalandra byl ve 30. letech v kontaktu s představiteli surrealismu a svými studiemi přispíval do jejich sborníků. Srov. Z. KALANDRA, *Nadskutečno v surrealismu*. In: *Surrealismus v diskusi*, red. L. Štoll, K. Tejge, Praha, 1934, s. 84-93; TÝŽ, *Mácha a Palacký*. In: *Ani labuť, ani Lúna*. Praha 1936, s. 44-62; TÝŽ, *Princip slasti a princip reality v umění*, *Volné směry* 32, č. 3/4, 1935, s. 116-120; TÝŽ, *Čin André Bretona*, *Doba* 1, č. 15/16, 1935, s. 218-222. Jeho příspěvky týkající se surrealismu byly na svou dobu výjimečné, o čemž svědčí i skutečnost, že při pražské návštěvě André Bretona a Paula Eluarda to byly právě Kalandrovny interpretace, které oba umělce nejvíce zaujaly. Kalandrův úvod do sborníku *Levé fronty Marxismus a freudismus* byl dokonce uveden ve francouzském *Bulletin International du Surrealisme*, citacemi z jeho kritiky Bretonových *Spojitéch nádob* byl z velké části podložen referát Vítězslava Nezvala přednesený na pařížském Mezinárodním kongresu spisovatelů na obranu kultury v roce 1935. Srov. Jana PAPEŽOVÁ, *Plout proti proudu (Publicistika Závíše Kalandry)*, Červený Kostelec 2012, s. 35, 211, 215-216.

¹⁷⁶ fn (František NEČÁSEK), *1000 lidí na diskusním ...*, s. 4.

spisovatelů v roce 1934, nevznikaly zásadní roztržky mezi stoupenci obou směrů a zdůrazňovala se ochota diskutovat o rozdílných náhledech a docílit žádané spolupráce. Těmto diskusím je podrobněji věnována jiná část této práce, proto zde nebudou podrobněji charakterizovány. Konstatování A. Kusáka, že zavedení socialistického realismu v SSSR bylo u nás interpretováno jako rozchod se sektářskými tendencemi v umění, dokládá rozbor diskusí na kulturní levici v jiné kapitole disertační práce. Přitom však představitelé československé kulturní levice zapomínali, že zásahy státní moci proti „levičáckým“ organizacím v SSSR měly politické pozadí, čímž se myslela postupná likvidace trockistů; socialistický realismus vznikl jako nástroj mocenských zájmů státu.¹⁷⁷

Až do let 1936-1937 byl surrealismus komunistickou stranou v podstatě tolerován. Situace se změnila poté, co se k nám dostaly zprávy o nesmlouvavé kritice formalismu a naturalismu v SSSR, o moskevských politických procesech v letech 1936-1938 a represích i v oblasti kultury. Diskusím, které se v tomto období na poli kulturní levice odehrály, je věnována jiná část práce, proto budou následující informace podány jen velmi stručně. Komunistický tisk se postavil za stalinskou kulturní praxi¹⁷⁸ a nesmlouvavě kritizoval každého, kdo se odvážil pochybovat nebo přímo vyjadřovat nesouhlas s poměry v Sovětském svazu. Odsouzení se v komunistickém tisku dočkala Gidova kniha *Návrat ze SSSR*.¹⁷⁹ Polemika S. K. Neumanna¹⁸⁰, snažící se vyvrátit jeho argumenty a útočící proti všem „pochybným“ intelektuálům, byla naopak dávana v komunistickém tisku za vzor.¹⁸¹ V *Rudém právu* Neumannovu knihu velmi kladně hodnotili a sebekriticky konstatovali: „V tom přiznáváme i vlastní vinu, že jsme sami příliš dlouho mlčeli, že jsme diplomatickým uhýbáním od otázek, jež bylo třeba řešit od kořenů, vnesli mnohý zmatek do kulturního života u nás“.¹⁸² Toto souhlasné vyjádření by naznačovalo, že Neumannovy radikální kulturně-politické názory, které prostřednictvím své brožurky ventiloval veřejně, považuje KSČ za oprávněné, důležité.

---

¹⁷⁷ *Dějiny české literatury IV. Literatura od konce 19. století do roku 1945*, ed. J. Mukařovský, Praha 1995, s. 340; Alexej KUSÁK, *Kultura a politika ...*, s. 86, 102-104.

¹⁷⁸ Tak byl např. v komunistickém tisku přetištěný souhlasný postoj Z. Nejedlého k čistkám v sovětské kultuře. Srov. Zdeněk NEJEDLÝ, *Kolem Mejercholda*, *Rudé právo* 19, č. 25, 30. 1. 1938, s. 7.

¹⁷⁹ Srov. např. *Proti Gideově knížce o Sovětském svazu*, *Rudé právo* 18, č. 13, 15. 1. 1937, s. 4. Další kritiky Gidovy knihy jsou zmiňovány v jiné části práce.

¹⁸⁰ Stanislav Kostka NEUMANN, *Anti-Gide nebo-li Optimismus bez pověr a ilusí*, Praha 1946.

¹⁸¹ Srov. např. Josef JAKEŠ, *Vzdělanci nezrazují*, *Tvorba* 12, č. 26, 25. 6 1937, s. 412-413; jeř, *Knihy bojovného života*, *Rudé právo* 18, č. 150, 27. 6. 1937, s. 10. Další pochvalné recenze na Neumannovu publikaci jsou uvedeny na jiném místě.

¹⁸² jeř, *Knihy bojovného ...*, s. 10.

Nebo ještě lépe – komunistická strana přiznala Neumannovi jeho zásluhu na zodpovězení otázek, jimiž se z taktických důvodů raději nezabývala. S negativními reakcemi se setkala Teigova brožurka *Surrealismus proti proudu*,¹⁸³ nesmlouvavě kritizující stalinskou kulturní praxi. Velmi ostrý odsudek Teiga se objevil v *Rudém právu*, kde byl pro své názory vyloučen z okruhu umělecké avantgardy a obviněn, že jeho názory jsou oporou reakce a fašistických útoků proti SSSR.¹⁸⁴ O to překvapivěji působí krátká kladná Rybákova recenze v *Rudém právu*, věnující se výstavě surrealistických umělců Jindřicha Štyrského a Toyen.¹⁸⁵

Za rozkolem v Surrealistické skupině v roce 1938 je nutné hledat politické pozadí. Celý spor je dostatečně známý a v odborné literatuře mu byla věnována velká pozornost. Nezval se tehdy rozhodl svévolně skupinu rozpustit, přičemž vydal prohlášení v *Tvorbě*, kde uvedl důvod pro svůj krok – špatný politický postoj některých členů skupiny vůči SSSR a jednotné frontě.¹⁸⁶ Později byla v *Tvorbě* zveřejněna jeho *Řeč k studentstvu o roztržce se skupinou surrealistů*, ve které napadl zejména Toyen, J. Štyrského a Bohuslava Brouka.¹⁸⁷ Důležité je konstatování, že Teige v *Surrealismu proti proudu* dal do souvislosti Nezvalův pokus rozpustit skupinu se změnou kulturní politiky KSČ.¹⁸⁸ „*Inkubační doba roztržky kryje se přibližně s datem, kdy nastala kardinální změna proudu kulturní politiky KSČ.*“¹⁸⁹ A také skutečnost, že komunistický tisk dal za pravdu Nezvalovi.¹⁹⁰ Tehdy v *Rudém právu* konstatovali, že program skupiny nebyl přijat od začátku zcela bezvýhradně a v následných diskusích bylo poukazováno, že surrealistická teorie má v sobě řadu chybných výkladů hlavně v oblasti filozofické a politické. Pokud šlo o otázky umělecké, byl poměr ke skupině přátelský.¹⁹¹ V komunistickém tisku se snažili Nezvalův krok ospravedlnit konstatováním o jeho správnosti a nevyhnutelnosti¹⁹² a navíc se pokoušeli význam skupiny znevážit tvrzením, že bez Nezvala skupina v podstatě nic neznamena. Byl označen za nejvýraznější tvůrčí

---

¹⁸³ Karel TEIGE, *Surrealismus proti proudu*, Praha 1938.

¹⁸⁴ á, *Karel Teige zblízka*, *Rudé právo* 19, č. 25, 30. 1. 1938, s. 9.

¹⁸⁵ á, *Výstava Štyrského a Toyen*, *Rudé právo* 19, č. 25, 30. 1. 1938, s. 10.

¹⁸⁶ NEZVAL, *Nezval o likvidaci skupiny surrealistů*, *Tvorba* 13, č. 11, 18. 3. 1938, s. 132.

¹⁸⁷ NEZVAL, *Řeč k studentstvu o roztržce se skupinou surrealistů*, *Tvorba* 13, č. 13, 1. 4. 1938, s. 149-151.

¹⁸⁸ Nezvalovou polemikou s Teigovou knihou se stal *Pražský chodec*. Srov. Milan DRÁPALA, *Iluze jako osud ...*, s. 191.

¹⁸⁹ Alessandro CATALANO, *Rudá záře nad literaturou ...*, s. 38-39.

¹⁹⁰ O rozhodnutí Nezvala rozpustit skupinu a o pozadí, které za tím stálo, srov. Alexej KUSÁK, *Kultura a politika ...*, s. 123; Milan DRÁPALA, *Iluze jako osud ...*, s. 190-192.

¹⁹¹ *Nezval a surrealisté*, *Rudé právo* 19, č. 64, 17. 3. 1938, s. 4.

¹⁹² K. K. (Kurt KONRAD), *Básníková odpovědnost*, *Haló noviny* 6, č. 67, 19. 3. 1938, s. 4.

osobnost skupiny, na níž parazitovali mnozí jiní autoři, kteří jsou ve skutečnosti bezvýznamní.¹⁹³

Na konci 30. let tak došlo k definitivnímu rozchodu K. Tejga a dalších představitelů umělecké avantgardy s komunistickým hnutím, což bude ještě přiblíženo na jiném místě. Pokud se ale odhlédne od článků v tisku v tomto období, je nutné znovu konstatovat, že komunistická strana do sporu radikálně nezasáhla, nevydala žádné závazné prohlášení. Jako klíčové pro lepší uchopení její kulturní politiky se jeví zodpovězení otázky, do jaké míry ovlivňovaly komunistickou stranu radikální kulturně-politické názory S. K. Neumanna, jehož příspěvky v tisku prokazatelně vyvolávaly na poli kulturní levice škálu protichůdných emocí. Proto se jeví jako důležité definovat kulturní politiku KSČ podle jejího vztahu k pojetí kulturních otázek S. K. Neumannem. Jak konstatoval již A. Kusák, právě S. K. Neumann k nám „*vedl kulturněpolitický stalinismus v jeho brutální, protikulturní podobě.*“¹⁹⁴ Měl nicméně v tomto období podporu od KSČ? A pokud ano, jak velkou? Plnil úlohu jakéhosi „mouřenína“, který vykonával „špinavou práci“, přivolával na sebe kritiku jiných a přitom vyjadřoval názory komunistické strany, která tzv. stála v pozadí? Na poslední otázku je nutné odpovědět záporně, což nám ukáže také následující rozbor jeho osobní korespondence. Vyplynulo z ní, že Neumann se dostal na radikální pozici, která komunistické straně v té době pravděpodobně příliš nevyhovovala, protože jeho pojetí vyvolávalo na poli kulturní levice rozpory. Neumann veřejně vystupoval proti umělecké avantgardě, schvaloval všechny represe probíhající v Sovětském svazu, jeho kritiky neváhal v závěru 30. let častovat vulgárními nadávkami. Tyto skutečnosti jsou pojednány v další části práce. Neumann se neváhal vymezovat i vůči způsobu psaní o kulturních otázkách v komunistickém tisku, o čemž napovídá rozbor jeho osobní korespondence.¹⁹⁵ Ještě několikrát bude zmíněn Neumannův článek *Dnešní Mánes*, publikovaný ke konci roku 1937 v časopise *Tvorba*. V něm jeho autor podal autoritativním způsobem svoji představu tzv. správného umění a zaútočil také proti některým představitelům moderního malířství. Skutečnost, že text vyšel v komunistickém časopise *Tvorba*, vyvolávala dojem, že komunistická strana se s Neumannovými názory ztotožňuje. Proto se v *Tvorbě* objevil článek komunistického

---

¹⁹³ jeř, *Nezvalův projev*, *Tvorba* 13, č. 11, 18. 3. 1938, s. 132.

¹⁹⁴ Alexej KUSÁK, *Kultura a politika ...*, s. 130-131.

¹⁹⁵ Srov. dopis Neumanna Štollovi z 9. 3. 1937. Srov. Ladislav ŠTOLL, *Z kulturních zápasů*, Praha 1986, s. 199.

politika Viliama Širokého, v němž vysvětloval, že KSČ nezměnila svou kulturní politiku a má stále nejkladnější poměr ke všem skutečně pokrokovým složkám v umění. Strana umělcům nepředepisuje konkrétní směr, nechává jim volnost a oceňuje všechny spisovatele, umělce, kteří se zařadí do tzv. antifašistické fronty. „*Nepředpisovali jsme nikdy a nikdy také nemíníme předpisovat, jak má umělec tvořit, jaké formy má volit. Pro nás je rozhodující, jaký má světový názor, a z toho roste i vše další. Neboť jen umělec s pokrokovým světovým názorem může tvořit také skutečně pokrokové umění.*“¹⁹⁶

Neumann si uvědomoval, že jeho článek o Mánesu vyvolá na kulturní levici bouři svou nekompromisností. V dopise Ladislavu Štollovi napsal: „*Je to až brutální, ale snad to v takové formě nejlépe účinkuje.*“¹⁹⁷ Na jiném místě podotkl: „*Pranice z toho bude, ale mám na mysli také poměry v Mánesu a vím, že se několika velmi slušným lidem zavděčím. Ale to je všechno vedlejší.*“¹⁹⁸ A jaké byly důvody pro vznik a uveřejnění tohoto příspěvku? Měl podle něho „*vyčistit (...) ustrašené ovzduší*“ a mělo se jednat o „*Anti-Gide v malém*“.¹⁹⁹ O rozruchu, který tento článek vyvolal, se zmínil také Petr Jilemnický v dopise určeném Václavkovi.²⁰⁰ Právě v této době Neumann kritizoval komunistickou stranu, že v kulturních otázkách kolísala a nechtěla pro samé „*politikaření*“ zaujmout radikální, zásadní stanovisko k vybraným kulturním otázkám. Vyčítal jí, že měla zájem o všechny, kteří k ní vyjádřili sympatie, což on za správné nepovažoval a vyjadřoval se o tom s despektem: „*O parádu, že ten nebo onen starý intrikán z Mánesa se hlásí ke KSČ nebo s ní sympatizuje, netřeba stát, ale zdá se, že je to hlavní zájem „strany.*“²⁰¹ Komunistická strana se podle něho snažila získat svou ústupností co nejvíce spojenců, tedy i ty, kteří názorově kolísali; takové stanovisko ostatně zastával i marxistický literární teoretik a kritik Bedřich Václavek. Neumann však tuto taktiku nepovažoval za správnou a naopak doporučoval vůči všem nerozhodným zaujmout radikální, odmítavé stanovisko. Tím se podle něho měli získat spojenci, kteří byli již vnitřně „*správně*“ rozhodnutí. Jako příklad uváděl postoj KSČ k režisérovi Burianovi, kterého označil za „*čistého teigovce*“ stojícího

¹⁹⁶ Viliam ŠIROKÝ, *Politik do diskuse o „Mánesu“*, Tvorba 13, č. 5, 4. 2. 1938, s. 94-95.

¹⁹⁷ Srov. dopis Neumanna Štollovi z 19. 11. 1937. In: Ladislav ŠTOLL, *Z kulturních ...*, s. 204.

¹⁹⁸ Srov. dopis Neumanna Štollovi z 2. 12. 1937. In: *Tamtéž*, s. 207-208.

¹⁹⁹ Srov. dopis Neumanna Václavkovi z 17. 11. 1937. In: *Dokumenty. S. K. Neumann Václavkovi*, Literární měsíčník 4, č. 10, 1975, s. 104. Neumann tak narážel na svou brožurku *Anti-Gide nebo-li optimismus bez pověr a ilusí*.

²⁰⁰ Srov. dopis Jilemnického Václavkovi z 12. 12. 1937. In: Peter JILEMNICKÝ, *Listy Petra Jilemnického II, 1937 – 1949*, Bratislava, 1984, s. 62.

²⁰¹ Srov. dopis Neumanna Štollovi z 26. 11. 1937. In: Ladislav ŠTOLL, *Z kulturních ...*, s. 205-206.

v „polotrockistickém táboře“. Komunistická strana se podle něho neměla neustále snažit udržet si jeho sympatie. Neumann se tak sám stavěl do pozice jakéhosi bojovníka za správnou stranickou kulturní politiku, který nekompromisně soudí, vylučuje z kulturní fronty bez ohledu na následky, bez ohledu na to, jak se jako celek zachová KSČ. Tehdy psal také stranickému literárnímu kritiku Ladislavu Štollovi o záměru předložit svůj kulturní program spolu se Zdeňkem Nejedlým komunistické straně.²⁰² Neumannovo silné rozhořčení vůči kulturní politice prováděné na stránkách komunistického tisku vyvěralo navíc ze skutečnosti, že *Tvorba* otiskla články Vančury, Novomeského a Hoffmeistera jako reakce na jeho příspěvek *Dnešní Mánes*. Redakce k nim nepřidala žádný komentář, což mohlo vyvolávat dojem, že si ve vzniklém sporu zachovává neutralitu. Neumanna se tato okolnost pravděpodobně velmi silně dotkla, protože od té doby do časopisu přestal přispívat. Tím se také nabízela otázka, jakou kulturní politiku *Tvorba* vlastně zastává. A jakou kulturní politiku tedy upřednostňuje KSČ? A. Kusák, dovolávaje se na informace v monografii Jiřího Taura o S. K. Neumannovi²⁰³, uvádí, že Neumannova kritika *Mánesa* musela být v *Tvorbě* urychleně zakončena. Došel k závěru, že pokud by tato informace byla pravdivá, muselo by se tak stát na pokyn příslušného stranického orgánu. Znamenalo by to, že první pokus přenést stalinské metody do československé kulturní politiky prostřednictvím S. K. Neumanna byl neúspěšný, protože neměl podporu v řadách levice. A. Kusák v této souvislosti konstatoval, že komunistická strana tehdy chtěla raději budovat a udržet vznikající antifašistickou kulturní frontu, než nastolit radikální Neumannův kurz.²⁰⁴

Postoj komunistické strany k Neumannovi působí v tomto období nejednoznačně. Vyjadřovala mu podporu tím, že v roce 1938 za ni kandidoval v obecních volbách, vedl její místní kandidátku a stal se místostarostou za KSČ; navíc v této době získal funkci šéfredaktora *Lidové kultury*.²⁰⁵ V dopise z února 1938 psal Jiřímu Taurfroví: „Pokud jsem slyšel, schvaluje strana mou linii.“²⁰⁶ To by znamenalo, že by KSČ jeho radikálně kulturně-politické názory schvalovala. Veřejně však nevydala žádné prohlášení, které by tuto skutečnost potvrdilo. Lze se tak pouze dohadovat na základě korespondence mezi jednotlivými představiteli.

²⁰² Srov. dopis Neumanna Štollovi z 2. 12. 1937. In: *Tamtéž*, s. 207-208.

²⁰³ Jiří TAUFER, *St. K. Neumann: básník, jeho doba a odkaz*, Praha 1956.

²⁰⁴ Alexej KUSÁK, *Kultura a politika ...*, s. 134.

²⁰⁵ Jaromír LANG, *O Neumannově umělecké a politické publicistice. Nadcházející léta velké tvůrčí syntézy*. In: S. K. NEUMANN, *Stati o umění a politice*, Praha 1980, s. 344.

²⁰⁶ Jiří TAUFER, *Strana, lidé, pokolení. Kapitoly o době a vrstevnících*, Praha 1962, s. 62.

Na základě zjištěných informací je možné shrnout postoj KSČ ke kulturním otázkám ve druhé polovině 30. let. Pokud se jednalo o kritiku sovětských poměrů, případně přímo o porovnávání kulturní politiky nacistického Německa a Stalinova Sovětského svazu (v případě Karla Teiga), postoj jejích představitelů byl zcela odsuzující. Ačkoliv byl socialistický realismus marxistickými teoretiky a kritiky v diskusích na stránkách komunistického tisku propagován – především způsobem, že se propracovávala jeho teorie a byl tak „představován“ veřejnosti – nebyl v meziválečném období vyhlášen jako jediný styl umělecké práce. Domnívám se, že za rozklíčování tohoto postoje KSČ je nutné vidět více faktorů. Jedním z nich byl vliv Sovětského svazu. Zde probíhaly útoky proti formalismu v umění, což mělo především prostřednictvím S. K. Neumanna ohlas rovněž v československém prostředí. Ačkoliv byl v SSSR socialistický realismus vyhlášen za oficiální směr uměleckého tvoření, nebyla tehdy příliš jasná jeho charakteristika. Na moskevském sjezdu spisovatelů v roce 1934 se objevily tři důležité referáty, jež ho měly veřejnosti blíže specifikovat. V práci bude ještě připomenuto, že hlavně referáty Maxima Gorkého a N. I. Bucharina byly poměrně vágní²⁰⁷ a právě jejich interpretací socialistického realismu se přidržovala československá odborná veřejnost, která tehdy chápala socialistický realismus jako poměrně široký umělecký proud, jenž nepřinese omezení funkce literatury na pouhé propagandistické texty. Vliv na toto pojetí mohla mít skutečnost, že socialistický realismus byl ve 30. letech jak v Sovětském svazu, tak i v jiných zemích teprve dopracováván, platila jistá pluralita výkladů tohoto uměleckého programu, jak dokazuje K. Clarková.²⁰⁸ Dalším určujícím faktorem byly politické a kulturní poměry v Československu, odlišné od situace v SSSR - tím mohl být také vyvíjen tlak na formování strategie KSČ v kulturněpolitických otázkách. Je nutné k tomu přičíst tehdejší situaci v Evropě, kdy se prioritním úkolem stala obrana proti sílící hrozbě fašismu. Program vytváření tzv. spolupráce v rámci boje proti antifašismu byl nejpozději v závěru 30. let pro československou veřejnost velmi aktuálním a velká část se s ním dokázala vnitřně ztotožnit. Je vysoce pravděpodobné, že tehdy KSČ upřednostnila taktiku vytvoření silné antifašistické kulturní fronty před vyvoláváním prudkých rozkolů na kulturní levicové scéně. Roli mohla hrát také skutečnost, že

---

²⁰⁷ K tématu více srov. Michal BAUER, *Souvislosti labyrintu*, Praha 2009, s. 38-47; Alessandro CATALANO, *Rudá záře nad literaturou ...*, s. 30.

²⁰⁸ Katerina CLARKOVÁ, *Sovětský román: Dějiny jako rituál*, Praha 2015, s. 271.

zpracování zásad stranické kulturní politiky nebylo ve 30. letech snadnou záležitostí. Mezi sympatizanty komunistické strany totiž nepanovala jednota v kulturně-politických otázkách.

Již bylo konstatováno, že pokud chce badatel charakterizovat situaci na poli kulturní levice ve vymezeném období, musí zároveň analyzovat postoje výrazných levicových intelektuálů, v mnoha případech sympatizantů KSČ (buď po celé meziválečné období, nebo alespoň v jeho počátcích) k vybraným okruhům kulturně-politických problémů v rámci diskusí, které na stránkách tisku probíhaly. Tomu jsou věnovány následující kapitoly této práce. Bedřich Václavek, Julius Fučík, Kurt Konrad, S. K. Neumann, Ladislav Štoll, Vítězslav Nezval, Karel Teige, E. F. Burian – to je jen nepatrný výčet osobností, které do těchto diskusí výrazně zasáhly. Vedle již zmíněného S. K. Neumanna utvářel vlastní kulturní politiku Bedřich Václavek kolem skupiny Blok nebo dále Kurt Konrad – a právě na ně jsem se v další části práce zaměřila. V pojetí otázek kultury existovaly mezi jednotlivými protagonisty (ať už se jednalo o členy strany, či nikoliv) rozdíly, což potvrzuje závěr, který byl zde již jednou vysloven. Definovat kulturní politiku komunistické strany v tomto období je dnes velmi složité, protože se složité a nikoliv bezrozporně v meziválečných letech utvářela. Tím, že KSČ nevydala žádné závazné usnesení týkající se kultury, se tak nabízel dostatečný prostor k diskusím, spekulacím a k vytváření vlastních představ a pojetí jednotlivých levicových intelektuálů.

4 Koncepce socialistického realismu a československá kulturní levice

Tato část práce se bude věnovat diskusím o socialistickém realismu, které probíhaly na stránkách vybraného levicového tisku ve 30. letech 20. století. Protože impulsem k nim se stal sjezd sovětských spisovatelů v roce 1934, bude nejprve pozornost věnována otázce, za jakých podmínek tento umělecký směr v SSSR vznikl a jak zde byl definován. Protože byl prohlášen za oficiální tvůrčí metodu sovětských spisovatelů, nabízela se otázka, zda se nemůže stát univerzálním uměleckým směrem pro celou československou kulturní levicu. V dalších částech textu bude proto popsán průběh diskusí o něm v československém kulturním prostředí a bude zde zodpovězena otázka, jak se k možnosti jeho uplatnění stavěli výrazní levicoví kulturní představitelé. Pozornost se přitom obrátí zejména na osobnosti, které jeho koncepci v daných podmínkách pomáhaly rozvíjet a utvářet (Bedřicha Václavka, Kurta Konrada a S. K. Neumanna). Jak tento umělecký směr pojímaly a jak se jim dařilo propagovat jej ve veřejnosti? Přitom bude charakterizováno pojetí kulturní politiky prosazované v rámci skupiny Blok B. Václavka a Neumannovo pojetí realizované prostřednictvím Lidové kultury. V závěru této části práce bude zodpovězena ústřední otázka, zda mohl socialistický realismus naplnit již výše zmíněný cíl – napomoci sjednocení kulturní levicové scény.

4.1 Co je socialistický realismus a jeho pojetí v SSSR

V předrevolučním Rusku byla intelektuály bez ohledu na politickou příslušnost chápána kultura jako jeden ze způsobů, jak docílit přeměny společnosti. Kladli si za cíl ruskou společnost kulturně povznést na vyšší úroveň, protože si uvědomovali, že jejich vlast je zaostalou zemí, a vyvstala také nutnost překonat sociální rozdíly v ní existující. Naopak bolševici, kteří se po revoluci v roce 1917 dostali k moci, se primárně zaměřili na politické a ekonomické aspekty revoluce.²⁰⁹ Ve 20. letech byla situace na literární, potažmo kulturní scéně v SSSR velmi komplikovaná. Na jedné straně zde vznikala nová

---

²⁰⁹ David L. HOFFMANN, *Stalinist Values. The Cultural Norms of Soviet Modernity, 1917-1941*, Ithaca and London 2003, s. 38.

spojenectví, nové koncepty a programy, na druhé straně se objevovaly nové konflikty a samotní bolševici nebyli v postoji ke kulturním otázkám jednotní.²¹⁰ Jednotliví představitelé bolševické strany měli v této době rozdílné názory na kulturní hodnoty a kulturní politiku,²¹¹ o čemž bude ještě pojednáno.

Po revoluci a občanské válce se tehdejšími současníky zdálo, že nastala doba apokalypsy, doba „přelomu“. Velká část ruské umělecké avantgardy vyjádřila v té době podporu bolševické moci, a proto mohla zaujmout řadu klíčových pozic v nově vzniklých orgánech, které měly za úkol budovat kulturní život země. V sovětské kultuře nastala éra umělecké avantgardy. Tehdy stranické vedení podporovalo hlavně v osobě ministra kultury A. Lunačarského pluralismus uměleckých směrů a názorů. Straničtí vůdci včetně Lenina byli ovšem vůči modernímu avantgardnímu umění velmi skeptičtí. Vážili si sice podpory ze strany avantgardy, ale zároveň jim vadily její diktátorské postupy, kterými uráželi a odrazovali své konkurenty na poli umění. Avantgarda otevřeně požadovala, aby státní moc působila represivně proti jejím odpůrcům. Straně předkládala myšlenku o protikladnosti dvou uměleckých směrů: buržoazního, tradičního, kontrarevolučního umění a na druhé straně umění nového, revolučního, proletářského.²¹²

Je nutné se alespoň ve stručnosti podívat na vývoj ruské moderní literatury v porevolučním období, kdy zde existovala řada různých uměleckých skupin. K nim patřili například ruští futuristé, kteří halasně odmítali předchozí literární vývoj a provokovali svými veřejnými proklamacemi i literární tvorbou. Skupina se přihlásila k revoluci a v počátečních porevolučních letech se mohla velmi dobře prosadit.²¹³ V roce 1922 se zformulovalo radikální křídlo avantgardy kolem časopisu *LEF*, jež přišlo s heslem „produktivismu“. Umělci usilovali o vytváření děl jako užitého zboží, jakoukoli autonomní uměleckou činnost označovali jako reakční. Pozornost soustředili

---

²¹⁰ Srov. také dále Katerina CLARKOVÁ, *Sovětský román: Dějiny jako rituál*, Academia, Praha 2015, s. 56-58.

²¹¹ Sheila FITZPATRICK, *The Cultural Front. Power and Culture in Revolutionary Russia*, Ithaca and London 1992, s. 3.

²¹² Boris GROYS, *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená kultura v Sovětském svazu; Komunistické postskriptum*, Praha 2010, s. 46, 48.

²¹³ Futuristé byli dále zaměřeni do budoucnosti, zdůrazňovali formální, řemeslnou stránku umění, hledali další postupy, pravidla formy pro vyjádření nového obsahu, věnovali se problematice výrazových prostředků, tedy jazyka. Z výrazných osobností lze uvést jména jako Vladimír Majakovskij, Velimir Chlebnikov, Vasilij Kamenskij aj. Srov. Milan HRALA, *Ruská moderní literatura 1890 – 2000*, Praha 2007, s. 230-231, 235-236, 237.

na agitaci a propagandu (vytváření reklam, plakátů aj.).²¹⁴ Měli také blízko k „umění ulice“, k cirkusům, kabaretům, veřejným recitacím svých veršů.²¹⁵ Umění bylo chápáno jako „metoda budování života“, nového světa.²¹⁶ K futurismu měla blízko ve 20. letech skupina Centrifuga. V Leningradě působila ve druhé polovině 20. let skupina OBERIU (zkratka pro Společnost reálného umění).²¹⁷ Ve 20. letech se výrazně prosazovali tzv. konstruktivisté, kteří se distancovali od umění minulosti a přihlásili se k nové politice. Jejich směr byl založený na pokusu aplikovat některé principy architektury a výtvarného umění na literární tvorbu.²¹⁸ Do let 1919-1922 spadá největší rozmach hnutí nazvaného imažinismus, jehož členové zaujali důležité posty ve státních uměleckých institucích.²¹⁹ Další neméně zajímavou skupinou byli tzv. Serapioniovi bratři. Skupina byla založena roku 1921 v Petrohradě a důraz kladla na řemeslnou stránku uměleckého díla.²²⁰

Výrazné postavení v tomto období měla tzv. proletářská literatura, která se neprojevila pouze v Rusku, ale i v řadě evropských literatur, a to v průběhu dlouhého časového úseku od poloviny 19. století do meziválečných let století dvacátého. Nebylo náhodou, že se rozvinula do významného směru. V některých pramenech se uvádí, že její první zárodky se objevily již ve 30. a 40. letech 19. století, jiné prameny zmiňují až 80. a 90. léta. Velký nárůst produkce proletářských spisovatelů nastal kolem revoluce v roce 1905, skutečný rozmach nicméně přišel až po roce 1917. Myšlenka proletářské literatury se objevila a následně byla rozpracována v okruhu revolučních ideologů a praktiků, jako byli A. Bogdanov, Lebeděv-Poljanskij, Lunačarskij aj. Teoretikem směru se stal Lunačarskij, který prosazoval vznik umění revolučního, bojovného, optimistického. Literatura měla mít třídní charakter, vyjadřovat nebo spoluvytvářet

---

²¹⁴ Boris GROYS, *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená ...*, s. 49, 53.

²¹⁵ Skupinu měl založit V. Majakovskij a jejími členy byli např. V. Kamenskij, S. Tret'jakov, B. Pasternak aj. Srov. Milan HRALA, *Ruská moderní literatura ...*, s. 238.

²¹⁶ Boris GROYS, *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená ...*, s. 51.

²¹⁷ Tato skupina vznikla v roce 1927 a její členové měli za úkol vidět a popsat svět, jaký skutečně je. Někteří členové se stali autory textů pro děti, což souviselo s upřednostňováním dětského pohledu na svět. Skupina měla blízko k dadaismu. Srov. Milan HRALA, *Ruská moderní literatura ...*, s. 264-265, 270.

²¹⁸ Kladli také důraz na jazyk díla, ze kterého chtěli odstranit nefunkční „balast“. Snažili se o věcnost, výrazovou přesnost a popis. Srov. *tamtéž*, s. 271, 272.

²¹⁹ Imažinisty spojovala myšlenka o převažujícím významu obrazu v uměleckém díle. Propagovali metodu „odhalení života za pomoci obrazu a jeho rytmiky.“ Bojovali za tvůrčí svobodu, odmítali podřídit umění filozofii, státu, třídě, náboženství, způsobu života apod. Srov. více *tamtéž*, s. 276-277.

²²⁰ Vedoucí teoretik této skupiny Lev Lunc radil obohatit ruskou literaturu o západoevropskou literární tradici, kritizoval její zatíženost historií, psychologii, sociologií a politikou. Chtěl omezit ideologické působení na umění. Srov. *tamtéž*, s. 310-312.

třídní chápání světa. Měla být psaná srozumitelnou formou a být tak přístupná pro čtenáře, pro kterého byla vytvářena. Čtenář byl chápán jako masa, z níž musela tvorbou vycházet a k níž musela být obrácena. Literatura měla navíc pomáhat v boji za splnění základních cílů proletariátu.²²¹ V polovině roku 1917 byla vytvořena vlivná organizace Proletkult, která měla sloužit budoucímu rozvoji proletářské kultury. Základním teoretickým předpokladem této organizace bylo, že pracující třída musí spontánně vytvořit svou vlastní kulturu, odlišnou od dříve dominující tzv. buržoazní kultury, přičemž právě Proletkult se měl stát kulturní organizací proletariátu.²²² Původně se mělo jednat o osvětovou instituci, jejímž hlavním posláním bylo šířit všeobecnou kulturu mezi těmi, kteří si osvojili základy gramotnosti. Proletkult zakládal svá studia dramatická, výtvarná a literární; v posledně zmiňovaném se vyučovalo základům literárního řemesla.²²³ Vztah mezi touto organizací a bolševickou stranou byl nicméně problematický. Proletkult totiž otevřeně odmítal myšlenku podřízenosti vůči jakékoliv státní instituci a opatrně prosazoval nezávislost na bolševické straně v kulturních otázkách.²²⁴ V roce 1919 se dostal do konfliktu s Leninem, který s jeho praktikami nesouhlasil a jehož názory na kulturu byly konzervativní - upřednostňoval klasickou ruskou literaturu.²²⁵ S. Fitzpatrick uvádí, že Proletkult byl navíc spojený se jménem Alexandra Bogdanova, Leninova politického rivala.²²⁶ Přišel proto o podporu vlády, což předznamenalo jeho brzký zánik.

Z Proletkultu v podstatě vznikla v roce 1925 Ruská asociace proletářských spisovatelů (RAPP), v jejímž pojetí se spojily tradiční umělecké postupy a návrat ke klasikům s rétorikou umělecké avantgardy.²²⁷ V jejím vedení od začátku stála skupina teoretiků a kritiků soustředěných kolem časopisu *Na postu*. Jednou z pozoruhodných skutečností politické kariery této skupiny bylo, že nikdy neměla plnou podporu vedení strany. L. D. Trockij odmítl celou ideu proletářské kultury, Stalina a Zinověva to jednoduše nezajímalo. Jediný člen vedení strany, který do určité míry sympatizoval s touto linií v kultuře, byl N. I. Bucharin, jenž podporoval Proletkult během občanské války. Později však zastával v uměleckých otázkách umírněnější stanoviska. Ačkoliv

---

²²¹ Milan HRALA, *Ruská moderní literatura ...*, s. 380-382.

²²² Sheila FITZPATRICK, *The Cultural Front ...*, s. 20.

²²³ Milan HRALA, *Ruská moderní literatura ...*, s. 383-384.

²²⁴ Sheila FITZPATRICK, *The Cultural Front ...*, s. 22.

²²⁵ David L. HOFFMANN, *Stalinist Values ...*, s. 38.

²²⁶ Sheila FITZPATRICK, *The Cultural Front ...*, s. 22.

²²⁷ Boris GROYS, *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená ...*, s. 48.

od roku 1925 měla skupina RAPP v literárním životě sovětského státu určitou převahu, neměla absolutní nadvládu nad kulturním děním. V literatuře dvacátých let představovala tvrdou linii a k oslabení jejího vlivu napomohl návrat spisovatele Maxima Gorkého ze zahraničí v roce 1931.²²⁸

Mezi teoretiky RAPPu vznikla idea tzv. proletářského realismu. Proletářská literatura přinesla téma nespravedlnosti, vykořisťování pracujících a názor, že tyto křivdy jsou jen dočasné, neboť brzy dojde ke změně, na čemž se má každý podílet. Umělecká tvorba není záležitostí vyvolených, neboť spisovatel je člověk „z lidu“, který rovněž trpí vykořisťováním a má stejné cíle a záměry. Vznikla idea spravedlivého, harmonického, idylického života, který nastane po vítězství proletariátu.²²⁹

Bylo již uvedeno, že v porevolučním období měla silnou pozici avantgarda. Podpora tohoto umění se nicméně postupně zmenšovala. Se zavedením Nové ekonomické politiky (NEP) v roce 1921²³⁰ vznikala na uměleckém trhu poptávka ze strany nové NEP-buržoazie, které bylo avantgardní umění cizí. V období uplatňování NEPu tedy začal ústup avantgardního umění, které na konci 20. let ztratilo svůj vliv. Kritikové avantgardě mimo jiné vytýkali, že se snažila doslova zlikvidovat své konkurenty. Bolševici jí zazlívali, že se svou činností pokoušela konkurovat straně, pokud šlo o projekt přetvoření země.²³¹ Avantgardní skupiny tak postupně ve 20. letech zanikaly, zčásti proto, že se jejich program vyčerpал, zčásti se tak dělo pod tlakem bolševické strany.²³²

Situace na „kulturní frontě“ se definitivně změnila v první polovině 30. let. V dubnu 1932 byla v SSSR usnesením Ústředního výboru Všeruské komunistické strany (bolševiků) rozpuštěna všechna dosavadní literární sdružení včetně RAPPu a byl ustaven přípravný výbor nové celostátní organizace literátů – Svazu sovětských spisovatelů. Stal se jedinou centralizovanou organizací sdružující všechny autory a jakákoliv aktivita avantgardních skupin byla tímto nařízením zastavena. B. Groys konstatuje, že tím měly být také ukončeny frakční boje na kulturní scéně a sovětská kultura měla být podřízena stranickému vedení. Tím tedy formálně začala stalinská

---

²²⁸ Sheila FITZPATRICK, *The Cultural Front ...*, s. 105, 110.

²²⁹ Milan HRALA, *Ruská moderní literatura ...*, s. 384-387.

²³⁰ Nová ekonomická politika byla vyhlášena z Leninova rozhodnutí v roce 1921. Byl obnoven regulérní trh, stabilní měna, v omezené míře bylo umožněno soukromé podnikání a částečná účast zahraničního kapitálu na obnově země. Část společnosti NEP vnímala jako zradu revoluce a po Leninově smrti byla brzy potlačována. Srov. Milan HRALA, *Ruská moderní literatura ...*, s. 125.

²³¹ Boris GROYS, *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená ...*, s. 54.

²³² Milan HRALA, *Ruská moderní literatura ...*, s. 131.

etapa kulturního života země. Toto nařízení bylo vydané v průběhu první stalinské pětiletky, která stanovila kurs směrem k urychlené industrializaci země, k nucené kolektivizaci zemědělství, k likvidaci NEPu a s ní spjatých relativních ekonomických svobod, k zúčtování s vnitrostranickou opozicí. Zavládla totální kontrola nad všemi aspekty života a byl realizován program „budování socialismu v jedné zemi“. Soukromý umělecký trh byl zlikvidován a umělci se změnili v pracovníky, kteří realizují zakázky pro stát. Kultura se stala součástí celkové stranické práce. Umění bylo podřízeno kontrole strany, jež se dlouhou dobu snažila zachovat v konkurenčním boji uměleckých skupin a proudů neutralitu, což přispělo k tomu, že převážná část jejich představitelů přijala stranické rozhodnutí z roku 1932 pozitivně. Díky tomu především ztratily silný vliv organizace jako RAPP a AChRR (Asociace umělců revolučního Ruska), které si na konci 20. let zajistily kulturní monopol a pronásledovaly všechny nežádoucí konkurenty. B. Groys tvrdí, že avantgardu zlikvidovaly už tyto dvě organizace, nikoliv až Stalin. Někteří umělci si mysleli, že přímé stranické vedení je pro ně snesitelnější než diktát jednotlivých uměleckých skupin.

Vypadalo to, že Stalin po dlouhém naléhání většiny sovětských umělců převzal přímé kulturní vedení, a byl ochotný podpořit každého, kdo se chtěl bezvýhradně věnovat realizaci jeho projektu v oblasti kultury. Kdo setrval na požadavku exkluzivity, vlastní výjimečnosti, neměl šanci tvořit a prosadit se. Samotné realizaci předcházely porady Stalina s jeho obzvlášť blízkými vysoce postavenými stranickými a vládními představiteli (Molotov, Vorošilov, Kaganovič) a s některými spisovateli, kteří se později z větší části stali obětmi represí (Kiršon, Afinogenov, Jasenskij aj.).²³³ V říjnu 1932 se v Gorkého moskevském domě uskutečnilo za účasti Stalina, dalších kremelských vůdců a přibližně 50 spisovatelů a jiných funkcionářů setkání, na němž byla formulována koncepce socialistického realismu. Samotný pojem „socialistický realismus“ se poprvé objevil v květnu 1932 v projevu Ivana Gronskeho, předsedy organizačního výboru Svazu spisovatelů Sovětského svazu. O dva roky později, na I. všesvazovém sjezdu spisovatelů, konaném v srpnu 1934 v Moskvě, byl socialistický realismus v projevech Bucharina, Gorkého, Ždanova a dalších vyhlášen za novou jednotnou metodu umělecké práce. Literatura se stala centrálně řízenou a kontrolovanou. Jako oficiální zdroje socialistického realismu se uváděly Leninův článek *Stranická organizace a stranická literatura* z roku 1905, Gorkého eseje

---

²³³ Boris GROYS, *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená ...*, s. 56-58.

z publikace *O literatuře* a projevy přednesené na sjezdu Gorkým a A. A. Ždanovem, tajemníkem Ústředního výboru VKS(b).²³⁴

Termín socialistický realismus vznikl jako původní; dříve se používaly pojmy „socialistická literatura“ nebo „komunistický realismus“.²³⁵ M. Hrala uvádí, že přibližně do roku 1980 se vedly diskuse, kdo a kdy tento termín poprvé použil. Autorství se připisuje různým osobnostem, mj. i Stalinovi.²³⁶ Oficiální definice socialistického realismu se nachází ve stanovách Svazu sovětských spisovatelů, které byly přijaty 1. září 1934, a zní: „*Socialistický realismus, který je základní metodou sovětské umělecké literatury a literární kritiky, vyžaduje od umělce pravdivé, historicky konkrétní zobrazení skutečnosti v jejím revolučním vývoji, přitom pravdivost a historická konkrétnost uměleckého zobrazení skutečnosti musejí být spojeny s úkolem ideového přetvoření a převýchovy pracujících lidí v duchu socialismu. Socialistický realismus zajišťuje umělecké tvorbě výjimečnou možnost tvůrčí iniciativy, výběru různých forem, stylů a žánrů.*“²³⁷ Tato definice, která byla poměrně vágní a týkala se spíše politického postoje než tvůrčí metody, vycházela ze Ždanovova vystoupení na sovětském sjezdu spisovatelů. Představitelé československé levice tuto definici znali, ale inklinovali většinou k pojetí Bucharina, které jim bylo bližší, ať už se jednalo o marxistického kritika Kurta Konrada nebo Bedřicha Václavka.²³⁸

Definice socialistického realismu tak, jak zazněla na sjezdu, zdůrazňovala povinnost sovětských spisovatelů zobrazovat život v SSSR ne takový, jaký v dané chvíli ve skutečnosti byl, ale jakým se měl jednou stát. Spisovatel a vlastně každý sovětský umělec měl doslova vyrábět oslavné nebo kultovní formy umění, které se řídily stranickými tezemi. O. Figes konstatuje, že v SSSR lidé přistupovali k literatuře stejně jako kdysi k ikonám nebo legendám svatých v přesvědčení, že obsahují morální pravdy, které by si měli zapamatovat pro život. Tento přístup se lišil od postoje kultivovaného

---

²³⁴ Pavel JANÁČEK, *Socialistický realismus: co s ním?* A2, č. 22, 2007. Dostupné z <http://www.advojka.cz/archiv/2007/22/socialisticky-realismus-co-s-nim> [cit. 2016-05-08]; Orlando FIGES, *Natašin tanec. Kulturní dějiny Ruska*, Praha-Plzeň 2004, s. 402-403; Katerina CLARKOVÁ, *Sovětský román ...*, s. 49-50, 54, 55.

²³⁵ Katerina CLARKOVÁ, *Sovětský román ...*, s. 58-59.

²³⁶ Milan HRALA, *Ruská moderní literatura ...*, s. 132.

²³⁷ Srov. Michal BAUER, *Souvislosti labyrintu*, Praha 2009, s. 49-50. Srov. také Milan HRALA, *Ruská moderní literatura ...*, s. 132.

²³⁸ Srov. Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 50.

západního čtenáře, který by to považoval za překroucení úlohy literatury, za omezování umělecké svobody.²³⁹

Výklad pojmu socialistický realismus je značně komplikovaný, a to nezávisle na skutečnosti, že jeho definice byla oficiálně zveřejněna na sjezdu sovětských spisovatelů v roce 1934. Disidentský spisovatel a kritik Andrej Siňavskij publikoval v zahraničí pod pseudonymem Abram Tertz slavnou esej *Co je socialistický realismus?* (1967). Socialistický realismus přirovnal ke klasicismu osmnáctého století konstatováním, že se jedná o model, u kterého se umělec musí držet pravidel a musí zobrazovat realitu takovou, jaká by měla být, tedy nikoliv tu skutečnou.²⁴⁰ M. Hrala konstatuje, že výklad pojmu socialistický realismus se měnil v souvislosti se změnami politické situace – někdy se zužoval, jindy zase rozšiřoval a dostával tak rozdílný obsah podle konkrétního vykladače. Připomíná groteskní moment při návštěvě sovětského spisovatele M. A. Šolochova v Praze v 60. letech. Při veřejné besedě na otázku, co je socialistický realismus, odpověděl prý podrážděně: „A čert ví, co to vlastně je!“ M. Hrala považuje socialistický realismus za teoretickou konstrukci spíše politického charakteru než estetického. Dodatečně byl odvozován z potřeb politického vývoje a jednotliví spisovatelé se svými díly k němu byli v podstatě libovolně přiřazováni podle situace v daném období.²⁴¹

K. Clarková uvádí, že tvůrci socialistického realismu chtěli vytvořit koncepci velkou, univerzální a jednoduše přístupnou, do níž měli autoři sovětských románů vměstnat prvky z mnoha odlišných literárních žánrů společně s mnoha položurnalistickými náměty a materiálem, který by oslovil širokou veřejnost. Clarková nepovažuje socialistický realismus za jedinou doktrínu. Podle ní existovala celá řada různých socialistických realismů, neboť rozdílné země, politické strany a kritici vytvořili jeho rozmanité definice. Socialistický realismus se pokusila definovat pomocí rozboru tzv. vzorových textů, čili románů, které se staly kánonem tohoto nového uměleckého směru. Hledala jejich společné rysy, znaky, mezi něž patřil zejména tzv. kladný hrdina, který ztělesňoval bolševické ctnosti a jeho činy měly sloužit ostatním

---

²³⁹ Orlando FIGES, *Natašin tanec ...*, s. 402-403, 404.

²⁴⁰ Michael SCRIVEN, Dennis TATE, *European Socialist Realism*, Oxford, New York, Hamburg 1988, s. 52. Siňavskij viděl prvky socialistického realismu v dílech některých autorů, jako byli Anatole France, Henri Barbusse, Romain Rolland, Pablo Picasso, Bertold Brecht, Vítězslav Nezval a další. V Československu se po roce 1945 mezi přední socialistické realisty řadili Ivan Olbracht, Marie Majerová a Marie Pujmanová. *Tamtéž*, s. 53, 55, 56.

²⁴¹ Milan HRALA, *Ruská moderní literatura ...*, s. 133.

jako návody k jednání. V dílech socialistického realismu se často objevoval motiv mučednictví, kdy hrdina umíral za své přesvědčení. Mezi základní díla socialistického realismu se řadil román *Matka* od Maxima Gorkého. Stal se modelem románu raných třicátých let a mnoho postupů a schémat v něm užitých se stalo typickými znaky literatury socialistického realismu. Za vzorová literární díla napsaná ve 20. letech byly vyhodnoceny také romány *Cement* od Fjodora Gladkova a *Čapajev* od Dmitrije Furmanova, v nichž se objevovali hrdinové vyvolávající obdiv svými velkými skutky. Ve 30. letech byly označeny za oficiální vzory socialistického realismu Furmanovův *Čapajev*, Serafimovičův *Železný proud* a Fadějevova *Porážka*. V období první pětiletky, tj. v letech 1928 až 1931, se začal v literatuře objevovat kult „malého člověka“ a každodenních praktických úkonů. Základním motivem se stal stroj jako metafora harmonie, pokroku i kontroly a člověk byl považován za součástku většího celku, stroje. Po roce 1931 se však od tohoto pojetí v kultuře ustoupilo. V próze 30. let se kladl důraz na vylíčení dobrodružství, nebezpečných situací, se kterými se musel hlavní hrdina potýkat. Děj byl situován do aktuální sovětské skutečnosti, ale zároveň se nemělo zapomínat na zobrazení nadějných vyhlídek do budoucna. Objevovala se také témata z vojenské historie, která zachycovala střety ruských sil se zahraničními vojenskými útvary v období carismu nebo občanské války. Z vůdců se stali „otcové“, národní hrdinové a stát se přeměnil na „rodinu“ nebo „kmen“. Tato „nová“ rodina měla přednost před nukleární rodinou, což mnohdy znamenalo, že občan musel dokonce členy své biologické rodiny zavrhnout. Častým námětem byl boj kladných hrdinů proti záporným, což odpovídalo realitě mocenského boje probíhajícího mezi stalinskou frakcí a jejími stoupenci a vůdci zneprátených frakcí v rámci strany (např. trockisty). Po určité období se ve 30. letech kladl důraz na folklor, jehož propagátorem byl spisovatel Maxim Gorkij. Při tvorbě románů ze stalinského období užívali obvykle autoři folklorních paralel k ozvláštňení zápletky, folklorní prvky ovšem nikdy nepatřily mezi ústřední.²⁴²

Socialistický realismus bývá chápán jako absolutní antiteze avantgardy. Přední představitelé bolševismu měli kladný vztah ke kulturnímu dědictví, z něhož si ovšem vybírali jen to „nejlepší“ a co z jejich pohledu poslouží proletariátu, aby to využili pro své ideologické cíle. Avantgardu kritizovali za to, že se snažila omezit využití dědictví

---

²⁴² Katerina CLARKOVÁ, *Sovětský román ...*, s. 19, 36, 75, 85, 99, 101, 103, 105, 112, 113, 124, 136, 139-140, 143-144, 153, 157, 166-167, 175-176, 212, 216-217.

dříve vládnoucích tříd jak pro přítomnost, tak i budoucnost. Boj avantgardy proti umění minulosti bolševikové chápali jako snahu o jeho likvidaci, s čímž nesouhlasili. Socialistický realismus tak proto interpretovali jako projekt, který zabrání zániku klasického dědictví ruské kultury, k němuž směřovala avantgarda.²⁴³

Je známou skutečností, že socialistický realismus byl ve Stalinově Sovětském svazu jedinou povolenou metodou tvůrčí práce. Zatímco pro 30. léta platila jistá pluralita výkladů tohoto směru jak v sovětském Rusku, tak i za jeho hranicemi, po druhé světové válce se situace změnila. Ve 40. letech nastala v sovětské kultuře tzv. „ždanovská éra“ podle hlavního mluvčího strany v oblasti kultury A. A. Ždanova. Jeho přednáška z roku 1946 o časopisech *Zvězda* a *Leninograd* rázně ukončila relativně liberální klima, které panovalo v literatuře během druhé světové války.²⁴⁴ V československém umění se stal socialistický realismus jedinou tvůrčí metodou po převzetí politické moci KSČ v únoru 1948. Tehdy byl však zaváděn socialistický realismus jako sovětský vzor umění, přičemž pojetí z meziválečného období se zdálo natolik neortodoxní, že se o něm mlčelo. V poválečném období tak byla přerušena kontinuita s nedogmatickým pojetím socialistického realismu, jak jej ve 30. letech prosazoval zejména Bedřich Václavek, což bude v jiné části této práce dále rozvedeno.²⁴⁵

4.2 Sjezd sovětských spisovatelů jako impuls k československým diskusím o socialistickém realismu

Již bylo uvedeno, že koncepce socialistického realismu byla oficiálně formulována na Sjezdu sovětských spisovatelů v Moskvě v roce 1934. Uskutečnění tohoto sjezdu se stalo pro československé levicové intelektuály impulsem k diskusím o socialistickém realismu – tedy především o otázce, zda lze československou levicovou kulturní scénu sjednotit na základě jednotného programu, jako se tomu dělo v SSSR. Z tohoto důvodu proto bude alespoň ve stručnosti zmíněn jeho průběh a ohlas, jaký v levicovém československém tisku vyvolal.

Sjezd sovětských spisovatelů nezůstal mezi československými levicovými intelektuály bez odezvy už proto, že na něj byli vysláni zástupci z Československa.

---

²⁴³ Boris GROYS, *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená ...*, s. 58-61.

²⁴⁴ Katerina CLARKOVÁ, *Sovětský román ...*, s. 271.

²⁴⁵ Alexej KUSÁK, *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, Praha 1998, s. 103, 155.

Uskutečnil se (po neustálém posouvání termínu jeho zahájení) ve dnech 17. srpna až 1. září 1934 a jednalo se doslova o velkolepou kulturní a zároveň politickou událost. Zúčastnilo se jej více než 500 spisovatelů ze Sovětského svazu, 40 zahraničních autorů a mnoho dalších hostů, takže zde bylo více než 1000 zúčastněných.²⁴⁶ Na tomto sjezdu byl veřejně formulován, i když nepřiliš jasně, termín socialistický realismus. První důležitý referát přednesl tajemník ústředního výboru Všesvazové komunistické strany bolševiků A. A. Ždanov. V něm rozvíjel pojem stranickosti literatury a přednesl zde Stalinova slova o spisovatelích jako inženýrech lidských duší.²⁴⁷ Ždanov vytyčil úkoly, kterým se mají spisovatelé soustavně věnovat: poznat život, zobrazovat skutečnost v jejím revolučním vývoji; umění se má podílet na ideovém přetvoření a výchově pracujících lidí v duchu socialismu.²⁴⁸ V odborné literatuře bylo poukázáno na zajímavou skutečnost, že v československých příspěvcích, jež o tomto sjezdu referovaly, byl Ždanovův projev zatlačen do pozadí a naopak byla věnována pozornost vystoupení Maxima Gorkého, který se stal hlavní osobností sjezdu a jehož definice socialistického realismu byla vágní.²⁴⁹ Největší ohlas u nás zaznamenal sjezdový příspěvek Bucharina, jehož pojetí socialistického realismu bylo často rozebíráno v diskusích a příspěvcích v tisku.²⁵⁰ Vysoce ceněný byl i proslov Karla Radka. Roli hrála, jak ve své práci ukázal M. Bauer, pravděpodobně skutečnost, že jejich pojetí socialistického realismu bylo na rozdíl od Ždanovova volnější. V referátu M. Gorkého navíc hojně zaznívala kritika současné sovětské literatury. Protože v něm vyzvednul některé sovětské spisovatele do té doby nedoceněné, byl československými delegáty považován za významný a pokládán za ostrou kritiku předchozího kurzu literatury ve znamení RAPPu. Také Bucharinův sjezdový projev byl československými umělci chápán jako ukončení předchozí sektářské kulturní politiky Sovětského svazu a jako

---

²⁴⁶ Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 36.

²⁴⁷ Známa Stalinova věta zní: „Potřebujeme inženýry, kteří stavějí vysoké pece, potřebujeme inženýry, kteří sestavují automobily, traktory. Avšak ne méně potřebujeme také inženýry, kteří sestavují lidské duše; vy, spisovatelé, jste inženýři, sestavující lidské duše.“ Tato Stalinova slova se objevila v den zahájení sjezdu na stránkách deníku *Litěraturnaja gazeta*. Srov. Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 37; Alessandro CATALANO, *Rudá záře nad literaturou: česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945-1959)*, Brno 2008, s. 32. Ždanovův referát *Sovětská literatura – nejideovější, nejpřednější literatura světa* (do češtiny přeloženo jako *O nejpokrokovější literatuře světa*) In: *O umění*, Praha 1949.

²⁴⁸ Srov. Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 37-38.

²⁴⁹ Srov. Maxim GORKIJ, *O literatuře*, Praha 1951.

²⁵⁰ Proslov s názvem *Poesie, poetika a úkoly básnické tvorby v SSSR* byl věnován poezii; Bucharinovo pojetí socialistického realismu bylo nejvolnější. Poslední část jeho referátu byla publikována v *Tvorbě*. Srov. N. I. BUCCHARIN, *Socialistický realismus*, *Tvorba* 9, č. 26, 9. 11. 1934, s. 404-405. Celý text In: *Socialistický realismus: sborník*, Praha 1935, s. 5-76.

začátek rozvíjení nové, široké, volnější umělecké koncepce, což bylo pravým opakem takového pojetí, které literaturu chápe jako zpracování hotových sociologických tezí nebo směrnic strany. Bucharinův referát zaujal také kritikou tehdejší básnické tvorby v SSSR.²⁵¹

Československý levicový, zejména komunistický tisk s předstihem referoval o přípravách na moskevský sjezd spisovatelů, jehož začátek byl původně naplánován na 26. červen 1934.²⁵² Otištěné příspěvky vítaly sjezd jako mimořádnou událost, která musí přirozeně poutat pozornost celého světa, a byla vyzvedávána jeho organizace.²⁵³ Jejich autoři často poukazovali na velké množství referujících i pouhých posluchačů na sjezdu, ať už pocházeli ze Sovětského svazu nebo z jiných evropských zemí. Zdůrazňovali zájem, jaký vyvolalo ve veřejnosti nejen uspořádání sjezdu, ale obecně i otázky literatury a umění.²⁵⁴ Vyzvedávali domnělou svobodu, s jakou všichni spisovatelé mohou na sjezdu vystoupit se svými koncepcemi a jakou se vyznačuje kultura v SSSR.²⁵⁵ Upozorňovali na velký ideologicko-politický význam sjezdu i na spolupráci sovětských spisovatelů s komunistickou stranou, kdy se zájmy spisovatelů shodují s jejími cíli.²⁵⁶ V jednotlivých sjezdových projevech byla literatura zcela samozřejmě

---

²⁵¹ K tématu více srov. Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 38-47; Alessandro CATALANO, *Rudá záře ...*, s. 30; Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavěk a vývoj marxistické estetiky*, Praha 1962, s. 144-145; Alexej KUSÁK, *Kultura a politika ...*, s. 104. Moskevskému sjezdu spisovatelů a otázce socialistického realismu se věnoval také Jaroslav Jirsa. Srov. Jaroslav JIRSA, *Z ohlasu I. sjezdu sovětských spisovatelů*. In: *Přehled vědecké a pedagogické práce kateder marxismu-leninismu 13*, Praha 1968, zejm. s. 161-166.

²⁵² *Kongres sovětských spisovatelů*. *Tvorba* 9, č. 4, 8. 6. 1934, s. 59; *Sjezd sovětských spisovatelů v Moskvě*, *Haló noviny* 2, č. 156, 15. 6. 1934, s. 4. Články v tisku informovaly o referujících na sjezdu a o jejich příspěvcích, o volení delegátů na sjezd, o konání ústředních konferencí sovětských básníků a dramatiků před zahájením sjezdu, o konkrétních literárních problémech, jež musí být na sjezdu probrány, o souladu zájmů spisovatelů se zájmy strany aj. Srov. např. *Před sjezdem sovětských spisovatelů v Moskvě*, *Haló noviny* 2, č. 205, 5. 8. 1934, s. 4; *Kongres sovětských spisovatelů věcí všech pracujících SSSR*, *Rudé právo* 15, č. 110, 12. 8. 1934, s. 4; *Sjezd sovětských spisovatelů*, *Haló noviny* 2, č. 214, 14. 8. 1934, s. 4.

²⁵³ Srov. např. *Tamtéž; Hlas sovětských spisovatelů*, *Rudé právo* 15, č. 114, 17. 8. 1934, s. 4; *Prvý den sjezdu sovětských spisovatelů*, *Haló noviny* 2, č. 217, 17. 8. 1934, s. 4; *N. G. Na prvním sjezdu sovětských spisovatelů*, *Haló noviny* 2, č. 228, 28. 8. 1934, s. 1.

²⁵⁴ *Kongres sovětských spisovatelů*, *Haló noviny* 2, č. 215, 15. 8. 1934, s. 4; *Hlas sovětských spisovatelů ...*, s. 4; *N. G. Na cestě k všelidské kultuře*, *Haló noviny* 2, č. 229, 29. 8. 1934, s. 3; *Karel Radek ke kongresu spisovatelů*, *Rudé právo* 15, č. 115, 18. 8. 1934, s. 4; *Čeští spisovatelé v Moskvě*, *Haló noviny* 2, č. 223, 23. 8. 1934, s. 1; Josef HORA, *Státní idea sovětské literatury*, *Sobota* 5, č. 33, 15. 9. 1934, s. 719-722. Bylo připomínáno, že široké masy mají zájem o literaturu, o otázky umění, o nové knihy, chtějí být v kontaktu se spisovatelem a mít vliv na jejich tvorbu. Právě tento zájem lidu měl být podle pisatelů nadějí do budoucna.

²⁵⁵ *Prvý den sjezdu ...*, s. 4; *Hlas sovětských spisovatelů ...*, s. 4; *Moskevský kongres spisovatelů zahájen. Maxim Gorkij referuje o sovětské literatuře*, *Haló noviny* 2, č. 218, 18. 8. 1934, s. 1; *N. G. Na cestě ...*, s. 3.

²⁵⁶ *Sjezd sovětských spisovatelů*, *Haló noviny* 2, č. 214, 14. 8. 1934, s. 4; *Nejlepší spisovatelé jdou se stranou Lenina a Stalina*, *Rudé právo* 15, č. 119, 22. 8. 1934, s. 4; *Poslední den kongresu spisovatelů*, *Rudé právo* 15, č. 130, 4. 9. 1934, s. 4.

spojována s politikou a bylo zmiňováno, jaké požadavky má splňovat umělec a literární tvorba.²⁵⁷

Uskutečnění sjezdu se stalo pro komentátory potvrzením obrazu Sovětského svazu jako země kulturního rozkvětu, vysoké kulturní úrovně a svobody pro umělce, což se dávalo do kontrastu s vývojem v ostatních evropských zemích. Právě tento sjezd měl ukázat velikost SSSR ve srovnání s tzv. kapitalistickými zeměmi, kde by uspořádání takové akce podobného rozsahu bylo naprosto nemyslitelné.²⁵⁸ Dokonce se v tisku objevilo tvrzení, že na sjezdu nepřevažuje určitý literární směr a hodnocení spisovatelů, objevující se v jednotlivých projevech řečníků, není ovlivněno příslušností ke komunistické straně ani jejich minulostí.²⁵⁹ Proti domněnce, objevující se v některých komentářích v tisku, že průběh sjezdu byl dopředu domluven a jednalo se jen o prostou propagandu, zazníval argument, že někteří referující mohli vyslovit ostré výtky k dosavadnímu sovětskému vývoji. Zdůrazňovalo se také, že všechny proklamace na sjezdu nebyly manifestačně přijaty a odsouhlaseny.²⁶⁰

Výrazně kriticky se k soudobému stavu sovětské kultury postavil historik Jan Slavík.²⁶¹ Upozorňoval na některé negativní jevy v ní, jako byl tlak vlády na spisovatele, kteří tím nenaplnili své poslání být tzv. svědomím národa. Dále poukazoval na neustálou sebekritiku spisovatelů nebo na návrat prvků carismu do sovětské kultury. Upozornil také, že na samotném sjezdu sovětských spisovatelů někteří referující, například Bucharin, přiznali, že jejich sjezdové referáty prošly předběžnou cenzurou vlády.²⁶² Polemiky se Slavíkovými názory vedli zejména Josef Hora,²⁶³ Josef Rybák nebo Vladimír Borin. Jeho domněnky většinou přesvědčivě nevyvrátili a argumenty nahrazovali útoky na jeho osobu a označili jej za lháře a demagoga, který dění

---

²⁵⁷ N. G. *Na cestě ...*, s. 3; *Dar dělníků z papírny Balachnino: 20 000 tun papíru sjezdu spisovatelů*, Haló noviny 2, č. 233, 2. 9. 1934, s. 5. Je zde zmíněn požadavek kladného poměru k úsilí budovatelů nového řádu a účast na tomto budování, literatura má být svým obsahem proletářská a formou národní.

²⁵⁸ *Hlas sovětských spisovatelů ...*, s. 4; *Prvý den sjezdu...*, s. 4; *Moskevský kongres spisovatelů zahájen ...*, s. 1; *Nejlepší spisovatelé jdou se stranou ...*, s. 4; *Sjezd sovětských spisovatelů*, Země sovětů 3, č. 6, září 1934, s. 88-89.

²⁵⁹ Rozhodující je pouze kladný poměr spisovatelů k práci budovatelů nového řádu a účast na ní. Srov. N. G. *Na cestě ...*, s. 3.

²⁶⁰ Srov. *tamtéž*.

²⁶¹ Historik, novinář, který SSSR několikrát navštívil a je autorem řady teoretických studií o SSSR. Byl také vůdčí osobností Ruského zahraničního historického archivu v Praze. Srov. Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 58.

²⁶² Srov. *Co Maxim Gorkij vidí a nevidí*, Národní osvobození 11, č. 205, 2. 9. 1934, s. 3; Dr. Jan SLAVÍK, *Ještě o M. Gorkém a sjezdu sovětských spisovatelů*, Sobota 5, č. 36, 6. 10. 1934, s. 782-784; Dr. Jan SLAVÍK, *Sjezd sovětských spisovatelů bez konce*, Sobota 5, č. 38, 20. 10. 1934, s. 835-836.

²⁶³ Srov. Josef HORA, *Ještě k sjezdu sovětských spisovatelů*, Sobota 5, č. 37, 13. 10. 1934, s. 804.

v Sovětském svazu správně nepochopil.²⁶⁴ Protože se na obranu Slavíka postavil v tisku literární kritik F. X. Šalda, stal se terčem kritiky také on.²⁶⁵ Skutečnost byla taková, že projevy na sjezdu a vůbec přípravy na něj byly kontrolovány stranou i NKVD. Gorkij na začátku srpna zaslal svůj text Stalinovi ke kontrole a také Bucharinův referát musel projít schválením.²⁶⁶

Komunistický tisk velmi podrobně informoval o průběhu celého sjezdu²⁶⁷ a o jednotlivých referátech, které na něm zazněly.²⁶⁸ Některé projevy byly v tisku uvedeny buď v plném znění, nebo byly zveřejněny alespoň zčásti, případně byl interpretován jejich obsah.²⁶⁹ Závěrem nechybělo zhodnocení výsledků kongresu.²⁷⁰ Jak již bylo výše uvedeno, zvláštní pozornost byla věnována sjezdovým příspěvkům Karla Radka,²⁷¹ Maxima Gorkého²⁷² nebo N. I. Bucharina.²⁷³ Zájmu levicového tisku neušla ani přítomnost československé delegace. Tvořili ji Vítězslav Nezval,²⁷⁴ Adolf

---

²⁶⁴ Srov. -á- (Josef RYBÁK), *Co Gorkij nevidí a co vidí Slavík*, Haló noviny 2, č. 234, 3. 9. 1934, s. 3; V. BORIN, *Sovětský rabové a západní svoboda*, Haló noviny 2, č. 237, 6. 9. 1934, s. 2.

²⁶⁵ Srov. F. X. Šalda a pan dr. Slavík, Rudé právo 15, č. 171, 21. 10. 1934, s. 6; á (Josef RYBÁK), *Pravdivý znalec SSSR dr. Slavík*, Haló noviny 2, č. 284, 24. 10. 1934, s. 4. Šalda vedl se svými kritiky polemiky, srov. např. *Ještě o svobodu projevu literárního*, Šaldův zápisník 7, 1934-1935, s. 95-96; *Dopis Boh. Mathesiovi*, Šaldův zápisník 7, 1934-1935, s. 108-114.

²⁶⁶ Srov. Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 42.

²⁶⁷ *Spisovatelé v sloupovém sále Domu sovětů*, Haló noviny 2, č. 226, 26. 8. 1934, s. 4; *Triumfální pochod sovětské literatury*, Rudé právo 15, č. 125, 29. 8. 1934, s. 4.

²⁶⁸ *Literatura sovětských národů na všesvazovém sjezdu*, Haló noviny 2, č. 228, 28. 8. 1934, s. 4; *Moskevský kongres spisovatelů zahájen ...*, s. 1; *Literární a divadelní sjezd v Moskvě*, Země sovětů 3, č. 5, srpen 1934, s. 70-72; *Maxim Gorkij zahajuje sjezd*, Rudé právo 15, č. 121, 24. 8. 1934, s. 4; *Mluví Karel Radek a Huan-Lu-Či*, Rudé právo 15, č. 128, 1. 9. 1934, s. 4; *Mluví japonský spisovatel Hidsikato*, Rudé právo 15, č. 129, 2. 9. 1934, s. 4; *Ať žije smích! Řeč Michala Kolcova na všeruském sjezdu spisovatelů*, Haló noviny 2, č. 233, 2. 9. 1934, s. 5; *Izák Babel mluví*, Haló noviny 2, č. 233, 2. 9. 1934, s. 5; *N. I. Bucharin o poesii*, Haló noviny 2, č. 240, 9. 9. 1934, s. 4. Některé výroky vybraných referujících (Radka, Bucharina a Erenburga) byly otištěny v časopise *Středisko*, srov. *Ze sjezdu sovětských spisovatelů. Hrst citátů*, *Středisko* 4, č. 4, listopad 1934, s. 114. V *Rudém právu* (15, č. 129, 2. 9. 1934) byla celá jedna strana věnována průběhu sjezdu a proslovům, které na něm zazněly.

²⁶⁹ Jedná se např. o projev Michala Kolcova o úloze satiry a humoru v sovětské literatuře, nebo o projev M. Gorkého. Srov. *Ať žije smích! Řeč Michala Kolcova ...*, s. 5; *Maxim Gorkij zahajuje*, Haló noviny 2, č. 233, 2. 9. 1934, s. 5. O referátu K. Radka psal Josef Hora, srov. J. HORA, *Státní idea ...*, s. 719-722.

²⁷⁰ Byly vypracovány stanovy Svazu sovětských spisovatelů, do čela vedení byl dosazen M. Gorkij, který přednesl také závěrečnou řeč. Srov. *Poslední den kongresu ...*, s. 4. Po ukončení sjezdu byl v Moskvě ve dnech 1. 9. až 10. 9. ještě uspořádán divadelní festival, za Československo se ho zúčastnili J. Bor, E. F. Burian, J. Frejka, S. Lom, A. Podhorský, Z. Štěpánek, F. Tetauer, J. Träger a V. Vydra. O jeho průběhu srov. *Literární a divadelní sjezd ...*, s. 70-72. V průběhu sjezdu byla také v Moskvě instalována výstava „Šestnáct let sovětské literatury“. Srov. *Před sjezdem sovětských ...*, s. 4.

²⁷¹ *Karel Radek ke kongresu ...*, s. 4; *Mluví Karel Radek a ...*, s. 4; *Karel Radek o proletářských spisovatelích*, Rudé právo 15, č. 131, 5. 9. 1934, s. 4; *Otázky literární formy*, Haló noviny 2, č. 250, 19. 9. 1934, s. 4.

²⁷² *Moskevský kongres spisovatelů zahájen ...*, s. 1; *Maxim Gorkij zahajuje sjezd ...*, s. 4; *N. G. Na prvním sjezdu ...*, s. 1.

²⁷³ *N. I. Bucharin o poesii ...*, s. 4.

²⁷⁴ Nezvalův projev zazněl na sjezdu 29. 8. 1934, byl otištěn v časopise *Literaturnaja gazeta* a pod názvem *Projev Vítězslava Nezvala na sjezdu spisovatelů* se jeho část objevila v *Haló novinách*.

Hoffmeister, Lubomír Linhart,²⁷⁵ Laco Novomeský, Géza Včelička, Franz Carl Weiskopf²⁷⁶ a Vladimír Borin.²⁷⁷ Jako hosté (nebyli uvedeni v soupisu zahraničních spisovatelů) se sjezdu zúčastnili Ilja Bart, Petr Jilemnický, Egon Erwin Kisch, pozvaný byl i Ivan Olbracht.²⁷⁸ Velmi kritizován byl v komunistickém tisku Karel Čapek, protože se odmítl sjezdu zúčastnit.²⁷⁹

Vedle příspěvků, které komentovaly jednotlivé sjezdové dny a vystoupení souběžně s trváním kongresu, se v levicovém tisku začaly objevovat články, jež se snažily kritičtěji zhodnotit jeho průběh a výsledky. Jako příklad poslouží článek Václava Běhouneka,²⁸⁰ v němž se autor zamýšlel nad otázkou, proč byl sjezd uspořádán a co mu předcházelo. Ze všech sjezdových referátů kladně hodnotil vystoupení

V knize *Neviditelná Moskva* si Nezval později stěžoval, že při zveřejnění výtahu z jeho řeči bylo vypuštěno jméno Bretona, třebaže na jeho otištění trval. Nezval v této publikaci vyjádřil lítost nad svou přehnanou důvěřivostí k sovětskému redaktorovi, který s ním udělal rozhovor. Nedal si od něho předložit kartáčový otisk článku, jež redaktor napsal po rozhovoru s ním, problémem byla také skutečnost, že komunikace mezi nimi probíhala v němčině. Po zveřejnění se pak nestačil divit. Srov. *Projev Vítězslava Nezvala na sjezdu spisovatelů*, *Haló noviny* 2, č. 238, 7. 9. 1934, s. 4; V. NEZVAL, *Manifesty, eseje a kritické projevy z let 1931-1941*, 1974, s. 649-651, s. 101-104; V. NEZVAL, *Neviditelná Moskva*, Praha 1935, s. 71-72. Jak konstatuje Milan Drápala, v tomto případě se uplatnila v sovětském tisku cenzura, ale Nezval tuto skutečnost po návratu ze sjezdu bagatelizoval. Srov. Milan DRÁPALA, *Iluze jako osud. K vývoji politických postojů Vítězslava Nezvala*, *Soudobé dějiny* 3, č. 2-3, 1996, s. 189-190. *Literaturnaja gazeta* přinesla rozhovor s Nezvalem a jeho výtah přetiskly *Haló noviny*. V tomto rozhovoru se podle *Haló novin* odráželo Nezvalovo nadšení ze sovětského vývoje. Nezval mluvil o vlivu sovětské literatury na mladé československé spisovatele, kteří se zájmem sledují vývoj sovětské kultury. Zmínil i ostré diskuse o dialekticko-materialistické tvůrčí metodě v Československu, jejichž přínos viděl ve skutečnosti, že vyvolaly zájem o marxismus. Odmítl v umění zavádět nějaký uniformovaný směr. Konstatoval, že ačkoliv se hlásí k surrealismu, má zároveň hluboký zájem o socialistický realismus. Srov. „*Nebudu s to odjet odtud*“, *Haló noviny* 2, č. 233, 2. 9. 1934, s. 5. V dalším článku v *Haló novinách* bylo otištěno Nezvalovo vyjádření určené pro sovětský tisk. Upozorňoval v něm na ohlas sovětského literárního dění v československém prostředí a na dobré znalosti československých autorů o sovětské literatuře. Vyslovil rovněž domněnku, že uskutečnit sjezd takového rozsahu a velikosti je podle něho možné jen v SSSR. Srov. *Čeští spisovatelé ...*, s. 1. Nezvalova slova ze sjezdu byla přenesena československým vysíláním moskevského rozhlasu 29. 8. 1934. Nezval v něm mluvil nejen o pozitivních vazbách mezi českými a sovětskými autory, ale vyzvedl i dosavadní politický a kulturní vývoj v SSSR. K moskevskému sjezdu se Nezval později znovu vrátil v *Haló novinách* 30. 9. 1934, aby zabránil nedorozumění, která v souvislosti s jeho rozhovorem otištěným v časopise *Literaturnaja gazeta* vznikla. Srov. V. NEZVAL, *O Gorkém*, *Haló noviny* 2, č. 260, 30. 9. 1934, s. 4. Kritika Nezvala a jeho pojetí surrealismu srov. také J. R., *Naši surrealisté v Moskvě*, *Listy pro umění a kritiku* 2, č. 13-14, 25. 10. 1934, s. 86-88. O Nezvalovu postoji ke sjezdu sovětských spisovatelů v Moskvě a k dění v SSSR v tomto období srov. např. Alexej KUSÁK, *Kultura a politika ...*, s. 105-107.

²⁷⁵ Toho do Moskvy vyslaly jako svého zástupce *Rudé právo* a časopis *Tvorba*. Srov. Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 59.

²⁷⁶ Organizátoři ho vedli jako zástupce Německa, ale do Moskvy jel s československou delegací. Srov. Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 55.

²⁷⁷ Jedná se o pseudonym spisovatele a publicisty Vladimíra Ležáka.

²⁷⁸ Srov. Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 55.

²⁷⁹ Š. *Sjezd sovětských spisovatelů*, „*Národní osvobození*“ a Karel Čapek, *Rudé právo* 15, č. 132, 6. 9. 1934, s. 4.

²⁸⁰ Václav BĚHOUNEK, *Sjezd sovětských spisovatelů*, *Čin* 6, č. 38, 20. 9. 1934, s. 900-905.

M. Gorkého, kritizoval K. Radka.²⁸¹ O československé delegaci na sjezdu se vyjadřoval spíše s despektem, protože o něm dosud dostatečně neinformovala veřejnost.²⁸² Nikoliv bezvýhradně kladně se k sjezdu vyjádřil v tisku také A. Hoffmeister. Kritizoval sovětské umění, centralizaci uměleckého života a jeho podřízení ekonomickým faktorům a politice. Odmítal také omezování literatury na dělnickou tematiku a boj proti formalismu.²⁸³

Z rozboru příspěvků v levicovém tisku je zřejmé, že sovětský sjezd spisovatelů vzbudil velkou pozornost. Zejména komunistický tisk dopodrobna informoval o jeho průběhu, jednotlivých referujících a o dalších aspektech. Většina těchto článků měla hlavně informativní charakter. Postupně se však začaly objevovat příspěvky, ve kterých již byla vyjádřena hodnocení a hlavně - na stránkách tisku se rozvinula diskuse o socialistickém realismu, k čemuž dalo uskutečnění sjezdu jednoznačně podnět.

4.3 Diskuse o socialistickém realismu (a také surrealismu) na stránkách českého levicového tisku

Nejpovolanějšími osobami, které mohly podat informace o sjezdu sovětských spisovatelů a seznamovat veřejnost s koncepcí socialistického realismu tak, jak byl na něm formulován, byli přirozeně jeho přímí účastníci. Ti postupně v tisku popisovali své dojmy ze sjezdu a vystoupili na diskusním večeru dne 26. září 1934 v Praze. Než však bude proveden rozbor diskusí o socialistickém realismu, je třeba pro úplnost sdělit, že jim předcházely diskuse o surrealismu.

Hlavním iniciátorem se stal Vítězslav Nezval, který v březnu 1934 oznámil letákem *Surrealismus v ČSR* založení Surrealistické skupiny; součástí byl i dopis určený Ústřednímu agitpropu KSČ, v němž se skupina přihlásila do jednotné fronty třídního

---

²⁸¹ Uvedl, že Radkův referát byl plytký, obsahoval fráze z oběžníků komunistické strany, podal přehled tvorby umělců bez hlubšího vhledu, protože mu chyběla znalost duchovních západoevropských proudů. Autorovi vytkl, že až příliš vychválil sovětskou literaturu a že teprve výtky vůči jeho referátu ho donutily, aby nakonec neopomněl ani význam levicové světové literatury. Srov. *tamtéž*.

²⁸² Srov. také V. B., *Českoslovenští spisovatelé na moskevském sjezdu*, Čin 6, č. 40, 4. 10. 1934, s. 951-952. Úlohu československé delegace na sjezdu zkritizovali také srov. J. R., *Naši surrealisté v Moskvě ...*, s. 86-88.

²⁸³ Adolf HOFFMEISTER, *Cesta za scestím*, Volné směry 31, č. 2, 12. 11. 1934, s. 54. Srov. Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 56. V tomto článku se Hoffmeister kriticky vyjádřil k soudobému stavu sovětské literatury a také výtvarného umění. Jeho kritika sovětského výtvarného umění pokračovala v článku: TÝŽ, *Cesta za scestím výtvarného umění v SSSR. (Část 2.)*, Volné směry 31, č. 3-4, 18. 12. 1934, s. 90-98.

boje revolučního proletariátu, zároveň ovšem trvala na zachování nezávislosti a svobody při volbě uměleckých prostředků.²⁸⁴ K surrealismu se tehdy přihlásilo 11 kulturních osobností, mezi nimiž byli zejména Vítězslav Nezval, Konstantin Biebl, Bohuslav Brouk, Jindřich Honzl, Jaroslav Ježek, Vincenc Makovský, Jindřich Štyrský, Toyen a další. Karel Teige se stal členem skupiny až později, protože se zpočátku neshodl s některými členy a nesouhlasil s francouzským surrealismem.²⁸⁵ S tímto hnutím sympatizovala řada kulturních osobností, mezi nimiž je nutné zmínit literárního teoretika a estetika, představitele českého strukturalismu Jana Mukařovského a Romana Jakobsona, ruského lingvistu a představitele strukturalismu. Surrealistická skupina udržovala kontakty s francouzským surrealismem, jak již bylo uvedeno v jiné části práce.

Surrealistická skupina chtěla zaujmout výsadní postavení na kulturní levici. Než se tedy levicová inteligence začala „vyrovnávat“ se socialistickým realismem, měla za sebou již diskuse o surrealismu. První z nich se uskutečnila 11. května 1934 a souvisela s ustavením skupiny na jaře téhož roku. Ve velkém sále pražského Mánesa měli přednášky o surrealismu členové skupiny V. Nezval, J. Honzl, J. Štyrský, B. Brouk, K. Biebl recitoval své verše a dále vystoupil K. Teige, který si ale v této době ke skupině zachovával určitý odstup. Jednalo se o jejich první kolektivní veřejné vystoupení.²⁸⁶ V komunistickém tisku se vzápětí rozvinula polemika mezi literárním kritikem Ladislavem Štollem²⁸⁷ a členem Surrealistické skupiny Vítězslavem Nezvalem, jež se týkala mimo jiné otázky, jakou formou chtějí surrealisté pracovat pro revoluční hnutí v souladu se skutečností, že se hlásili k dialektickému materialismu. Ačkoliv Nezval na Štollův článek reagoval výtkou, že jím jenom „*rozeštvává revoluční kulturní frontu*“,²⁸⁸ diskuse mezi nimi skončila smírně Štollovou výzvou k diskusi

---

²⁸⁴ Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek ...*, s. 136; Anja TIPPNEROVÁ, *Permanentní avantgarda? Surrealismus v Praze*, Praha 2014, s. 43.

²⁸⁵ Štěpán VLAŠÍN, *Boje o socialistický realismus*. In: *Spoluvytvářet pravdu zítřka*, ed. Štěpán Vlašín a kol., Praha 1982, s. 75-76; Josef VOJVODÍK, Jan WIENDL a kol., *Heslář české avantgardy. Estetické koncepty a proměny uměleckých postupů v letech 1908 – 1958*, Praha 2011, s. 43.

²⁸⁶ Iš, *Večer skupiny surrealistů*, Rudé právo 15, č. 37, 15. 5. 1934, s. 4. Srov. také Kurt KONRAD, *Ztvárněte skutečnost*, Praha 1963, s. 337.

²⁸⁷ Štoll se ve svém článku ohradil proti některým výroky, jež zazněly v diskusi, a odmítl je řadit k dialektickému materialismu. Teigemu vyčetl, že se svým projevem dostatečně neodlišil od některých řečníků, např. B. Brouka. Srov. Iš, *Večer skupiny surrealistů ...*, s. 4.

²⁸⁸ Srov. Vítězslav NEZVAL, *K referátu o večeru skupiny surrealistů*, Rudé právo 15, č. 39, 17. 5. 1934, s. 4. V tomto článku Nezval na výtku, že chybělo jasnější prohlášení surrealistů k otázce, jak chtějí pracovat pro revoluční hnutí, reagoval konstatováním, že diskusní večer se zabýval především historickou, noetickou a psychologickou stránkou surrealismu. Protože materialisticko-dialektická

a zařazením Nezvala k nejvýznamnějším současným básníkům, kteří musí být pomocí diskuse připoutáni k zápasu za novou socialistickou kulturu.²⁸⁹

Není bez zajímavosti, že brzy po této ostřejší výměně názorů se v *Rudém právu* objevil článek stranického literárního kritika Ladislava Štolla a komunistického politika Václava Kopeckého *Úkol získání spojenců a literární spory*.²⁹⁰ Autoři v něm uvedli, že KSČ chce získávat stoupence a spojence i z tzv. neproletářských vrstev, tedy všechny, kteří se dostávají do rozporu s kapitalistickým řádem. Byla zde vytyčena koncepce co nejširší spolupráce dělnictva se všemi, kteří stojí na straně revolučního hnutí. Každý spojenec je v době zostřujícího se boje proti kapitalismu a fašismu důležitý. Strana se přitom povýšila do role jediné politické síly, která je může bezpečně vést. V tomto článku bylo jako by opatrně naznačeno, že komunistická strana dopředu neodsuzuje surrealistické hnutí a zaujímá k němu opatrný postoj. Navíc se KSČ snažila veřejně deklarovat, že diskutím o surrealismu (a obecně diskutím o kulturních otázkách) příkládá velkou váhu.²⁹¹

Diskuse o surrealismu vyvrcholily na večeru uspořádaném ve spolupráci Levé fronty a Spolku posluchačů filosofie 28. května 1934 v Městské knihovně v Praze. Ve veřejnosti vzbudil mimořádný zájem, zúčastnilo se jej více než tisíc lidí a trval čtyři hodiny. Zahájil jej Ivan Sekanina a vystoupili zde K. Teige, V. Nezval, L. Štoll, Závaš Kalandra, František Spitzer, J. Honzl, Fedor Soldan a Emanuel Famíra.²⁹² Hlavním cílem diskuse bylo vyjasnit vztah surrealismu k dialektickému materialismu a k revoluční tvorbě. V referátech, uveřejněných v komunistickém tisku a informujících o průběhu tohoto večera, byl vyzvedáván velký zájem veřejnosti o literární otázky, což mělo ukázat, že „*jediná kulturní aktivita leží na levici, jediné v souvislosti s marx-*

---

metoda, o kterou se surrealismus opírá, je dosud málo prozkoumána, nemůže „*večer o surrealismu o všem zjednat hned jasno.*“

²⁸⁹ Jedná se o Štollův článek uveřejněný ve stejném čísle novin (bez názvu).

²⁹⁰ *Úkol získání spojenců a literární spory*, Rudé právo 15, č. 44, 24. 5. 1934, s. 4.

²⁹¹ Autor zde totiž reagoval na výtku, že na stránkách *Rudého práva* se věnuje hodně pozornosti literárním sporům týkajících se surrealismu, což je údajně zbytečné, protože jim dělníci nerozumí. Naopak uvedl důvody, proč se i stranický list musí zabývat literárními diskusemi. Tzv. boj probíhající na literární scéně se politizuje, spory o surrealismus se týkají revolučního hnutí a literární diskuse zajímají kruhy inteligence, studentů a proletářských spisovatelů, které musí dělnictvo získat na svou stranu. Komunistický tisk proto musí zasahovat i do otázek literárních. Musí svým čtenářům osvětlit, který literární směr je vhodný a jaký má každý z nich ideový a politický vztah k revolučnímu hnutí.

²⁹² Informativní zprávy v tisku srov. např. *Diskusní večer o surrealismu*, Rudé právo 15, č. 46, 27. 5. 1934, s. 6.

leninismem je možné uskutečnit pokrok“.²⁹³ Hlavní projevy byly otištěny ve sborníku *Surrealismus v diskusi*.²⁹⁴

V této souvislosti stojí za zmínku hodnotící články, které se objevily v komunistickém tisku. František Nečásek v *Rudém právu* se k surrealismu postavil kriticky konstatováním, že tento směr sám o sobě nemůže dát odpovědi na všechny aktuální otázky. Vyzvedl přitom přednášku K. Teiga, odsoudil vystoupení F. Soldana.²⁹⁵ Josef Rybák v *Haló novinách* varoval před nebezpečím sklouznutí tohoto hnutí k idealistické filozofii, neboť surrealismus bude hodnotný pouze tehdy, pokud bude založený na dialektickém materialismu. Vyzvedl referáty Kalandry a Štolla, celý večer zhodnotil s výhradami poměrně pozitivně.²⁹⁶ Z rozboru příspěvků vyplynulo, že až na výjimku všichni přednášející z řad nečlenů Surrealistické skupiny zaujali opatrný, kritický, avšak nikoliv odmítavý postoj. Panovala shoda, že všechny otázky týkající se surrealismu, které zazněly na tomto večeru, zůstaly otázkami nadále otevřenými, o nichž je nutné diskutovat.

Již bylo uvedeno, že hlavní referáty z květnového večera o surrealismu byly zveřejněny ve sborníku *Surrealismus v diskusi* vydaném na podzim 1934. Cenným pramenem je jeho doslov, protože přináší od samotných účastníků informace, proč se diskusní večer uskutečnil a jaký byl jeho průběh. Základním tématem byla „otázka poměru surrealismu k dialektickému materialismu a otázka příslušnosti surrealistů k revoluční frontě“.²⁹⁷ Bylo zdůrazněno, že autoři příspěvku se sice v řadě uměleckých otázek názorově rozcházejí, shodují se však v přesvědčení o nezbytnosti metody dialektického materialismu jako jediné objektivně platné cesty i vědomím, že o sporných otázkách je třeba vést diskusi, aby byla překonána stávající nedorozumění.²⁹⁸ Sborník redigovali K. Teige a L. Štoll. Teige hájil surrealismus, přičemž konstatoval, že umění se má uplatnit jako součást praktického života.²⁹⁹ Naopak Štoll se držel politických formulací, přesto uvítal, že se surrealisté

---

²⁹³fn (František NEČÁSEK), *1000 lidí na diskusním večeru surrealismu*, *Rudé právo* 15, č. 49, 30. 5. 1934, s. 4.

²⁹⁴ *Surrealismus v diskusi*, red. L. Štoll, K. Teige, Praha, 1934.

²⁹⁵fn (František NEČÁSEK), *1000 lidí na diskusním ...*, s. 4. V článku jsou uvedeni všichni přednášející se stručným shrnutím obsahu jejich referátů.

²⁹⁶ Srov. á (Josef RYBÁK), *Třetí večer o surrealismu*, *Haló noviny* 2, č. 140, 29. 5. 1934, s. 4.

²⁹⁷ Srov. *Surrealismus v diskusi ...*, s. 102.

²⁹⁸ K uvedenému problematice srov. např. Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 52–53.

²⁹⁹ Karel TEIGE, *Deset let surrealismu*. In: *Surrealismus v diskusi ...*, s. 7–56.

přihlásili do revoluční fronty.³⁰⁰ Patrně nejvstřícnější postoj k surrealismu zaujal Jan Krejčí. Ocenil, že společnou platformou obou směrů, surrealismu i socialistického realismu, je marxismus-leninismus a pouze žádal, aby surrealisté v tzv. revoluční frontě zůstali a bojovali. Zdůraznil nezbytnost přátelské kritiky surrealistických počinů a s povděkem konstatoval, že veřejné diskuse o surrealismu znamenají velkorysou propagandu marxismu-leninismu.³⁰¹ Ve sborníku se objevily dále referáty Jindřicha Honzla,³⁰² Vítězslava Nezvala³⁰³ a Závaše Kalandry.³⁰⁴ Jeho vydání bylo v komunistickém tisku – mj. zásluhou Závaše Kalandry, který měl k surrealistickému hnutí kriticky pozitivní vztah – hodnoceno vesměs kladně.³⁰⁵

Větší míru negativní kritičnosti si na stránkách vlastního časopisu dovolil B. Václavek, který upozorňoval na rozpory mezi surrealismem a dialektickým materialismem. Vydání sborníku přitom velmi kriticky označil za „*další útočný nástup surrealistů, který si vynucuje plné pozornosti.*“³⁰⁶ V této souvislosti je nutné konstatovat, že Václavek zaujal k surrealismu hned v začátcích značně kritické stanovisko. Ustavení Surrealistické skupiny s výrazným despektem označil za „*lokální pražskou událost*“ a rázně odmítl, aby se veškeré dění na leviči soustřeďovalo jen kolem ní.³⁰⁷ Tento postoj se jeví pochopitelnějším, pokud se dá do souvislosti se skutečností, že se v té době začínal prosazovat socialistický realismus a právě Václavek stál v čele snah o jeho uplatnění v československé kultuře. A co surrealismu konkrétně vyčítal? Jejich vedení diskusí, kdy nechyběly ani hrubé nadávky. Kritizoval také jejich uměleckou tvorbu, která byla podle jeho názoru v rozporu s dialektickým

---

³⁰⁰ Ladislav ŠTOLL, *K sociologii romantismu*. In: *Surrealismus v diskusi ...*, s. 57-76.

³⁰¹ Jan KREJČÍ, *Surrealismus a revoluční fronta*. In: *Surrealismus v diskusi ...*, s. 101.

³⁰² Jindřich HONZL, *Okultnost surrealismu a styk s proletariátem*. In: *Surrealismus v diskusi ...*, s. 94-97.

³⁰³ Vítězslav NEZVAL, *O surrealismu*. In: *Surrealismus v diskusi ...*, s. 77-83.

³⁰⁴ Závaš KALANDRA, *Nadskutečno v surrealismu*. In: *Surrealismus v diskusi ...*, s. 84-93.

³⁰⁵ Srov. např. zk, *Surrealismus v diskusi*, Haló noviny 2, č. 267, 7. 10. 1934, s. 8. Kalandra v tomto článku diskuse o surrealismu velmi pozitivně zhodnotil konstatováním, že pomohly odstranit neporozumění na levicové kulturní frontě.

³⁰⁶ Václavek upozornil na rozpor mezi přihlášením surrealistů k revoluční leviči a jejich tvorbou, na rozpory mezi surrealismem a dialektickým materialismem. Kritice podrobil jednotlivé diskutéry večeru o surrealismu, nesouhlasil ani se zhodnocením diskusního večera Janem Krejčím. Surrealistům vytkl jejich „*nevýbíravou útočnost*“. Srov. BV, *Surrealismus v diskusi*, Středisko 4, č. 4, listopad 1934, s. 128-129.

³⁰⁷ *Surrealismus v ČSR*, Index 6, č. 7, 22. 6. 1934, s. 76-77. Nepodepsáno, jedná se o článek Václavka. Podobný názor zastával tehdy i Václavkův přítel Petr Jilemnický, který v soukromém dopise určeném V. Kaplickému odmítl, aby byl surrealismus považován za vrchol dosavadního uměleckého vývoje, a podivil se nad podporou, jakou má surrealismus ve vedení KSČ. Srov. dopis Petra Jilemnického Václavu Kaplickému z 23. 11. 1934. In: *Listy Petra Jilemnického I. 1917 – 1936. Spisy sv. 11*, Bratislava 1984, s. 492-494.

materialismem. Již dříve Václavek upozorňoval na – z jeho pohledu – základní rozpor avantgardy, který podle něho spočíval ve skutečnosti, že avantgardní tvůrci jsou často pokrokově smýšlející lidé, hlásí se k marxismu a někteří jsou i členy komunistické strany, ale svým pojetím umění, svou tvůrčí metodou zužují svůj vliv na malou skupinku lidí. U avantgardních umělců tak existuje rozpor mezi osobním, politickým přesvědčením a jejich tvorbou.³⁰⁸ Nesouhlasil také se skutečností, že se surrealismus staví vedle socialistického realismu, tedy na jeho úroveň.³⁰⁹ Surrealistům vyčítal, že do popředí dali otázku výrazové stránky umění, když má podle Václavka soudobá poezie vyšší cíle. „*Spíše sneseme surrealisty tak perhorekovaný, konvenční výraz, ale povídá-li něco podstatného.*“³¹⁰ Jeho článek o surrealismu zveřejněný v časopise *Index* se poté stal podnětem k polemice mezi ním a stoupencem surrealismu K. Teigem.³¹¹ V ní ještě přitvrdil a surrealismům vyčetl, že svými polemickými stanovisky a nepřátelským postojem ke všem kritikům jen poškozují věc dialektického materialismu.³¹² Je nutné nicméně konstatovat, že Václavkovo stanovisko k surrealismu bylo komplikovanější. Stavěl se sice k němu odmítavě, ve srovnání s F. Soldanem však doporučoval postupovat takticky, vždy s ohledem na situaci na kulturní scéně a na politiku KSČ, která si tehdy rozpor na levici nepřála.³¹³ V praxi to znamenalo systematicky psát proti nim zaměřené věcné kritické články a polemiky a diskusemi je

³⁰⁸ K tomu více srov. Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek*, Praha 1979, s. 148-149.

³⁰⁹ Vyčet všech výhrad Václavka k surrealismu srov. BV, *Surrealismus v diskusi ...*, s. 128-129.

³¹⁰ BV, *O surrealismu*, *Index* 6, č. 9, 5. 11. 1934, s. 76-77.

³¹¹ Teige se ozval proti Václavkovu předchozímu článku (*Surrealismus v ČSR ...*, s. 76-77) ve svém příspěvku ve sborníku *Surrealismus v diskusi*. Václavek na to reagoval příspěvkem: BV, *O surrealismu ...*, s. 103-105. V něm znovu odsoudil způsob vedení diskusí surrealisty, Teigemu vyčetl nadávky a paušální odsuzování těch, kteří nesouhlasí s jeho názory. V článku se přihlásil – na rozdíl od Teigeho – ke koncepci syntézy umění proletářského a jeho antitezi – umění poetického a surrealistickeho. Vedení diskusí u surrealistů Václavek zkritizoval i v článku srov. BV, *Surrealismus v diskusi ...*, s. 128-129.

³¹² BV, *O surrealismu ...*, s. 76-77.

³¹³ Václavek se především obával, že rozpory by nahrávaly kulturní pravici. Srov. Václavkův dopis Soldanovi ze 4. 10. 1934. Literární archiv Památníku národního písemnictví (dále jen LA PNP), fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Fedor Soldan. Právě v této otázce se dostával do sporu s S. K. Neumannem nebo F. Soldanem. Soldan Václavkovi vyčítal jeho opatrnou „literární politiku“, Václavek ho zase varoval, že je v literárních sporech příliš osobní a že nedostatečně ovládá dialektický materialismus, ač vystupuje sebevědomě tak, jako by již byl hotovým marxistickým kritikem. Názorově se stále více rozcházel. Soldan nesouhlasil především s Václavkovým názorem, že citlivou kritikou lze některé autory získat pro kulturní levici, např. J. Mukařovského. Srov. např. Soldanův dopis Václavkovi z 16. 10. 1934 a ze 4. 12. 1934. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – odeslaná – Fedor Soldan – Bedřich Václavek; Václavkův dopis Soldanovi ze 17. 10. 1934, z 30. 7. 1935 a z 22. 11. 1935. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Fedor Soldan.

usvědčovat z nepravd a omylů.³¹⁴ Václavkovo kritické stanovisko vycházelo kromě výše zmíněných skutečností také z jeho přesvědčení, že musí vzniknout širší koncepce nové literatury – čímž měl na mysli socialistický realismus.³¹⁵

Jednoznačně záporný postoj k surrealismu již od začátku zaujal marxistický žurnalista a kritik Fedor Soldan, jeden z účastníků výše zmíněného květnového diskusního večera.³¹⁶ Promítaly se v něm určitě i jeho osobní spory s Nezvalem a Teigem z dřívějšího období či jeho vyloučení z Levé fronty na jaře 1934.³¹⁷ Právě Soldan zdůrazňoval, že surrealismus je nebezpečím pro celou kulturní levicovou scénu, a obával se, že se na ní stane výsadním uměleckým směrem a že ho KSČ nakonec upřednostní před socialistickým realismem. Z napjatých vztahů mezi levicovými intelektuály obviňoval Teiga a Nezvala, kteří se podle něho k jinak smýšlejícím chovají s despektem a nesnesou žádnou konkurenci. Spolu s S. K. Neumannem³¹⁸ byl Soldan jedním z největších kritiků tehdejší kulturní politiky KSČ, jež podle nich byla k surrealismu a obecně ke kulturní avantgardě benevolentní, což se týkalo zejména některých stranických žurnalistů.³¹⁹ Oba požadovali, aby zaujala podle nich

---

³¹⁴ Srov. Václavkův dopis Soldanovi z 5. 12. 1934. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Fedor Soldan. Václavek se na adresu stoupenců surrealismu snad nejostřeji vyjádřil v dopise adresovaném Levé frontě. V něm se ohradil proti tomu, aby se socialistický realismus kladl na stejnou úroveň se surrealismem, neboť surrealismus je podle něho jen hnutím malých skupinek v několika zemích. Srov. Václavkův dopis Levé frontě ze 14. 10. 1934. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Fedor Soldan.

³¹⁵ Ke stanovisku Václavka k surrealismu srov. zejm. Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek ...*, s. 142-143.

³¹⁶ Literární kritik, historik, žurnalista. V časopise *Kultura doby* vyhlásil program tzv. kritického realismu, podle něhož spisovatel musel chtít změnu poměrů, které popisoval. Sociologická metoda, k níž se hlásil, u něj tedy spočívala mnohem víc v posouzení politického dopadu díla než v odhalení jeho sociálních kořenů. Srov. <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=562>, [cit. 2016-12-08].

³¹⁷ Jako oficiální důvod se uváděla Soldanova účast na diskusi o surrealismu, pořádané Sdružením filosofů na Univerzitě Karlově v Praze, čímž měl poškodit věc Levé fronty. Srov. dopis F. Soldana J. Weilovi z 3. 7. 1934. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – odeslaná – Fedor Soldan – Jiří Weil. V květnu 1934 se měl na půdě Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze uskutečnit diskusní večer pod názvem *Nastolení a pád surrealismu*. Měl být uspořádán Sdružením absolventů Filozofické fakulty UK v Praze a hlavním řečníkem měl být Soldan. Od účasti na tomto večeru se dopisem pro *Haló noviny* distancovali Nezval a Teige, kteří po zkušenostech s vystoupením Soldana na večeru 11. května pozvání k debatě odmítli. Srov. *Diskusní večer o surrealismu*, *Haló noviny* 2, č. 129, 17. 5. 1934, s. 4.

³¹⁸ Neumann se velmi kriticky vyjadřoval k umělecké avantgardě, ať už k poetismu nebo surrealismu, o čemž vypovídá také jeho osobní korespondence s Fedorem Soldanem. V jednom svém dopise označil surrealismus za „pražskou povrchní zábavu“ a komunistické straně vyčítal, že k tomuto hnutí zaujala příliš kompromisní stanovisko. Srov. dopisy Neumanna Soldanovi z 26. 1. 1933, 7. 2. 1933, 5. 4. 1934, LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – přijatá – S. K. Neumann – Fedor Soldan.

³¹⁹ Zmiňováni byli často Závěš Kalandra, Julius Fučík nebo Ladislav Štoll. F. Soldan se domníval, že strániční žurnalisté příliš ustupovali stoupencům surrealismu a nechtěli se s nimi pouštět do sporů. Srov. dopis F. Soldana J. Weilovi z 3. 7. 1934. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – odeslaná – Fedor Soldan – Jiří Weil; dopis Soldana Neumannovi z 31. 1. 1933. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – odeslaná – Fedor Soldan – S. K. Neumann; Soldanův dopis Václavkovi

k tzv. úpadkovým uměleckým proudům zcela konkrétní, jasné stanovisko (tedy stanovisko odmítavé) a v kulturních otázkách nekolísala.³²⁰ Fedor Soldan byl iniciátorem vydání sborníku zaměřeného proti surrealismu, jehož hlavním cílem bylo ukázat, že existuje protiváha k dominující dvojici Nezval-Teige na levici. Měli do něj přispět pouze tzv. ideově spolehliví lidé.³²¹

V diskusích týkajících se surrealismu tak často zaznívala obava, že tvorba jeho příslušníků je v rozporu s dialektickým materialismem, což surrealisté zásadně odmítali. Nesouhlas vyvolávalo také tvrzení, že je založená na úniku ze skutečnosti, je důsledně oddělená od politiky a nijak nepodvrací tzv. buržoazní řád. Další výtky souvisela se skutečností, že surrealismus přeceňoval význam výrazové stránky umění.³²² Diskuse mezi stoupenci a odpůrci však byly až na výjimky vedeny smírně, neboť neměly vyvolávat prudké názorové rozepře s ohledem na „taktiku“ antifašistické jednotné kulturní fronty, o níž pojednává jiná část této práce.

Již bylo několikrát uvedeno, že velký vliv mělo na kulturní levici uspořádání moskevského sjezdu spisovatelů. Jeho zastánci začali preferovat uskutečnění dalšího diskusního večera, tentokrát o socialistickém realismu, po návratu československé delegace z Moskvy. Chtěli tím získat prostor k prezentování svých názorů.³²³ První takový diskusní večer se uskutečnil v Praze 26. 9. 1934³²⁴ a jeho hlavním tématem se stal poprvé socialistický realismus. Diskusi řídil K. Teige, referáty přednesli

---

z 8. 6. 1934, z 18. 10. 1934 a ze 4. 12. 1934. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – odeslaná – Fedor Soldan – Bedřich Václavek.

³²⁰ Srov. např. dopis Neumanna Soldanovi ze 7. 2. 1933 nebo z 5. 4. 1934. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – přijatá – S. K. Neumann – Fedor Soldan. Právě marxističtí kritikové se přitom měli svými články zasloužit o to, aby KSČ zaujala k surrealismu odmítavý postoj. Srov. Soldanův dopis Václavkovi ze 4. 12. 1934. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – odeslaná – Fedor Soldan – Bedřich Václavek.

³²¹ Účast na sborníku přislíbili Soldanovi S. K. Neumann, B. Václavek, Z. Nejedlý, F. C. Weiskopf a K. Konrad. Václavkova účast byla podmíněna zapojením Konrada, což mu Soldan vyčítal. Srov. dopis Soldana Neumannovi z 8. 10. 1934. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – odeslaná – Fedor Soldan – S. K. Neumann; Soldanův dopis Václavkovi ze 4. 12. 1934. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – odeslaná – Fedor Soldan – Bedřich Václavek. Spory se vedly také o to, kdo bude do akce zapojen. Srov. např. dopis Neumanna Soldanovi z 5. 10. 1934. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – přijatá – S. K. Neumann – Fedor Soldan. Příspěvky v něm uveřejněnými mělo být mnohé řečeno velmi otevřeně. Srov. dopis Václavka Soldanovi ze 4. 10. 1934. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Fedor Soldan.

³²² Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek ...*, s. 151, 154.

³²³ Důkazem je Václavkův dopis zasláný Levé frontě, v němž mj. psal o nutnosti uvolnit napětí na marxistické levicové scéně právě uskutečněním diskuse o socialistickém realismu pod hlavičkou Levé fronty. Zároveň ovšem upozorňoval, že diskuse by se měly vést v předem vymezených hranicích tak, aby nedošlo k definitivnímu rozkolu na levicové kulturní frontě. Srov. Václavkův dopis Levé frontě z 14. 10. 1934. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Fedor Soldan.

³²⁴ Někde se uvádí, že se uskutečnil až 27. září. Srov. Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 57.

Hoffmeister, Nezval, Borin, Weiskopf a Novomeský,³²⁵ tedy delegáti moskevského sjezdu³²⁶, a některé projevy byly otištěny v 11/12. čísle časopisu *Doba*. Jak uvedly *Haló noviny*, největší úspěch měl příspěvek V. Borina, který líčil politický odkaz sjezdu sovětských spisovatelů.³²⁷ Obhajoval v něm dosavadní vývoj sovětské kultury a československé spisovatele vyzval k co největší angažovanosti v boji proti fašismu, aby byli aktivní a zajímali se o veřejné dění.³²⁸ Dále se kladně hodnotil význam sjezdu sovětských spisovatelů i diskusního večera. Pochvalně se konstatovalo, že panuje jednota v nadšení pro vývoj v SSSR a v nutnosti bojovat proti fašismu.³²⁹ Kritický tón k tomuto večeru Levé fronty zazněl v časopise *Čin*. Bylo v něm konstatováno, že referující se rozcházel v hodnocení sjezdu, někteří se pokusili zkreslit sjezdové jednání a v této souvislosti byl zmíněn Vítězslav Nezval.³³⁰

Také v časopise *Doba* se objevily zprávy účastníků sjezdu o jeho průběhu a významu: Adolfa Hoffmeistera,³³¹ Laca Novomeského,³³² F. C. Weiskopfa,³³³ E. F. Buriana,³³⁴ V. Borina³³⁵ a V. Nezvala.³³⁶ Referáty měly převážně informativní charakter, autoři v nich sdělovali své dojmy ze sjezdu, popisovali jeho atmosféru a projevy nejvýraznějších přednášejících (K. Radka, N. Bucharina, M. Gorkého).³³⁷

---

³²⁵ Kurt KONRAD, *Ztvárněte skutečnost ...*, s. 337.

³²⁶ *O sjezdu sovětských spisovatelů*, *Haló noviny* 2, č. 257, 26. 9. 1934, s. 4. V této krátké zprávě je uvedeno, že na diskusním večeru měli vystoupit Hoffmeister, Linhart, Nezval, Novomeský a Weiskopf. V dalším článku se nicméně místo L. Linharta uvádí V. Borin. Srov. *O významu 1. sjezdu sovětských spisovatelů*, *Haló noviny* 2, č. 259, 28. 9. 1934, s. 5. Celá řeč V. Borina na tomto večeru byla otištěna také ve stejném čísle novin. Srov. *Středověké barbarství slaví návrat a vy mlčíte, mistři kultury*, *Haló noviny* 2, č. 259, 28. 9. 1934, s. 7.

³²⁷ *O významu 1. sjezdu ...*, s. 5.

³²⁸ Srov. *Středověké barbarství ...*, s. 7.

³²⁹ Š, *Co vzkazují sověští spisovatelé československým*, *Rudé právo* 15, č. 151, 28. 9. 1934, s. 4.

³³⁰ V. B., *Českoslovenští spisovatelé ...*, s. 951-952.

³³¹ Adolf HOFFMEISTER, *6 fotografií ze sjezdu*, *Doba* 1, č. 11-12, září 1934, s. 161-167.

³³² Laco NOVOMESKÝ, *Sovětská literatura a sovětská veřejnost*, *Doba* 1, č. 11-12, září 1934, s. 162-175. Novomeský popsal své postřehy ze sjezdu také v časopise *Země sovětů*, srov. Laco NOVOMESKÝ, *Poslání literatury v sovětském životě*, *Země sovětů* 3, č. 8, prosinec 1934, s. 119-124. V tomto článku vyzvedl význam sovětského sjezdu spisovatelů, některé stránky vývoje sovětské kultury, literatury (zejména dokonalé spojení sovětské literatury a skutečnosti), ale zároveň konstatoval, že v SSSR není vše dokonalé a jedinečné.

³³³ F. C. WEISKOPF, *Sjezd zasedá...*, *Doba* 1, č. 11-12, září 1934, s. 177-181.

³³⁴ E. F. BURIAN, *Moskevský divadelní festival*, *Doba* 1, č. 11-12, září 1934, s. 181-182.

³³⁵ V. BORIN, *Sjezd v hlavním městě světa*, *Doba* 1, č. 11-12, září 1934, s. 183.

³³⁶ V. NEZVAL, *Kolem sjezdu sovětských spisovatelů v Moskvě*, *Doba* 1, č. 11-12, září 1934, s. 167-177. Nezval se k problematice znovu vrátil v přednáškovém cyklu Mánesa o sovětském kulturním životě a nazval svou přednášku *O socialistickém realismu a surrealismu*. Některé myšlenky v ní vyslovené se objevily v knize *Neviditelná Moskva*, Praha 1935. Srov. Kurt KONRAD, *Ztvárněte skutečnost ...*, s. 338. Zprávu o této přednášce podala M. Bergmannová, srov. mb, *Vítězslav Nezval o socialistickém realismu a surrealismu*, *Haló noviny* 2, č. 292, 1. 11. 1934, s. 4. A také Kurt Konrad, srov. K.K., *Nezval o socialistickém realismu a surrealismu*, *Rudé právo* 15, č. 181, 2. 11. 1934, s. 4.

³³⁷ Srov. zejména referát A. Hoffmeistera, Adolf HOFFMEISTER, *6 fotografií ...*, s. 161-167.

Sjezd vysoce hodnotili jako velkolepou událost historického významu, která se stala důkazem obrovského pokroku vývoje SSSR i v oblasti kultury.³³⁸ Vyzvedávali, že zde byla ve velkém měřítku odstraněna ngramotnost, že masy lidí se zajímaly o sovětskou kulturu a umělci tak mohli tvořit pro nesrovnatelně větší publikum než dříve.³³⁹ Bylo vnímáno jako pozitivní, že i političtí představitelé přikládali literatuře velkou váhu.³⁴⁰ Vysoce se hodnotila velká účast veřejnosti na sjezdu, F. C. Weiskopf dokonce napsal, že bez donucení, bez nátlaku docházelo na sjezdu k harmonii společných úkolů a cílů.³⁴¹ Negativní hodnocení dosavadní sovětské kultury ve všech člancích chybí, byť je v některých z nich naznačeno, že její vývoj neprobíhá zcela přímočaře kupředu.³⁴² V některých případech se nevyhnuli ani jejímu srovnávání s kulturou západoevropskou, popřípadě přímo německou.³⁴³ Psalo se také o domnělé svobodě, kterou se vyznačuje sovětské umění, a o harmonickém vztahu kultury s politikou.³⁴⁴ Jednotlivé referáty poté zhodnotil v časopise *Středisko* B. Václavek, který se v něm postavil za uplatnění metody socialistického realismu v československém umění. Vytkl jim, že nedokázaly zachytit vlastní smysl sjezdu, za neobjektivnější označil příspěvek F. C. Weiskopfa, ostře kritizoval L. Novomeského, který sjezd údajně hodnotil ze stanoviska avantgardistů.³⁴⁵

Druhý večer o socialistickém realismu proběhl 14. 11. 1934, referáty z něj nebyly v tisku zveřejněny v plném znění, a proto se o něm lze nejvíce dozvědět z článků informujících o jeho průběhu nebo z dobové korespondence mezi jednotlivými protagonisty. Před jeho zahájením otiskl časopis *Tvorba* článek Anatola

³³⁸ Srov. zejména příspěvek F. C. Weiskopfa, V. Borina. Pochvalně se o sovětské kultuře zmínil také L. Novomeský.

³³⁹ E. F. BURIAN, *Moskevský divadelní ...*, s. 181 – 182.

³⁴⁰ F. C. WEISKOPF, *Sjezd ...*, s. 177-181; Laco NOVOMESKÝ, *Sovětská literatura ...*, s. 162 –175. L. Novomeský vyzvedl, že sovětské masy se zajímají o tvorbu spisovatelů, mluvil doslova o „hladu“ po kultuře. Na budoucnost sovětské kultury pohlížel optimisticky konstatováním, že má před sebou obrovský rozvoj. Vyzvedl také jedinečnost sjezdu konstatováním, že se na něm sešli autoři všech národů SSSR a všichni se snaží o vzdělávání zaoostalých vrstev.

³⁴¹ F. C. WEISKOPF, *Sjezd ...*, s. 177-181. Ve svém článku se doslova obdivuje sovětskému sjezdu a líčí ho jako idylu, kde se všichni snaží pro dobro všech o lepší budoucnost.

³⁴² Srov. články E. F. Buriana, V. Borina a zejména L. Novomeského. Novomeský např. upozorňoval, že poezie v SSSR nesmí mít jen deklamační funkci a sovětská kultura nesmí ustrnout na primitivnější úrovni určené pro nejširší publikum. Žádný z nich ale nezpochybnil tezi, že sovětská kultura bude v budoucnu na velmi vysoké úrovni, a jejich výtky určené sovětskému umění se nevymykaly rámce „uznávané“ (možné) kritiky, která na sjezdu v proslovech referujících zaznívala.

³⁴³ Srov. např. referát E. F. Buriana nebo V. Borina. L. Novomeský ovšem ve svém příspěvku naopak podotkl, že sovětskou kulturu nelze se západní srovnávat z důvodu, že sovětská usiluje ještě o mnohé z toho, co je v západní kultuře již samozřejmostí.

³⁴⁴ V. BORIN, *Sjezd v hlavním ...*, s. 182.

³⁴⁵ B. V., *Kritické poznámky k referátům o sjezdu sovětských spisovatelů*, *Středisko* 4, č. 4, listopad 1934, s. 126-127.

V. Lunačarského, jednoho z vedoucích teoretiků sovětského umění, o socialistickém realismu.³⁴⁶ Jak uvedly *Haló noviny*, „ústřední otázkou zde (na diskusním večeru, pozn. JD) bude, zda je metoda socialistického realismu jen pro SSSR nebo se může rozvinout a ujmout i v kapitalistických zemích.“³⁴⁷ Diskusi řídil Lubomír Linhart, vystoupili zde V. Běhounek, E. F. Burian, A. Hoffmeister, K. Konrad, V. Nezval, F. Spitzer, K. Teige, Václavkův referát z důvodu jeho nepřítomnosti přečetl L. Linhart.³⁴⁸ Podle slov K. Konrada měla být diskuse splátkou dluhu spisovatelů, kteří se zúčastnili moskevského sjezdu. Konstatoval, že socialistický realismus nebyl v Československu dosud uveden do praxe, ale existuje pouze jako literární program. Pro zavedení metody socialistického realismu do československého umění se ve svých referátech vyslovili K. Konrad,³⁴⁹ E. F. Burian, F. Spitzer a dále B. Václavek nebo V. Běhounek, kteří se zabývali také historickým vývojem ruské kultury. Výhrady k socialistickému realismu vyslovil A. Hoffmeister, jenž svůj souhlas podmínil požadavkem, že musí přinést formy adekvátní obsahu a nesmí znamenat formální ochuzení literárních děl. Zkritizoval také, že socialistický realismus nemá ani v SSSR, ani v Československu přesnou definici.³⁵⁰ K. Teige a V. Nezval propagovali surrealismus obhajováním teze, že je nejsprávnější formou socialistického realismu za kapitalismu.³⁵¹ F. Spitzer upozornil na nebezpečí

---

³⁴⁶ Anatol V. LUNAČARSKIJ, *Socialistický realismus*, Doba 1, č. 13-14, listopad 1934, s. 189-194. Je zde popsáno, jak Lunačarskij chápe umění a socialistický realismus. Umění má být v souladu se socialistickou výstavbou, důraz se klade na věrné zobrazení skutečnosti, která je chápána jako pohyb, hnacím impulsem je přítom třídní boj. Spisovatel je pasován do role bojovníka za lepší společnost a socialistický realismus je chápán jako široký program, který může zahrnout rozličné metody umělecké tvorby.

³⁴⁷ *K diskusi o socialistickém realismu*, Haló noviny 2, č. 305, 14. 11. 1934, s. 4.

³⁴⁸ Srov. Kurt KONRAD, *Ztvárněte skutečnost ...*, s. 338. B. Václavek se diskusního večera nemohl osobně zúčastnit z pracovních důvodů. Výběr diskutujících dokládá, že nebyl vyslyšený požadavek Václavka, aby na večeru mohli se svými příspěvky vystoupit stoupenci socialistického realismu, jimž nebyla dána dostatečná možnost přednést názory. Uváděl jména jako S. K. Neumann, F. Soldan, Z. Nejedlý, skupinu kolem časopisu *Nová cesta* vedenou Břetislavem Mencákem, Václava Pekárka. Srov. Václavkův dopis Levé frontě ze 14. 10. 1934. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Fedor Soldan.

³⁴⁹ K. Konrad však zároveň varoval před „mechanickým přesazením“ socialistického realismu do československého prostředí. Srov. M. BERGMANNOVÁ, *K diskusnímu večeru o socialistickém realismu*, Haló noviny 2, č. 309, 18. 11. 1934, s. 4.

³⁵⁰ Srov. fn (František NEČÁSEK), *Diskuse o socialistickém realismu*, Rudé právo 15, č. 193, 16. 11. 1934,

s. 4. Tento požadavek ovšem zazníval v polemikách často, ale propagátoři socialistického realismu ujišťovali, že ze socialistického světového názoru automaticky vyplývá jiná forma, než byla forma popisného realismu uplatňovaná v české literatuře 19. století. Srov. (Bedřich VÁCLAVEK), *K diskusi o socialistickém realismu*, Naše cesta 4, č. 3, 7. 12. 1934, s. 72-75.

³⁵¹ S názory Nezvala a Teiga polemizovala na stránkách *Haló novin* M. Bergmannová, srov. M. BERGMANNOVÁ, *K diskusnímu večeru ...*, s. 4.

nahrazení socialistického realismu realismem sociálním.³⁵² Konradův projev z časových důvodů nezazněl na diskusním večeru celý, jeho závěrečná řeč vyšla proto v *Tvorbě* pod názvem *Doslov k diskusi o socialistickém realismu*.³⁵³ Dramatik a režisér E. F. Burian se přihlásil k socialistickému realismu a dokazoval, že jeho D 35 o něj usiluje svou tvorbou. Na večeru přednesl protest proti útokům fašistů na Osvobozené divadlo a diskusní schůze přijala rezoluci vyzývající levé intelektuály do boje proti nim.³⁵⁴

Články v tisku, vztahující se k diskusnímu večeru, měly informativní charakter,³⁵⁵ některé obsahovaly i názorová stanoviska pisatelů.³⁵⁶ V *Tvorbě* a *Haló novinách* upozorňovali na jeho nedostatky: kritéria socialistického realismu nebyla dokázána konkrétním rozбором dosavadních literárních děl sovětských spisovatelů a velké množství řečníků bylo důvodem, že se diskusní večer časově velmi protáhl a tím nedošlo na závěrečné slovo K. Konrada. Chybou také bylo, že se některé projevy nevěnovaly přímo zvolenému tématu. Bylo také vytýkáno, že nebyl dostatečně jasně a srozumitelně vysvětlen pojem socialistický realismus. Ke kladným výsledkům patřilo zjištění, že dochází k protifašistickému sjednocení levicových umělců.³⁵⁷ Samotný večer hodnotili i jeho jednotliví aktéři. Např. podle K. Konrada, jednoho z diskutujících, se večer nesl ve znamení sporu o socialistický realismus a surrealismus, přičemž ze šesti set zúčastněných se třetina vyslovila pro surrealismus a dvě třetiny pro socialistický realismus. Stěžoval si, že diskuse byla špatně připravená a stoupenci socialistického realismu v ní nepodali dostatek argumentů.³⁵⁸ Cenné informace o průběhu večera podal v soukromé korespondenci B. Václavkovi, jenž se celé akce nemohl zúčastnit, jeho

---

³⁵² Srov. Kurt KONRAD, *Ztvárněte skutečnost ...*, s. 338.

³⁵³ K. KONRAD, *Doslov k diskusi o socialistickém realismu*, *Tvorba* 9, č. 28, 23. 11. 1934, s. 436-438; č. 29, 30. 11. 1934, s. 452-453; K. KONRAD, *Realismus a romantismus. Doslov k diskusi o socialistickém realismu*, *Tvorba* 9, č. 31, 15. 12. 1934, s. 483-485.

³⁵⁴ *Schůze Levé fronty proti útokům kulturní reakce*, *Rudé právo* 15, č. 193, 16. 11. 1934, s. 2.

³⁵⁵ Srov. fn (František NEČÁSEK), *Diskuse o socialistickém ...*, s. 4.

³⁵⁶ Např. M. Bergmannová polemizovala s názorem surrealistů Nezvala a Teiga, že za kapitalismu je jedinou metodou umění surrealismus. Srov. mb, *Diskusní večer o socialistickém realismu*, *Haló noviny* 2, č. 307, 16. 11. 1934, s. 4.

³⁵⁷ Srov. *Poznámky k diskusi*, *Tvorba* 9, č. 28, 23. 11. 1934, s. 436; mb, *Diskusní večer ...*, s. 4.

³⁵⁸ Dopis K. Konrada B. Václavkovi ze 17. 11. 1934. Byl otištěn in Václav PEKÁREK, *K bojům o socialistický realismus*, *Tvorba* 24, č. 1, 1. 1. 1959, s. 11; nebo také Kurt KONRAD, *Ztvárněte skutečnost ...*, s. 339-340. V uvedeném dopise Konrad pochválil Burianův projev, i když mu zároveň vytkl, že jeho kritika surrealismu nebyla příliš „taktická“. Václavkovi vyčetl, že jeho referát byl příliš historický a málo se v něm věnoval problematice socialistického realismu. Obecně bylo největší chybou, že stoupenci socialistického realismu předkládali málo argumentů pro podepření svých stanovisek. Do referátů měly být zařazeny také rozborů děl psaných v duchu socialistického realismu.

přítel a spolupracovník Jan Noha. K průběhu diskusního večera se i on vyjádřil velmi kriticky.³⁵⁹

Polemiku s názory surrealistů, které zazněly na tomto diskusním večeru, vedl B. Václavek - především s jejich tezí, že socialistický realismus je jako metoda umělecké tvorby oprávněný pouze v Sovětském svazu. Snažil se naopak dokázat, že socialistický realismus se formoval na základě společné práce literárních pracovníků v mnoha zemích a v každé z nich se jen nachází v jiných fázích svého vývoje. Ohradil se také proti názoru L. Novomeského, že do Bucharinovy charakteristiky socialistického realismu tak, jak zazněla na sjezdu sovětských spisovatelů, je možné zařadit všechny avantgardní moderní umělecké směry, které vznikly z odporu proti realismu. Tím byl myšlený zejména surrealismus. Václavek to považoval za nesprávnou interpretaci, neboť socialistický realismus znamená socialistický v názoru, realistický formou.³⁶⁰ V porovnání s touto výtkou vyzníval pravděpodobně Václavkův článek v *Indexu*, nazvaný *K diskusi o socialistickém realismu a surrealismu*,³⁶¹ velmi smírně.

Listopadový diskusní večer o socialistickém realismu měl dohru v polemice mezi V. Nezvalem a K. Konradem. Nezval hájil surrealismus a ostře, nepřímou zaútočil proti Konradovi jako „rappistickému sektáři“³⁶² (takto označil také B. Václavka), který přímo rozbíjí možnou jednotu revolučních umělců.³⁶³ Konrad volal po věcné diskusi bez emocí a oba odkazovali na Bucharinův referát, jenž zazněl na sjezdu sovětských

---

³⁵⁹ Podle Nohy byly dřívější diskusní večery o surrealismu bojovnější, než byl večer o socialistickém realismu. Posluchačů zde bylo méně a v polovině programu odcházeli, řečníci jako by (s výjimkou Buriana) s problematikou nebyli dostatečně obeznámeni. Noha dokonce zpochybnil jejich schopnost definovat termín socialistický realismus. Večer tak byl podle něho jen zrcadlem nepříliš dobrého stavu marxistické literární teorie. Srov. dopis Jana Nohy Bedřichu Václavkovi z 16. 11. 1934. LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – přijatá – Jan Noha – Bedřich Václavek.

³⁶⁰ (Bedřich VÁCLAVEK), *K diskusi o socialistickém ...*, s. 72-75. Teige v reakci na uvedený článek Václavkovi vyčetl, že o diskusi podal zprávu jen na základě referátů z *Haló novin* a *Tvorby* a měl raději počkat na zveřejnění textů jednotlivých přednášek. Srov. Karel TEIGE, *Socialistický realismus a surrealismus*. In: *Socialistický realismus: sborník*, Praha 1935, s. 138.

³⁶¹ *K diskusi o socialistickém realismu a surrealismu*, *Index* 6, č. 10, 7. 12. 1934, s. 113-114. V článku se sice autor vymezil vůči některým tezím hláсанým surrealisty, na probíhajících diskusích ovšem ocenil, že se spisovatelé sjednotili přes různost metod na společném cíli.

³⁶² Podle sovětské organizace RAPP.

³⁶³ Jednalo se o reakci na Konradův projev na diskusním večeru o socialistickém realismu a na jeho článek uveřejněný v 28. čísle *Tvorby*, srov. K. KONRAD, *Doslov k diskusi o socialistickém realismu*, *Tvorba* 9, č. 28, 23. 11. 1934, s. 436-438. Autor se v příspěvku snažil na základě rozboru jednoho z nejvýraznějších děl surrealismu dokázat, že právě surrealismus se neprávem dovolává Bucharinova referátu na sjezdu spisovatelů v Moskvě, nikoliv socialistický realismus. Tezi, že surrealistická tvůrčí metoda není zárukou revolučnosti pro svou subjektivní motivaci, napadl ve svém článku Nezval. S odkázáním na sjezd sovětských spisovatelů a na řeč Bucharina v něm obhajoval oprávněnost surrealismu a Konrada obvinil, že při diskusním večeru o socialistickém realismu přednesl příspěvek, v němž se k němu téměř nevyjádřil. Srov. *Vít. Nezval odpovídá K. Konradovi*, *Tvorba* 9, č. 30, 8. 12. 1934, s. 469.

spisovatelů v Moskvě. Stručně řečeno, Nezval se ostře ohradil proti údajnému napadání surrealismu ze strany některých marxistických kritiků. Konrad zase doporučoval řešit spory věcnou diskusí, nikoliv osobním vyřizováním a útoky. Navíc konstatoval, že tyto spory nic nemění na nutnosti existence protifašistického souručenství.³⁶⁴

Obecně lze říci, že v hodnocení úrovně jednotlivých projevů přednesených na tomto diskusním večeru existovaly v levicovém tisku větší či menší rozdíly, jednotliví však bylo ocenění ochoty řečníků usilovat o protifašistické sjednocení spisovatelů na kulturní frontě. Stoupec surrealismu a socialistického realismu se tedy shodovali v názoru, že je nutné bojovat proti fašismu. Ústředním tématem se stala otázka, který z těchto proudů měl blíže k dialektickému materialismu. Surrealisté zastávali názor, že jejich směr je chápán jako dialektický materialismus v kapitalistické společnosti. Stoupec socialistického realismu naopak tuto tezi vyvraceli. Poté se ještě objevily v časopise *Doba* příspěvky, které na tento diskusní večer reagovaly a měly jej doplnit. Patřil k nim převzatý článek V. Gapoškina o socialistickém realismu;³⁶⁵ k dosavadnímu průběhu diskusí se vyjádřil Adolf Hoffmeister,³⁶⁶ který jejich hlavní problém viděl ve skutečnosti, že chyběla přesná definice socialistického realismu. Diskuse, které se v československém prostředí o něm vedly, mohly proto být pouhými rozpravami o tom, co si pod tímto termínem jednotliví protagonisté představovali.

Dalo by se říci, že mezi jednotlivými aktéry panovala všeobecná shoda o nutnosti přednostně si utříbit názory na socialistický realismus prostřednictvím diskusí a dohodnout se na jeho definici. Tento požadavek zazníval jak z okruhu jeho kritiků, tak i stoupeců, kteří se snažili o jeho zavedení do literární praxe a mezi nimiž je nutné zmínit především okruh kolem B. Václavka. K jeho spolupracovníkům patřili O. Krígl³⁶⁷ i Jan Noha. Právě Krígl v soukromém dopise Nohovi z počátku roku 1935 uvedl, že programově vystupovat pod heslem socialistického realismu je možné pouze za předpokladu, že bude obhájeno v diskusích a bude naplněno adekvátním obsahem; nelze totiž jen mechanicky, bez předešlé diskuse, tento termín přijmout. V dopise

---

³⁶⁴ K. KONRAD, *Špatná past soudruha Nezvala*, Tvorba 9, č. 30, 8. 12. 1934, s. 469-470. Konrad napadl Nezvala za útočný tón jeho článku a vyzval ho k věcné diskusí; spory nemohou surrealisté řešit osobními útoky.

³⁶⁵ V. GAPOŠKIN, *K otázce socialistického realismu*, Doba 1, č. 17-18, březen 1935, s. 238-240.

³⁶⁶ Adolf HOFFMEISTER, *Socialistický realismus*, Doba 1, č. 17-18, březen 1935, s. 251-253.

³⁶⁷ Jedná se o literární pseudonym Otakara Kučery, psychiatra. Publikoval také pod jménem Karel Jiříček.

zazněla i výtky, že jeho definice je zatím stále nejasná a on sám si představuje pod ním jen odnož realismu zabývající se společenskými otázkami, což je nedostačující.³⁶⁸

Dalším podnětem k diskusím o socialistickém realismu se stalo vydání sborníku *Socialistický realismus* na jaře 1935, obsahujícím referát N. I. Bucharina o sovětské poezii ze sjezdu sovětských spisovatelů,³⁶⁹ studii K. Konrada³⁷⁰ a K. Teiga.³⁷¹ Konrad ve svém příspěvku provedl nově a detailněji rozbor znaků socialistického realismu, jeho sociálních a historických kořenů. Podle Konrada bylo jeho hlavní funkcí ztvárňovat skutečnost a její změnu. Socialistický realismus měl také podle něj blíže k dialektickému materialismu než surrealismus a mohl se dovolávat Bucharinova referátu na sjezdu spisovatelů; v Konradově pojetí je socialistický realismus poměrně širokým proudem. Surrealismus naopak obhajoval Teige tvrzením, že mezi socialistickým realismem a surrealismem není teoretický rozpor, neboť surrealismus zapadá do širokého rámce teorie socialistického realismu, který v sobě zahrnuje rozmanité metody moderního umění.³⁷² Obhajoval roli romantismu v umění a podal definici surrealismu jako syntézy romantismu a realismu. Tezi o blízkosti obou směrů se snažil udržet ideou společného boje proti fašismu, přece jenom však musel nakonec konstatovat, že nelze zastírat evidentní rozdíly mezi nimi. Odmítl mechanické přebírání sovětských zkušeností v československém umění a politických kritérií do oblasti umění. Soudobým sovětským literárním dílům vytkl, že jsou pro ně stále charakteristické metody starého popisného realismu 19. století, ačkoliv jsou označována jako socialisticko-realistická. V doslovu ke sborníku³⁷³ je uvedeno, že se jedná o doplnění publikace *Surrealismus v diskusi* a že vychází z diskusního večera o socialistickém

---

³⁶⁸ Srov. dopis Jana Nohy B. Václavkovi z 16. 2. 1935. LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – přijatá – Jan Noha – Bedřich Václavek.

³⁶⁹ Bucharinův referát sem byl zařazen z důvodu, že se k němu debatěři v diskusích o socialistickém realismu často odvolávali. Srov. doslov. In: *Socialistický realismus: sborník*, Praha 1935, s. 183.

³⁷⁰ Kurt KONRAD, *O socialistickém realismu*, tamtéž, s. 77-119. Pro úvodní pasáž použil Konrad některé myšlenky pronesené na listopadovém diskusním večeru a také části závěrečné řeči, která na večeru nezazněla a vyšla v *Tvorbě*: K. KONRAD, *Doslov k diskusi o socialistickém ...*, s. 436-438. Srov. také Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 51; Drahomíra VLAŠÍNOVÁ, *Diskuse o socialistickém realismu v polovině 30. let*. In: *Václavkova Olomouc 1975: tradice české meziválečné marxistické kritiky a budování socialismu v Československu*, Praha 1978, s. 35.

³⁷¹ Karel TEIGE, *Socialistický realismus a surrealismus*. In: *Socialistický realismus: sborník...*, s. 120-181. Srov. také např. Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 52.

³⁷² Stejnou úlohu (hájit surrealismus) mělo i Teigovo poukázání na příslušnost surrealismu ke komunismu.

³⁷³ Recenze sborníku srov. např. Josef RYBÁK, *K diskusi o socialistickém realismu*, Haló noviny 2, č. 158, 9. 6. 1935, s. 4. Autor zde vyzvedl pouze otištěný sjezdový referát Bucharina a konstatoval, že sborník sporné literární otázky nevyřešil. Vydání sborníku naopak ocenil B. Václavek ve svém časopise *U*, srov. B.V., *Socialistický realismus. Sborník. Levá fronta 1935*, U 1, č. 1, 20. 2. 1936, s. 95.

realismu, přičemž hlavní referáty Teiga a Konrada byly pro vydání tohoto sborníku doplněny. Měl se tím poskytnout prostor k diskusím o sporných otázkách umělecké tvorby, které nebudou uzavírány nějakými rezolucemi, neboť mají zůstat otevřenými. Přitom se zdůrazňuje, že vzájemné diskuse mohou být prospěšné jen tehdy, pokud jimi nebude narušena solidarita jednotné intelektuální fronty levice.³⁷⁴

Je nezpochybnitelným faktem, že diskusní večery vyvolaly na stránkách tisku polemiky o socialistickém realismu jako uměleckém směru kulturní levice. Bylo již zmíněno, že kriticky se k němu vyjádřil spisovatel a malíř Adolf Hoffmeister na stránkách časopisu *Doba*. Ve svém článku výstižně shrnul podstatu složitosti a komplikovanosti všech diskusí o socialistickém realismu. Největším problémem byla podle něho skutečnost, že chyběla jeho přesná definice. Stejně jako v SSSR, také v Československu si pod tímto pojmem každý představoval něco jiného. Ani sovětsí autoři se ve výkladu pojmu neshodovali. Poměrně kriticky zhodnotil ta sovětská díla, která vznikala podle principů socialistického realismu. Obával se prosazování děl starého popisného realismu a naturalismu v SSSR. Vyžadoval, aby se diskuse zabývaly formou literárního díla, nikoliv jejich obsahem, neboť na něm se všichni shodnou.³⁷⁵

V prosazování nového uměleckého směru v československém umění, socialistického realismu, se s velkou vervou angažoval Bedřich Václavek. Právě on uspořádal v dubnovém a červnovém čísle *Indexu* v roce 1935 anketu o socialistickém realismu, kterou sám zahájil příspěvky týkajícími se teorie socialistického realismu, jako byly *Kořeny socialistického realismu v současné české literatuře*³⁷⁶ a *Socialistický realismus*.³⁷⁷ V prvním článku definoval hlavní problém probíhajících diskusí - zůstávaly dosud pouze na poli čistě teoretickém, z čehož plynula značná nejistota v řadách tvůrců. Z tohoto důvodu se Václavek rozhodl postoupit na pole konkrétnější a analýzou vývoje československé poválečné literatury v ní najít díla předjímající socialistický realismus. Tím se snažil dokázat, že socialistický realismus nebyl české literatuře cizí, ale byl připravován již léta tvorbou jejích nejlepších představitelů.³⁷⁸

---

³⁷⁴ In: *Socialistický realismus: sborník...*, s. 182-184.

³⁷⁵ Adolf HOFFMEISTER, *Socialistický realismus ...*, s. 251-253.

³⁷⁶ BV, *Kořeny socialistického realismu v současné české literatuře*, Index 7, č. 1, duben 1935, s. 7-9. Tento článek měl být původně otištěn ve sborníku *Socialistický realismus*, k čemuž pro nedostatek místa nedošlo.

³⁷⁷ BV, *Socialistický realismus*, Index 7, č. 3, červen 1935, s. 25-29.

³⁷⁸ Podle Václavka se principy socialistického realismu uplatnily v tvorbě následujících československých autorů: S. K. Neumanna, J. Hory, J. Wolkera, I. Olbrachta, M. Majerové, J. Kratochvíla, P. Jilemnického, částečně v dílech V. Vančury, V. Nezvala, J. Seiferta, K. Biebla aj.

Ve druhém článku shrnul dosavadní poznatky o socialistickém realismu, vymezil jeho základní znaky a určil jeho „mezinárodní“ charakter - na jeho formování se podíleli umělci a teoretikové v různých zemích, pokud stáli na stejné názorové základně nebo se k ní vyvíjeli. Socialistický realismus zde chápal jako program velmi široký, který může v sobě zahrnout využití mnoha metod tvorby. V závěru Václavek položil otázku k diskusi, zda socialistický realismus může být platformou pro podstatnou část tvořivé literatury v Československu.

Poté následovaly v časopise příspěvky jednotlivých autorů, které byly interpretovány jako názory do ankety - Josefa Hory,³⁷⁹ Jaroslava Kratochvíla,³⁸⁰ Benjamina Kličky,³⁸¹ Václava Běhounka³⁸² a Josefa Trägera³⁸³, jehož příspěvkem se diskuse uzavřela.³⁸⁴ Skepticky se k širokým literárním platformám, tedy i k socialistickému realismu, vyjádřili B. Klička či J. Hora, který spolu s V. Běhounkem ve svých člancích poukázal na rozdílnost kulturního prostředí v Československu a v Sovětském svazu.³⁸⁵ Pozitivně se k socialistickému realismu postavil J. Kratochvíl, který ho považoval za tzv. skutečně vývojovou přirozenost doby, a také V. Běhounek.³⁸⁶ J. Träger se zaměřil na oblast dramatické tvorby, vyzvedl přitom práci E. F. Buriana a jeho divadla, jež položilo základy socialistického realismu v divadelnictví. Časopis

---

³⁷⁹ Josef HORA, *Básníková poznámka, poněkud skeptická*, Index 7, č. 3, červen 1935, s. 29-30.

³⁸⁰ Jar. KRATOCHVÍL, *Poznámka z pozadí*, Index 7, č. 3, červen 1935, s. 30-31.

³⁸¹ Benjamin KLIČKA, *Glossa k socialistickému realismu*, Index 7, č. 3, červen 1935, s. 31-32.

³⁸² Václav BĚHOUNEK, *Společenské kořeny socialistického radikalismu*, Index 7, č. 3, červen 1935, s. 32-33.

³⁸³ Josef TRÄGER, *O socialistický realismus na jevišti*, Index 7, č. 4, 11. 7. 1935, s. 37-39.

³⁸⁴ Nikoliv bez zajímavosti je skutečnost, že Jan Noha, Václavkův spolupracovník v časopisech *Středisko* a později v *U*, vyjádřil pochyby, zda bude uskutečnění této ankety přínosné. V dopise Václavkovi napsal, že je v Československu jen málo lidí, kteří něco vědí o socialistickém realismu a kteří by se tudíž mohli ankety zúčastnit. Uskutečnění ankety nicméně i přes tyto výhrady považoval za vhodné. Srov. dopis Nohy Václavkovi z 1. 2. 1935. LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – přijatá – Jan Noha – Bedřich Václavek.

³⁸⁵ Podle Josefa Hory se bude socialistický realismus, jenž se rozvine v Československu, od sovětského lišit tím, že bude více vizionářský, pestřejší o mnohost lidských vztahů v západoevropském kulturním prostředí, o přímé vlivy starých kultur. Václav Běhounek nesouhlasil s názorem o omezení socialistického realismu pouze na sovětské prostředí. Upozornil přitom, že sjednocení tvůrčích sil tak, jak je požadováno v SSSR od umělců, v ČSR není možné z důvodu, že se nejedná o totalitní stát proletářské diktatury. Až v SSSR vznikne proletářská demokracie, proběhne tam větší názorová diferenciaci. V československých podmínkách je nutné docílit tohoto stavu, k čemuž lze dospět právě na základě socialistického realismu. Srov. Josef HORA, *Básníková poznámka ...*, s. 29-30; Václav BĚHOUNEK, *Společenské kořeny ...*, s. 32-33.

³⁸⁶ Ten označil v rámci socialistického realismu za žádoucí následující znaky literatury: srozumitelnost, pochopitelnost, jasnost. Za naprosto přirozený požadavek považoval studium klasické literatury pro vlastní tvůrčí práci. Stejně tak si čtenáři oprávněně žádají knihy realistické a pravdivé. Václav BĚHOUNEK, *Společenské kořeny ...*, s. 32-33.

Tvorba posléze přinesl výňatky z ankety uskutečněné v *Indexu*³⁸⁷ i jednotlivé články, které se problematice socialistického realismu věnovaly.³⁸⁸ B. Václavek polemizoval s názory K. Teiga také v článku *Kořeny socialistického realismu v sovětské literatuře od revoluce*, uveřejněném na konci roku 1935 opět v *Indexu*.³⁸⁹

Je nutné se nicméně na diskuse o socialistickém realismu a surrealismu podívat jako na jeden celek a shrnout, jakými problémy se zaobíraly. Co jednotliví autoři vytýkali surrealismu a co socialistickému realismu? Především je nezbytné zdůraznit, že v těchto diskusích byla dřívější idea sjednocení umělců na bázi boje proti fašismu zatlačena do pozadí úvahami, na jakém konkrétním programovém základě by k němu mělo dojít, neboť se jevila jako nedostačující. V této době soupeřily o přední místo na kulturní levici dva umělecké směry – socialistický realismus a surrealismus. Protože jejich představitelé deklarovali sympatie ke KSC a tvorbu na základě dialektického materialismu, začala se v diskusích objevovat otázka, který z obou směrů by měl tuto pozici zaujmout.

Okruhy problémů pregnantně shrnul v komunistickém tisku Závaš Kalandra. Ten si položil následující otázky: je surrealismus avantgardním uměním, nebo je produktem nejhlubšího úpadku měšťáků? Chce opravdu sloužit revoluci, nebo jen utíká od skutečnosti?³⁹⁰ Nabízela se dále otázka, jak uplatnit a rozvinout metodu dialektického materialismu v literární tvorbě, přičemž proti sobě stáli stoupenci obou uvedených směrů. V diskusích zaznívaly pochyby, zda se surrealismus hlásil k revolučnímu hnutí oprávněně.³⁹¹ V této souvislosti se řešila možnost sklouznutí surrealismu k idealismu. Další otázkou bylo, zda dokáže surrealistická tvorba účinně působit na masy,³⁹² tedy zda může mít velký význam pro dělnické hnutí. A pokud ano, tedy za jakých podmínek? Především se vyžadovalo, aby se surrealisté důsledně hlásili k dialektickému

---

³⁸⁷ *Anketa o socialistickém realismu*, *Tvorba* 10, č. 26, 27. 6. 1935, s. 432-433.

³⁸⁸ Srov. např. Fr. URBAN, *Problémy socialistického realismu*, *Tvorba* 10, č. 30, 26. 7. 1935, s. 498-499. Autor (jedná se o pseudonym Stanislava Budína) v článku připomněl spor mezi Konradem a Teigem ve výkladu socialistického realismu, přičemž se přiklonil na stranu Konrada. Postavil se však za Teigovu myšlenku, že surrealismus není teoreticky v rozporu se socialistickým realismem, a nevyloučil možnost spolupráce mezi oběma proudy.

³⁸⁹ BV, *Kořeny socialistického realismu v sovětské literatuře od revoluce*, *Index* 7, č. 8, 22. 11. 1935, s. 89-92. Studie byla původně určena pro sborník *Socialistický realismus*.

³⁹⁰ zk, *Surrealismus v diskusí ...*, s. 8.

³⁹¹ Vítězslav NEZVAL, *K referátu o večeru ...*, s. 4.

³⁹² fn (František NEČÁSEK), *1000 lidí na diskusním ...*, s. 4.

materialismu,³⁹³ nicméně někteří poukazovali na rozpory mezi hnutím a metodou.³⁹⁴ Terčem kritiky se stala také určitá míra agresivity, s jakou se na kulturní levice v jednotlivých diskusích prosazovali. Názorové spory totiž ještě vyostřovalo vedení diskusí mezi jednotlivými představiteli. Ti, kteří se kriticky vyjadřovali k surrealismu, si stěžovali, že jeho představitelé (zejména Karel Teige) diskuse odbývali nadávkami a dávali jim najevo pohrdání.³⁹⁵ Dále upozorňovali, že není dostačující platformou pro sjednocení kulturní levice, a ukazovali na jednotlivé teoretické rozpory mezi oběma uměleckými směry.

Marxistický literární kritik B. Václavek považoval surrealismus za překonaný, protože vytvářel v této době již koncepci nového uměleckého směru – socialistického realismu, který měl být vyšší syntézou dosavadních uměleckých proudů, tedy i surrealismu.³⁹⁶ Surrealisté, hlavně Nezval a Teige, přicházeli s tezí, že socialistický realismus je metoda, jež má oprávnění pouze v SSSR. V ostatních kapitalistických zemích je jedinou možnou tvůrčí metodou surrealismus.³⁹⁷ S tímto tvrzením ovšem stoupcem socialistického realismu u nás nemohli souhlasit.³⁹⁸

Kritici socialistického realismu naopak zpochybňovali jeho uplatnění v československém umění. Nikoliv ojediněle poukazovali na soudobý stav sovětského umění a porovnávali jej s československým spolu s jejich politickými a sociálními poměry a varovali přitom před mechanickým přenášením sovětského pojetí do československého prostředí. Diskuse o socialistickém realismu byly navíc zatíženy skutečností, že tento termín nebyl zcela přesně definován, čímž se nabízela relativní volnost v jeho interpretaci. Zaznívaly výtky, že teorie socialistického realismu nebyla dostatečně rozpracována, neměla kořeny v československém prostředí a do té doby se zde ani díla vytvořená na jeho základě neprosadila. Někteří levicoví intelektuálové se obávali, že za tímto termínem se schovává starý popisný realismus 19. století, který byl už dávno překonaný.³⁹⁹ Objevoval se také názor, že ruský socialistický realismus má

---

³⁹³ á (Josef RYBÁK), *Třetí večer ...*, s. 4.

³⁹⁴ BV, *Surrealismus v diskusi ...*, s. 128-129.

³⁹⁵ BV, *O surrealismu ...*, s. 103-105; K. KONRAD, *Špatná past ...*, s. 469-470.

³⁹⁶ BV, *O surrealismu ...*, s. 103-105.

³⁹⁷ mb, *Vítězslav Nezval o socialistickém ...*, s. 4; K.K., *Nezval o socialistickém realismu ...*, s. 4.

³⁹⁸ Srov. např. Václav BĚHOUNEK, *Společenské kořeny ...*, s. 32-33.

³⁹⁹ *Poznámky k diskusi ...*, s. 436; Adolf HOFFMEISTER, *Socialistický realismus ...*, s. 251-253.

jiné úkoly než literatura na Západě. Zaznívala kritika sovětské tvorby, její romány byly shledávány konvenčními ve způsobu vyprávění a dějové stavby.⁴⁰⁰

Zajímavé otázky v diskusi prezentoval spisovatel Benjamin Klička. Zeptal se: lze od každého člověka na zemi požadovat, aby se zařadil do kolektivu i tehdy, vyvrátili jeho práci z kořenů? Může umělec složit slib směru sebe širšímu, aniž by deformoval své dílo? A na tyto otázky také odpověděl. Tvořící umělec je autonomní bytostí a nikdo mu nesmí poroučet ani radit, sám je za své dílo zodpovědný. Vyjádřil nepřímo obavy, že individuum může být rozdrceno kolektivem. I když bude umělec bezpodmínečně věřit v socialismus a bude vytvářet kolektivní hodnoty, nesmí se zapomenout, že zůstane vždy individuem.⁴⁰¹

Ve svých příspěvcích však většinou protagonisté dospěli ke konstatování, že diskuse je nutné vést klidně, rozvážně, bez vzájemného osočování a že nesmí dojít k definitivní roztržce, jež by budoucímu sjednocení navždy zabránila. V souvislosti s hodnocením socialistického realismu je nutné konstatovat, že většina recenzentů pozitivně hodnotila vývoj sovětské kultury v posledních letech. Bylo vyzvedáváno, že v SSSR byly dány podmínky pro kulturní růst, kdežto jinde se kultura ocitla ve slepé uličce.⁴⁰² Jako pozitivní rys někteří autoři vnímali těsné spojení literatury a státu, literatury a politické moci. Oceňovali také skutečnost, že sovětské umění mělo velký ohlas v lidových masách.⁴⁰³ Někteří naopak viděli, např. L. Novomeský, v příklonu sovětských čtenářů k autorům-klasikům minulosti úpadek a dočasnou reakci a k sovětskému vývoji se snažili zaujímat kritičtější postoj.⁴⁰⁴

4.4 Vznik skupiny socialistických realistů Blok

Již bylo uvedeno, že stoupencům socialistického realismu bylo vytýkáno jeho nedostatečné teoretické rozpracování. Tato výtky nicméně neobstojí ve světle vědomí aktivit literárního kritika a publicisty Bedřicha Václavka. Ten ve svých studiích propracovával definici tohoto směru, vztah k surrealismu a ostatním uměleckým

---

⁴⁰⁰ Josef HORA, *Básníková poznámka ...*, s. 29-30.

⁴⁰¹ Benjamin KLIČKA, *Glossa k socialistickému ...*, s. 31-32.

⁴⁰² Josef HORA, *Sjezd sovětských spisovatelů*, *České slovo* 26, č. 204, 2. 9. 1934, s. 13; Jiří WEIL, *Po sjezdu spisovatelů Sovětského svazu*, *Středisko* 4, č. 4, listopad 1934, s. 118-122; Laco NOVOMESKÝ, *Sovětská literatura ...*, s. 162-175.

⁴⁰³ Josef HORA, *Sjezd sovětských ...*, s. 13; Laco NOVOMESKÝ, *Sovětská literatura ...*, s. 162-175.

⁴⁰⁴ B. V., *Kritické poznámky k referátům ...*, s. 126-127.

proudům, hledal jeho kořeny v dosavadním vývoji československé literatury. Cílem pro něj bylo nejen rozpracovat teoretické podklady, ale snažil se vytvořit kolem sebe skupinu literátů, kteří by umělecký směr v československé kultuře prosazovali. Jeho aktivita byla nejprve spojena s literárním časopisem *Středisko*, s nímž spolupracoval od 3. ročníku časopisu⁴⁰⁵ a redakce mu byla svěřena v důsledku neshod uvnitř vedení, které se snažilo o zkvalitnění jeho obsahu.⁴⁰⁶ Václavkovým cílem bylo soustředit kolem tohoto časopisu spisovatele, jejichž tvorba byla zaměřena na prosazování socialismu. Z tohoto důvodu se *Středisko* pod jeho vedením výrazně proměnilo.⁴⁰⁷ Přestalo být pouze časopisem regionálního významu, a protože získalo jasné ideové zaměření, proměnil se i okruh přispěvatelů. Z bývalých spolupracovníků zde zůstalo jen několik výrazně angažovaných umělců (např. Zdeněk Kriebel, František Nechvátal, Fráňa Ptašinský) a okruh publikujících se rozšířil o marxisticky smýšlející literáty (Josef Hora, Petr Jilemnický, Marie Pujmanová, Jiří Taufer, Emil František Burian, Kurt Konrad aj.). Z uvedeného výčtu jmen je zřejmé, že s Václavkovým *Střediskem* spolupracovali

---

⁴⁰⁵ *Středisko* bylo orgánem moravského Literárního střediska. Důvodem pro jeho založení se stala skutečnost, že v Brně jako důležitém centru republiky nebyla literární organizace ani časopis, který by předkládal myšlenky mladé generace. V úvodníku k 1. číslu 1. ročníku (říjen 1930) bylo poznamenáno, že revue se nebude omezovat na moravskoslezský region, ale bude se zabývat děním v celém Československu i Evropě a slovanskou kulturou a stane se tzv. mostem mezi slovanským severem a jihem. Revue měla zveřejňovat hodnotnou beletrii, syntetické studie o osobnostech nebo uměleckých směrech, eseje, rozhovory. Ve zvláštních rubrikách se měla sledovat literatura, nově vydané knihy, divadlo, hudba, film, výtvarné umění čili jednotlivé kulturní aktivity. Autory mělo spojovat nejen prostředí, v němž působili, ale i přesvědčení, že je nutné dát literárním dílům novou formu a výraz. Redakce vytyčila heslo básnické svobody a kritérium tvorby je spatřováno v kvalitě, která ale není blíže specifikovaná. Srov. *Dokument o spolupráci Jiřího Taura s Bedřichem Václavkem roku 1934*, Literární měsíčník 10, č. 6, 1981, s. 107; Sylva BARTUŠKOVÁ, *Profil časopisu Středisko*. In: *Václavkova Olomouc 1966: K demokratické literární publicistice 1918-1945*, red. J. Dvořák a J. Š. Kvapil, Praha 1967, s. 130-138.

⁴⁰⁶ Dokud v čele časopisu nestál Václavek, vyznačoval se názorovou nejasností a politicky inklinoval k tzv. středu. Např. v beletristické části zde publikovali ruralisté, katoličtí básníci i spisovatelé, kteří se později hlásili k levici (např. Zdeněk Kriebel, František Nechvátal aj.). Jak uvádí Sylva Bartůšková, rozpory v redakci vyplývaly i z nesouladu v obsahu časopisu mezi částí teoretickou, recenzentskou a beletristickou, neboť teorie byla zaměřená levicově a beletrie byla naopak velmi konzervativní. Srov. Sylva BARTUŠKOVÁ, *Profil časopisu Středisko* ..., s. 134.

⁴⁰⁷ O skutečnosti, že Václavkovým záměrem bylo vytvořit po obsahové i formální stránce zcela nový časopis, svědčí např. jeho dopis F. Královi ze dne 2. ledna 1934: „*Chci z něho vytvořit časopis opravdu dobrý a vlastně zcela nový: Literární časopis, který by spojoval v této zlé době všechny, kteří o něco usilují a někam spějí.*“ *Středisko* mělo publikovat beletrii, soustavně se věnovat literární kritice a teorii a sledovat dění domácí i mezinárodní, neboť časopis takového zaměření československé kulturní scéně dosud chyběl. Srov. Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Václavka Fraňovi Královi I*, Slovenská literatura 5, č. 2, 1958, s. 213. Proměnu časopisu manifestovala i redakční poznámka v 1. čísle 4. ročníku, v níž se konstatovalo, že *Středisko* rozšiřuje svůj program, stane se výraznou „kritickou tribunou“ a podařilo se mu získat ke spolupráci významné literární osobnosti, čímž dojde k proměně jeho beletristické části. Časopis měl vysokou úroveň, objevovaly se v něm úryvky z poezie a prózy, věnoval se filmu, divadlu, literární kritice a teorii. Srov. Václav PEKÁREK, *Literární skupina Blok*, Literární měsíčník 6, č. 1, 1977, s. 14.

umělci, kteří se později angažovali ve skupině Blok a jeho časopise *U* (S. K. Neumann, P. Jilemnický, J. Taufer, K. Konrad aj.).⁴⁰⁸ Vydávání *Střediska* muselo být z finančních důvodů zastaveno (v roce 1934 vyšlo jen pět čísel), přesto však mělo velký význam pro navázání kontaktů mezi levicovými umělci, čehož Václavek později využil v práci ve skupině Blok a jejím časopise *U*.⁴⁰⁹

Pro Václavkovu literárněkritickou činnost mělo dále velký význam vydávání časopisu *Index*. Václavek se snažil soustředit za svého pobytu v Brně kolem sebe mladé levicově orientované intelektuály, což se mu právě díky tomuto časopisu nakonec podařilo. Časopis byl založený v roce 1929 okruhem spolupracovníků B. Václavka (angažovali se zejména spisovatel, novinář a režisér Jiří Mahen a filozof a sociolog J. L. Fischer) a byl vydáván s podtitulem *Leták kulturní informace*. Redakci tvořili kromě Václavka J. L. Fischer, Jiří Mahen (ten byl v redakci pouze do roku 1932),⁴¹⁰ malíř Jaroslav Král, architekt Jan Vaněk, ve druhém ročníku se přidal grafik Zdeněk Rossmann a v roce 1932 architekt Bohuslav Fuchs, po odchodu Mahena se zapojil do práce muzikolog Vladimír Helfert.⁴¹¹ S redakcí spolupracoval také spisovatel Josef Věromír Pleva, který psal recenze na nově vyšlé knihy.⁴¹² Častými hosty porad v rámci *Indexu* byli Kurt Konrad, Petr Jilemnický, občas také Eduard Urx. S *Indexem* spolupracoval dále Jiří Taufer, jenž se zaměřoval na psaní referátů o vybraných knižních titulech a přispíval i svými verši. Václavka v proslulé brněnské kavárně Avion, kde se často okruh lidí kolem časopisu scházel, navštěvovali např. J. V. Pleva, František Píšek se svou ženou Ninou Balcarovou, František Nechvátal nebo Jan Noha.⁴¹³ Právě Václavek byl „duší“ tohoto časopisu, jeho byt v Brně Židenicích se stal také provizorním sídlem redakce. Přesto redakci opustil v roce 1938.⁴¹⁴ Někteří jeho

---

⁴⁰⁸ Mezi spolupracovníky *Střediska*, kteří se stali členy skupiny Blok, patřili Petr Jilemnický, Benjamin Klička, Kurt Konrad, Fraňo Král, Marie Majerová, František Nechvátal, S. K. Neumann, Jan Noha, Karel Nový, Ivan Olbracht, Václav Pekárek, Marie Pujmanová, Ludvík Svoboda, Jiří Taufer a Jiří Weil.

⁴⁰⁹ Sylva BARTUŠKOVÁ, *Profil časopisu Středisko ...*, s. 138.

⁴¹⁰ Z redakce odešel ze zdravotních a dále osobních důvodů, jakými byly např. finanční problémy. Srov. Jiří ŽANTOVSKÝ, „*Index*“ a Jiří Mahen. In: *Index – vzpomínkový sborník Bedřicha Václavka 1897 – 1957*, red. Otakar Franěk, Brno 1957, s. 17-22. Š. Vlašín naopak uvádí, že Mahen odešel z *Indexu* kvůli nesouhlasu s hospodařením listu. Srov. Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek ...*, s. 130.

⁴¹¹ Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek ...*, s. 130.

⁴¹² Josef V. PLEVA, *Ze vzpomínek na Bedřicha Václavka*. In: *Index – vzpomínkový sborník Bedřicha Václavka 1897 – 1957*, red. Otakar Franěk, Brno 1957, s. 23-26.

⁴¹³ Jiří TAUFER, *Strana, lidé, pokolení. Kapitoly o době a vrstevnících*, Praha 1962, s. 37-38.

⁴¹⁴ Důvodem měla být aktivita Františka Fajfra, který do *Indexu* přišel z časopisu *Čin* a Václavek s jeho názory nesouhlasil. Poté *Index* vedli J. L. Fischer, B. Fuchs, V. Helfert a O. Blažek. Srov. Vladimír MAYER, *Index a kulturní politika 30. let*. In: *Václavkova Olomouc 1962: O marxistické kritice let třicátých*, Ostrava 1964, s. 439.

spolupracovníci po letech vděčně vzpomínali na práci s ním v rámci *Indexu*.⁴¹⁵ Hlavním cílem tohoto časopisu bylo oživit kulturní ruch na Moravě – na Brněnsku a také na Olomoucku a Ostravsku.⁴¹⁶ Redakce *Indexu* zdůrazňovala skutečnost, že nebyla závislá na žádné politické straně, ale hlásila se přitom k politické levici, což dávala najevo publikovanými příspěvky. Zpočátku se jednalo spíše o zprávy regionálního charakteru, od 3. ročníku přibývaly články zabývající se celostátními otázkami a byla navázána spolupráce s marxisticky zaměřenými autory, jako byli například Kurt Konrad nebo Lubomír Linhart.⁴¹⁷

Václavek se nicméně rozhodl založit časopis ryze vlastní, který by propagoval koncepci socialistického realismu na veřejnosti. Jeho korespondence s literárními přáteli z roku 1935 obsahuje cenné informace o organizační práci na založení nové skupiny socialistických realistů Blok a jejího literárního časopisu. Prvním takovým dokumentem je Václavkův list určený F. Král'ovi z 17. 3. 1935, v němž navrhl založení této literární skupiny. Uvedl zde také důvody, které ho k tomuto rozhodnutí přiměly: umělci prosazující dialektický materialismus měli podle něho omezené možnosti vzájemného kontaktu, který by jejich tvorbu podporoval. Vydáváním *Střediska* se přitom tento problém nepodařilo vyřešit.⁴¹⁸ Organizování nové skupiny však od samého počátku neprobíhalo bez komplikací, přičemž z Václavkovy korespondence vyplynulo, že už na jaře 1935 se sešel okruh socialistických realistů ke vzájemným poradám a diskusím nad teoretickými otázkami a nad organizačním postupem; projednávala se kupř. stále

---

⁴¹⁵ Např. J. L. Fischer vzpomínal na brněnské redakční porady *Indexu* s B. Václavkem v kavárně Avion. Srov. J. L. FISCHER, *Vzpomínání in margine*. In: *Index – vzpomínkový sborník Bedřicha Václavka 1897 – 1957*, red. Otakar Franěk, Brno 1957, s. 17-20. Srov. také Jan RACEK, *Bedřich Václavek v mých vzpomínkách*, tamtéž, s. 21-22; Josef V. PLEVA, *Ze vzpomínek na Bedřicha ...*, s. 23-26; Jiří TAUFER, *O Bedřichu Václavkovi*, Praha 1957, s. 25-26.

⁴¹⁶ Jaromír DVOŘÁK, Zdeněk FILIP, *Bedřich Václavek v Olomouci a jeho boj proti fašismu*, Olomouc 1960, s. 9.

⁴¹⁷ Vladimír MAYER, *Index a kulturní ...*, s. 442-443.

⁴¹⁸ V tomto dopise Václavek uvedl, že skupinu by tvořili nejprve spisovatelé a poté i osobnosti z mimoliterárních oborů, přičemž nejdůležitějším kritériem by bylo jejich dialekticko-materialistické stanovisko. Členství ve skupině by bylo postaveno na základě ideových a uměleckých předpokladů. Václavek také uvedl cíle této skupiny: vzájemná tvůrčí spolupráce a její podpora (vnitřní diskusí, vzájemnou kritikou, umožněním publikování prací členů v existujících časopisech, případně v listu vlastním); propagace umění socialistického realismu na veřejnosti (např. organizováním přednášek, diskusí, vydáváním kolektivních sborníků apod.); prosazování literární a umělecké politiky ve smyslu socialistického realismu (např. uváděním cizojazyčně revoluční literatury překlady, péče o kulturní rubriky dělnických listů). Srov. Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Václavka Fraňovi Král'ovi I...*, s. 215-216. Bylo přitom usneseno, že primárním cílem skupiny není potírat snahy surrealistů. Je nutné k nim zaujmout kritické a fundované stanovisko a soustavně jejich činnost podrobovat kritice. Srov. Václav PEKÁREK, *K historii literární skupiny...*, s. 98.

aktuální otázka socialistického realismu.⁴¹⁹ Už o Velikonocích roku 1935 se sešli v Brně na zakládající schůzce Bloku Bedřich Václavek, Ludvík Svoboda, Ondra Lysohorský, František Píšek, Jiří Taufer, František Nechvátal, Petr Jilemnický⁴²⁰ a Jan Noha.⁴²¹ Jak si nejen samotný Václavek uvědomoval, nejproblematictější se jevílo udržovat vzájemné kontakty mezi členy skupiny, kteří žili a působili často ve značně vzdálených částech republiky.⁴²² Základním úkolem se však stalo nejprve stanovit pravidla pro přijímání nových členů. Tzv. jádro skupiny (předem určené osobnosti bezpodmínečně se hlásící k socialistickému realismu)⁴²³ bylo rozšířeno po diskusích uvnitř skupiny o členy nové. Poté začalo jednání s dalšími autory, u nichž se předpokládalo, že budou mít pravděpodobně k celé akci výhrady (S. K. Neumann, Ivan Olbracht, Jaroslav Kratochvíl, Marie Pujmanová, František Halas, Benjamin Klička, Karel Nový aj.). Po vytvoření literární části skupiny se mělo v budoucnu přistoupit k navázání kontaktů s lidmi z jiných uměleckých oborů a k rozšíření o autory slovenské, německé, maďarské a podkarpatoruské. Jednotliví členové by se přitom pravidelně scházeli v rámci regionů (Čechy – centrum v Praze, Morava - Brno, Slovensko - Bratislava), do nichž svým působištem spadali.⁴²⁴ Shrnuto Blok tak vznikl po diskusi v malé skupině členů

---

⁴¹⁹ Srov. korespondenci mezi Janem Nohou a Bedřichem Václavkem, dopis z 27. 4. 1935. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – odeslaná – Jan Noha – Bedřich Václavek.

⁴²⁰ Václavek si Jilemnického pro jeho literární tvorbu velmi vážil, slovenský spisovatel Fraňo Kráľ Jilemnického označil za jediného slovenského socialistického realistu. Srov. dopis F. Kráľe určený Václavkovi z 26. 12. 1935. Srov. Libor KNĚZEK, *Dodatok. Listy Fraňa Kráľa Bedřichovi Václavkovi*. In: Slovenská literatura 5, č. 4, 1958, s. 483. Jilemnický patřil k iniciátorům Bloku a byl jedním z členů „celostátní“ redakce časopisu *U*. Srov. Jiří TAUFER, *Strana, lidé, pokolení ...*, s. 80. Do literatury vstoupil jako prozaik, pracoval jako učitel na Slovensku. V roce 1926, kdy odjel na dva roky do SSSR, už byl členem KSČ. V roce 1939 se dostal do Čech, kde se zapojil do ilegálního protifašistického odboje. Po druhé světové válce se vrátil zpět na Slovensko. Srov. Josef RYBÁK, *S orlími křídly*, Praha 1954, s. 21-28.

⁴²¹ Ivo MOŽNÝ, *Zapomínané dědictví. K literárně vědeckému odkazu Bedřicha Václavka*. In: *Index – vzpomínkový sborník Bedřicha Václavka 1897 – 1957*, red. Otakar Franěk, Brno 1957, s. 14.

⁴²² Srov. např. Václavkův dopis Nohovi z 14. 12. 1935. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Jan Noha. Tuto skutečnost si uvědomoval např. i Jilemnický, který Václavka z tohoto důvodu ve svém dopise z 25. 5. 1935 varoval. Pokud by se ukázalo, že fungování skupiny by nebylo takové, jak si oba představují, navrhol ji raději nezakládat. In: *Listy Petra Jilemnického I. 1917 – 1936. Spisy sv. II*, Bratislava 1984, s. 518-519.

⁴²³ Do tzv. jádra Václavek zařadil následující literáty: Petra Jilemnického, E. F. Buriana, Kurta Konrada, J. V. Plevu, Jana Nohu, Jiřího Taufera, Františka Nechvátala, Fraňo Kráľe, Jiřího Weila, Břetislava Mencáka, Ludvíka Svobodu, Ondru Lysohorského, Františka Píška, O. Kríglu, Ninu Balcarovou, Václava Kaplického. Jak konstatoval ve svém dopise, z nich již jednal s Konradem, Nohou, Taufrem, Jilemnickým, Píškem, Balcarovou, souhlas vyslovili také Lysohorský a Nechvátal. Srov. Václavkův dopis Kráľovi z 17. 3. 1935. Srov. Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Václavka Fraňovi Kráľovi I...*, s. 216.

⁴²⁴ Dopis B. Václavka F. Kráľovi ze dne 17. 3. 1935. Srov. *tamtéž*.

(Jan Noha, Petr Jilemnický, František Nechvátal, Jiří Taufer, František Píšek, Karel Jiříček, Ondra Lysohorský, Ludvík Svoboda), která se postupně rozšiřovala.⁴²⁵

Do vedení Bloku byli dosazeni B. Václavek, K. Konrad a P. Jilemnický, do redakce časopisu byl vybrán kromě Václavka a Jilemnického ještě Jan Noha.⁴²⁶ Samotný Jilemnický přitom zpočátku neuvažoval o tom, že by stál v čele slovenské redakce, a dokonce to považoval za chybný krok.⁴²⁷ Václavek velmi stál především o spolupráci Kurta Konrada a jeho počáteční neúčast na organizační práci vnímal jako svůj největší neúspěch. Jeho zapojením by se vyřešila otázka poměru skupiny ke KSČ, neboť Konrad by ohlásil vznik skupiny v ústředním agitpropu strany.⁴²⁸ Nakonec se však Konrada podařilo ke spolupráci získat.⁴²⁹ V přijímání nových členů do skupiny Blok se postupovalo opatrně, zatímco pro spolupráci v rámci časopisu *U* byla nastavena mírnější kritéria. Bylo rozhodnuto, že Blok bude radši užší skupinou. Zakladatelé si však byli vědomi, že nemůže do budoucna zůstat pro nové členy navždy uzavřenou.⁴³⁰ Literární sdružení Blok bylo ustaveno na schůzce jeho moravských a slovenských členů

---

⁴²⁵ Srov. členskou korespondenci literární skupiny Blok, vydanou koncem roku 1937. In: Václav PEKÁREK, *Bedřich Václavek, marxistický kritik a estetik*, Praha 1972, s. 33. Zde je i výčet členů Bloku ke konci daného roku.

⁴²⁶ Václavek měl v časopise na starosti teoretické studie, Jilemnický prózu a Noha poezii (po jeho vyloučení ho nahradil Taufer). Ve 2. ročníku přibyl Ludvík Svoboda pro filozofii.

⁴²⁷ Jilemnický sám sebe nepovažoval za vhodného kandidáta. Jako důvod uvedl nedostatečné kontakty s výraznými kulturními osobnostmi, což bylo způsobené i tím, že nebydlel v Bratislavě. Navrhoval F. Krále nebo J. R. Poničana (srov. dopis F. Králůvi z 28. 11. 1935. In: *Listy Petra Jilemnického ...*, s. 542). Příkrá kritika jeho knihy *Kus cukru* od F. X. Šaldův způsobila, že v dopise určeném Václavkovi (z 18. 2. 1936) pochyboval, zda je jeho členství v Bloku vhodné. Mrzelo ho, že kniha byla kritizována právě v době, kdy mělo vyjít první číslo časopisu *U*. Srov. Šaldův článek *Dvanáct nových českých románů*, Šaldův zápisník 8, č. 6, únor 1936, s. 183. Jilemnického dopisy srov. Petr JILEMnický, *Bojuje se mečem*, Praha 1954, s. 77-78; *Listy Petra Jilemnického ...*, s. 553-555.

⁴²⁸ Srov. Václavkův dopis Nohovi z 23. 1. 1935. LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – odeslaná – Bedřich Václavek – Jan Noha; Nohův dopis Václavkovi z 3. 11. 1935. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – odeslaná – Jan Noha – Bedřich Václavek.

⁴²⁹ Hlavním důvodem Konradova váhání byla jeho práce v KSČ a v časopise *Tvorba*, ačkoliv Václavek vyslovoval v soukromém dopise Nohovi domněnku, že za Konradovou vytížeností je možná jeho nová známost (srov. dopis Václavka Nohovi z 23. 10. 1935. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Jan Noha.). Ještě v listopadu 1935 tak nebylo zřejmé, zda bude Konrad ve vedení Bloku (srov. korespondence Jan Noha – Bedřich Václavek z 3. 11., 19. 11. 1935. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – odeslaná – Jan Noha – Bedřich Václavek a z 13. 11. 1935. LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – přijatá – Jan Noha – Bedřich Václavek). Václavek si tak v dopise Nohovi stěžoval, že bez jasného stanovení vedení není skupina schopná fungovat (srov. Václavkův dopis Nohovi z 10. 11. 1935. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – Václavek Bedřich – Jan Noha). Konrad nakonec členem Bloku z politických důvodů jako redaktor stranických časopisů nebyl. Srov. také Václav PEKÁREK, *K historii literární skupiny...*, s. 93-103.

⁴³⁰ Srov. Václavkův hromadný dopis z 2. 12. 1935. LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – odeslaná. Václavek také vyzýval k tomu, aby členové skupiny mezi sebou co nejvíce udržovali písemný kontakt, rozesílali si výtisky svých publikací a tím se všichni navzájem ve své tvorbě znali (Václavkův dopis z 17. 12. 1935. LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – odeslaná). Přál si také, aby byl mezi členy Bloku užší přátelský poměr (Václavkův dopis z 10. 11. 1935, LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – Václavek Bedřich – Jan Noha).

v Brně v závěru roku 1935. K volné spolupráci s Blokem se přihlásila mladá literární skupina KOV (Karel Brušák, Jan Drda, Prokop Kouba, Jiří Marek, Ladislav Maršiček, Jiří Valja).⁴³¹

Hlavním úkolem bylo zajistit vydání prvního čísla časopisu.⁴³² Zcela konkrétně byla vymezena šíře zaměření časopisu. Bylo dohodnuto, že se bude zpočátku věnovat pouze literatuře a teprve později i ostatním oborům.⁴³³ Dále se vedly diskuse o jeho formální stránce⁴³⁴, periodicitě vydávání,⁴³⁵ o finančních prostředcích vyměřených pro jeho vydávání⁴³⁶ a nejčastěji o jeho obsahové náplni.⁴³⁷ Při sestavování obsahu 1. čísla byl kladen důraz na uveřejnění kvalitních příspěvků, aby se časopis co nejlépe uvedl. V době, kdy ještě nevycházel časopis Bloku, byla členům skupiny uložena povinnost publikovat v tisku články o socialistickém realismu (k dispozici měli časopisy

---

⁴³¹ Věra LINHARTOVÁ, *Podíl „U“ Bloku na formování metody socialistického realismu*, *Slavica slovaca* 15, č. 2, 1980, s. 147-161.

⁴³² Václavek v oběžníku z 22. 4. 1935 poznamenal: „Pro příští rok musíme pomýšletí na vytvoření vlastního orgánu. Navrhuje se čtvrtletník, hodně silný, asi jako *Intern. Literatur*, který by publikoval beletr. práce členů skupiny i překlady z jiných literatur, dále teoretické stati, důkladné rozborů čes. autorů a soustavné přehledy rev. literatury české i cizí.“ Srov. Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Václavka Fraňovi Královi I...*, s. 220.

⁴³³ Bylo rozhodnuto, že v časopise budou publikovány podstatné práce členů skupiny, beletrie od jiných autorů, překlady z cizích literatur, teoretické studie k marxistické estetice, teorii literatury, studie o výrazných osobnostech, recenze nových publikací. Václavek požadoval, aby 1. číslo bylo tzv. mezinárodní a byli v něm zastoupeni i českoslovenští Němci, Maďaři a představitelé z Podkarpatské Rusi. Byl zamítnut návrh pražské skupiny neotisknout v prvním čísle překlady z cizích literatur a zařadit tam pouze „věci původní.“ Srov. dopis F. Královi z 19. 11. 1935. Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Fraňovi Královi II ...*, s. 345-347.

⁴³⁴ Formální úprava se z finančních důvodů volila co nejjednodušší. Formát časopisu měl původně odpovídat časopisu *Země sovětů*, ale nakonec byl vybrán formát C6 (po vzoru *Učtelských novin*). Srov. dopis Jana Nohy Václavkovi, (nedatováno). LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – odeslaná – Jan Noha – Bedřich Václavek.

⁴³⁵ Václavek prosazoval formu čtvrtletníku, ale uvažovalo se i o měsíčníku, aby byl časopis více aktuální. Srov. Václavkův dopis Nohovi z 11. 10. 1935. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Jan Noha.

⁴³⁶ Od začátku bylo také vesměs zřejmé, že nebudou finanční prostředky na vyplácení honorářů za příspěvky. Srov. korespondence Bedřich Václavek – Jan Noha z 6. 9. 1935. LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – odeslaná – Bedřich Václavek – Jan Noha. Václavek Nohovi v dopise z 11. 10. 1935 napsal, že členové Bloku na Moravě a na Slovensku nemají námitky proti bezplatnému přispívání. Srov. LA PNP, fond Jan Noha, Korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Jan Noha.

⁴³⁷ Při plánování obsahu prvního čísla došlo k neshodám ohledně zveřejnění dvou článků - Karla Jiříčka a Ilji Erenburga. S otištěním Jiříčkova příspěvku Václavek příliš nesouhlasil, přesto se proti tomu nakonec nepostavil a navrhl jej zařadit na některou vzdálenější stránku, aby „nepadl prvně do rukou“ (dopis Nohovi z 17. 1. 1936. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Jan Noha). Proti Erenburgovu článku se několikrát postavil Jan Noha (jeho dopisy Václavkovi ze dnů 18. 1. 1936 a 20. 1. 1936. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – odeslaná – Jan Noha – Bedřich Václavek), Václavek však jeho zveřejnění Nohovi, spolu s uvedením důvodů, de facto nařídil (dopisem z 22. 1. 1936. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Jan Noha). Tento dopis je zřetelným důkazem, kdo měl v redakci konečné slovo. Oba články se však nakonec v 1. čísle neobjevily, Jiříčkův článek byl otištěn až ve 2. čísle.

*Středisko, Index, Tvorba a Naše cesta*⁴³⁸) a měli dohlédnout, aby v nich bylo odborně referováno o všech pracích členů skupiny a o mezinárodní revoluční literatuře. Časopis *U* vyšel dne 20. 2. 1936,⁴³⁹ společné prohlášení zakladatelů Bloku se objevilo 12. 2. 1936 v *Indexu*⁴⁴⁰ a podepsalo jej 17 českých a slovenských spisovatelů a kritiků.⁴⁴¹ V časopise stejně jako ve skupině Blok byly jednotícími hesly programu socialistický realismus a protifašistické úsilí lidové fronty. Náklady časopisu, který měl průměrně 100 stran, se pohybovaly kolem 1600 výtisků. Tiskl jej levicový knihtiskař J. Štefl, majitelem, vydavatelem a odpovědným redaktorem byl J. Kohoutek. Příspěvky se nehonorovaly, proplácela se pouze korespondence (z členských příspěvků).⁴⁴² V prvním čísle se ke spolupráci přihlásilo 57 osobností. Členy skupiny byl reflektován ohlas vystoupení skupiny i vydání časopisu (v jiném tisku⁴⁴³ a v odborné i tzv. laické veřejnosti⁴⁴⁴). Velkým zklamáním byly pro skupinu recenze vyšlé v komunistickém

---

⁴³⁸ Časopis kulturní aktivity, původně vycházel na Kladně a počátkem 4. ročníku byl přenesen do Hradce Králové, kde jej redigoval Břetislav Mencák, Václavkův spolupracovník ze *Střediska* a později i v *U*.

⁴³⁹ Termín vydání časopisu se neustále posouval, první číslo mělo původně objevit do konce roku 1935, poté v prosinci s lednovým datem jako první číslo ročníku. Srov. Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Václavka Fraňovi Královi II...*, s. 355. V dopise z 16. 1. 1936 píše Václavek Královi, že časopis se již sází a do konce ledna by mělo být číslo hotové, přičemž ještě před ním vyjde v tisku prohlášení členů skupiny Blok. První číslo se však veřejnosti představilo až téměř o měsíc později. Zdržení způsobil spor s Emilem Hanfem, bývalým nakladatelem časopisu *Blok* vycházejícího v roce 1931. V lednu skupinu o svém dřívějším podniku písemně informoval a zaslal nové číslo původního časopisu, v němž zaútočil na Václavkův Blok a obvinil jej z kopírování své dřívější myšlenky. Tato skutečnost vedla nakonec ke změně názvu časopisu, ačkoli se členové Bloku proti obvinění bránili. Své stanovisko k celé záležitosti vyjádřila skupina poznámkou v 1. čísle *U*. (Srov. *Aby bylo jasno*, U 1, č. 1, 20. 2. 1936, s. 99). Původně byl zvolen náhradní název „L36“ podle názvu divadla E. F. Buriana (počáteční písmeno „L“ jako literatura, doplněné pohyblivou číslicí roku na konci). Název skupiny Blok byl ponechán. Pravděpodobně na poslední chvíli byl i tento název změněn na „U“. Ještě v korespondenci z 17. 2. 1936 se Jiří Taufer (LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – přijatá – Jiří Taufer – Bedřich Václavek) ptal, proč se časopis nejmenuje *L36*, ale *U*. Pro označení *U* se asi redakce rozhodla z důvodu, že v prohlášení se mluvilo o sdružení všech pracovníků různých uměleckých oborů (nejednalo se tedy jenom o literaturu). Srov. Jaromír DVORÁK, *Jiří Taufer a vznik Bloku socialistických spisovatelů*, Literární měsíčník 10, č. 6, 1981, s. 34.

⁴⁴⁰ *Index* 8, č. 1, 12. 2. 1936, s. 3-4.

⁴⁴¹ V prohlášení jsou uvedeny příčiny, proč byla skupina založena, dále její cíle a úkoly: sdružit umělce k práci na společné základně, sjednocovat tvořivým způsobem jejich tvorbu, začlenit se tvorbou svých členů do jednotné literární a kulturní fronty proti fašismu, spojit se se stejně smýšlejícími umělci jiných národností v ČSR na společných cílech, navázat ideovou výměnu a pracovní souručenství se sovětskými spisovateli a s příbuznými zahraničními skupinami. Skupina se prohlašuje za otevřenou pro jiné zájemce. Text prohlášení srov. *U* 1, č. 1, 20. 2. 1936, s. 99.

⁴⁴² Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek ...*, s. 34; Václav PEKÁREK, *K historii literární skupiny...*, s. 93-103; Václav PEKÁREK, *Literární skupina ...*, s. 16-17.

⁴⁴³ Velmi pozitivně zhodnotila ustavení Bloku např. Marie Majerová a ocenila úkoly stanovené skupinou. Srov. M. M., *Blok socialistických spisovatelů Československa*, Čin 8, č. 3, 30. 1. 1936, s. 45. Velmi pochvalná kritika se v *Činu* objevila také na 2. čísle časopisu, srov. *Z revui došlých redakci Činu – U*, Čin 8, č. 14, 2. 7. 1936, s. 221-222.

⁴⁴⁴ Václavek si v dopise určeném F. Královi z 3. 4. 1936 pochvaloval, že 1. číslo *U* mělo úspěch, v tiskárně je už zaplácena polovina výtisků, a proto mohou chystat materiály pro druhé číslo. Podle něho úspěch *U* dokládá i skutečnost, že mezi nakladateli z profese je o něj zájem, někteří by ho dokonce chtěli

tisku.⁴⁴⁵ V dopise z 3. 4. 1936 Václavek vyjádřil uspokojení, že se podařilo získat za členy I. Olbrachta, S. K. Neumanna, J. Kratochvíla, M. Majerovou a M. Pujmanovou, tedy téměř všechny starší autory, o jejichž členství usilovali. Pražský okruh skupiny začal přes počáteční váhavost rozvíjet řadu aktivit na kulturně-politické scéně, podařilo se navázat korespondenční styk se Svazem sovětských spisovatelů a s pařížským Mezinárodním svazem spisovatelů pro obranu kultury.⁴⁴⁶ Pro první číslo se nakonec sešlo tolik příspěvků, že nemohly být všechny otištěny a některé z nich byly zařazeny v dalších číslech.⁴⁴⁷ Zdálo se tak, že se přes původní organizační problémy začíná Václavkův projekt prosazovat.

4.5 Václavkovo pojetí socialistického realismu a koncepce jeho skupiny

V předchozí části práce bylo popsáno utváření skupiny socialistických realistů Blok, na čemž měl velkou zásluhu B. Václavek. Protože cílem skupiny bylo propagování socialistického realismu v československé kultuře, nabízí se přirozeně otázka, jak výrazní českoslovenští levicoví intelektuálové tento umělecký směr definovali. Publikace vydané před rokem 1989 dokládají, že jeho koncepce byla v hrubých obrysech u nás koncipována ještě před moskevským sjezdem spisovatelů v roce 1934 v činnosti především B. Václavka, Kurta Konrada a S. K. Neumanna.⁴⁴⁸ Nejsystematičtěji a nejsoustavněji propracoval metodu socialistického realismu Bedřich

---

vydávat. Srov. Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Václavka Fraňovi Královi II*, Slovenská literatura 5, č. 3, 1958, s. 356.

⁴⁴⁵ *Haló noviny* a *Rudé právo* vytkly, že časopis nestaví do popředí otázky literárně-kritické, neboť jádro *U* je v beletristických příspěvcích. Srov. *Sborník skupiny Blok*, *Rudé právo* 17, č. 61, 12. 3. 1936, s. 4; *Sborník skupiny Blok*, *Haló noviny* 4, č. 72, 13. 3. 1936, s. 4. Jiří Pilař ve svém článku v *Tvorbě* označil programové prohlášení Bloku za příliš stručné a vytkl uveřejnění studie L. Svobody o Bucharinově teorii rovnováhy, kterou považoval za poměrně zastaralou. Poezie a próza otištěné v časopise neměly podle něho dobrou úroveň. Srov. Jiří PILAŘ, „*U*“ *čtvrtletník skupiny Blok*, *Tvorba* 11, č. 17, 24. 4. 1936, s. 271. O necelý půlrok později však recenze na *U* v *Tvorbě* vyzněla méně negativně, kdy její autor viděl v činnosti skupiny „*čin velkého významu pro protifašistické hnutí v ČSR*“. Srov. František NEČÁSEK, *Na okraj U*, *Tvorba* 11, č. 25, 19. 6. 1936, s. 400. Proti výše uvedeným článkům o Bloku, uveřejněných v *Haló novinách*, *Rudém právu* a *Tvorbě*, se ohradil J. Träger, který je označil za škodlivé pro sjednocovací proces levice. Zpochybnil fundovanost těchto kritik, jejichž pravým cílem je podle něho snížit význam skupiny Blok a její činnost umlčet a zesměšnit. Srov. jt, *Kritiky kritických kritiků*, *Index* 8, č. 6, 12. 7. 1936, s. 64-65.

⁴⁴⁶ Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Václavka Fraňovi Královi II ...*, s. 356.

⁴⁴⁷ Srov. *Sdělení redakce*, *U* 1, č. 1, 20. 2. 1936, s. 98.

⁴⁴⁸ Srov. např. Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek ...*, s. 132; Ladislav SOLDÁN, *Vývojové problémy české literatury třicátých let ve vztahu k zápasům KSČ*, *Česká literatura* 29, č. 5, 1981, s. 491-499.

Václavek, a to v nesčetných příspěvcích na stránkách tisku – ať už se jednalo o časopisy vydávané pod jeho vedením (časopis *Středisko* v roce 1934, dále *Index* a *U*), nebo jiné. Hlavně časopis *U* se stal vhodným médiem pro propagování tohoto uměleckého směru ve druhé polovině 30. let. Jak ve své práci ovšem konstatoval K. Chvatík, Václavkovu teoretickou činnost ve *Středisku* a *U* nelze považovat za určitý mezník, od něhož se datuje počátek socialistického realismu v Československu. Podle Chvatíka je možné najít základy teoretické formulace této koncepce v Neumannových a Wolkerových statích z 20. let a v pozdějších článcích J. Fučíka, S. K. Neumanna a Z. Nejedlého. Právě Václavek se však na nové, vyšší etapě ujal teoretické a organizační iniciativy a vytvářel socialistický realismus jako ucelený program.⁴⁴⁹

Na základě rozboru stěžejních Václavkových studií z druhé poloviny 30. let lze dospět k následujícím závěrům. Když definoval nový umělecký směr socialistický realismus, hledal jeho kořeny v předcházejících vývojových tendencích umění. Za základ tzv. nové literatury považoval už proletářské umění, které vzniklo po 1. světové válce. Umělecký vývoj tak měl navazovat na dva důležité směry, proletářskou literaturu a poetismus, a usilovat o jejich syntézu v nové, vyšší umění.⁴⁵⁰ Václavek věřil, že jednou dojde k syntéze dvou proudů v umění: sociologického pojetí umění (kladlo důraz na obsah díla) a pojetí formalistního (upřednostňovalo formu). Podle sovětského vzoru se měli čeští umělci sjednotit tvůrčí metodou dialektického materialismu.⁴⁵¹ Koncepce socialistického realismu byla založená na předpokladu, že se společnost vyvíjí k socialismu, přičemž umělec měl být aktivní součástí tohoto procesu. Termín realismus znamenal, že je skutečnost pojatá dynamicky jako proces. Z jedinců se stávají typy a spisovatel dokáže v událostech životního výseku podat celý společenský proces doby.⁴⁵²

Václavkovo pojetí socialistického realismu zasluhuje ještě podrobnější rozbor. Socialistický realismus kladl důraz na poznání skutečnosti v jejím revolučním vývoji a na věrnost této skutečnosti. Úkolem umění tedy bylo pravdivě ji zobrazovat, což vylučovalo její jakékoliv přikrašlování.⁴⁵³ Na skutečnost umělec neměl nazírat staticky, ani jako na hotovou, ale jako na vyvíjející se proces, který směřuje k socialistickému

---

⁴⁴⁹ Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek ...*, s. 132-133.

⁴⁵⁰ *Tamtéž*, s. 133.

⁴⁵¹ Bedřich VÁCLAVEK, *K tvůrčí situaci v současné české literatuře*, U 1, č. 1, 20. 2. 1936, s. 45-52.

⁴⁵² BV, *Kořeny socialistického realismu v současné ...*, s. 7-9.

⁴⁵³ KJ, *André Chamson: Rok přemožených*, U 1, č. 1, 20. 2. 1936, s. 93.

společenskému řádu.⁴⁵⁴ Vztah spisovatele nemohl být pasivní, protože byl jedním z těch, kteří měli spoluvytvářet lepší budoucnost.⁴⁵⁵ Umění totiž mělo napomáhat přeměně nového světa, spoluvytvářet novou společnost a člověka samotného.⁴⁵⁶ Ve své studii *Tvorbou k realitě*⁴⁵⁷ Václavek charakterizoval nové umění jako umění syntetické, jehož úkolem bude „*rozmnnožovat život, přispívat k obohacování člověka a rozšiřování jeho obzorů.*“⁴⁵⁸ Umění se mělo obracet k široké veřejnosti a zasahovat do aktuálních společenských událostí.⁴⁵⁹ A co více – umělecká díla mohla předjímat společenské dění a odhadnout jeho vývoj.⁴⁶⁰

Co patřilo k dalším důležitým znakům socialistického realismu? Optimismus, víra v lepší budoucnost. Socialistickému realismu bylo také často vytýkáno, že se snaží napodobovat realismus 19. století, což však Václavek dementoval konstatováním, že tento popisný realismus už byl dávno překonaný. Připomínalo se, že byl zaměřený na detaily, ve kterých se ztrácel celek. V této souvislosti se odmítalo pouhé zaměření na fakta, ale kladl se důraz na vztahy mezi nimi a na jejich vývoj.⁴⁶¹ Nový umělecký směr se lišil socialistickou společenskou perspektivou a dialektickým nazíráním, které nevidí jen fakta, ale spojitosti mezi nimi a celkový smysl dynamického procesu.⁴⁶² Oproti popisnému realismu 19. století se také měly používat jiné tvárné prostředky. Dalším znakem byla snaha o zevšeobecnění – od konkrétního se mělo dospět ke všeobecnému celku.⁴⁶³

Otázce obsahu a formy literárního díla se B. Václavek také podrobně věnoval. Romány psané v duchu socialistického realismu měly zpracovávat nová témata především z dělnického prostředí.⁴⁶⁴ V centru pozornosti měla figurovat výstavba socialismu, boj proletariátu za nového člověka a svět.⁴⁶⁵ Doporučovalo se psát o naději v lidský pokrok, která vyplývá z aktivity, z činu jako takového.⁴⁶⁶ Autor těchto

---

⁴⁵⁴ Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek ...*, s. 139.

⁴⁵⁵ BV, *Socialistický realismus ...*, s. 25-29.

⁴⁵⁶ Bedřich VÁCLAVEK, *K tvůrčí situaci v současné ...*, s. 45-52.

⁴⁵⁷ B. VÁCLAVEK, *Tvorbou k realitě: studie k problematice současné české literatury*, Olomouc 1937.

⁴⁵⁸ Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek ...*, s. 141.

⁴⁵⁹ Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek ...*, s. 148.

⁴⁶⁰ Bedřich VÁCLAVEK, *Česká literatura 20. století*, Praha 1935, s. 158-166.

⁴⁶¹ BV, *Socialistický realismus ...*, s. 25-29.

⁴⁶² Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek ...*, s. 142.

⁴⁶³ BV, *Socialistický realismus ...*, s. 25-29.

⁴⁶⁴ BV, *Kořeny socialistického realismu v současné ...*, s. 7-9.

⁴⁶⁵ BV, *Socialistický realismus ...*, s. 25-29.

⁴⁶⁶ André MALRAUX, *Naděje*, U 3, č. 3, 25. 11. 1938, s. 253-254.

literárních děl musel věřit v lepší budoucnost a bojovat za ni.⁴⁶⁷ Jak ovšem Václavek zdůraznil, nemělo se jednat jenom o takové tematické zúžení, ale materiálem tvorby měla být celá rozmanitost velkolepého období se všemi jeho protiklady.⁴⁶⁸ Umění nemělo být svazováno po stránce tematické. A co bylo rovněž důležité - ani v otázce tvůrčí metody.⁴⁶⁹ Měly se používat moderní tvárné prostředky, ale po čase měla vzniknout jednota ve formě.⁴⁷⁰ Václavek chápal socialistický realismus jako proud velmi široký, který může obsáhnout mnohé básnické metody.⁴⁷¹ Všechna díla však musela mít společné pojítko – perspektivu vývoje společnosti k socialismu.⁴⁷² Důležitým znakem bylo vytvořit sdělení srozumitelné a názorné, zachovat rovnováhu mezi obsahem a formou.⁴⁷³ Dalším požadavkem na literaturu, který se často opakoval v příspěvcích zveřejňovaných v závěru 30. let, bylo hledat inspiraci v revoluční a demokratické tradici národa. Spisovatelé měli zkoumat díla tzv. správných revolučních autorů minulosti a snažit se je přiblížit lidu.⁴⁷⁴ Umění se také mělo inspirovat lidovou poezií.⁴⁷⁵

Václavek byl přesvědčený, že socialistický realismus není jen záležitostí Sovětského svazu, neboť se na jeho formování podíleli i jiní teoretikové a umělci v dalších zemích.⁴⁷⁶ Již bylo zmíněno, že socialistický realismus chápal jako

---

⁴⁶⁷ B. V., *Karel Kapoun: Neviditelná polnice*, U 3, č. 2, 28. 6. 1938, s. 161-162.

⁴⁶⁸ BV, *Socialistický realismus ...*, s. 25-29.

⁴⁶⁹ Bedřich VÁCLAVEK, *K tvůrčí situaci v současné ...*, s. 45-52.

⁴⁷⁰ O Václavkově koncepci socialistického realismu srov. Štěpán VLAŠÍN, *Václavkova koncepce socialistického realismu a některé naše aktuální problémy*. In: *Václavkova Olomouc 1973: O socialistickém realismu*, Praha 1976, s. 77-82. Srov. také Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek ...*, s. 142.

⁴⁷¹ BV, *Socialistický realismus ...*, s. 25-29.

⁴⁷² Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek ...*, s. 139.

⁴⁷³ Věra LINHARTOVÁ, *Podíl „U“ Bloku ...*, s. 152.

⁴⁷⁴ V. PEKÁREK, *K demokratické a revoluční tradici české literatury*, U 2, č. 3, 5. 10. 1937, s. 248-252.

⁴⁷⁵ B.V., *Láska a smrt*, U 3, č. 3, 25. 11. 1938, s. 248.

⁴⁷⁶ BV, *Socialistický realismus ...*, s. 25-29; BV, *Kořeny socialistického realismu v sovětské ...*, s. 89-92.

V této souvislosti je nutné konstatovat, že Václavek hledal poučení a inspiraci v zahraničních teoretických pracích a usiloval o širokou mezinárodní syntézu socialistické literatury, jež by se teoreticky opírala především o práce marxistických estetiků, kteří se ve zvýšené míře věnovali otázkám objektivní platnosti uměleckého poznání, poznávací role umění, otázkám realismu. Ve vývoji marxistické estetiky sehrálo důležitou roli úsilí reprezentované pracemi M. Lifšice, V. Griba, G. Lukáče aj. Jak konstatuje A. Kusák, právě prostřednictvím Václavka se do československé marxistické estetiky dostávaly myšlenky sovětských myslitelů (Lenin, Trockij) i západních sociologů umění a marxistických estetiků (Hausenstein, Lu Märtenová, Lukács, Wittfogel aj.). V roce 1934 vydal Václavek sborník s názvem *K marxistické estetice* (srov. K. A. WITTFOGEL, Georg LUKÁCS, *K marxistické estetice*, Praha 1934. Václavek sborník vydal pod pseudonymem Jaroslav Vlk). Obsahoval studie Wittfogela a Lukáče, což mělo přispět k ujasňování otázek umělecké tvorby z hlediska dialektického materialismu. Studie tak měly pomoci čtenářům objasnit, jak se dialektický materialismus může uplatnit v umění. Studie otištěné v tomto sborníku patří k těm pracím, které již na počátku 30. let teoreticky připravovaly koncepci socialistického realismu. Wittfogelových a Lukáčsových teoretických statí se Václavek ve 30. letech často dovolával.

pokračování nejlepší linie naší literatury, které se vyvinulo z tradic proletářské poezie a poetismu. Václavek kriticky hodnotil poetismus, protože se výhradně soustředil na tvárné prostředky; dokázal nicméně ocenit i jeho pozitivní přínos.⁴⁷⁷ Snažil se socialistický realismus definovat pomocí okruhu literárních děl, která u nás vznikla. Tím chtěl dokázat, že v české literatuře nebyl ničím cizorodým, ale byl připravován již léta tvorbou její nejlepší části.⁴⁷⁸ Literární díla hodnotil podle výše uvedených kritérií a zkoumal, zda se pojetí socialistického realismu alespoň přibližovala, nebo ho v podstatě beze zbytku naplňovala. Za socialisticko-realistickou tvorbu označil romány Marie Majerové, kterým věnoval intenzivní pozornost.⁴⁷⁹ Kladně hodnotil také prozaická díla Marie Pujmanové, zejména její román *Lidé na křižovatce*. A v čem spatřoval kvality tohoto díla? Autorka si všímala soudobých poměrů, nesklouzla k subjektivismu, zaměřila se na aktuální přítomnost, měla jasný a vyrovnaný pohled na skutečnost.⁴⁸⁰ Z poezie vyzvedl například básnickou sbírku Viléma Závady *Cesta pěšky*. Básník v této sbírce potlačil osobní smutek a negaci, jeho poezie se stala objektivní,

---

U Lukácse oceňoval pozitivní přínos k marxistickému řešení otázek stranickosti a pravdivosti uměleckého díla, ale rozcházel se s ním v hodnocení umělecké avantgardy, k níž měl kladný vztah. V úvodu ke knize *Tvorbou k realitě* cituje nebo parafrázuje Lukácse při řešení otázek uměleckého postižení podstaty skutečnosti, objektivnosti uměleckého poznání, typičnosti. V časopise *U* věnoval Václavek velkou pozornost otiskování teoretických studií k základním otázkám marxistické estetiky nebo přehledů světové „pokrokové“ literatury. Např. se zde objevila Leninova stať *Stranická organizace a stranická literatura*, Lukácsova studie *K problému objektivnosti umělecké formy*, *Úpadek měšťánského realismu*, *Tolstého realismus a vývoj evropského kapitalismu*, Majakovského úvaha *Vám nerozumějí dělníci a rolníci* aj. Srov. Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek...*, s. 124-125, 172-173; Alexej KUSÁK, *Kultura a politika...*, s. 91; Bedřich VÁCLAVEK, *Kritické stati z třicátých let*, Praha 1975, s. 107-110, 376.

⁴⁷⁷ Věra LINHARTOVÁ, *Podíl „U“ Bloku ...*, s. 151.

⁴⁷⁸ BV, *Socialistický realismus ...*, s. 25-29; BV, *Kořeny socialistického realismu v sovětské ...*, s. 89-92. B. Václavek konstatoval, že se k teorii socialistického realismu dopracoval sám, nevedly jej k němu nějaké vnější pohnutky. Konkrétně v roce 1933 napsal publikaci *Česká literatura 20. století* a tehdy se v Československu o socialistickém realismu nic nevědělo. Právě zde vysvětlil vznik socialistického realismu jako vyústění celého vývoje české poválečné pokrokové literatury a podal také jednu z prvních formulací socialistického realismu v naší literatuře. Srov. Bedřich VÁCLAVEK, *Česká literatura 20 ...*, s. 158-166.

⁴⁷⁹ V jednom svém článku v časopise *U* provedl podrobnou analýzu jejího literárního vývoje. Již za první realistickou prózu velké koncepce označil dílo *Nejkrásnější svět*. Zabíralo společenskou skutečnost širokých vrstev současnosti i minulosti a podalo odvážný průřez rozličných životních osudů. Majerová v tomto díle využila své třídní chápání světa a právě to jí umožnilo spojit různé osudy a prostředí v jednotný obraz. Románové postavy byly živé, jedinečné a jejich osudy byly vzájemně vyvážené. Vysoce hodnotil také její román *Siréna*, v němž jeho autorka podala obraz sociálního a hospodářského vývoje kladenského kraje. Toto dění nebylo popsáno abstraktně, ale pomocí konkrétních osudů postav, které byly živé, ale jejich osudy byly zároveň typické. Nevýhodou díla byla podle Václavka jeho částečná reportážnost, děj se nevyvíjel z charakteru postav, ale naopak obecný společenský děj byl dokládán konkrétními lidskými osudy. Jak Václavek konstatoval, tyto chyby se však objevují i v ostatních dílech socialisticko-realistických. Přesto tento román Majerové vyzvedl nad ostatní. Srov. Bedřich VÁCLAVEK, *Cesta Marie Majerové*, *U* 2, č. 1, 10. 3. 1937, s. 57-69.

⁴⁸⁰ B.V., *Marie Pujmanová: Lidé na křižovatce*, *U* 2, č. 3, 5. 10. 1937, s. 294-296.

duchovně i výrazově zlidštěla. Neuzavřel se do sebe, ale vyrovnával se se světem. Přilnul k přírodě a k lidu, jeho poezie se stala aktivní a zároveň aktivistickou.⁴⁸¹ Ve své studii *Tvorbou k realitě* Václavek konstatoval: „*Poezie musí být zároveň opojena životem i bojovat. Musí být syntézou slávy i krutosti života, lásky i boje, světa i básníka, snu i činu.*“⁴⁸²

Hodnocení vybraných literárních děl z hlediska naplňování koncepce socialistického realismu přinesl ve své literárně kritické práci *Tvorbou k realitě*, která vyšla v roce 1937. Již bylo zmíněno, že vysoce hodnotil díla M. Majerové nebo M. Pujmanové. Domníval se, že stejně jako Majerová může k rozvoji koncepce socialistického realismu přispět Ivan Olbracht. Naděje kladl i do dalších spisovatelů: Benjamina Kličky, Karla Nového (především díky jeho románu *Chceme žít*). Z mladších autorů básníků ocenil Jana Nohu, Františka Nechvátala, Ondru Lysohorského a Jiřího Taura. Z prozaiků mladší generace vysoce hodnotil J. Rybáka, J. R. Vávru, F. Krále, P. Jilemnického, Jaroslava Kratochvíla. Kladně posuzoval i některé básně Vítězslava Nezvala, Jaroslava Seiferta a Konstantina Biebla. Věděl, že české spisovatele čekalo ještě hodně práce, aby tuto koncepci beze zbytku naplnili.⁴⁸³ Kořeny socialistického realismu v domácí tvorbě viděl Václavek ve sbírce *Rudé zpěvy* od S. K. Neumanna, v románu *Nejkrásnější svět* Marie Majerové, v díle *Zamřížované zrcadlo* od Ivana Olbrachta, v poezii Jiřího Wolkra a Josefa Hory.⁴⁸⁴ V próze mladé generace našel Václavek v polovině 30. let spíše jen náznaky nového uměleckého směru než již hotovou socialisticko-realistickou tvorbu.⁴⁸⁵

Umělecký směr socialistický realismus tak měl být syntézou toho nejlepšího, čeho bylo v literatuře po letech dosaženo.⁴⁸⁶ Měl se inspirovat těmi nejlepšími mistry literatury, ať už byli ovlivnění realismem nebo třeba surrealismem.⁴⁸⁷ Nové umění mělo představovat vyšší kvalitu tím, že překoná chyby a omezenosti předchozích etap a koncepcí. Zdůrazňovalo se, že od dřívějších uměleckých směrů nebyl socialistický realismus násilně odstřižen, ale byl chápán jako jejich přirozené pokračování.⁴⁸⁸

---

⁴⁸¹ B.V., *Vilém Závada: Cesta pěšky*, U 2, č. 3, 5. 10. 1937, s. 293.

⁴⁸² Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek ...*, s. 167-168.

⁴⁸³ Štěpán VLAŠÍN, *Václavkova koncepce socialistického ...*, s. 77-82.

⁴⁸⁴ Srov. Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy: ohlas zápasů Komunistické strany Československé v kultuře našich národů 1918-1988*, Praha 1989, s. 144.

⁴⁸⁵ Štěpán VLAŠÍN, *Boje o socialistický realismus ...*, s. 74.

⁴⁸⁶ Srov. Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek ...*, s. 133.

⁴⁸⁷ Srov. zč. V. Káňa: *Nenávidím*, U 1, č. 2, 25. 5. 1936, s. 190.

⁴⁸⁸ Srov. Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek ...*, s. 148.

V závěru 30. let se B. Václavek zaměřil na otázku tradice v české kultuře.⁴⁸⁹ Velkou pozornost věnoval teorii a historii lidové slovesnosti. Zabýval se problematikou lidovosti, účasti lidu na vytváření a přijímání kulturních hodnot. Lidové umění chápal jako autentický kulturní projev širokých lidových vrstev. Na základě svého studia dospěl k formulaci otázek vztahu lidové tradice k soudobé moderní tvorbě, vlivu lidového umění na ni a poměru lidovosti a modernosti. Snažil se o popularizaci lidového umění.⁴⁹⁰ Václavek se již od studií na filozofické fakultě zabýval problematikou lidové písně a udělal v této oblasti nepřeberné množství práce.⁴⁹¹ Ve výzkumu lidové kultury pokračoval i za života v ilegality v letech okupace, než byl v dubnu 1942 zatčen gestapem.⁴⁹² Pojetí tradice a lidovosti u Václavka (stejně jako u Zdeňka Nejedlého) by jistě stálo za hlubší rozbor, což ovšem přesahuje rámec této práce.⁴⁹³

V předchozí části práce byla popsána koncepce socialistického realismu z pohledu B. Václavka, jenž se řadí k marxistickým intelektuálům, kteří systematicky a tvořivě rozvíjeli tuto koncepci v Československu. Tribunou pro propagaci socialistického realismu, jak už bylo uvedeno, se stal časopis *U*. Je nutné proto alespoň ve stručnosti charakterizovat jeho obsahovou stránku. Nejvíce sledovanou a hodnocenou částí byly teoretické články. V nich se jejich autoři zabývali jednotlivými okruhy teoretických problémů, jako bylo vymezení pojmů socialistický realismus, realismus, surrealismus nebo tzv. fašismus v umění a politice. Zabývali se v nich otázkou tzv. správného umění, tedy na jakých principech má být vystavěno a jaké má mít charakteristické znaky. Věnovali pozornost výrazným představitelům levicové kultury, ať již žijícím nebo těm,

---

⁴⁸⁹ Jak konstatoval K. Chvatík, tradice Václavkovi nikdy neznamenal pasivní, vnější nápodobu umění minulosti. Cílem bylo podle něho zachovat české národní kulturní tradice, z nichž vyrostla idea demokracie, lidskosti a sociálního pokroku. Toto přilnutí k vlastním kořenům ovšem nemělo znamenat snižování požadavků na umění a izolaci od světové tvorby, propadnutí „idylismu a zápečnictví“. Srov. Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek ...*, s. 179.

⁴⁹⁰ Václavek nicméně odmítal přeceňování lidové slovesnosti jako jediné tvůrčí, „čisté“ poezie, jediného čistého pramene národního umění. Stejně tak odmítal podceňování tvůrčí schopnosti lidu a interpretaci lidové slovesnosti jako pokleslé hodnoty vysoké kultury. Srov. *tamtéž*, s. 179-180.

⁴⁹¹ Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek ...*, s. 179, 181-182. V roce 1937 mu vyšla edice *České písně kramářské* (ve spolupráci s muzikologem Robertem Smetanou) a o rok později teoretická úvaha o lidové a zlidovělé písni s názvem *Písemnictví a lidová tradice*.

⁴⁹² Připravil k vydání *Český národní zpěvník*, podílel se na kritické edici klasické sbírky Františka Sušila *Moravské národní písně*, připravoval edici *České světské písně zlidovělé*. Řadu plánů už nestačil dokončit. Srov. Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek ...*, s. 184-185, 196.

⁴⁹³ K tomuto tématu srov. zejména Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek ...*, s. 178-180.

jejichž odkaz bylo nutné si stále připomínat, a analyzovali jejich díla.⁴⁹⁴ Vedle teoretických statí byly nedílnou součástí každého čísla recenze na knižní novinky především těch autorů, jejichž tvorba ideově odpovídala skupině Blok. Právě jim Václavek přikládal velkou váhu.⁴⁹⁵ Odpovídalo to totiž jeho cílům, které v této souvislosti vytyčil. Teoretické studie měly propagovat takové pojetí umění, ke kterému se skupina Blok přihlásila. Konkrétně měly připravovat půdu pro rozvinutí socialistického realismu a seznámit s jeho koncepcí širší veřejnost. Recenze měly být pro levicové spisovatele návodem, jakým směrem by se jejich tvorba měla ubírat. Nebyly psány se záměrem je urazit nebo odradit od jejich práce. Naopak jim měly pomoci v tvůrčí činnosti, být pro ně zpětnou vazbou. Protože skupina Blok prosazovala takové umění, které bude v kontaktu se zahraniční tvorbou, pravidelně představovala v rubrice Mezinárodní kultura čtenářům tzv. pokrokovou literaturu vybraného národa. Obecně lze říci, že přirozeně velkou část časopisu zabíraly články, které se věnovaly sovětské kultuře, jež byla v té době vnímána členy Bloku jako inspirativní a inspirující, hodná následování. Doporučovalo se sovětské dění pozorně sledovat, brát si z něho ponaučení a pokusit se některé prvky ze sovětské kultury zavést i do kultury československé.⁴⁹⁶

Je nutné konstatovat, že v časopise *U* se uplatňovala „cenzura“, která souvisela již s výběrem okruhu spolupracovníků. K účasti byli vyzváni jen levicoví umělci, u kterých se předpokládalo, že mají blízko k myšlenkám socialismu, případně existovala naděje, že jejich literární tvorba se bude vyvíjet žádoucím směrem. Cenzura se přirozeně uplatňovala při výběru příspěvků, kdy k otištění byly předány jen články daného ideového zaměření. Hlavním cílem skupiny Blok bylo sjednotit pokrokové levicové umělce ke společné práci a k boji proti fašismu, a pokud příspěvky tuto koncepci nenaplňovaly, k uveřejnění nebyly vybrány.

Obecná analýza obsahové stránky časopisu *U* se neobejde bez uvedení programových cílů skupiny Blok. Již bylo konstatováno, že v časopise vycházely recenze, jež hodnotily literární díla podle kritérií socialistického realismu. Měly být

---

⁴⁹⁴ Věnovali se např. otázce literárního odkazu K. H. Máchy. Srov. Bedřich VÁCLAVEK, *Dědictví K. H. Máchy*, U 1, č. 2, 25. 5. 1936, s. 150-151.

⁴⁹⁵ Při psaní recenzí se projevovalo Václavkovo zaujetí pro co největší úspornost – na malé ploše poskytnout co nejvíce vyčerpávajících informací. Recenze se zaměřovaly na díla spolupracovníků Bloku, což lze chápat jako jejich propagaci. Nejednalo se ovšem o naprosté vychvalování – recenzenti se nebáli zaujmout kritičtější postoj, vždy ovšem v mezích přátelsky míněných rad a doporučení.

⁴⁹⁶ Např. Fr. PÍŠEK, *O lidovost a prostotu umění. K diskusi sovětských spisovatelů*, U 1, č. 2, 25. 5. 1936, s. 178-180; B.V., „Avantgardisté“ a SSSR, U 1, č. 2, 25. 5. 1936, s. 182-183.

zároveň zpětnou vazbou pro jejich tvůrce. Na stránkách časopisu se také objevovaly teoretické studie, které měly poučit fundovanější čtenáře. Časopis se dále snažil působit pozitivně na čtenářskou obec a napomáhat sjednocení levicových umělců v boji proti fašismu a tzv. reakci. Tedy vytvořit tzv. lidovou kulturní frontu, jež by znamenala pospolitost umělců a kulturních pracovníků s lidem v boji proti fašismu. Přitom se zdůrazňovalo, že cílem této lidové fronty nebylo zakrývat rozpory, které na kulturní levici existovaly. Sjednocená kulturní levicová fronta měla být navíc vhodným doplněním a posilou tzv. fronty politické. Mnohokrát se zdůrazňovalo, že jednota je žádoucí v době, kdy se nebezpečí fašismu a války zvyšuje. Kdo chtěl tuto jednotu rozbít, byl označen za nepřítele a podporoval fašismus.⁴⁹⁷ Václavek byl navíc přesvědčený, že představitelé pokrokové levice se sjednotí na základě socialistického realismu jako žádoucího uměleckého programu. Splnění tohoto úkolu bylo ovšem velmi problematické, protože v oblasti kulturní levice existovala řada názorových a uměleckých rozporů, což si skupina uvědomovala. Tyto spory se nejlépe tlumily výměnou názorů ať již v osobní korespondenci, při osobním jednání nebo publikováním na stránkách tisku. Skupina Blok veřejně předkládala názor, že plodná diskuse vedená mezi tvůrci nemůže rozbít jednotu spisovatelů a umělců proti fašismu, ale musí ji naopak jedině posílit, protože odstraní vzniklé rozpory. Jak se ovšem konstatovalo na stránkách časopisu, rozdíly v názorech na uměleckou tvorbu se v některých případech řešily nenávisťnými útoky proti všem, kdo zastával jiná stanoviska. Někteří levicoví umělci nesli kritiku svého díla velmi těžce a považovali ji za útoky na vlastní osobu.⁴⁹⁸ V časopise *Index B*. Václavek často používal zveřejňování anket jako jednu z možností, jak zjistit názorová stanoviska vybraných intelektuálů k aktuálním okruhům problémů. Využíval ji i v časopise *U* a ankety měly podnítit diskuse na vybraná témata. Na anketní otázky neodpovídali jen členové Bloku, ale i jiní vybraní umělci, spisovatelé. Je ovšem nutné uvést, že tyto diskuse nebyly „nezávislé“. Především výběr respondentů byl omezený do té míry, že byli vždy osloveni jen levicoví umělci (tuto skutečnost v časopise *U* nijak nezastírali).

B. Václavek nebyl samozřejmě jediný, kdo se pokusil definovat socialistický realismus v meziválečném období. Jemu byl názorově blízký Kurt Konrad, se kterým

---

⁴⁹⁷ R, *Lidová kulturní fronta*, U 2, č. 4, 5. 1. 1938, s. 388-389.

⁴⁹⁸ Blok, *Jednota a diskuse*, U 1, č. 2, 25. 5. 1936, s. 181.

ho pojilo osobní přátelství. Konrad ovšem přistupoval k problematice socialistického realismu z poněkud jiné stránky - soustředil se na jeho filozofické a estetické jádro, zatímco Václavek k němu přistupoval z pozice literárního kritika a historika.⁴⁹⁹ Kurt Konrad stejně jako B. Václavek propagoval na počátku 30. let závěry charkovské konference.⁵⁰⁰ Ve 30. letech však od koncepce proletářské literatury dospíval k širší koncepci socialistické literatury.⁵⁰¹ V letech 1933-1934 vrcholil v jeho žurnalistice zájem o literaturu a estetiku. V této době se také zajímal o moderní divadlo, ale od roku 1935 opět u něho převažovala politická publicistika, přičemž se věnoval hlavně zahraniční politice.⁵⁰²

Koncepce literatury jako komplexní, celistvé vidění společenské skutečnosti se objevuje již v Konradovu článku *Ztvárněte skutečnost*,⁵⁰³ který uzavíral diskusi o dělnickém divadle probíhající na stránkách časopisu *Tvorba*.⁵⁰⁴ V něm se ostře postavil proti popisnému realismu a naturalismu (stejně jako ve svých studiích B. Václavek) a vyzvedl realismus, který se nezaměřuje na vnímání jednotlivostí, ale opravdovou podstatu vidí ve vztazích a hnacích silách skutečnosti. Umělec musí nejen odkrývat za vnímanou skutečností hnací síly a společenský zákon, ale v dalším složitém tvůrčím procesu ztvárnit všeobecný zákon v jednotlivém případě – musí se dostat od zákonité všeobecnosti k lidské rozmanitosti. Každé umělecké ztvárnění skutečnosti znamená její určitou deformaci. Socialistický realismus přitom určuje rozměr a směr umělecké deformace právě poznaným zákonem. Skutečnost realisticky ztvárněná je tedy typická, ale je umělecky zpracovaná, jen pokud se tato typičnost ztvárňuje v živých bytostech a nikoli v černobílých karikaturách.⁵⁰⁵ Základem dobrého uměleckého díla jsou tedy „živí“, „plnokrevní“ hrdinové.

Tyto podněty poté Konrad rozvíjel ve svých dalších studiích. Během roku 1934 napsal teoretické analýzy, úvahy o strukturalismu a socialistickém realismu,⁵⁰⁶ zapojil se do probíhajících diskusí o socialistickém realismu a surrealismu v roce 1934, v nichž

---

⁴⁹⁹ Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek ...*, s. 148.

⁵⁰⁰ Jiří HOLÝ, *Novinář Kurt Konrad*, Český Těšín 1985, s. 50.

⁵⁰¹ Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek ...*, s. 135.

⁵⁰² Jiří HOLÝ, *Novinář Kurt Konrad ...*, s. 20.

⁵⁰³ Kurt KONRAD, *Ztvárněte skutečnost*, *Tvorba* 8, č. 30, 27. 7. 1933, s. 470.

⁵⁰⁴ V diskusi vystoupili E. F. Burian, německý divadelník E. Witte, další divadelníci František Spitzer a Emanuel Famíra. Srov. Jiří HOLÝ, *Novinář Kurt Konrad ...*, s. 59.

⁵⁰⁵ Kurt KONRAD, *Ztvárněte skutečnost*, *Tvorba ...*, s. 470; Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek ...*, s. 135; Jiří HOLÝ, *Novinář Kurt Konrad ...*, s. 60-61; Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 117-118.

⁵⁰⁶ Jiří HOLÝ, *Novinář Kurt Konrad ...*, s. 71.

obhajoval socialistický realismus na úkor surrealismu. Je nutno konstatovat, že Konrad podrobil kritice strukturalistické pojetí literární vědy, které se v tomto období vyvíjelo současně s marxistickým pojetím této disciplíny u nás. A. Kusák konstatuje, že spor se strukturalisty ve *Sváru obsahu a formy* se stal propagací právě vyhlášeného socialistického realismu. Svědčí o tom také skutečnost, že některá místa i jednotlivé pasáže přecházejí do druhé velké Konradovy studie s názvem *O socialistickém realismu*, ve které některé své soudy prohlubuje.⁵⁰⁷ Pod názvem *Svár obsahu a formy* vznikla zásadní stať o formalismu a strukturalismu, která vyšla v časopise *Středisko*.⁵⁰⁸ Při hodnocení teorie strukturalismu vycházel autor z několikaletého studia pramenů marxismu, ze svého zájmu o některé historické problémy i ze své politické a kulturní publicistiky. Ve své kritice se zaměřil na sociologickou základnu strukturalismu, která vycházela z toho, že oblast sociálních jevů je množstvím řad (struktur), jež se vyznačují autonomním vývojem (např. věda, politika, jazyk apod.). Podle teoretiků strukturalismu sice na sebe vzájemně působí, ale jsou odtrženy od společenského člověka. V tom spatřoval nedostatek této teorie, protože odděluje tzv. řady od jejich společného nositele, od společenského člověka, od společenskoekonomické činnosti a přehlíží okolnost, že vzájemné působení jednotlivých struktur se děje na základě ekonomické nutnosti.⁵⁰⁹

Ve své studii použil označení „špatná totalita“ strukturalistického systému, pod nímž se skrývá teze, že strukturalismus zrcadlí vztahy věcí, jimž člověk podléhá, a ne lidskou aktivitu, která věci a vztahy utváří. Za příčinu vzniku této totality považuje izolaci, abstrakci výsledků lidské činnosti samé od jejího činitele, od společenského člověka.

K. Konrad strukturalismu vytýkal noetická východiska, preferenci formálních hledisek před obsahovými, opomíjení sociologického aspektu. Ve své stati *Svár obsahu a formy* kritizoval mylné závěry, jako např. teze o neškodnosti umění, jeho uzavřenosti do sebe, teze o tom, že spisovatelovo vědomí je určováno životem jeho formy. Vyslovuje domněnku, že tak dochází až k idealistickému pojetí funkce básníka a uměleckého díla. Podle něj strukturalismus eliminuje ze svého zkoumání člověka jako konkrétní a společensky činné individuum, literární dění není vztaženo ke sféře sociální

---

⁵⁰⁷ Alexej KUSÁK, *Kultura a politika ...*, s. 116.

⁵⁰⁸ Kurt KONRAD, *Svár obsahu a formy – Marxistické poznámky o novém formalismu*, *Středisko* 4, č. 2, červenec-srpen 1934, s. 56-65.

⁵⁰⁹ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 130-131.

a životní praxe. Dospěl k závěru, že strukturalismus není možno ani po úpravách spojit s teorií marxismu.⁵¹⁰

Již bylo uvedeno, že Konrad se zapojil do diskusí o socialistickém realismu a surrealismu, probíhajících v roce 1934. Socialistický realismus pojímal jako program, jehož formulace je důsledkem vývoje tří momentů: vývoje společnosti, literárního procesu a estetické teorie.⁵¹¹ Byl mu „*literárním programem sovětského člověka v jeho boji o lidskou celistvost*“,⁵¹² „*ztvárněním skutečnosti*“. Podle Konrada je nejdůležitějším znakem socialistického realismu orientace na člověka v jeho rozmanitosti, na společenského člověka v celé jeho perspektivě. Socialistický realismus chápal stejně jako Václavěk jako syntézu dvou proudů v literatuře – proletářského (s heslem „umění jako zbraň“, ovšem přitom existovalo nebezpečí, že oblast umění se omezí jen na agitky) a neproletářského (zdůrazňoval nonkonformismus a revoluci formy).⁵¹³

Kurt Konrad představil socialistický realismus nikoliv jako metodu „poznání“, ale jako metodu „tvůrčí“, které nejde o reprodukci skutečnosti, ale o její ztvárnění.⁵¹⁴ Realita má být představena v jejím pohybu jako výsledek lidské aktivity, nebo ještě lépe revoluční aktivity. Literární dílo má ze života vycházet a život nově tvořit, obohacovat ho. Mělo by transformovat skutečnost v novém a působivém tvaru. Zdůrazňovala se tím úloha umělce jako takového, který navíc – což bylo podstatné - měl svým dílem napomáhat revoluční přeměně světa. V literárních dílech jsou důležití hrdinové. V socialisticko-realistických dílech měl být člověk zobrazen jako celistvá, rozumová, volní i citová osobnost. Jako bytost aktivní, tvořivá, která je schopná změny – překonávat daný stav věcí i vztahů, ukazovat nové možnosti apod.⁵¹⁵

K problematice pojetí realismu je nutné konstatovat, že Konrad zcela neodsoudil „starý“ realismus 19. století. Rozdělil ho na tři typy: v prvním je středem pozorování člověk uvnitř společnosti (spisovatel Honoré de Balzac), druhý se zaměřuje na prostředí (spisovatelé Gustave Flaubert, Emile Zola, Thomas Mann) a třetí, tzv. sociální realismus, se pokouší spojit člověka s novým prostředím (spisovatel Theodore Dreiser).⁵¹⁶ Podle Konrada se tento měšťácký realismus 19. století snažil o pravdivý

⁵¹⁰ Jiří HOLÝ, *Novinář Kurt Konrad ...*, s. 78-79.

⁵¹¹ Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavěk ...*, s. 146.

⁵¹² *Tamtéž*, s. 147.

⁵¹³ K. KONRAD, *O socialistickém realismu*. In: *Socialistický realismus: sborník*, Praha 1935, s. 98-99.

⁵¹⁴ K. KONRAD, *Realismus a romantismus ...*, s. 483-485.

⁵¹⁵ Jiří HOLÝ, *Novinář Kurt Konrad ...*, s. 63-64, 68, 72, 93.

⁵¹⁶ Alexej KUSÁK, *Kultura a politika ...*, s. 116.

obraz reálného života. Ke skutečnosti přihlížel, jak se jevila smyslům, kladl důraz na empirická fakta. Odhalení podstaty skutečnosti bylo nežádoucí, protože by se tím odkryly třídní protiklady, což by bylo krokem k překonání buržoazního řádu. Maloměšťácký naturalismus měl již poměr ke skutečnosti negativní, ale její hlubší poznání bylo rovněž nežádoucí, protože by vedlo ke zjištění, že úloha maloměšťáctva je historicky omezená a jeho zánik je nevyhnutelný. Konrad přitom vyzvedl z tohoto tzv. literárního dědictví tvorbu Balzaca a Stendhala v 19. století (a ve 20. století pak Dreisera), neboť dovedli pronikat svou kritikou do podstaty skutečnosti, na rozdíl od popisného realismu Flauberta a Zoly. A zde je podle Konrada názorně vidět rozdíl mezi kritickým realismem 19. století a mezi socialistickým realismem, neboť ten první byl ve svém poměru k realitě částečně omezen. Naproti tomu je socialistický realismus literárním programem proletariátu, přičemž poměr proletariátu k realitě není ničím omezen, protože je jedinou třídou, která má zájem na úplném, ničím neomezeném poznání podstaty skutečnosti se všemi vztahy, hnacími silami a vnitřními protiklady. Místo povrchního empirismu, na kterém byl založený měšťácký realismus, přináší socialistický realismus dialektické pojetí skutečnosti. V jednotlivém empirickém faktu vidí nahodilý tvar skutečnosti, jejíž vztahy je třeba odkrýt nebo ztvárnit.⁵¹⁷ Socialistický realismus ponechává básníkovi volnost volby i záměny empirických prvků, aby mohl dospět k typu, který je hlubším ztvárněním skutečnosti. Umělec však v žádném případě nesmí svou deformací zasahovat samu podstatu skutečnosti, tzn. neměl by deformovat právě to typické.⁵¹⁸

Kurt Konrad v polemikách se surrealisty obhajoval tvrzení, že socialistický realismus má oprávnění i v literatuře kapitalistických zemí. Ve svém příspěvku⁵¹⁹ v časopise *Tvorba* se snažil rozborem významného surrealistického díla *Les Pieds dans le plat* Reného Crevela ukázat, že surrealismus se neprávem dovolával Bucharinova referátu na sjezdu sovětských spisovatelů v roce 1934, aby tím potvrdil svou legitimitu. Jedním z hlavních nedostatků surrealismu podle Konrada je, že není schopen se přiblížit ke kladným jevům, vidět současnou realitu i v jejích pozitivních dimenzích.⁵²⁰ Surrealismus utíká od reality s jejími rozpory do světa imaginace, což je odůvodňováno

---

⁵¹⁷ Jaromír JANOUŠEK, *Kurt Konrad, protifašistický bojovník, novinář a historik*, Praha 1956, s. 54-56.

⁵¹⁸ Jaromír JANOUŠEK, *Kurt Konrad ...*, s. 58; K. KONRAD, *O socialistickém realismu*. In: *Socialistický realismus: sborník*, Praha 1935, s. 95.

⁵¹⁹ K. KONRAD, *Doslov k diskusi o socialistickém ...*, s. 436-438.

⁵²⁰ Jiří HOLÝ, *Novinář Kurt Konrad ...*, s. 87-88.

argumentem, že za kapitalismu se básník nemůže dostat blíž skutečnosti, a musí se proto omezit na její surrealistické vidění. Autor argumentuje tím, že třídní boj není něco neskutečného, ale je to boj konkrétních živých lidí. Surrealista se pomocí psychoanalytické metody nedostane k živému proletáři a jeho tvůrčí metoda není zárukou revolučnosti.⁵²¹ Proti surrealismu staví Konrad socialistický realismus, který se orientuje „na člověka v celé jeho rozmanitosti, na společenského člověka v celé jeho perspektivě“.⁵²² Na adresu surrealistů, kteří zpochybňovali platnost socialistického realismu v kapitalistických zemích, podotkl, že přehlížejí bojovnou složku tohoto směru, a právě na ni je nutné v umění navázat. Ve své sovětské podobě je literárním programem sovětského člověka v jeho boji o lidskou celistvost. Zaměřuje se na nového člověka, ale nikoli v jeho definitivní, dosažené podobě, ale v bolestném procesu zrození, v třídním boji. Historicky je totiž sovětské pojetí odrazem dosaženého stupně vývoje SSSR a nový člověk se zde teprve rodí třídním bojem. Právě proto socialistický realismus není výhradně problémem sovětským.⁵²³

K. Konrad se zamýšlel nad společnými a rozdílnými znaky sovětského socialistického realismu a realismu uplatněného v československých podmínkách. Podle něho má socialistický realismus v kapitalistických zemích s tím sovětským společnou teoretickou základnu v marxistické estetice, socialistickou perspektivu, orientaci na člověka v celé jeho rozmanitosti, nevyučování revoluční romantiky ve ztvárnění proletářského hrdinství. Od sovětského socialistického realismu se liší svou orientací na celého člověka ve všech jeho kapitalistických protikladech a rozporech, které je nutné překonat. Jeho cílem není zpodobnit nového člověka vstupujícího do beztřídní společnosti, jako je tomu v SSSR, ale poukázat na rozmanitost úpadku kapitalistického světa a proletářský boj.⁵²⁴

Ve své přednášce pro diskusní večer o socialistickém realismu, uskutečněný 14. listopadu 1934, se K. Konrad zabýval problematikou společenské funkce umění. Podle něho je tato funkce určena jednak tím, že umělec je člověkem společenským a třídně víceméně vyhraněným, a jednak tím, že tvoří v určitém společenském prostředí.

---

⁵²¹ K. KONRAD, *Doslov k diskusi o socialistickém ...*, s. 436-438.

⁵²² Jiří HOLÝ, *Novinář Kurt Konrad ...*, s. 89.

⁵²³ K. KONRAD, *O socialistickém realismu*. In: *Socialistický realismus: sborník*, Praha 1935, s. 78-80; Jaromír JANOUŠEK, *Kurt Konrad ...*, s. 54; Alexej KUSÁK, *Kultura a politika ...*, s. 117.

⁵²⁴ *Náš socialistický realismus (z úvodního referátu K. Konrada)*, *Tvorba* 9, č. 28, 23. 11. 1934, s. 436; K. KONRAD, *O socialistickém realismu*. In: *Socialistický realismus: sborník*, Praha 1935, s. 98-99.

A také skutečností, že na určité prostředí sám působí.⁵²⁵ Umělecké dílo zpětně působí na společnost.⁵²⁶ Nevzniká jen jako produkt konkrétní historické situace, jako tvorba konkrétního člověka-tvůrce, ale má svou funkci i vliv v proudu dějin. Umělecké dílo působí na svět i bez přičinění svého autora, a to prostým faktem, že sama jeho existence předpokládá výrobce a konzumenta. Socialistický realismus přitom nechce jen svět vykládat a odhalovat, ale i měnit.⁵²⁷

K. Konrad dále zdůrazňoval úzké sepětí poznání a tvořivosti, které splývají v jeden proces tvorby uměleckého díla. Jedná se o dvě složky jednoho procesu, které v něm mají své nezastupitelné místo. Skutečnosti se umělec zmocňuje jejím procítěním, význam má také osobitý přístup autora, který je podmíněný jeho společenským postavením, tradicemi, talentem a zaujetím.⁵²⁸ Konrad zdůraznil dialektické překonání obou hlavních tvůrčích metod, jak se vyvinuly v umění 19. století: metody realistické a romantické. Poukázal, že se musí jednat o jejich dialektickou negaci, tedy negaci zachovávající kladné jádro metod a obnovující je na vyšším vývojovém stupni.⁵²⁹

Socialistický realismus v pojetí Kurta Konrada ukazuje, že úkol tvořivě rozvíjet tento umělecký směr v proud dostatečně široký pro řadu levicových umělců nespočíval jenom na B. Václavkovi. Oba socialistický realismus nechápali jako omezování tvorby umělců, ale jako vyšší syntézu pokrokových uměleckých proudů minulosti. Ačkoliv k problematice přistupovali z jiné pozice, jejich charakteristika nového uměleckého směru měla řadu společných znaků, ať už se to týkalo vymezení se vůči popisnému realismu a naturalismu 19. století, důraz na pravdivé poznání skutečnosti nespočívající jenom v popisu faktů, ale zaměřující se na vztahy mezi nimi a na vývoj této skutečnosti. Kládli důraz na rovnováhu obsahu a formy literárního díla, na aktivitu spisovatele, jenž svým dílem pomáhá přeměňovat společnost v duchu socialismu. Konrad stejně jako Václavek měl kritický vztah k surrealismu a výrazně se zapojil do dobových polemik, v nichž dokazoval oprávněnost socialistického realismu jako uměleckého proudu, který přinese literatuře a obecně kultuře obohacení, nikoliv omezování a nesvobodu.

---

⁵²⁵ K. KONRAD, *O socialistickém realismu*. In: *Socialistický realismus: sborník*, Praha 1935, s. 86-87.

⁵²⁶ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 137.

⁵²⁷ Srov. *Socialistický realismus: sborník*, Praha 1935, s. 86.

⁵²⁸ Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy ...*, s. 137.

⁵²⁹ Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek ...*, s. 147; K. KONRAD, *O socialistickém realismu*. In: *Socialistický realismus: sborník*, Praha 1935, s. 80-81.

4.6 Kulturní politika Bloku ve druhé polovině 30. let

V předcházející části práce byla přiblížena koncepce skupiny Blok, v základních obrysech její programové cíle a názory na uměleckou tvorbu. Z hlediska prosazování koncepce socialistického realismu v umění, zejména literatuře, je ovšem nutné podrobněji nastínit Václavkovu „kulturní politiku“, kterou v této době prostřednictvím své skupiny prosazoval. Bylo již několikrát uvedeno, že usiloval o co nejširší spolupráci všech levicových tzv. pokrokových spisovatelů v boji proti fašismu, přičemž se ovšem domníval, že vhodným pojítkem se stane socialistický realismus jako umělecký směr mající ambice výše uvedený úkol splnit. Václavkova kulturní politika byla založená na snaze spolupracovat se všemi tzv. pokrokovými spisovateli nebo umělci, kteří o to měli zájem. Např. skupina Blok účinně vystupovala proti fašizujícím katolíkům, ale pokoušela se mezi katolickými spisovateli získat některé „pokrokovější“ autory ke spolupráci.⁵³⁰ Problematický byl zejména vztah Bloku k surrealismu, kteří byli vlivnou skupinou na kulturní levici. Bylo proto nezbytné, aby Blok k ní hned v začátcích veřejně zaujal jednoznačný postoj a vymezil se vůči ní s upozorněním na vzájemné rozdíly. Názorově se s ní vyrovnal ve 3. čísle *U* obsáhlý článek Karla Jiříčka, proti kterému měli ovšem někteří členové Bloku výhrady.⁵³¹ Skupina Blok měla k surrealismu rezervovaný až odmítavý postoj. Jejich práci podrobovala zevrubné kritice, ale nechtěla v ní zacházet do krajností, a jak konstatoval Jan Noha, vyvolat s nimi konflikt nebylo nutné.⁵³² Odpovídalo to kulturní politice skupiny, jež se snažila neprohlubovat rozpory na levicové kulturní frontě. Občas nicméně pobouřila články, které na stránkách svého časopisu zveřejnila. Jednalo se například o příspěvek Karla

---

⁵³⁰ Jaromír DVOŘÁK, *Pomoc marxistické literární kritiky vznikající socialistické literatuře let třicátých*. In: *Václavkova Olomouc 1962: o marxistické kritice let třicátých*, Praha 1964, s. 54.

⁵³¹ Karel JIŘÍČEK, *K otázce surrealismu*, *U* 1, č. 3, 26. 10. 1936, s. 223-250. Je ovšem nutné konstatovat, že Václavek měl k této studii výhrady, které byly v časopise shrnuty do redakční poznámky. Srov. také např. dopis Václavka Nohovi z 2. 10. 1936. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Jan Noha. Své výhrady k Jiříčkovu článku popsal následovně: vadila mu teze, že socialistický realismus je v SSSR chápán obecně jako umění socialistické obsahem, realistické formou. Podle Václavka se jednalo o nesprávné zjednodušování a v SSSR takto socialistický realismus nechápu. Také požadoval, aby se z článku odstranila politická kritika taktiky lidové fronty. Srov. také dopis Václavka Nohovi z 4. 10. 1936. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Jan Noha. Z korespondence mezi Nohou a Václavkem vyplynulo, že Jiříček svoji práci nechtěl otisknout, protože se k ní stavěl velmi kriticky. Srov. dopis Nohy Václavkovi z 6. 10. 1936. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – odeslaná – Jan Noha – Bedřich Václavek.

⁵³² Srov. dopis Nohy Václavkovi z 29. 4. 1936. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – odeslaná – Jan Noha – Bedřich Václavek.

Jiříčka hodnotící literární dílo Vladislava Vančury.⁵³³ Na levici vyvolal prudký nesouhlas⁵³⁴ a výhrady k němu měl i B. Václavek, který se obával, že negativně ovlivní obraz Bloku jako skupiny, jež usiluje o širší spolupráci na poli kulturní levice.⁵³⁵

Situace na kulturní levicové scéně ve druhé polovině 30. let byla nicméně složitější tím, jak se spory mezi jednotlivými aktéry vyostřovaly a prohlubovaly. Je pravda, že skupina Blok se již od počátku postavila za sovětskou kulturní politiku a obecně za tehdejší politické i společensko-kulturní dění v SSSR. Už ve 2. čísle časopisu *U* se ohradila proti kritizování sovětské kultury avantgardisty, ale zároveň i proti tvrzením, že veškeré dění probíhající v SSSR je nutné hodnotit jako bezchybné. Skutečnost byla taková, že na jedné straně se avantgardní umělci vymezovali vůči zastáncům sovětské kulturní politiky (a socialistického realismu jako takového), na druhé straně skupina Blok cítila potřebu bránit se proti jejich kritikám a útokům.⁵³⁶ V porovnání s dalším levicovým časopisem *Lidovou kulturou*, o němž bude pojednáno dále, byla Václavkova kulturní politika méně militantní a do určité míry se snažila o širší spolupráci na levici. Už na jaře 1936 se nicméně na stránkách časopisu *U* objevily články, ve kterých se útočilo proti tzv. formalismu, i když se zároveň připouštěla na levici možnost diskuse a spolupráce.⁵³⁷ V dalším článku Václavek vyčetl nesprávný poměr některých levicových intelektuálů k dění v SSSR a k sovětské umělecké produkci.⁵³⁸ Skupina Blok se tak zařadila k té části levicové kultury, jež odmítala kritiku soudobého dění v Sovětském svazu včetně tzv. moskevských procesů, které chápala jako útoky proti jedinému státu socialismu. Diskuse o průběhu těchto politických procesů (o věrohodnosti vznesených obvinění, o vině obžalovaných, o informování zahraničního tisku o nich atp.) zasáhly také skupinu Blok a vyvolaly v ní

---

⁵³³ V tomto článku Jiříček konstatoval, že spisovatel ve svých posledních dílech (*Jezero Ukereve, Tři řeky*) přešel na stranu buržoazie a opustil revoluční tvorbu. Tímto tvrzením ho tedy v podstatě již odepsal. Srov. O. KRÍGL, *Vladislav Vančura na druhé straně?*, *U* 1, č. 3, 26. 10. 1936, s. 271-276.

⁵³⁴ Kríglův článek velmi ostře a negativně zhodnotili v *Haló novinách* jako „*naprostou a nehoráznou mystifikaci*“, která se navíc objevila v socialistickém tisku. Srov. á, *Nové číslo čtvrtletníku „U“*, *Haló noviny* 4, č. 270, 6. 11. 1936, s. 4.

⁵³⁵ B. Václavek se však veřejně, přímo v časopise *U*, Jiříčka zastal. Podotknul, že Krígl v článku správně rozpoznal rozpor mezi Vančurovou tvorbou a dobou, skutečností a jeho tvorbou. Ačkoliv k některým pasážím měla redakce výhrady, otiskla ho pro jeho pravdivé jádro. Václavek však poukázal na konkrétní chyby, kterých se Krígl dopustil. Negativní dopad článku se snažil zmírnit konstatováním, že kritika myšlená přátelsky a upřímně je pro literaturu velmi žádoucí. Srov. BV, V. *Vančura, O. Krígl, Blok a U*, *U* 1, č. 4, 15. 12. 1936, s. 373-374.

⁵³⁶ B.V., „*Avantgardisté*“ ..., s. 182-183.

⁵³⁷ Srov. Fr. PÍŠEK, *O lidovost a prostotu* ..., s. 178-180; Blok, *Jednota a* ..., s. 180; B.V., „*Avantgardisté*“ ..., s. 182-183.

⁵³⁸ B.V., „*Avantgardisté*“ ..., s. 182-183.

hlubokou krizi. Jejím výsledkem byl odchod tří spolupracovníků, z nichž nejvýraznější změna se týkala vedení časopisu *U*. Na podzim 1937 totiž na svou redakční práci rezignoval Jan Noha, do té doby Václavkův blízký spolupracovník a přítel, s nímž si vyměňoval řadu pracovních dopisů týkajících se činnosti časopisu, jimž však nechyběla určitá srdečnost a přátelský tón. Tato „aféra“ se nakonec neobešla bez určité míry publicity a je pravděpodobné, že obrazu Bloku ve veřejnosti uškodila.⁵³⁹

V roce 1937 vyšla publikace francouzského spisovatele André Gida *Návrat ze SSSR*, v níž autor popsal soudobé dění v SSSR na základě vlastních zkušeností, a to včetně stránek negativních.⁵⁴⁰ V komunistickém tisku ji odsoudili konstatováním, že A. Gide dal svou knihou zbraň do rukou nepřátel Sovětského svazu.⁵⁴¹ Taková kritika poměrů v SSSR nebyla pro KSČ přijatelná a Gide byl obviňován, že nepochopil sovětský vývoj, společenskou podstatu svobody a rovnosti, neboť měl anarchistické představy o individuální svobodě.⁵⁴² Situace na kulturní levicové scéně se zradikalizovala poté, co se rozhodl s Gidem polemizovat S. K. Neumann svou publikací *Anti-Gide neboli Optimismus bez pověr a iluzí*⁵⁴³, v níž vystoupil proti Gidovým názorům, obhajoval veškerou „realitu“ dění v SSSR v souvislosti s politickými procesy a prudce napadl všechny ty, kteří zastávali jiné stanovisko. Diskuse na kulturní levici se natolik vyostřila, že „pravověrnost“ marxistických, levicových intelektuálů se začala poměřovat jejich postojem k těmto uvedeným dílům. Komunistický tisk nabídl jen tyto dvě možnosti. Levicový intelektuál se měl přidat buď na stranu Gidovu, čímž se ovšem automaticky dostal do protisovětského (a také

---

⁵³⁹ Příkladem je dle mého názoru odmítnutí spolupráce s Blokem Historickou skupinou, jak o této skutečnosti psal Václavek V. Pekárkovi. V dopise z konce února 1937 Václavek uvažoval o navázání spolupráce s ní a o dva měsíce později konstatoval, že Historická skupina nabídku odmítla z důvodu, že by se její nedogmatické příspěvky nehodily v usměrněném Bloku. Srov. dopisy Bedřicha Václavka V. Pekárkovi z 27. 12. 1937, 18. 2. 1938. LA PNP, fond Václav Pekárek, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Václav Pekárek.

⁵⁴⁰ Levicový autor se v knize, vydané u nás v prosinci 1936, snažil popsat sovětskou realitu spolu s některými méně pozitivními rysy, především narůstající kult osobnosti Stalina. Mezi jejími příznivci a odpůrci se rozpoutala bouřlivá diskuse. Většina kritiků moskevských procesů mezi nezávislémi levicovými intelektuály z obav před obviněním z negativního vztahu k SSSR knihu raději nehodnotila. Srov. Michal BAUER, *Souvislosti ...*, s. 84–88; Jaroslav BOUČEK, 27. 6. 1950 - *Poprava Závěše Kalandry*, Praha 2006, s. 72–73; Ladislav CABADA, *Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900–1939*, Praha 2000, s. 168; Alessandro CATALANO, *Rudá záře nad literaturou. Česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945-1959)*, Brno 2008, s. 35-36; Jaromír HOŘEC, *Doba ortelů*, Brno 1992, s. 68-72, 78; Ivan PFAFF, *Krise české kultury po moskevských procesech 1936–1938*, Slovanský přehled 88, č. 1, 2002, s. 42–43.

⁵⁴¹ *Proti Gideově knížce o Sovětském svazu*, Rudé právo 18, č. 13, 15. 1. 1937, s. 4.

⁵⁴² k. k., *Velikost a hranice A. Gida*, Tvorba 12, č. 2, 8. 1. 1937, s. 30-31. Autorem článku byl Kurt Konrad. Nutno podotknout, že recenzi Gidova „*Návratu*“ se věnuje pouze okrajově a spíše se zabývá jeho předchozím dílem a názorovým vývojem. Srov. též *Proti Gideově knížce ...* s. 4.

⁵⁴³ S. K. NEUMANN, *Anti-Gide nebo-li optimismus bez pověr a iluzí*, Praha 1937.

fašistického) tábora, nebo na stranu Neumanna a tím i na pozice antifašismu a SSSR. Zaujmut „zlatou střední cestu“ nebo si zachovat neutrální postoj se neuznávalo.

Komunistický tisk se přirozeně zastal Neumanna.⁵⁴⁴ A jaký postoj zaujala skupina Blok? V podstatě totožný. B. Václavek se rozhodl poukázat na umělecké a kulturní chyby (politickým otázkám se vyhýbal), kterých se A. Gide ve své knize dopustil.⁵⁴⁵ V časopise *U* poté otiskli úryvek z chystané knihy *Anti-Gide neboli Optimismus bez pověr a iluzí*⁵⁴⁶ a o několik měsíců později napsal Václavek recenzi, v níž ji vyzvedl jako důležitou, protože se nevyhýbala nastolení řady otázek, jejichž zodpovězení se mnozí levicoví intelektuálové obávali. Vytknul sice Neumannovi, že byl v některých případech až příliš přímočarý nebo že některé jeho teoretické výklady nebyly pregnantní, publikaci však jako celek hodnotil kladně. Co však bylo důležité, Václavek v podstatě veřejně schválil Neumannovo „vyhlášení války“ proti tzv. trockistům, a to na základě přesvědčení, že autor rozlišoval mezi skutečnými vzdělanci a domnělými inteligenty, kteří si toto odsouzení opravdu zaslouží.⁵⁴⁷

Porovnáním reakcí krajně levicového tisku na tyto dvě pro kulturní levici důležité počiny lze zjistit, že skupina Blok se ke zmíněnému Neumannovu kroku postavila kladně, ale nikoliv zcela bez výhrad. Výtky vůči němu Václavek vyjadřoval v osobní korespondenci, navenek zachovával „loajalitu“ k Neumannovi.⁵⁴⁸ Nikoli bez zajímavosti je také skutečnost, že na podporu Neumannovy knihy se Václavek veřejně postavil až na podzim 1937, a to zřejmě z důvodu, že to odpovídalo jeho taktice neprohlubovat výrazně spory na kulturní levici. Domnívám se, že odmítal, aby se kvůli

⁵⁴⁴ Srov. např. JEF, *Kniha bojovného života*, Rudé právo 18, č. 150, 27. 6. 1937, s. 10; ad, *Nejdůležitější česká kniha posledních let*, Haló noviny 5, č. 138, 12. 6. 1937, s. 4.

⁵⁴⁵ Srov. Bedřich VÁCLAVEK, *André Gide: Návrat ze Sovětského svazu*, *U* 2, č. 1, 10. 3. 1937, s. 112-113.

⁵⁴⁶ Za zmínku stojí uvést Neumannovy názory na spisovatele a na uměleckou tvorbu, které ze zveřejněného úryvku vyplynuly. Od socialistického spisovatele se vyžadovala kázeň, ale nikdy neměla být „znásilňována“ jeho osobnost. Spisovatel by měl mít nadání, pracovat svědomitě a mít „socialistickou vůli“ odolávat „svodům měšťáků“. Neumann se vymezil vůči tvrzení, že socialisté uznávají jen určitý obsah a forma díla jim byla lhostejná. Forma díla musí tvořit s obsahem dialektickou jednotu. Socialistickému obsahu musí odpovídat realistické zpracování, které ale v sobě zahrnuje velkou formální volnost. Inspiraci pro umění je nutné hledat v přírodě, v lidu, u konkrétních klasiků, v objektivní skutečnosti. Jasně se postavil proti surrealismu a avantgardním umělcům. Srov. Stanislav K. NEUMANN, *Něco o literatuře a umění*, *U* 2, č. 2, 31. 5. 1937, s. 179-182.

⁵⁴⁷ Hlavním přínosem této knihy byly podle Václavka průbojnost a odvaha, s jakou Neumann tzv. vymetal Augiášův chlév. V této Václavkově recenzi jsou dále předloženy názory S. K. Neumanna na svobodu, náboženství, demokracii nebo inteligenci. Srov. S. K. NEUMANN, *Anti-Gide aneb optimismus bez pověr a iluzí*, *U* 2, č. 3, 5. 10. 1937, s. 298-301.

⁵⁴⁸ Václavkovi především vadilo, že KSČ tuto knihu kanonizovala. Další problém viděl ve skutečnosti, že mnoho intelektuálů stojících na levici po vydání Neumannovy knihy změnilo svůj postoj. Srov. dopis Taufra Václavkovi z 21. 2. 1938. LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – přijatá – Jiří Tauffer – Bedřich Václavek.

těmto sporům z Bloku stala zcela radikální skupinka, se kterou by řada nadějných levicových umělců a intelektuálů nechtěla spolupracovat. Uvědomoval si, že S. K. Neumann vydáním své knihy rozčeřil hladinu problémů na kulturní levici.⁵⁴⁹

Skupina Blok vyjádřila veřejně podporu Neumannově knize, což bylo pro veřejnost znamením, že se s jejími myšlenkami ztotožňuje.⁵⁵⁰ Následky tohoto kroku na sebe nenechaly dlouho čekat. O Neumannově knize se na stránkách *U* rozvinula diskuse mezi členem redakce Janem Nohou a S. K. Neumannem. Jan Noha se ohradil vůči „*Anti-Gidovi*“, zastal se názorového vývoje A. Gida a odmítl ho označovat za trockistu, jak se dělo v komunistickém tisku.⁵⁵¹ Poté už jen následovalo vyloučení Jana Nohy z redakce *U* a jeho odchod ze skupiny.⁵⁵²

---

⁵⁴⁹ Z členů Bloku se k „*Anti-Gidovi*“ značně kriticky postavil spisovatel Václav Kaplický. Srov. dopis V. Kaplického B. Václavkovi (nedatováno), LA PNP, fond Václav Kaplický, korespondence vlastní – odeslaná – Václav Kaplický – Bedřich Václavek.

⁵⁵⁰ Srov. dopis Taufra Václavkovi z 21. 2. 1938. LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – přijatá – Jiří Taufer – Bedřich Václavek.

⁵⁵¹ Jan Noha konstatoval, že Neumannova kniha přináší jenom polovinu pravdy. Zamýšlel se nad otázkou, proč byl A. Gide návštěvou v SSSR zklamaný, a konstatoval: v SSSR byla zničena proletářská demokracie a nahradil ji obdiv ke geniálnímu vůdci, tedy ke Stalinovi. Byla také zlikvidována revoluční perspektiva strany a internacionály. Noha nesouhlasil s tehdejší praxí, kdy byl jako tzv. trockista označen každý, kdo hledal odpovědi na aktuální, palčivé otázky. Upozornil také, že Gide byl před vydáním *Návratu ze SSSR* vychvalován komunistickou stranou i Sovětským svazem. Zaslouží si přitom úctu, protože jako měšťanský intelektuál si velmi těžce probíjával cestu k revoluci a proletariátu. Tím narážel na změněný postoj strany, která začala Gida halasně odsuzovat. Srov. *Diskuse. Soudruhu Neumannem...* U 2, č. 3, 5. 10. 1937, s. 304-306.

⁵⁵² V této souvislosti je důležité zmínit, že Václavkovi na redakční práci Jana Nohy velmi záleželo. Chtěl, aby zůstal nadále v Bloku, ale zároveň požadoval, aby svůj postoj k některým otázkám přehodnotil. Jan Noha byl Václavkovi v počátcích zakládání skupiny velmi blízký, rád si vyslechl jeho názory na řadu otázek. To, že byl mezi nimi přátelský vztah, vyznívá i z jejich vzájemné korespondence. Ze začátku se Václavek bránil myšlence vyloučit Jana Nohu z redakce (a potažmo i ze skupiny), protože byl s jeho prací spokojen. Přesto už na podzim 1936 převzal na přání Václavka neformálně vedení pražské části skupiny místo Jana Nohy František Nechvátal. Měl také pomáhat při redigování časopisu a do určité míry tak nahradit práci Jana Nohy, která vzbuzovala v té době pochyby; byl označován za tzv. trockistu. Stanovisko Václavka v této otázce působí na základě jeho osobní korespondence velmi nejednoznačně. Na jednu stranu hledal za Nohu náhradu a v korespondenci se k jeho práci a názorovému vývoji vyjadřoval kriticky. To znamená, že se již na konci roku 1936 připravoval na možnost odchodu Jana Nohy z redakce *U*. Na druhou stranu v korespondenci vyjadřoval Nohovi důvěru a odrazoval ho od zamýšleného kroku redakci opustit. Domnívám se, že Václavek mu nechával čas na rozmyšlenou tak důležitého kroku a zároveň při tom doufal, že se ho mezitím podaří přesvědčit o nesprávnosti jeho náhledu na sovětskou skutečnost. Snad sám předpokládal, že Noha svoje stanovisko změní, a nechtěl ho proto předčasně vylučovat ze skupiny. Vzájemné vztahy se vyostřily v roce 1937 v souvislosti s výše zmíněnými událostmi. Srov. dopis Nohy Václavkovi z 21. 1. 1936 a 12. 8. 1937. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – odeslaná – Jan Noha – Bedřich Václavek; dopis Václavka Nohovi z 10. 8. 1936. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Jan Noha. Srov. také dopis Václavka Král'ovi z 16. 12. 1936. In: Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Václavka Fraňovi Král'ovi III...*, s. 471-472. Dále srov. dopisy Václavka Nechvátalovi ze 7. 9. 1937, z 14. 9. 1937 a z 1. 12. 1936, z 18. 8. 1937. LA PNP, fond František Nechvátal, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – František Nechvátal. Srov. také dopisy Václavka Nohovi z 1. 11. a 12. 12. 1936. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Jan Noha.

Postoj B. Václavka k celé záležitosti dokládá, že si názorové rozpory ve skupině nepřál, stejně jako nechtěl, aby Jan Noha odešel z redakce. Ze začátku se pravděpodobně domníval, že Noha sám od „trockistických názorů“ ustoupí, čemuž měly napomoci názorové diskuse a přesvědčování. Zvolil proto tzv. vyčkávací taktiku.⁵⁵³ Pro radikálnější řešení (vyloučení Jana Nohy) se nakonec rozhodl pravděpodobně z důvodu, že jeho redakční práce vyvolávala ve skupině konflikty⁵⁵⁴ a proti jeho setrvání v redakci *U* se vyslovovali někteří Václavkovi blízcí spolupracovníci. Mezi nimi je nutné zmínit S. K. Neumanna, který se Václavka snažil v osobní korespondenci přesvědčit, aby se rozhodl spor ve skupině co nejdříve řešit. Pozici Nohy (a také Karla Jiříčka) v Bloku považoval za dlouhodobě neudržitelnou a nechtěl, aby do tohoto sporu zasáhla KSČ. Neumann se domníval, že Václavkova „vyčkávací“ strategie v Bloku by se tak mohla setkat s vážnou stranickou kritikou a obviňovaným by se stal Václavek. V té době Neumann cítil podporu z řad komunistů, protože se měl v příštích volbách stát hlavním kandidátem strany v Poděbradech.⁵⁵⁵ Skupině Blok vyčítal nerozhodnost, s jakou se podle něho obávala problémy radikálně řešit.⁵⁵⁶

Srovnáním korespondence mezi Janem Nohou a Bedřichem Václavkem z této doby lze zjistit, že Václavek Nohovi vyčítal, že spor nechal vyostřit do neúnosné míry. Domníval se, že neměli na stránkách časopisu *U* dopustit diskusi v takové šíři o politických otázkách, které vyvolávaly rozpory. Podle něho se měla zachovat dosavadní „smiřovací“ praxe, kdy se o nich nediskutovalo.⁵⁵⁷ Nechtěl časopis zatěžovat otázkami, které se netýkaly kultury.⁵⁵⁸ Z tohoto důvodu se také rozhodl otázky z oblasti politiky prodiskutovat raději uvnitř skupiny a nikoliv veřejně.⁵⁵⁹ Stejný názor měl také

---

⁵⁵³ Srov. dopis Václavka Králkovi z 16. 12. 1936. In: Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Fraňovi Králkovi III...*, s. 471-472.

⁵⁵⁴ Jak Václavek uvedl v korespondenci určené členům skupiny, Nohův odchod z redakce byl nutný, protože znamenal odvržení „sektářských tendencí“ a posílení jednoty Bloku. Konstatoval, že „*jedinec nesmí pro sebe bráti v nárok energii Bloku tak, že jeho akceschopnost je pak oslabována.*“ Srov. LA PNP, fond Václav Pekárek, členská korespondence č. 2, leden 1938, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Václav Pekárek.

⁵⁵⁵ Srov. dopisy Neumanna Václavkovi z 7. 9. 1937 a 4. 10. 1937. In: Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna B. Václavkovi*. In: *Václavkova Olomouc 1962: o marxistické kritice let třicátých*, Praha 1964, s. 403-408.

⁵⁵⁶ Srov. dopis Neumanna Václavkovi z 7. 10. 1937. *Tamtéž*, s. 405-408.

⁵⁵⁷ Srov. dopis Václavka Nohovi z 19. 7. 1937. LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – odeslaná – Bedřich Václavek – Jan Noha.

⁵⁵⁸ Srov. dopis Václavka Nechvátalovi z 12. 9. 1936. LA PNP, fond František Nechvátal, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – František Nechvátal.

⁵⁵⁹ V tomto postupu Václavka utvrzoval J. Taufer. Srov. dopis Taufera Václavkovi z 11. 9. 1936. LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – přijatá – Jíří Taufer – Bedřich Václavek.

další člen redakce Petr Jilemnický,⁵⁶⁰ který argumentoval, že *U* je časopis literární a skupina Blok vznikla za účelem zcela jiným, než bylo rozebírání otázek politické taktiky. Skupina dopomohla k vybudování širší báze levicové inteligence, která by se mohla neobratným kroky rozbít. Domníval se, že takové rozpory by posílily nepřátele Bloku.⁵⁶¹

O setrvání Jana Nohy v redakci *U* rozhodla plenární schůze Bloku uskutečněná ve dnech 31. 10. a 1. 11. 1937 v Praze.⁵⁶² Bylo přijato usnesení, aby napříště na stránky časopisu *U* nebyly připuštěny názory, které by ohrožovaly veřejnou funkci Bloku jako jádra kulturní lidové fronty v oblasti literárně-umělecké. V souvislosti s tímto výsledkem složil Jan Noha funkci v redakci *U*, vedoucím redaktorem byl ustaven B. Václavek, na jeho žádost mu byl přidělen redakční sbor ve složení Petr Jilemnický, Jiří Taufer, Ludvík Svoboda. Skupina Blok se ještě více názorově vymezila nikoliv jako pouhá skupina spisovatelů protifašistických, ale jako skupina spisovatelů svázaných metodou, která měla vycházet z dialekticko-materialistických zásad. V těchto mezích však ponechávala svým členům uměleckou svobodu. Bylo konstatováno, že skupina nestojí na platformě politické strany a že plenární schůze Bloku přispěla k utužení vnitřní jednoty Bloku.⁵⁶³

Jan Noha tak ke konci roku vystoupil z redakce *U* a od 11. prosince přestal být také členem skupiny.⁵⁶⁴ Z uvedených skutečností vyplynulo, že Blok se pod vedením Václavka vymezil proti všem, kteří z jeho pohledu mohli narušit jednotnou kulturní lidovou frontu. Jednoznačně se postavil na podporu veškerého společenského, politického a kulturního dění v SSSR včetně politických procesů. Pokud některý

---

⁵⁶⁰ Na rozdíl od Václavka navrhoval Jilemnický nevykloučovat Jana Nohu z „lidové fronty“. V osobní korespondenci určené Václavkovi doporučoval trockisty neodsuzovat, zcela nezavrhnout a naopak je považovat za spojence. Odmítal jako trockistu označovat každého, kdo nesouhlasil s poměry v SSSR. Srov. dopis Jilemnického Václavkovi z 31. 8. 1937. In: *Adresát Bedřich Václavek*, Kulturní noviny 1, č. 10, 8. 3. 1968, s. 1, 3.

⁵⁶¹ Dopis Jilemnického Václavkovi z 12. 9. 1936. In *Listy Petra Jilemnického ...*, s. 580-582.

⁵⁶² Předsedal jí Ivan Olbracht a zúčastnili se jí dále Marie Pujmanová, Jaroslav Kratochvíl, Jiří Weil, Peter Jilemnický, František Nechvátal, Jan Noha, Kurt Konrad, Ludvík Svoboda, B. Václavek, Jiří Taufer, Václav Pekárek, Lumír Čivrný, Zdeněk Novák a J. Kohoutek. Dalších sedm členů se omluvilo, šest nebylo přítomno. To znamená, že o osudu Nohy zde rozhodovalo 14 členů, polovina se akce nezúčastnila, což není zanedbatelný počet. Srov. *Diskuse*, U 2, č. 4, 5. 1. 1938, s. 385-388.

⁵⁶³ Srov. *tamtéž*.

⁵⁶⁴ Srov. Ivan PFAFF, *U-Blok a zápas o socialistický realismus v českém umění*, Ateliér 10, č. 19, 11. 9. 1997, s. 2. Z korespondence mezi Václavkem a Nohou vyplynulo, že Václavek s ním chtěl i po jeho odchodu zůstat v přátelském kontaktu. Srov. Dopis Václavka Nohovi z 15. 11. 1937. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Jan Noha. Přesto mu v pozdějším dopise Noha vyčítal, že jejich přátelství na podzim „zamrzlo“ a že Václavkovo jednání na schůzi Bloku nebylo spravedlivé a ani přátelské. Srov. Dopis Nohy Václavkovi z 11. 12. 1937. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – odeslaná – Jan Noha – Bedřich Václavek.

levicový intelektuál pochyboval, byl označen jako ten, kdo „prochází vnitřní krizí“. Pro poznání Václavkovy „kulturní strategie“ je velmi cenný jeho dopis určený členům, který napsal po vánoční konferenci Bloku roku 1937 a který nese dataci z ledna 1938. V něm z revoluční levice vyloučil surrealisty, ačkoliv se k ní stále hlásili. Podle Václavka totiž ve skutečnosti přecházeli politicky doprava (zmínil Karla Teiga). A co bylo nejdůležitější – neopustil ani po událostech z roku 1937 svou „usmiřovací praxi“. To znamenalo, že hranice levice v literatuře se měly neustále revidovat. Skupina Blok musela neustále ukazovat na ideové chyby avantgardistů, ale věcnými rozbory a tak, aby se neprohloubila diference mezi Blokem a jimi. S tzv. centrem navrhoval udržovat nadále opatrnou spolupráci a skupina se měla snažit podchytit každého, kdo se nově přidával k levici. Také mezi katolickými spisovateli měl najít autory ochotné ke spolupráci. Skupina tak měla jít přes tradiční hranice levice a přibírat všechny, kteří by se blízkostí svého stanoviska a kvalitou práce hodili ke spolupráci.⁵⁶⁵

V nadcházejícím roce skupina Blok kombinovala svou „usmiřovací praxi“ s vymezováním se vůči avantgardě a všem levicovým intelektuálům, kteří měli podle ní nesprávný pohled na dění v SSSR.⁵⁶⁶ Stejný úkol měla také vůči okruhu kolem časopisu *Lidová kultura*, přičemž jedním z důvodů byla skutečnost, že veřejnost mezi nimi nerozlišovala. Na jednu stranu se Blok přihlásil ke spolupráci s *Lidovou kulturou*, na druhou stranu jí vyčetl způsoby kritiky a vymezil se vůči ní jako samostatný, nezávislý subjekt.⁵⁶⁷ Václavek se pravděpodobně stále domníval, že tato do jisté míry kompromisní taktika je realizovatelná, a neustále se zabýval otázkou, jak dosáhnout co nejširší spolupráce na levicové frontě umělců při zachování různosti názorů

---

⁵⁶⁵ Srov. *Dokumenty k situaci československé literatury v roce 1937*, Var 3, č. 1, 19. 3. 1950, s. 26-30.

⁵⁶⁶ *Krise mezi čl. intelektuály*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938, s. 75; V. P., *Kritikáři sovětské uměnovědy*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938, s. 76.

⁵⁶⁷ Václavek vyzvedl *Lidovou kulturu*, že se změnila z nakladatelského měsíčníku v aktuální literární čtrnáctideník, který chtěl zasahovat do literárních otázek nebojácně, kriticky. Právě takový časopis byl zapotřebí. Zdůraznil, že cíl *Lidové kultury* i Bloku je společný, ale existují rozdíly v tom, jak ho dosáhnout. Václavek nesouhlasil s vedením kritik v *Lidové kultuře*, které se týkaly některých kulturních osobností. Měly by se držet faktů, jinak věci sjednocení levice spíše škodí. Zdůraznil, že za *Lidovou kulturu* je zodpovědný Neumann a za *U on*, Václavek. Srov. B. VÁCLAVEK, *Pro domo mea*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938, s. 80. Václavek např. nesouhlasil se slovním napadáním R. Jakobsona v *Lidové kultuře* za redaktorství S. K. Neumanna. V osobní korespondenci doslova uvedl, že článek útočící proti Jakobsonovi (srov. *Z kulturní džungle*, *Lidová kultura* 2, č. 1, 19. 1. 1938, s. 1) vyvolává hluboké rozpory na kulturní levici. Poukazoval za řadu nepravd, objevujících se v příspěvku, a de facto se postavil na stranu ruského lingvisty. Srov. dopis B. Václavka S. K. Neumannovi a V. Pekárkovi z 3. 2. 1938, LA PNP, fond Václav Pekárek, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Václav Pekárek. V dopise určeném Pekárkovi a napsaném o měsíc později Václavek konstatoval, že někteří členové odmítají netaktičnost Neumannových útoků. Srov. dopis Václavka Pekárkovi z 11. 3. 1938. LA PNP, fond Václav Pekárek, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Václav Pekárek.

a stanovisek. Snaha o sjednocení pokrokové levicové kulturní scény byla tím více žádoucí, čím více se politická situace v roce 1938 radikalizovala v souvislosti s rostoucí agresivitou zahraniční politiky Hitlerova Německa. Výsledky ankety na stránkách časopisu *U* o aktuálních otázkách (na jakém základě je možné docílit spolupráce tzv. pokrokových umělců, jaké hranice a směrnice dávat vzájemné kritice na této základně, co soudit o svobodě této kritiky a zda je nutná diskuse mezi členy tohoto souručenství) mu ovšem naznačily, že věc sjednocení kulturní levice je velmi obtížně realizovatelná. Někteří respondenti se totiž příliš kriticky vyjádřili ke kulturní politice SSSR – jednalo se o architekta Jiřího Krohu⁵⁶⁸ a ruského lingvistu Romana Jakobsona. Jiří Kroha přímo odmítl socialistický realismus a stav sovětského umění označil za tristní.⁵⁶⁹ Pro skupinu Blok nevyzněla nijak příznivě ani odpověď slovenského spisovatele Jána Poničana, že spolupráce mezi spisovateli se velmi obtížně uskutečňuje. Sice předložil svoji představu sjednocení,⁵⁷⁰ pesimisticky ovšem dodal, že spolupráce a jednota Bloku a surrealismu možná není. Dění v SSSR však hodnotil kladně.⁵⁷¹ Tato z hlediska věci sjednocení kulturní levice velmi důležitá a zajímavá diskuse byla ovšem předčasně ukončena tím, že Václavek nechtěl v rámci ankety zveřejnit názor Karla Teiga. Teige totiž napsal svou publikaci *Surrealismus proti proudu*, v níž srovnal stalinskou kulturní politiku s hitlerovskou v Německu, což Václavek považoval za zcela nepřijatelné. Veřejně vyjádřil zklamání z této diskuse mj. konstatováním, že avantgardisté nepovažují Blok za rovnocenného partnera k diskusi.⁵⁷² Nesouhlasil s názorem, který v anketě zazněl – tedy že socialistický realismus jenom kopíruje směrnice vydané v SSSR. Argumentoval, že českoslovenští umělci mají svoje myšlenky, které při formulování tohoto uměleckého

---

⁵⁶⁸ Architekt Jiří Kroha v meziválečném období prodělal vývoj názorů od stoupence dění v SSSR po jeho odpůrce. Zatímco ve 30. letech vyzýval umělce ke společné obraně proti trendům sovětské kulturní politiky, po roce 1945 spolupracoval s KSČ, přizpůsoboval se jí a propagoval socialistický realismus v architektuře. Srov. Milan DRÁPALA, *Iluze jako osud ...*, s. 189-190.

⁵⁶⁹ Kroha přímo označil sovětské kulturní metody za nebezpečné. České umění nesmělo napodobovat sovětské a mělo se bránit vlivům přicházejícím z východu i západu. To byla už přímá kritika kulturní práce v SSSR. Kroha nesouhlasil s tvrzením, že tvorba se musí přizpůsobit lidu. Znamenalo by to, že by se musela stát víc primitivní. Socialistický realismus nepovažoval za cestu k pravému kulturnímu pokroku. Srov. *Diskuse*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938, s. 82-84.

⁵⁷⁰ Podle jeho názoru by se spisovatelé v Čechách měli sjednotit pod podobnou formulí, jakou vyhlásili slovenští spisovatelé na trenčansko-teplickém kongresu. Všichni spisovatelé by měli pracovat v souladu s přáními lidu za ideu sociální svobody a spravedlnosti. Srov. *Diskuse*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938, s. 82-84.

⁵⁷¹ Poničan varoval, že kulturní život v SSSR nelze hodnotit z pohledu avantgardistů a je nepřijatelné pouze kritizovat a přehlížet klady. Srov. *tamtéž*, s. 84-86.

⁵⁷² Srov. Redakce, *Diskuse*, U 3, č. 2, 28. 6. 1938, s. 174-175. Je důležité ještě připomenout, že S. K. Neumann podrobil skupinu Blok kritice za to, že v časopise *U* zveřejnila názory „antisovětsky zaměřených“ umělců Krohy a Jakobsona. Václavek jim tím údajně svůj časopis propůjčil k útokům na *Lidovou kulturu*. Neumann konstatoval: Václavek kazí svou „naivní kulturní politikou“ práci, na které se má i Blok podílet. Srov. n. *Čtvrtletník U*, Lidová kultura 2, č. 6, 11. 4. 1938, s. 3.

směru uplatňují. Socialistický realismus se nevyvíjel jen v SSSR, ale i v Československu, a to mnohem dříve, než byl v SSSR jasněji formulován a definován.⁵⁷³

Když Teige na vernisáži výstavy surrealistických malířů Štyrského a Toyen v pražském Topičově salonu 28. ledna 1938 ztotožnil nacismus s komunismem,⁵⁷⁴ zaútočil proti němu komunistický tisk, který ho vyloučil z tzv. revoluční fronty. Rozdílné názory na dění v SSSR a jeho hodnocení, především v souvislosti s politickými procesy, měly za následek, že došlo 7. března 1938 k prudké názorové roztržce mezi Nezvalem a ostatními členy skupiny v čele s Teigem a Štyrským. V. Nezval se rozhodl skupinu 9. března svévolně rozpustit,⁵⁷⁵ ale někteří členové s tímto krokem nesouhlasili a vyloučili jeho. Nezval se každopádně veřejně se Surrealistickou skupinou rozešel a komunistický tisk se postavil v tomto sporu na jeho stranu.⁵⁷⁶ Kritikové, kteří skupinu stále negativně hodnotili, v tom viděli zadostiučinění, že její výrazný představitel a zároveň spoluzakladatel se od surrealistického hnutí distancuje. Nezval byl pro svůj krok vyzvedáván a chválen.⁵⁷⁷ V *Rudém právu* při této příležitosti zdůraznili, že poměr KSČ k surrealismu nebyl bezvýhradně pozitivní, že v diskusích upozorňovali na řadu chybných výkladů v surrealistické teorii.⁵⁷⁸ Jak ve vzpomínkové publikaci uvedl Otakar Vašek, B. Václavek Nezvalův krok rozpustit Surrealistickou skupinu uvítal.⁵⁷⁹ Údajně doufal, že se básník vrátí k programové, politické tvorbě.⁵⁸⁰ Snažil se ho získat ke spolupráci s Blokem, o čemž svědčilo uskutečnění večera Bloku v sále Lidového domu v Kladně v dubnu 1938, kterého se Nezval zúčastnil. Úvodní slovo měl V. Pekárek a pak promluvil V. Nezval na téma *Umění a dělnický světový*

---

⁵⁷³ Srov. Redakce, *Diskuse*, U 3, č. 2, 28. 6. 1938, s. 174-175.

⁵⁷⁴ K. TEIGE, *Úvod ke katalogu výstavy Štyrského a Toyen*, Praha 1938. In: Karel TEIGE, *Zápas o smysl moderní tvorby. Studie z třicátých let. Výbor z díla II*, Praha 1969, s. 664.

⁵⁷⁵ Srov. např. *Nezval rozpustil surrealistickou skupinu*, *Rudé právo* 19, č. 59, 11. 3. 1938, s. 4; *Nezval a surrealisté*, *Rudé právo* 19, č. 64, 17. 3. 1938, s. 4; jeř, *Nezvalův projev*, *Tvorba* 13, č. 11, 18. 3. 1938, s. 132.

⁵⁷⁶ Srov. jeř, *Nezvalův projev ...*, s. 132; *Nezval a surrealisté ...*, s. 4.

⁵⁷⁷ V článkách se zdůrazňoval přínos Nezvala pro skupinu. Podle jedné z interpretací se Nezval rozešel se skupinou, protože v poslední době jen rozvíjela protisovětské politické názory. Některá hodnocení byla ještě radikálnější, například přirovnání tohoto činu k likvidaci páté kolony mezi inteligencí. Srov. jeř, *Nezvalův projev ...*, s. 132.

⁵⁷⁸ Srov. *Nezval a surrealisté ...*, s. 4.

⁵⁷⁹ Srov. také BV, *Vítězslav Nezval a surrealismus*, Index 10, č. 4, květen 1938, s. 42-44.

⁵⁸⁰ *Poslední roky Bedřicha Václavka: Sborník vzpomínek*, ed. Jaromír Dvořák, Havlíčkův Brod 1965, s. 28.

názor a přečetl několik svých básní. Po něm vystoupili Marie Pujmanová, Lumír Čivrný a Jaroslav Kratochvíl.⁵⁸¹

Ze všech výše uvedených skutečností vyplynulo, že Václavek propagoval kulturní politiku, která byla založená na snaze vytvořit co nejširší jednotnou levicovou kulturní „frontu“. Plánovaná šíře tohoto sjednocení byla obdivuhodná, ovšem situace na kulturní scéně v roce 1938 ukázala, že byla jen obtížně realizovatelná. Diskuse mezi levicovými intelektuály se vyostřovaly a téma sjednocení na základě socialistického realismu a oprávněnost jeho zavedení do československé kultury nahradily diskuse o nutnosti zachovat svobodu umělecké tvorby, o sovětské kulturní politice a stalinismu. Československá levice byla do určité míry informována o represích, probíhajících ve druhé polovině 30. let v sovětské kultuře, a vznikala proto oprávněná obava, aby kulturní politika KSČ nekopírovala sovětskou. Situaci komplikovala také skutečnost, že KSČ nevydala žádné prohlášení, ve kterém by konkretizovala svůj náhled na kulturu. Teprve politická realita závěru 30. let vytvořila podmínky k tomu, aby se levicoví umělci postavili proti aktuálnímu největšímu nebezpečí – fašismu. Tím došlo i k plánovanému semknutí „protifašistických sil“, ovšem pachut' z nedořešených diskusí o výše zmíněných otázkách přetrvala.

4.7 Neumannovo pojetí „pokrokové kultury“ a kulturní politika na stránkách časopisu *Lidová kultura*

Skupina Blok se svým časopisem *U* ovšem nebyla jediným výrazným činitelem na levicové „revoluční“ frontě. V roce 1936 se veřejnosti představila také kulturní organizace *Lidová kultura*,⁵⁸² jež se názorově hlásila k marxistické levici a měla blízko ke KSČ, ačkoliv veřejně byla označena jako nestraničná.⁵⁸³ Začala vydávat stejnojmenný časopis právě z popudu KSČ, která tehdy požádala S. K. Neumanna, aby

⁵⁸¹ Jiří TAUFER, *Strana, lidé, pokolení ...*, s. 53.

⁵⁸² Jak je uvedeno ve stanovách *Lidové kultury*, mělo se jednak o spolek nepolitický, mezi jehož deklarované cíle patřilo především propagování „dobré lidové kultury“ a pěstování styků nejen mezi členy navzájem, ale také s kulturními osobnostmi „domácími“ nebo zahraničními. Mezi činnosti této organizace patřilo pořádání členských a veřejných schůzí, přednášek, diskusních večerů, různých představení, koncertů, výstav, zakládání knihoven nebo vydávání různých tiskovin. Srov. *Stanovy Lidové kultury*, *Lidová kultura* 1, č. 6, březen 1937, s. 2.

⁵⁸³ Srov. dopis Neumanna Václavkovi z 18. 9. 1936. Srov. Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna ...*, s. 400-401.

pro něj napsal úvodník.⁵⁸⁴ Navíc se do budoucna počítalo s tím, že časopis bude provázaný s komunistickou *Tvorbou*.⁵⁸⁵ V tomto projektu se výrazně angažoval S. K. Neumann, který byl navíc od roku 1938 šéfredaktorem časopisu a prosadil v něm kurz stalinské kulturní politiky. Neumannovo pojetí kulturní politiky prosazované na stránkách tohoto časopisu bylo protipólem Václavkovy a zároveň se s ní v mnohém doplňovalo a prolínalo. V následující části textu bude proto porovnána s Václavkovou spolu s vymezením jejích charakteristických rysů. Je nutné přitom nalézt odpověď na důležitou otázku, jaký přínos a vliv měla Neumannova kulturní politika na proces sjednocování kulturní levice ve 30. letech v souvislosti s formováním koncepce socialistického realismu.

Z rozboru pramenů vyplynulo, že Lidová kultura byla založena z důvodu propagace konceptu lidové kultury na veřejnosti a vytvoření kulturní lidové fronty. V *Rudém právu* uvedli, že vznikla za účelem sdružit jednotlivé „konzumenty kultury“ a „opatřit jim kulturní potřeby za nejvýhodnějších podmínek.“⁵⁸⁶ Základem bylo tedy „vzdělávat“ tzv. lid v otázkách kulturních (a často i politických) jak prostřednictvím časopisu, tak hlavně tzv. Lidové knihovny, která mu měla zajistit přísun kvalitních literárních děl domácích i světových autorů za „výhodných podmínek“, čímž byla myšlena hlavně cenová dostupnost.⁵⁸⁷ Úlohy byly tedy rozdělené – Lidová knihovna⁵⁸⁸ měla předkládat kvalitní literaturu,⁵⁸⁹ pravdivě čtenáře informovat o dění v oblasti politiky a kultury si pak kladl za cíl časopis *Lidová kultura*.⁵⁹⁰

Je zajímavé podívat se podrobněji na obsahovou náplň tohoto časopisu. Jaké druhy článků se v *Lidové kultuře* objevovaly? Informovalo se v nich o důležitých politických a kulturních otázkách.⁵⁹¹ Psalo se o významných akcích organizací a spolků,

---

⁵⁸⁴ Stanislav Kostka NEUMANN, *Pro lidovou frontu kultury*, *Lidová kultura* 1, č. 1, říjen 1936, s. 1.

⁵⁸⁵ Srov. dopis Neumanna Václavkovi z 18. 9. 1936. In: Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna* ..., s. 400-401.

⁵⁸⁶ *Lidová kultura*, *Rudé právo* 17, č. 230, 3. 10. 1936, s. 4.

⁵⁸⁷ Takto vydávané knihy měly být cenově dostupné, přístupné vydavatelskou formou a přinášet poučení o nejdůležitějších otázkách ze všech vědeckých oborů. Srov. *Lidová knihovna*, *Lidová kultura* 1, č. 1, říjen 1936, s. 3.

⁵⁸⁸ Na edičním plánu knihovny se právě výrazně podílel S. K. Neumann, který byl ve správním výboru v komisi řídící ediční politiku. Představitelé nakladatelství s ním údajně měli pravidelné měsíční porady a téměř žádná závažnější záležitost se bez něho neobešla. Více o činnosti Lidové knihovny srov. Stanislava JAROŠOVÁ, *Dokumenty. Neumannova koncepce lidové kultury na konci třicátých let*, *Česká literatura* 11, č. 3, 1963, s. 231.

⁵⁸⁹ Každý člen *Lidové kultury* dostal za členský příspěvek průměrně dva svazky měsíčně.

⁵⁹⁰ Srov. např. Josef POJAR, *O té lidovosti v kultuře*, *Lidová kultura* 2, č. 3, 22. 2. 1938, s. 4.

⁵⁹¹ Velký zájem vyvolalo v levicové kulturní obci dění ve Španělsku kvůli občanské válce. Z tohoto důvodu se i v *Lidové kultuře* objevovaly texty, jež se této problematice věnovaly. Např. byl otištěn

kteře byly myšlenkově s Lidovou kulturou spřizněné.⁵⁹² O spisovatelích, které považovala za vhodné k reflektování.⁵⁹³ Časopis uveřejňoval články k důležitým výročím výrazných kulturních osobností (Boženy Němcové, Svatopluka Čecha, Václava Šolce aj.) i doklady o tzv. pokrokové literatuře minulých dob (např. Sabinova stať o demokratické literatuře).⁵⁹⁴ V rubrice Kulturní měsíc seznamovali čtenáře s nově vydanými knihami, které si zasloužily pozornost.⁵⁹⁵ Informovali o filmové produkci, programech kin, divadel a vyzývali občany k aktivitě na poli kultury.⁵⁹⁶ Byly zde rovněž přetištěny úryvky z knih, především z těch, které vycházely v rámci Lidové knihovny.⁵⁹⁷ V člancích se také jejich autoři zabývali například stavem obecních

---

rozhovor se Zdeňkem Nejedlým, který v něm vyprávěl o stavu španělské kultury, neboť sám Španělsko s československou delegací navštívil. Srov. *Kultura v palbě kulometů*, Lidová kultura 1, č. 1, říjen 1936, s. 1. Srov. dále *Theodor Dreiser o boji španělského lidu za nový život*, Lidová kultura 1, č. 2, listopad 1936, s. 1; *V sjednoceném lidu je naděje Španělska*, Lidová kultura 1, č. 3, prosinec 1936, s. 3; *Vě španělské válce*, Lidová kultura 1, č. 6, březen 1937, s. 1.

⁵⁹² Např. Svaz dělnických divadelních ochotníků. Srov. *Sjezd Svazu DDOČ*, Lidová kultura 1, č. 1, říjen 1936, s. 2; *Socialistická akademie* (srov. *tamtéž*). Dále např. Svaz přátel SSSR, srov. *Třetí sjezd Svazu přátel SSSR*, Lidová kultura 1, č. 3, prosinec 1936, s. 2; Společnost přátel Henri Barbusse, srov. *Společnost přátel Henri Barbusse*, Lidová kultura 1, č. 8, květen 1937, s. 1.

⁵⁹³ Jako byl např. André Malraux, srov. Jiřina FISCHEROVÁ, *Profil André Malrauxe*, Lidová kultura 1, č. 1, říjen 1936, s. 3. Nebo Egon Erwin Kisch, srov. Frant. SCHÖNER, *Napiš to, Kisch!*, Lidová kultura 1, č. 2, listopad 1936, s. 3; Maxim Gorkij, srov. *Co říkají o Gorkém*, Lidová kultura 1, č. 3, prosinec 1936, s. 3; *Rok od smrti Gorkého*, Lidová kultura 1, č. 9, červen – červenec 1937, s. 1. Velkou pozornost *Lidová kultura* věnovala ruskému spisovateli A. S. Puškinovi. Srov. *A. S. Puškin*, Lidová kultura 1, č. 4, leden 1937, s. 1. O Puškinovi *Lidová kultura* informovala z důvodu výročí jeho úmrtí, z čehož se v SSSR stala velká událost. K tomuto srov. také David L. HOFFMANN, *Stalinist Values ...*, s. 161-163. Jedenáctého února uspořádala v pražské městské knihovně tzv. Puškinův večer pro své členy a jejich hosty. S přednáškou zde vystoupil Z. Nejedlý a poté se recitovaly Puškinovy básně. Srov. *Alexandr Sergejevič Puškin. Přednášky*, Lidová kultura 1, č. 5, únor 1937 s. 4. Velkou pozornost věnovala *Lidová kultura* také úmrtí F. X. Šaldy. Označila ho za jednoho z velikých představitelů soudobé české literatury, který bojoval za „*ideály pokroku, svobody a sociální spravedlnosti*“. Srov. *F. X. Šalda*, Lidová kultura 1, č. 7, duben 1937, s. 1. Na památku Šaldy uspořádala Lidová kultura spolu s dalšími organizacemi večer v Městské knihovně v Praze. Promluvili na něm Jaroslav Seifert, Josef Hora a Zdeněk Nejedlý, součástí byly recitace a hudební vystoupení. Srov. *Informace*, Lidová kultura 1, č. 8, květen 1937, s. 3.

⁵⁹⁴ Srov. Stanislava JAROŠOVÁ, *Dokumenty. Neumannova ...*, s. 232.

⁵⁹⁵ Např. o sborníku SSSR v československé poesii, který vyšel v Lidové knihovně na podzim 1936. Srov. Fr. JUNGSMANN, *Poesie o šestém kontinentu*, Lidová kultura 1, č. 2, listopad 1936, s. 3. Nebo *Lidová kultura* informovala o sborníku *Španělsku*, který obsahoval projevy sympatií českých umělců, vědců a spisovatelů k boji antifašistů v občanské válce. Publikaci vydal Výbor pro pomoc demokratickému Španělsku a přispělo do ní 79 lidí. Srov. *Španělsku*, Lidová kultura 1, č. 7, duben 1937, s. 2.

⁵⁹⁶ Lid se měl zajímat o programy kin a kolektivně a organizovaně žádat majitele, aby určité filmy zařadili do promítání. Lidová kultura jim dokonce nabízela v tomto směru pomoc. Sledovala jediný cíl - propagovat tzv. dobré filmy v soudobé produkci. Film byl totiž vnímán jako médium, které hraje velkou roli při ovlivňování názorů lidí. Srov. Lubomír LINHART, *Žádejte dobré filmy*, Lidová kultura 1, č. 2, listopad 1936, s. 2.

⁵⁹⁷ Např. úryvek z knihy K. Konrada *Španělské revoluce*. Srov. *Ženy brání Saragosu*, Lidová kultura 1, č. 6, březen 1937, s. 3. Nebo úryvek z knihy S. K. Neumanna „*Anti-Gide*“. Srov. Stanislav K. NEUMANN, *Lidské štěstí*, Lidová kultura 1, č. 7, duben 1937, s. 3. *Lidová kultura* také vyzývala členy, aby sami podávali návrhy, které knihy mají být v rámci Lidové knihovny vydávány.

knihoven⁵⁹⁸ nebo otázkou financování kultury.⁵⁹⁹ *Lidová kultura* také zavedla pro všechny zájemce tzv. Kulturní poradnu, na kterou se mohli obracet s různými dotazy z oblasti kultury. Za Neumannova vedení časopisu se tiskly statě o představitelích marxismu, o národním hospodářství, mezinárodní politice apod.⁶⁰⁰

Ideově se časopis přirozeně hlásil k linii vytyčené Sovětským svazem a k jeho revoluci. Tuto zemi považoval za jeden z nejkulturnějších států světa, v němž nastal nebyvalý kulturní rozmach a rozkvět.⁶⁰¹ Z rozborů jednotlivých článků jednoznačně vyplynulo, že veškeré soudobé kulturní, politické, hospodářské dění v SSSR bylo označováno za správné. Už samotné pochyby se stávaly proviněním.⁶⁰² *Lidová kultura* se mnohokrát bránila nařčení, že přistupuje k SSSR nekriticky.⁶⁰³ Naopak své konkurenty vinila z toho, že vždy záměrně staví dění v SSSR do negativního světla. Tvůrci časopisu také odmítali nařčení, že nekriticky přejímají a napodobují sovětský socialistický realismus.⁶⁰⁴

Při podrobnějším pohledu na program *Lidové kultury*⁶⁰⁵ je možné zjistit, že jeho hlavním bodem bylo vytváření tzv. lidové kultury - tedy kultury, která bude ovlivněná lidem jako takovým, bude nabírat inspiraci právě z tohoto prostředí a nebude určená jen pro úzký okruh jedinců. Z tohoto důvodu si organizace *Lidová kultura* kladla za cíl lid kulturně „probudit“.⁶⁰⁶ Dalšími body programu bylo podílet se na utváření kulturní lidové fronty a bojovat proti reakci v politice i kultuře. Jako se v politice doporučoval

---

⁵⁹⁸ Časopis se hlásil k propagaci činnosti knihoven a k propagaci knih jako takových. Srov. Helena MALÍŘOVÁ, *Co si dáme k Vánocům? A proč?*, *Lidová kultura* 1, č. 3, prosinec 1936, s. 1.

⁵⁹⁹ *Kultura a rozpočet*, *Lidová kultura* 1, č. 2, listopad 1936, s. 2.

⁶⁰⁰ Srov. Stanislava JAROŠOVÁ, *Dokumenty. Neumannova ...*, s. 232.

⁶⁰¹ Srov. *Devatenáct let*, *Lidová kultura* 1, č. 2, listopad 1936, s. 1; *Osvobozená kultura*, *Lidová kultura* 1, č. 3, prosinec 1936, s. 1; Fr. JUNGMANN, *Přicházející chám*, *Lidová kultura* 1, č. 5, únor 1937, s. 1.

⁶⁰² Jako příklad z této doby poslouží zrušení divadla sovětského avantgardního režiséra V. Mejercholda. Bylo považováno za nezbytnou podmínku boje probíhajícího v SSSR za novou, lepší socialistickou kulturu. Srov. N, *Zrušení divadla Mejercholdova*, *Lidová kultura* 2, č. 2, 2. 2. 1938, s. 2.

⁶⁰³ V této souvislosti je také zajímavý postoj redakce časopisu k polemikám, zda SSSR chtěl Československu v roce 1938 – v době ohrožení – vojensky pomoci. O opravdu reálné a upřímně myšlené vůli Sovětského svazu pomoci se v listu nepochybovalo. Argumenty měly být všem přátelům míru a Sovětského svazu předem známé a jasné. Srov. R, *Otázka eminentně kulturní*, *Lidová kultura* 2, č. 15, 5. 11. 1938, s. 3.

⁶⁰⁴ Proti tomuto nařčení se bránili konstatováním, že zásady socialistického realismu přijali již mnohem dříve, než byly zformulovány do názvu socialistický realismus. Srov. S. K. N., *O té naší 'slepé' lásce*, *Lidová kultura* 2, č. 4, 10. 3. 1938, s. 2.

⁶⁰⁵ Program *Lidové kultury* byl vyjádřen v úvodníku s názvem *Pro lidovou frontu kultury*, který napsal S. K. Neumann (srov. Stanislav Kostka NEUMANN, *Pro lidovou frontu kultury*, *Lidová kultura* 1, č. 1, říjen 1936, s.1) a v úvodníku od F. Halase ve 2. čísle časopisu (srov. František HALAS, *Budujme arsenály kulturní energie*, *Lidová kultura* 1, č. 2, listopad 1936, s. 1).

⁶⁰⁶ V tomto pojetí je tedy lid chápán jako masa, která musí být druhými vedena, protože sama není schopná rozlišit dobrou literaturu od špatné. Organizace *Lidová kultura* byla založena právě k tomu, aby lidu dodávala kvalitní literaturu. Srov. též František HALAS, *Budujme arsenály ...*, s. 1.

boj proti fašismu a reakci, tak se totéž doporučovalo i v kultuře, tedy kultura měla podpořit boj politický.⁶⁰⁷ O kultuře, umění se mluvilo jako o velmi účinné zbrani, kterou má mít v rukou lid;⁶⁰⁸ mělo nejen pravdivě odrážet život, ale také být společensky aktivní a svou tematikou oslovovat proletariát, aby mu pomáhalo řešit aktuální problémy.⁶⁰⁹

S. K. Neumann podal ve svém úvodníku charakteristiku tzv. správného literárního díla, které mělo být optimistické, psané srozumitelně, dodržovat jednotu obsahu a formy. Odsoudil formální výstřednosti v umění, jeho nesrozumitelnost, přílišnou odbornost a dále „dekadentní záliby“.⁶¹⁰ Odmítal subjektivismus a individualismus, hlavním požadavkem byla lidovost. Ideál lidové kultury Neumann spojoval s vytvářením protifašistické fronty umělců a spisovatelů. Zahrnovala spojení s lidem, měla se přiblížit lidu jako takovému, což znamenalo vytvářet literární (a obecně umělecká) díla tzv. srozumitelná pro lid.⁶¹¹ Právě kvůli „formálním výstřednostem“⁶¹², „individualistické nesrozumitelnosti“ kritizoval díla umělecké avantgardy, jež nebyla podle něho pro lid srozumitelná.⁶¹³ Zdůrazňoval, že dílo by mělo zobrazovat objektivní skutečnost – jasně a srozumitelně, umělec musel k ní mít kladný, jasný, zdravý a pravdivý poměr.⁶¹⁴

Článek *Forma a formalismus*⁶¹⁵, který se objevil v časopise v únoru 1938, obsahuje shrnutí zásad tzv. správného uměleckého díla. Muselo vykazovat dialektickou jednotu obsahu a formy, tedy pro obsah měla být zvolená přiměřená forma literárního díla.

---

⁶⁰⁷ Charakteristickým znakem článků v *Lidové kultuře*, které se věnovaly jejímu programu a zaměření, byla určitá „bojovnost“. Odpovídají tomu i některé jejich názvy. O literatuře se mluví jako o zbrani, která má vybojovat nový, lepší svět. Do tohoto boje se musí zapojit spisovatelé, čtenáři, ale i knihovníci, kteří lidu doporučují vhodná literární díla. Srov. např. Jan ŠNOBR, *Barikády kultury*, *Lidová kultura* 1, č. 2, listopad 1936, s. 2. Neustále se psalo o nutnosti bránit kulturu před tzv. reakcí a fašismem a bojovat proti nim. Fr. JUNGSMANN, *Povstání proti kultuře*, *Lidová kultura* 1, č. 3, prosinec 1936, s. 1; *Vědci, umělci a spisovatelé na obranu naší kultury před fašismem*, *Lidová kultura* 1, č. 5, únor 1937, s. 1.

⁶⁰⁸ Stanislav Kostka NEUMANN, *Pro lidovou ...*, s. 1.

⁶⁰⁹ Stanislava JAROŠOVÁ, *Dokumenty. Neumannova ...*, s. 233.

⁶¹⁰ Stanislav Kostka NEUMANN, *Pro lidovou ...*, s. 1. Neumann jako šéfredaktor *Lidové kultury* v roce 1938 vymezil srozumitelnost sdělení jako nejdůležitější bod. V dopise určeném Jiřímu Taufrovi konstatoval: „Jistě nejsou čtenáři *Lidové kultury* většinou zcela negramotní, ale máme-li najít pravý tón, musíme předpokládat spíše více než méně negramotnosti. Tedy psáti o všech potřebných věcech tak, aby je to mohlo zajímat, a vzdalovat se podle možnosti všeho, pro co nemohou mít porozumění. Také vykládat hned pojmy a věci, které nejsou zcela obvyklé a známé.“ Dopis měl být napsaný 10. února 1938. Srov. Jiří TAUFER, *Strana, lidé, pokolení ...*, s. 62.

⁶¹¹ Stanislava JAROŠOVÁ, *Dokumenty. Neumannova ...*, s. 230, 234.

⁶¹² S. K. NEUMANN, *Rozumění umění*, Praha 1976, s. 388.

⁶¹³ Jiří BRABEC, *Neumannův zápas za socialistickou poesii v letech utváření protifašistické lidové fronty 1933-1937*, *Česká literatura* 3, č. 3, 1955, s. 240, 248.

⁶¹⁴ S. K. NEUMANN, *Rozumění umění ...*, s. 389.

⁶¹⁵ R, *Forma a formalismus*, *Lidová kultura* 2, č. 3, 22. 2. 1938, s. 1.

Nejdůležitější byl obsah díla, ale nesmělo se zapomínat ani na formální stránku. Dobré literární dílo muselo být navíc kvalitní nejen po umělecké stránce, ale i po stránce sociální. Muselo být sociálně průbojné a směřovat k osvobození lidstva. Tímto článkem byl navíc vyhlášen boj proti tzv. formalismu a formalistům, tedy spisovatelům, kteří věnovali zvýšenou pozornost formě literárního díla na úkor jeho obsahu. Zcela nesmlouvavě znělo závěrečné zhodnocení formalismu: byl označen jako „*směr posledního úpadku měšťácké epochy, směr duševních lenochů, zbabělců a tatrmanů. Není pro něj místa mezi námi.*“⁶¹⁶

Výklad toho, jak si představuje socialistický realismus, podal Neumann také na stránkách *Tvorby* v článku *Dnešní Mánes*, vycházejícím na pokračování. Podnětem se stala kritika maleb surrealistických umělců Štyrského a Toyen na oficiální výstavě československého výtvarného umění v Moskvě v říjnu 1937.⁶¹⁷ Psal v něm o nutnosti umělců nastoupit cestu k novému a plodnějšímu poměru k objektivní skutečnosti.⁶¹⁸ Opět v něm zdůraznil, že autor by k ní měl mít kladný, jasný, zdravý a pravdivý poměr, dílo muselo být dialektickou jednotou obsahu a formy. Socialistický realismus chápal jako umělecký směr plný rozmanitosti, kterou přinášejí do umění jednotliví tvůrci.⁶¹⁹ Podstatné také je, že zde útočil proti předním postavám českého výtvarného umění, hlavně proti výtvarníku Emilu Fillovi, ale napadl i jeho následovníky Aloise Wachsmanna, Františka Muziku, odsoudil Václava Špálu. Kritickému soudu neunikli ani malíři Adolf Hoffmeister nebo karikaturista a ilustrátor František Bidlo a zejména surrealisté Štyrský a Toyen, neboť je charakterizoval jako malíře nedouky, jejichž tvorba postrádala umělecké kvality.⁶²⁰ Na poznámky Neumanna reagoval jako první architekt Josef Gočár v časopise *Přítomnost*,⁶²¹ reakce některých představitelů levice byly otištěné přímo v časopise *Tvorba*.⁶²² V nich se ohradili proti základně, kterou

---

⁶¹⁶ *Tamtéž.*

⁶¹⁷ Výstava vzbudila pozornost kvůli cenzurnímu zásahu sovětských orgánů, které z ní vyloučily všechny obrazy Maxe Švabinského pro nemravnost, některé obrazy Václava Špály, většinu děl Jana Zrzavého, všechna díla Štyrského a Toyen a dalších.

⁶¹⁸ SKN, *Dnešní Mánes III*, *Tvorba* 12, č. 50, 10. 12. 1937, s. 795-796.

⁶¹⁹ SKN, *Dnešní Mánes II*, *Tvorba* 12, č. 49, 3. 12. 1937, s. 780.

⁶²⁰ Ivan PFAFF, *S. K. Neumann a česká výtvarná avantgarda 1937-1939*, *Ateliér* 10, č. 2, 23. 1. 1997, s. 2.

⁶²¹ J. GOČÁR, *Útoky na Mánes*, *Přítomnost* 14, č. 51, 17. 12. 1937, s. 802-804.

⁶²² Jednalo se o Laca Novomeského, Adolfa Hoffmeistera, Vladislava Vančuru; E. Filla se ozval na stránkách *Volných směrů*, srov. E. FILLA, *Případ St. K. Neumanna*, *Volné směry* 34, č. 5-6, 1. 3. 1938, s. 207-208.

umění vymezil S. K. Neumann.⁶²³ Zaznívala kritika Neumanna, že vynášel své soudy o umění, jako by měly být zcela závazné. Jeho slovům byla propůjčena vážnost, jakou si po obsahové stránce nezasloužily.⁶²⁴ Navíc vzniklo podezření, že slova sovětských teoretiků byla mechanicky přejímána a aplikována na realitu, na kterou se nehodila.⁶²⁵ Výhrady zazněly i k Neumannovu hodnocení umění podle toho, jaký mělo poměr ke skutečnosti.⁶²⁶

Na stránkách časopisu *Tvorba* se rozvinula natolik prudká diskuse, že do ní zasáhl dokonce i komunistický politik Viliam Široký. Ten odmítl názor Hoffmeistera, že komunistická strana zahájila nerozumnou kulturní politiku proti tzv. pokrokovým složkám v umění a tím je odrazovala od tvořící se lidové fronty. Široký konstatoval: došlo k nedorozumění, neboť KSČ nezměnila svou kulturní politiku a má stále nejkladnější poměr ke všem skutečně pokrokovým umělcům. Strana nedekretuje nějaký umělecký směr, nechává volnost a oceňuje všechny antifašistické spolubojovníky – spisovatele.⁶²⁷ Bylo tedy evidentní, že Neumannův článek vyvolal doslova paniku, kterou se poté snažila KSČ zmírnit. Není bez zajímavosti, že právě v této době přerušil Neumann svoji dosavadní spolupráci s časopisem *Tvorba*, protože zde byly otištěny kritiky jeho článku, aniž by k tomu redakce přidala svůj komentář. Tím se rozhodla zachovat ve sporu neutralitu. Svou odpověď na uvedené kritiky proto raději otiskl v Soldanově *Kultuře doby*.⁶²⁸

Koncepce kulturní politiky, kterou v *Lidové kultuře* nastolil Neumann v roce 1938, byla radikální.⁶²⁹ Česká veřejnost byla zasažena a dezorientována zprávami

---

⁶²³ Novomeský konstatoval: Neumannův postup je zcela nesprávný, protože marxismus nelze považovat za kontrolora vnějších formalit uměleckého díla, zda věrně sděluje objektivní podobu předlohy. Neumanna by spíš mělo zajímat, proč umělec ve svém díle deformoval objektivní fakt, k čemuž ho jistě vedly hlavně důvody umělecké a až potom snad důvody společenské. O uměleckém díle rozhoduje hlavně jeho hodnota. Neumann tvrdil, že umění nesmělo být hodnoceno jen uměleckými měřítky a Novomeský k tomu dodal, že dílo musí být měřeno hlavně uměleckými měřítky. Srov. NOVOMESKÝ, *Jak nelze*, *Tvorba* 12, č. 52, 22. 12. 1937, s. 827-828.

⁶²⁴ Adolf HOFFMEISTER, *NE!*, *Tvorba* 13, č. 4, 28. 1. 1938, s. 46-47.

⁶²⁵ Adolf Hoffmeister ve svém článku dokonce konstatoval: socialistický realismus v československém výtvarném umění dosud nenalezl představitele, který by dokazoval Neumannova slova. Jim uvěří autor až tehdy, pokud mu Neumann ukáže umělce, který podle nich stvoří velké dílo. Srov. *tamtéž*.

⁶²⁶ VANČURA, *K poznámkám St. K. Neumanna o Mánesu*, *Tvorba* 13, č. 2, 14. 1. 1938, s. 23-24.

⁶²⁷ Viliam ŠIROKÝ, *Politik do diskuse o „Mánesu“*, *Tvorba* 13, č. 5, 4. 2. 1938, s. 94-95.

⁶²⁸ S. K. Neumann viděl za tímto stanoviskem *Tvorby* vliv Julia Fučíka, který podle něho znemožnil, aby se diskuse *Dnešní Mánes* stala zásadní. Srov. dopis Neumanna F. Soldanovi z 10. 4. 1938, LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – přijatá – S. K. Neumann – Fedor Soldan. Srov. také Milan BLAHYNKA, *St. K. Neumann – kritik 1918-1939*. In: *Spoluvytvářet pravdu zítřka*, ed. Štěpán Vlašín a kol., Praha 1982, s. 135-136.

⁶²⁹ Neumann se stal hlavním redaktorem od ledna 1938. V dopise Jiřímu Taufrovi se měl svěčit, že ve svých kritikách půjde do důsledků bez ohledu na následky. Srov. Jiří TAUFER, *Strana, lidé, pokolení ...*,

o tzv. moskevských procesech, a někteří levicoví intelektuálové o správnosti a oprávněnosti tehdejšího dění v SSSR veřejně pochybovali. Bylo již uvedeno, že v roce 1937 vydal Neumann knihu *Anti-Gide neboli Optimismus bez pověr a ilusí*, ve které všechny tyto pochyby napadl jako neoprávněné, nesprávné a hlavně trockistické. A podobně se vyjadřoval v příspěvcích, které se objevovaly v *Lidové kultuře*. Hlavním nebezpečím se podle Neumana stal nový protilidový a protikulturní režim, který se začínal v Československu na konci 30. let vytvářet, a s ním ruku v ruce rostoucí nebezpečí fašismu. Snad ještě více proto kladl důraz na bojovnost, neústupnost před měšťáky v tzv. zlých časech.⁶³⁰ Ostré kritice bylo podrobena právě to umění, které se začalo vzdalovat Neumannovým představám. Například moderní principy v poezii, jež se v té době uplatňovaly, byly označeny za reakční a škodlivé.⁶³¹ A začaly slovní útoky na avantgardisty, trockisty, „inteligenty“ a obecně na všechny ty, kteří si dovolili kritizovat poměry v Sovětském svazu. Neustále byl napadán historik Jan Slavík kvůli svému příliš kritickému pohledu na dění v SSSR po říjnové revoluci. Byl označen za „sovětofoba“, jehož literární činnost se skládala ze stále nových a nových útoků na SSSR.⁶³² Z nebezpečného a nesprávného hodnocení Sovětského svazu byl obviněn také spisovatel Karel Nový,⁶³³ další díl kritiky připadl Jiřímu Weilovi za knihu *Moskva-hranice*.⁶³⁴ Roman Jakobson byl obviněn z pomlouvání Sovětského svazu a z nezájmu o proletariát. V článku výrazně namířenému proti jeho osobě bylo v podstatě řečeno, že v Československu nemá co pohledávat a v SSSR by byl odsouzen jako zběh, jenž v cizině pomlouvá svou vlast.⁶³⁵ Nevybíravými slovy Neumann kritizoval také určité

---

s. 61. *Lidová kultura* se tak od roku 1938 stala jakýmsi „Neumannovým zápisníkem“, neboť v tomto období z více než 90 článků a poznámek je jen 11 tištěno jinde než v *Lidové kultuře*. Srov. Stanislava JAROŠOVÁ, *Dokumenty. Neumannova ...*, s. 232.

⁶³⁰ N, *Odporovati zlému*, *Lidová kultura* 2, č. 1, 19. 1. 1938, s. 1.

⁶³¹ Jednalo se např. o psaní subjektivní poezie bez interpunkce, která pracovala s volnou představou básnických obrazů bez jakékoliv logiky. Taková poezie byla označena jako úpadková, nemužná, protilidová a v podstatě reakční. Srov. n., *O interpunkci v poesii*, *Lidová kultura* 2, č. 7, 28. 4. 1938, s. 3.

⁶³² *Došlo i na Slavíka!*, *Lidová kultura* 2, č. 8, 13. 5. 1938, s. 3. Další články, v nichž se vymezovali vůči Slavíkovi: fj, *O ne, lotře Slavíku!*, *Lidová kultura* 2, č. 3, 22. 2. 1938, s. 2. Článek reagoval na Slavíkovu kritiku představitelů Lidové kultury. Dále jtr, *Věda a vědomosti*, *Lidová kultura* 2, č. 3, 22. 2. 1938, s. 2.

⁶³³ Člen skupiny Blok Jiří Taufer ve svém článku psaném formou dopisu Novému vyčetl, že dehonestuje Sovětský svaz, který jediný může zastavit fašismus. Taufer tento příspěvek obecně zaměřil proti všem levicovým intelektuálům-nemarxistům, kteří pomlouvali SSSR, místo aby ho podporovali z již výše uvedeného důvodu. Reagoval tak na příspěvek K. Nového v *Národním osvobození* z 6. 10. 1937 o zatčení Tretjakova. K. Nový ve svém článku označil Sovětský svaz za zemi diktatury, ve které stačí jediné křivé obvinění, aby nevinný člověk byl nespravedlivě odsouzen. Srov. Jiří TAUFER, *Spisovateli Karlu Novému*, *Lidová kultura* 2, č. 2, 2. 2. 1938, s. 2.

⁶³⁴ Jiří WEIL, *Moskva-hranice*, Praha 1937.

⁶³⁵ Srov. *Z kulturní džungle*, *Lidová kultura* 2, č. 1, 19. 1. 1938, s. 1. Jakobson se nakonec rozhodl *Lidovou kulturu* za výpady proti němu zažalovat, jak bylo uveřejněno také v *Lidové kultuře*. Srov.

vrstvy inteligence, které nazýval tzv. inteligenty. V dopise určeném Václavkovi je odsoudil konstatováním, že s nimi přerušil všechny styky, protože v rozhodné chvíli zradí, přidají se k měšťákům nebo přímo k reakci.⁶³⁶

Tyto výše uvedené tendence dokládají, že Neumann chtěl vytvořit z *Lidové kultury* časopis více bojovný – a to jak v záležitostech politických, tak i kulturních. V soukromém dopise určeném Václavu Pekárkovi zmínil svou taktiku nepsat v časopise o věcech neutrálních, ale jen o věcech podstatných pro širokou veřejnost. Tedy buď o tom, co je nutné doporučit, nebo odsoudit.⁶³⁷ A právě touto radikálností úsudků a hodnocení počinů levicově zaměřených umělců se kulturní politika *Lidové kultury* lišila od pojetí skupiny Blok. Důležité je proto nejen definovat jejich rozdílnost vzájemným porovnáním, ale zároveň zodpovědět otázku, jaký byl vztah mezi oběma subjekty a také mezi jejich hlavními představiteli – B. Václavkem a S. K. Neumannem.

Ačkoliv se oba časopisy ucházely o přízeň levicové kulturní obce, nebyl mezi nimi vyostřený konkurenční vztah. *Lidová kultura* se vyznačovala těsnějším přimknutím ke komunistické straně a měla spolupracovat s časopisem *Tvorba*. Již bylo uvedeno, že výraznou osobností *Lidové kultury* byl S. K. Neumann, který měl s Václavkem přátelský vztah, o činnost Bloku a o časopis *U* se živě zajímal. Spolupráci obou časopisů však bránilo odlišné pojetí koncepce kulturní lidové fronty. Pod tímto pojmem byla zahrnuta spolupráce a spojenectví levicových umělců v boji proti fašismu jak v oblasti politiky, tak i kultury. Pojetí lidové kultury tak, jak ji vnímal okruh kolem *Lidové kultury*, bylo vyhraněnější než pojetí prosazované B. Václavkem. S. K. Neumann odmítal vytvářet tzv. spojenectví s umělci, kteří nejsou dostatečně „správně“ ideologicky vyhranění. Naopak B. Václavek byl svolný k určitým kompromisům. Členství ve skupině Blok mělo totiž přísnější kritéria, než jenom přispívání do časopisu *U*. Především v jeho rámci se tak Václavek snažil získat ke spolupráci celou širší levici.⁶³⁸

Pražská pikantnost, *Lidová kultura* 2, č. 12, 2. 8. 1938, s. 3. *Lidová kultura* zřejmě na tento popud později veřejně odvolala svou dedukci o vztahu Jakobsona k SSSR. Srov. Redakce, *Prohlášení*, *Lidová kultura* 2, č. 14, 21. 9. 1938, s. 3.

⁶³⁶ Srov. dopis Neumanna Václavkovi z 16. 4. 1937. In: *Z dopisů S. K. Neumanna*, Literární noviny 4, č. 23, 4. 6. 1955, s. 5.

⁶³⁷ Srov. dopis Neumanna Pekárkovi z 13. 1. 1938. In: Václav PEKÁREK, *St. K. Neumann a časopis Lidová kultura*, Literární noviny 4, č. 30, 23. 7. 1955, s. 5.

⁶³⁸ V osobní korespondenci určené Fraňo Královi B. Václavek s uspokojením konstatoval, že se tento záměr pro 1. číslo *U* podařilo splnit. Srov. dopis B. Václavka F. Královi z 16. 1. 1936. In: Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Václavka Fraňovi Královi II...*, s. 355.

Oba časopisy stály v podstatě na stejné ideologické základně. *Lidová kultura* se však prezentovala jako časopis kulturně-politický, zatímco v časopise *U* se chtěli zabývat jen otázkami literárně-teoretickými a kritickými. Skupina Blok nechtěla veřejně, prostřednictvím svého časopisu, řešit politické otázky. Podle mínění jejích členů se však na politické scéně ve druhé polovině 30. let objevilo tolik závažných problémů, že k nim musela skupina veřejně zaujmout postoj a nesměla je přehlížet. Obecně lze říci, že *Lidová kultura* práci Bloku uznávala, ale někdy ji podrobovala kritice. Neumannův postoj k časopisu *U* byl od počátku přátelsky kritický, jak se ostatně on sám vyjádřil. Václavkovi vytýkal určitou míru opatrnosti, s jakou se snažil neudělat si nepřátele z některých výrazných osobností, které se k levici hlásily.⁶³⁹ Radil mu, aby časopis *U* co nejvíce spolupracoval s *Tvorbou*. Časopis se dle něho neměl úplně izolovat od KSČ, ale ani se jí neměl nechat usměřňovat. Dokonce Václavkovi vytknul, že se *U* nestalo „literárněkritickým svědomím strany“ z důvodu jeho nerozhodnosti, s jakou řešil některé otázky (zřejmě se jednalo o vyloučení Anny Pospíšilové, Jana Nohy a Karla Jiříčka, ale Neumann tuto skutečnost v dopise dál nerozvádí).⁶⁴⁰ Rozbor osobní korespondence navíc ukázal, že v první polovině roku 1938 se S. K. Neumann v otázce „taktiky“ na poli kulturní levice stále více s B. Václavkem rozcházel a často ho v této souvislosti kritizoval.⁶⁴¹

Odlišný způsob práce Bloku a *Lidové kultury* vycházel také z rozdílných povah jejich hlavních protagonistů. Neumann Václavkovi vytýkal, že ostrost polemik a diskusí zmírňuje, aby neprohluboval rozpory na literární levici.⁶⁴² Sám naopak navrhoval ostřejší, nekompromisní postup. Václavkovi o tom napsal: „Řekněme si to tedy upřímně, že se nemůžeme shodnout. Mám rád jasný poměr a upřímnou řeč. Ty se snažíš o katedru a žáky pro svůj literárně-kritický směr a svou literární posici. To je konečně v pořádku. Já hledám – aspoň tu a tam a podle okolností – jen tribunu pro svou formu

---

⁶³⁹ Dopis Neumanna Nohovi z 4. 5. 1937. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – St. K. Neumann – Jan Noha.

⁶⁴⁰ Srov. dopis Neumanna Václavkovi z 4. 10. 1937. In: Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna ...*, s. 403-404.

⁶⁴¹ Srov. zejména dopis Neumanna F. Soldanovi z 10. 4. 1938. LA PNP, fond Fedor Soldan, korespondence vlastní – přijatá – S. K. Neumann – Fedor Soldan.

⁶⁴² Samotný Václavek v jednom ze svých dopisů upozornil na nesnadnou pozici skupiny Blok na kulturní levici. Z jedné strany bylo skupině vyčítáno přehnaně kompromisní stanovisko k některým levicovým intelektuálům, protože na stránkách svého časopisu neuveřejňovala kritické stati, které by vyvolávaly averzi mezi spisovateli, nutnými k získání ke spolupráci. Na druhé straně byla kritizována, že je příliš radikální, když názorově blízkým autorům vyčítá jejich ideové a umělecké nedostatky. Srov. dopis Václavka ze srpna 1937, nadepsáno „Vážení přátelé“, LA PNP, fond Václav Pekárek, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Václav Pekárek.

boje za věci obecné. Katédra s tribunou se obyčejně těžko dohodnou. Ale jsou patrně obě nutné a také věcí temperamentu.“⁶⁴³ Tento nekompromisní přístup se týkal také otázky poměru k surrealismům. Neumann je odsuzoval jako „úpadkové dekadenty“, s nimiž nelze spolupracovat. Komunistické straně vyčítal, že k nim podle jeho názoru zaujala příliš benevolentní stanovisko, místo aby se k nim postavila zcela nekompromisně.⁶⁴⁴ Negativně hodnotil vedení kulturních rubrik v levicových, komunistických listech, které byly podle něho velmi málo kritické k avantgardistům.⁶⁴⁵ Stejně tak měl neustále zájem o to, aby *U* zaujímalo nekompromisní postoje stejně jako *Lidová kultura* už od samého počátku. Toto Neumannovo až nesmiřitelné stanovisko mělo zřejmě kořeny i v osobní antipatii k jednotlivým představitelům surrealismu. V příkrém odmítání tohoto hnutí se shodoval s F. Soldanem. Neumann chtěl za jeho pomoci získat k tomuto postoji také Václavka, přičemž proti surrealismu chtěl vystoupit rázně už na konci roku 1932.⁶⁴⁶ Jak uvedl Václav Pekárek, Václavek se naopak snažil spory na levici řešit méně radikálně, což odpovídalo jeho povahovému založení. Překvapoval svým klidem, pracoval systematicky a houževnatě. Nenáviděl zjednodušování, vulgarizování, vše chtěl mít teoreticky podložené.⁶⁴⁷

Srovnáním pojetí umění u Neumanna a Václavka vyplývá, že Václavek ho chápal šířeji než Neumann. Neztotožňoval jej pouze s metodou socialistického realismu, ale pojímal ho jako syntézu literárních proudů, která se bude projevovat rozmanitými básnickými formami a teprve později dojde k jednotě slohu. Chtěl nechat každému umělci, který se probíjel k socialistickému umění, svobodu uměleckého tvoření. Neumann naopak chtěl sjednotit spisovatele jen na základě jejich tvorby, která by byla socialisticko-realistická.⁶⁴⁸ Jak konstatoval ve své vzpomínkové práci Jiří Taufer, Václavkovi šlo o vytvoření koncepce široké protifašistické fronty kulturních pracovníků kolem komunistického jádra. Neumann naopak kladl důraz na tvoření tohoto jádra oné fronty, k níž neměl důvěru, neboť ji považoval za pokrokové souručenství s „měšťáky“.

---

⁶⁴³ Srov. dopis Neumanna Václavkovi z 4. 10. 1937. In: Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna ...*, s. 404.

⁶⁴⁴ Srov. dopis Neumanna Václavkovi z 7. 10. 1937. In: Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna ...*, s. 405-407.

⁶⁴⁵ Dopis Neumanna Nohovi z 4. 5. 1937, LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – St. K. Neumann – Jan Noha.

⁶⁴⁶ Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna ...*, s. 413.

⁶⁴⁷ Václav PEKÁREK, *Literatura a skutečnost. Stati a kritiky*, Praha 1962, s. 186.

⁶⁴⁸ Srov. Stanislava JAROŠOVÁ, *Dokumenty. Neumannova ...*, s. 236, 237.

Václavek se podle Taura snažil za každou cenu zachraňovat názorově kolísající příslušníky marxistické levice, s čímž Neumann nesouhlasil.⁶⁴⁹

Vztah mezi oběma hlavními protagonisty, tedy Václavkem a Neumannem, byl poměrně přátelský a hlavně plný vzájemného respektu. Spolupracovali již v době, kdy B. Václavek převzal v roce 1934 časopis *Středisko*. Neumanna tehdy pozvání ke spolupráci potěšilo, protože se mu otevřela možnost publikování, což v té době poměrně postrádal.⁶⁵⁰ Posílal mu pak některé své verše k otištění.⁶⁵¹ Václavkovy práce ve *Středisku* (stejně jako ostatních, kteří s tímto časopisem spolupracovali) si velmi vážil a právě jeho pověřil v polovině 30. let přípravou monografie o sobě, protože mu důvěřoval.⁶⁵² Václavek věnoval pozornost Neumannovu dílu soustavně, více než 16 let.⁶⁵³ Neumann pak v osobní korespondenci vyjadřoval sympatie a podporu Václavkovi při práci na vydávání časopisu *U*. Přál si, aby se nový literární časopis udržel.⁶⁵⁴ Činnosti skupiny Blok se zastával a velmi se ho dotklo negativní hodnocení jejího časopisu v *Tvorbě*⁶⁵⁵ v době, kdy začal vycházet.⁶⁵⁶ Pravidelně si stěžoval na vedení kulturních rubrik v *Tvorbě*.⁶⁵⁷ Jak napsal v dopise Václavkovi, byl připravený se kvůli tomu dokonce obrátit na výkonný výbor KSČ.⁶⁵⁸

Neumann nepatřil ke spoluzakladatelům skupiny Blok a Václavek ho v době jejího zakládání ani ke spolupráci nevyzval. Plánoval tak učinit až poté, co se vytvoří tzv. jádro skupiny. Teprve v dopise z dubna 1936, určeném Král'ovi a Poničanovi, vypočítal Neumanna mezi autory získanými za členy. A ještě jedna menší poznámka -

---

⁶⁴⁹ Jiří TAUFER, *Strana, lidé, pokolení ...*, s. 49-50.

⁶⁵⁰ Srov. dopis Neumanna B. Václavkovi z 5. 1. 1934. In: Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna ...*, s. 395.

⁶⁵¹ Srov. dopis Neumanna B. Václavkovi z 24. 6. 1934. In: Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna ...*, s. 395.

⁶⁵² Jaromír DVOŘÁK, *Neumannova cesta od Levé fronty k Bloku socialistických spisovatelů*, Literární měsíčník 4, č. 7, 1975, s. 26.

⁶⁵³ Ucelený obraz osobnosti umělce S. K. Neumanna poskytl Václavek veřejnosti v *Almanachu Kmene* 1934/1935 ve stati *S. K. Neumann dnes*. O Neumannovi vydal stejnojmennou útlou brožurku, věnoval se mu také ve svém díle *Tvorbou k realitě*. Srov. Jiří SKALIČKA, *Bedřich Václavek o S. K. Neumannovi*. In: *Václavkova Olomouc 1975: tradice české meziválečné marxistické kritiky a budování socialismu v Československu*, Praha 1978, s. 121-124.

⁶⁵⁴ Dopis Neumanna Václavkovi z 10. 1. 1936. In: Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna ...*, s. 398.

⁶⁵⁵ Srov. Jiří PILAŘ, „*U*“ *čtvrtletník ...*, s. 271.

⁶⁵⁶ Srov. dopis Neumanna Václavkovi z 11. 5. 1936. In: Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna ...*, s. 400.

⁶⁵⁷ Srov. dopis Neumanna Václavkovi z 7. 9. 1937. In: Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna ...*, s. 403.

⁶⁵⁸ Srov. dopis Neumanna Václavkovi z 11. 5. 1936. In: Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna ...*, s. 393.

přestože Neumann nebyl hned od začátku členem skupiny, objevil se už v 2. čísle časopisu jeho úvodník.⁶⁵⁹

Pro úplnost je nutné dále doplnit, že kulturní politika *Lidové kultury* se v první polovině roku 1938 setkávala s kritikou i ze strany členů Bloku. Jaroslav Kratochvíl ve svém dopise B. Václavkovi vyjádřil nespokojenost s prudkostí a rázností, s jakou do literárních sporů začala Neumannova *Lidová kultura* zasahovat. Konkrétně se jednalo o lednový výpad proti Romanu Jakobsonovi, se kterým se Kratochvíl přátelsky stýkal už od jeho příchodu do ČSR.⁶⁶⁰ Vadila mu také skutečnost, že veřejnost ztotožňovala *Lidovou kulturu* s Blokem, že kulturní politika *Rudého práva*, *Haló novin*, *Lidové kultury* a *U* pro ně tvořila jednu stejnou linii. E. F. Burian se měl domnívat, že právě tyto čtyři subjekty dělají jednotnou kampaň proti němu a ostatním avantgardistům.⁶⁶¹

Vydání studie *Anti-Gide neboli Optimismus bez pověr a ilusí* v roce 1937 vyvolalo prudké reakce na poli kulturní levice. Z osobní korespondence Neumanna vyplynulo, že jeho pojetí kulturní politiky bylo právě v tomto období pravděpodobně ještě radikálnější, než jaké zastávala KSČ. Neumann si v osobní korespondenci stěžoval, že strana v otázkách kultury kolísala a nebyla názorově pevná. V dopise L. Štollovi psal: „Každá zásadní polemika je mi vítána a rád se poučím, dám se poučit, jako jsem to dělal vždycky, běželo-li o větší marxistickou přesnost. Ale nechci být při tom, je-li strana vydávána v posměch. Snaha o soustředění demokratických sil nemůže a nesmí znamenat naši zásadovou pasivitu. Budeme tím více ztrácet vliv na inteligenci a mládež, čím více budeme opomíjet zásadní polemiku s koaličním tiskem, který není docela napravo (...) O parádu, že ten nebo onen starý intrikán z Mánesa se hlásí ke KSČ nebo s ní sympatizuje, netřeba stát, ale zdá se, že je to hlavní zájem „strany“.“⁶⁶²

Bylo uvedeno, že o tzv. avantgardistech se vyjadřoval více než s despektem, nepovažoval je za vhodné partnery k diskusím. Nechtěl vůči nim volit taktiku usmiřovací a snažit se je získat za „spojence“. Navrhoval získávat na svou stranu raději mládež než „zkorumpované avantgardní stařečky.“⁶⁶³ A tuto taktiku tedy radil také komunistické straně. Uvažoval dokonce, že by vypracoval určitý program, jak

⁶⁵⁹ Srov. Milan BLAHYNKA, *St. K. Neumann – kritik ...*, s. 134.

⁶⁶⁰ Dopis Jaroslava Kratochvíla B. Václavkovi z 31. 1. 1938. In: Jaroslava ŠINDLEROVÁ, *Z listáře Bedřicha Václavka*, Středisko 64, 1977-1980, s. 125.

⁶⁶¹ Dopis Jaroslava Kratochvíla B. Václavkovi z 22. 3. 1938. In: Jaroslava ŠINDLEROVÁ, *Z listáře Bedřicha Václavka...*, s. 126.

⁶⁶² Srov. korespondence S. K. Neumanna Štollovi z 26. 11. 1937. In: Ladislav ŠTOLL, *Z kulturních zápasů*, Praha 1986, s. 205-206.

⁶⁶³ Srov. dopis Neumanna Štollovi z 26. 11. 1937. In: Ladislav ŠTOLL, *Z kulturních ...*, s. 205-206.

postupovat, a spolu se Zdeňkem Nejedlým by ho předal KSČ.⁶⁶⁴ Do této skupiny umělců, které zcela odsoudil, patřili zejména surrealisté. Svou taktiku vůči nim dokonce doporučoval KSČ a radil ji realizovat – alespoň tak vypovídá jeho korespondence s B. Václavkem.⁶⁶⁵ V osobní korespondenci z listopadu 1937 napsal o Teigovi, že „je to už mrtvola“. Tím myslel skutečnost, že Teiga z antifašistické fronty zcela vyloučil a nepočítal s ním. V dopise určeném Ladislavu Štollovi si posteskl, že jeho názory ve věcech kulturních se stávají stále více radikálními. Kulturní politiku, jak ji prezentoval komunistický tisk, nepovažoval za správnou,⁶⁶⁶ ať už se jednalo o *Tvorbu* nebo *Haló noviny*. Kritizoval, že v něm nezveřejňovali referáty pro „obyčejné“ čtenáře, aby pro ně byly vodítkem při četbě. Podle něho prováděli jen nevydařené pokusy o objektivní hodnocení.⁶⁶⁷

Od začátku existence obou časopisů se nabízela otázka míry jejich vzájemné spolupráce. Spolupráci s *Lidovou kulturou*⁶⁶⁸ vehementně prosazoval člen skupiny Blok Jiří Taufer,⁶⁶⁹ který radil Václavkovi s redakční prací v časopise *U* zejména poté, co vliv Jana Nohy v redakci klesal. Z osobní korespondence v druhé polovině roku 1937 vyplynulo, že Taufer měl názorově blízko k Neumannovi. Také Neumann ho považoval za velmi schopného. Byl rád, že spolupracoval v Bloku s Václavkem, protože se zřejmě domníval, že jeho názory působily na Václavka pozitivně (pozitivně tak, jak si to Neumann představoval).⁶⁷⁰ Poté, co se S. K. Neumann stal hlavním redaktorem *Lidové kultury*, nastavil pro spolupráci se skupinou Blok přísná pravidla. Jak uvedl ve své

---

⁶⁶⁴ Srov. dopis Neumanna Štollovi z 2. 12. 1937. In: Ladislav ŠTOLL, *Z kulturních ...*, s. 207-208.

⁶⁶⁵ Srov. dopis Neumanna Václavkovi z 11. 5. 1936. In: Jaromír DVORÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna ...*, s. 400.

⁶⁶⁶ Srov. dopis Neumanna Štollovi z 9. 3. 1937. In: Ladislav ŠTOLL, *Z kulturních ...*, s. 199. Jak vyplynulo z korespondence, kulturní politiku komunistických listů kritizoval v této době také Ladislav Štoll. Srov. korespondence L. Štolla S. K. Neumannovi z 9. 3. 1937. In: Ladislav ŠTOLL, *Z kulturních ...*, s. 199.

⁶⁶⁷ Srov. dopis Neumanna Štollovi z 21. 7. 1937. In: Ladislav ŠTOLL, *Z kulturních ...*, s. 200-201.

⁶⁶⁸ Za Neumannova redaktorství v *Lidové kultuře* byla navázána vzájemná spolupráce, která ovšem byla bržděna odlišným náhledem na řešení kulturně-politických otázek. Z důvodu značně negativní reakce, kterou vyvolalo na kulturní levici zveřejnění článku v *Lidové kultuře*, ostře kritizujícího Romana Jakobsona, se vedení Bloku (B. Václavek, J. Kratochvíl, P. Jilemnický) rozhodlo informací o spolupráci neohlásit veřejně. Doporučovalo se počkat, jestli bude vzájemná spolupráce prospěšná. Vedení Bloku se přitom postavilo proti výše uvedenému článku. Srov. *Z kulturní džungle*, *Lidová kultura* 2, č. 1, 19. 1. 1938, s. 1. Srov. dopis B. Václavka určený S. K. Neumannovi a V. Pekárkovi z 3. 2. 1938. LA PNP, fond Václav Pekárek, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Václav Pekárek. O možnosti spolupracovat s *Lidovou kulturou* se vyslovil B. Václavek na konci roku 1937. Srov. dopis B. Václavka V. Pekárkovi z 27. 12. 1937, LA PNP, fond Václav Pekárek, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Václav Pekárek.

⁶⁶⁹ Srov. dopis Taufera Václavkovi z 15. 12. 1937. Jiřího Taufera do literatury pomohl uvést právě B. Václavek. Srov. *Z listů Bloku socialistických spisovatelů*, *Literární měsíčník* 6, č. 4, 1977, s. 96-100.

⁶⁷⁰ Srov. dopis Neumanna Štollovi z 10. 10. 1937. In: Ladislav ŠTOLL, *Z kulturních ...*, s. 202-203.

vzpomínkové knize Jiří Taufer, některé členy Bloku totiž odmítal ke spolupráci přizvat.⁶⁷¹

Tato část práce se zabývala koncepcí socialistického realismu – nejprve jako uměleckého programu v SSSR, poté v Československu. Na jeho formování se podílel především B. Václavek, utvářel se však také pomocí diskusí, jež v průběhu 30. let probíhaly na poli kulturní levice. Bezprostředně byly vyvolané uskutečněním Sjezdu sovětských spisovatelů v Moskvě v roce 1934, který se setkal s velkou pozorností především mezi levicovými intelektuály. Zájem byl dle mého názoru o to větší, že diskusím o možnosti zavedení socialistického realismu do československého umění předcházely diskusní večery týkající se surrealismu. Surrealistická skupina, ustavená na jaře 1934, se veřejně přihlásila do tzv. jednotné fronty třídního boje revolučního proletariátu a její veřejná vystoupení vyvolávala v levicové veřejnosti opravdový zájem. Mezi socialistickým realismem a surrealismem se vytvořil – pokud to tak lze říci – jistý konkurenční vztah, kdy si každý z uvedených směrů nárokoval výsadní postavení na kulturní levici. Přitom však v té době existovala naděje, že spolupráce mezi oběma uměleckými proudy je nejen žádoucí, ale i realizovatelná. Také komunistická strana veřejně dávala najevo, že kulturním diskusím, jež našly ohlas na stránkách tisku jím vydávaném, přikládá velkou váhu. Ačkoliv v té době byl v SSSR prohlášen socialistický realismus za jedinou možnou uměleckou metodu, českoslovenští komunisté nezačali zpočátku k surrealismu negativní postoj. Tím se vytvářely ideální podmínky pro svobodné diskuse. Do řad kritiků surrealismu se v této době dostal Bedřich Václavek, který jeho propagátorům vyčítal způsob vedení diskusí s oponenty a viděl rozpor mezi jejich tvorbou a příklonem k dialektickému materialismu. Navrhoval však postupovat vůči nim takticky, s ohledem na situaci na kulturní scéně,

---

⁶⁷¹ Jiří TAUFER, *Strana, lidé, pokolení ...*, s. 62. Srov. také dopis Taufra Václavkovi z 21. 2. 1938. LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – přijatá – Jiří Taufer – Bedřich Václavek. S Neumannem spolupracoval další člen Bloku Václav Pekárek poté, co Neumann od ledna 1938 redigoval *Lidovou kulturu*. Ve vzpomínkovém článku Pekárek konstatoval, že právě v této době byl vyslaný za Blok na redakční porady Lidové kultury. Srov. Václav PEKÁREK, *St. K. Neumann a časopis ...*, s. 5. Skutečnost, že Neumann chtěl spolupracovat pouze s vybranými členy Bloku, dokládá také jeho korespondence V. Pekárkovi z roku 1938. V dopise z 4. 2. 1938 také kritizoval Václavkovu podle jeho názoru příliš umírněnou kulturní politiku a upozornil, že Blok je skupinou názorově nejednotnou. Nesouhlas s ní vyjádřil také v další korespondenci, Srov. dopisy Neumana Pekárkovi z 4. 2. 1938 a z 4. 4. 1938, LA PNP, fond Václav Pekárek, korespondence vlastní – přijatá – S. K. Neumann – Václav Pekárek.

aby se zabránilo prudkým názorovým rozepřím a nenarušoval se „projekt“ sjednocování kulturní levicové scény.

Při pokusu shrnout diskuse o socialistickém realismu a surrealismu je nutno konstatovat, že se týkaly některých zásadních okruhů problémů. Především bylo nutné zodpovědět otázku, zda se metoda socialistického realismu může uplatnit také v československé kultuře, nebo jestli je omezena pouze na SSSR. Někteří intelektuálové varovali před mechanickým přejímáním sovětského socialistického realismu do československé kultury. Často se rovněž upozorňovalo, že chybí přesná definice tohoto uměleckého směru. Vyjadřovaly se také obavy, aby neznamenal formální ochuzení literárních děl, aby socialisticko-realistická díla nepřinesla návrat popisného realismu 19. století. Také další výtky směřovaná do řad stoupců socialistického realismu, že díla vytvořená na jeho základě se dosud neprosadila, mohla vyvolávat pochyby a přehodnocování stanovisek. Surrealisté se snažili prosadit „svůj“ směr konstatováním, že zapadá do širokého rámce teorie socialistického realismu a je metodou umělecké tvorby pro kapitalistické země, zatímco socialistický realismus je oprávněný pouze v SSSR. V diskusích se často hledala odpověď na otázky, zda surrealistická tvorba není v rozporu s dialektickým materialismem, zda se oprávněně hlásí k revolučnímu hnutí a jestli může pozitivně působit na lidové masy. Oba umělecké proudy nicméně spojoval příklon k dialektickému materialismu a k protifašistické frontě. Proto většinou diskuse v polovině 30. let končily smírně konstatováním, že je nutné vést je tak, aby nedošlo k definitivní roztržce mezi nimi.

V Československu byl velkým propagátorem socialistického realismu v literatuře B. Václavek. V polovině 30. let se mu podařilo vytvořit skupinu Blok, která sdružovala „kulturní pracovníky“ hlásící se k dialektickému materialismu. Skupina začala v roce 1936 vydávat časopis *U* (někdy bývá v literatuře uváděn jako *U-Blok*), čímž vzniklo médium pro propagování socialistického realismu ve veřejnosti. Součástí programu Bloku se staly pojmy socialistický realismus a protifašistická kulturní lidová fronta.

Časopis *U* je v současnosti cenným pramenem pro poznání koncepce socialistického realismu tak, jako ho chápal okruh kolem B. Václavka a především on samotný. V jeho pojetí byl socialistický realismus syntézou dvou proudů v umění – sociologického pojetí (které kladlo důraz na obsah literárního díla) a formalistního (upřednostňovalo formu díla). Jednotlivým prvkem tvorby se měla stát metoda

dialektického materialismu. „Realismus“ v názvu uměleckého směru znamenal, že se kladl důraz na zobrazení reality. Skutečnost byla nicméně pojmána dynamicky jako vyvíjející se proces, který směřuje k socialistickému společenskému řádu. Poměr umělce ke společnosti měl být aktivní, protože měl pomáhat vytvářet socialistickou budoucnost. S tím souvisely i další znaky uměleckého díla – optimismus, víra v lepší budoucnost, v lepší svět a člověka. Pokud se Václavek zabýval otázkou formy a obsahu literárního díla, zdůrazňoval nutnost zachovat mezi nimi rovnováhu. Umění nemělo být svazováno po stránce tematické ani v otázce tvůrčí metody. Velkým přínosem práce B. Václavka bylo jeho úsilí definovat socialistický realismus pomocí okruhu literárních děl, která byla u nás napsána. Recenze, jež se na stránkách časopisu *U* objevovaly, měly v tomto směru – jak se domníval samotný Václavek – velkou důležitost. Pro spisovatele měly být určitým návodem, radou, zpětnou vazbou, nechtěly odrazovat nebo vyvolávat spory mezi recenzentem a jimi.

Václavkovu kulturní politiku, realizovanou prostřednictvím skupiny Blok, není snadné definovat. Jeho prostřednictvím skupina zaujala k umělecké avantgardě, konkrétně k surrealismu, rezervovaný až odmítavý postoj. Jejich práci soustavně kritizovala, ale s ohledem na danou kulturní situaci a tak, aby nezavdala podnět k trvalému rozkolu. Postavila se nicméně na stranu stalinské kulturní politiky. Kritiku soudobého politicko-kulturního dění v SSSR (včetně procesů) považovala za oslabování kulturní fronty. Z tohoto důvodu opustil redakci *U* Václavkův blízký spolupracovník Jan Noha, obviňovaný z trockismu. Václavek se však po celé období existence skupiny snažil provádět umírněnou kulturní politiku, která v sobě zahrnovala snahu dosáhnout spolupráce na širší levici a neztratit možné spojení v boji proti fašismu.

Skupina Blok se zejména v závěru 30. let musela vymezit také vůči představitelům z okruhu kolem časopisu *Lidová kultura*. Václavkovu kulturní politiku lze blíže poznat srovnáním s jejím pojetím prováděným organizací *Lidová kultura*, v níž se od počátku angažoval S. K. Neumann. Stejnojmenný kulturně-politický časopis se pro něho stal v roce 1938 tribunou pro hlásání radikálních kulturně-politických názorů. *Lidová kultura* nastínila koncept tzv. lidové kultury, přihlásila se k heslu vytvoření kulturní lidové fronty. V pojetí S. K. Neumanna byla kultura chápána jako zbraň v boji proti reakci a fašismu. Jak na stránkách *Lidové kultury*, tak i ve svých článcích zveřejněných v jiných periodických podal vlastní představu tzv. správného umění. Hlavními znaky byly lidovost a zdravý, jasný a pravdivý poměr umělce k objektivní

skutečnosti. Literární dílo mělo být optimistické, srozumitelné, mělo dodržovat jednotu obsahu a formy. Odmítaly se přílišná odbornost, formální výstřednosti, subjektivismus a individualismus. Na stránkách *Lidové kultury* se za Neumannova vedení doslova bojovalo proti formalismu v umění, proti avantgardistům, trockistům a obecně proti všem, kteří měli kritický postoj k SSSR, což vyvolávalo odpor umělců hlásících se k levici. *Lidová kultura* se postavila za stalinskou kulturní politiku a sovětská realita byla bezvýhradně schvalována.

Porovnáním kulturní politiky realizované v Bloku a kulturní politiky *Lidové kultury* pod „taktovkou“ Neumanna lze dojít k následujícím závěrům. Zatímco Václavek byl schopen dělat z taktických důvodů určité kompromisy a snažil se ke spolupráci získat širší levici, Neumann naopak odmítal uzavírat spojení s umělci, kteří nebyli „správně“ umělecky a názorově vyhranění; v antifašistické kulturní frontě měli být pouze ti „spolehliví“. Neumann kritizoval Václavkovu opatrnou taktiku (a dokonce neváhal kritizovat kulturní politiku prováděnou v komunistickém tisku), se kterou nesouhlasil. *Lidové kultuře* bylo nikoliv pouze Václavkem vytýkáno, že svými agresivními kritikami některých levicových intelektuálů a umělců rozdmýchává spory na kulturní levici a tím maří vytváření žádoucího sjednocení. Radikálnost názorových postojů Neumanna vyplyne na povrch při konstatování, že se hlásil ke spolupráci s některými členy Bloku a s jinými odmítal spolupracovat.

Rozpuštění Surrealistické skupiny Nezvalet dávalo tušit, že spory na kulturní levici jsou hlubší, než se zpočátku mohlo zdát. Rok 1938 se tak nesl v duchu stále prudších diskusí mezi avantgardisty a socialistickými realisty (zjednodušeně řečeno), které byly utlumeny až v souvislosti s politickou situací, která nutila vytvářet co nejširší frontu umělců a spisovatelů proti jedinému nepříteli – fašismu. V poválečných letech však dále pokračovaly, ale už v jiných politicko-společenských podmínkách.

5 Proces sjednocování kulturní levicové scény na základě antifašismu

V předcházející kapitole byly popsány diskuse, které probíhaly mezi levicovými intelektuály v souvislosti s otázkou uplatnění socialistického realismu v československé kultuře. V úvodu práce byla položena otázka, zda se dokázala většina představitelů levicové kultury shodnout na „univerzálním“ uměleckém programu, konceptu, který by podporovala, ztotožnila se s ním a na jehož základě by vznikala literární díla. Z rozboru dobových příspěvků v tisku vyplynulo, že tento úkol byl obtížně realizovatelný kvůli rozporům, jež na poli kulturní levice existovaly, přičemž někteří představitelé se s tímto uměleckým programem nedokázali ztotožnit. Další otázka proto zní: existoval určitý koncept nebo program, který mohl být pro většinu přijatelný a mohl tak sjednotit širší kulturní levice? Právě na ni se přitom pokusí odpovědět tato část práce.

Mezi československými levicovými intelektuály přirozeně neprobíhaly jen diskuse týkající se „nejvhodnějšího“ uměleckého programu, kdy proti sobě stáli (zjednodušeně řečeno) stoupenci socialistického realismu a surrealismu. Jednou z otázek, která poutala pozornost československé levicové inteligence v meziválečném období, byla problematika jejího vztahu k fašismu a tzv. reakci. Na stránkách levicového tisku se začaly objevovat příspěvky, v nichž se psalo o nutnosti sjednotit levicovou kulturní scénu na základě hesla boje proti fašismu, tedy varovat před nebezpečím zavedení fašistických diktatur v Evropě a před vypuknutím válečného konfliktu. Fašismus byl totiž považován za největší nebezpečí, jemuž bylo nutné se postavit. Je nezpochybnitelným faktem, že o aktuální politické, společensko-kulturní dění se v meziválečném období zajímala řada levicových intelektuálů, u nichž převládala potřeba angažovanosti ve veřejném dění. Vydáváním rezolucí, burcujících článků v tisku, účastí na tzv. protifašistických manifestacích nebo diskusních večerech chtěli veřejnost varovat, podněcovat k aktivitě. Pokud by měly být vyjmenovány chronologicky všechny akce, do nichž se československá levicová inteligence v této souvislosti a v tomto období zapojila, a všechna prohlášení a manifestace, pod která se podepsala, jednalo by se o dlouhý seznam, jenž by nebral konce. Z období před nástupem nacismu v Německu lze zmínit proto alespoň například vznik Protiválečného výboru na podporu Mezinárodního protiválečného kongresu, pod jehož svolání se

podepsala řada výrazných kulturních osobností⁶⁷², nebo uskutečnění protiválečného kongresu v Amsterdamu z popudu spisovatelů Henriho Barbusse a Maxima Gorkého v srpnu 1932.⁶⁷³ V této době se u nás rozvinula kampaň za uspořádání evropského protifašistického dělnického kongresu v Praze. Propagovali ho zejména novinář, básník a literární kritik Stanislav Kostka Neumann, spisovatelé Ivan Olbracht, Helena Malířová, Laco Novomeský, literární kritik F. X. Šalda, básník Konstantin Biebl a další. Československá vláda ovšem uskutečnění kongresu v Praze zakázala podobně jako v Dánsku, proto nakonec proběhl v Paříži.⁶⁷⁴

Uvedené akce přirozeně reagovaly na aktuální politické dění v Československu i v okolních evropských zemích a odrážely se v nich i světonázorové postoje jednotlivých protagonistů. Je nutné přitom uvést, že hesla tzv. boje proti fašismu (a zároveň také proti válce, politické a kulturní reakci) zaznívala v proslovech komunistických funkcionářů již od V. sjezdu KSC v roce 1929. Právě na tomto stranickém sjezdu došlo nejen k tzv. bolševizaci (strana se zcela podřídila moskevskému vedení), ale byla přijata strategie „třída proti třídě“, která byla schválena již v srpnu 1928 na VI. kongresu Kominterny. Její součástí byl nesmiřitelný postoj k sociálním demokratům, kteří byli označeni za tzv. „sociálfašisty“. Hospodářské zápasy měly být stupňovány v politické boje, předním úkolem se stal boj proti fašismu. Při vedení masových akcí se měli aktivně angažovat pouze komunisté, spolupráce s jinými, tzv. reformistickými stranami, se nepřipouštěla. Podle stranických tezí vývoj československého státu pod vedením prezidenta T. G. Masaryka a za pomoci sociální demokracie směřoval k fašismu. Aparát tzv. buržoazního státu byl spojován se sociální demokracií a docházelo k jeho fašizaci. Usuzovalo se, že stejnou změnou měla procházet také sociální demokracie, a proto se z ní stal pro komunisty úhlavní nepřítel. Československo se stalo tzv. imperialistickým státem, který měl chystat spolu se

---

⁶⁷² Jsou zde uvedena jména jako Bohumil Šmeral, Bedřich Václavek, Ladislav Štoll, Zdeněk Nejedlý, František Krejčí, Otokar Fischer, František Xaver Šalda, Ivan Sekanina, Marie Pujmanová, Josef Kopta, Konstantin Biebl, Stanislav Kostka Neumann, Vladislav Vančura, Laco Novomeský aj. Srov. Květuše HYRŠLOVÁ, *Česká inteligence a protifašistická fronta: K bojům a svazkům třicátých let*, Praha 1985, s. 14-15.

⁶⁷³ *Tamtéž*, s. 15.

⁶⁷⁴ Josef HARNA, Ivan KAMENEC, *Na společné cestě. Česká a slovenská kultura mezi dvěma válkami*, Praha 1988, s. 203; Květuše HYRŠLOVÁ, *Česká inteligence ...*, s. 23-24.

západními velmocemi válku proti SSSR. Jediným možným řešením podle KSČ bylo bezprostředně vytvořit tzv. diktaturu proletariátu.⁶⁷⁵

Taktika „třída proti třídě“, propagovaná stranickým vedením, se ovšem stávala překážkou pro vytváření širších antifašistických spojení.⁶⁷⁶ V této době představovala stranu, v níž se svobodné diskuse nepřipouštěly. Vedoucí straničtí činitelé, kteří nesouhlasili s tímto politickým směřováním prosazeným a „dosazeným“ Komunistickou internacionálou, byli vyloučeni a nahrazeni mladými funkcionáři, kteří měli podporu Moskvy a byli jí zcela podřízeni. Jednalo se zejména o Rudolfa Slánského, Jana Švermu, Václava Kopeckého, Josefa Guttmanna, Pavla Reimana a další. Do vedení strany se dostal Klement Gottwald, jenž zcela dogmaticky dodržoval směrnice Kominterny. KSČ nekriticky přejímala pokyny vycházející z Moskvy, které u nás aplikovala – bez ohledu na specifické československé podmínky.⁶⁷⁷ Proto se výše uvedené stranické teze objevovaly také v československém komunistickém tisku, jakými byly *Rudé právo*, *Haló noviny* a *Tvorba*⁶⁷⁸, a v tisku spřízněném s komunistickou stranou.⁶⁷⁹ Psalo se o nutnosti bojovat proti ostatním levicovým stranám, o hrozbě nové tzv. imperialistické války rozpoutané Západem. Nástup fašismu v Evropě byl spojován se zánikem kapitalismu a měl být posledním pokusem tzv. buržoazie udržet si politickou a ekonomickou moc. Navíc se často nerozlišovalo mezi parlamentní demokracií a fašistickou diktaturou a útočilo se tak proti oběma; obě formy vlády byly považovány za projevy buržoazní třídní moci.⁶⁸⁰

Po nastolení nacistického režimu v Německu se situace na československé kulturně-politické scéně změnila. Tehdy začala dosud spíše neurčitá představa fašistického nebezpečí v Evropě nabývat reálnějších obrysů. V Německu se stal

---

⁶⁷⁵ Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*, Praha 2002, s. 77-78, 96-97.

⁶⁷⁶ Vladimír SUCHOPÁR, *Tři fáze v dějinách KI*, Příspěvky k dějinám KSČ 5., č. 2, duben 1965, s. 234-235.

⁶⁷⁷ Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany ...*, s. 83-85.

⁶⁷⁸ Jednalo se o komunistický kulturně-politický týdeník, který měl být „mostem mezi levě orientovanou inteligencí a dělnickou třídou“. Vycházel deset let, od listopadu 1928 do října 1938, kdy vyšlo poslední předválečné číslo. Srov. *Z historie Tvorby – listu pro literaturu, politiku a umění*, Literární měsíčník 7, č. 8, 1978, s. 102.

⁶⁷⁹ Jak konstatoval F. Helešic, specifikem stranického tisku a práce v něm bylo podřízení stranickým směrnicím, a jinak tomu bylo u periodik vydávaných komunistickou stranou. Na KSČ a jí vydávaný tisk navíc dohlížela Kominterny – ve 20. letech ještě poměrně nedůsledně, ale od přelomu 20. a 30. let bylo již sledováno, jak zejména *Rudé právo* plní usnesení kongresů Kominterny či plén Exekutivy Kominterny. Jakákoli tolerance k obsahu listu byla ve 30. letech vyloučena. F. HELEŠIC, *Komunističtí novináři 1921–1938 (Příspěvek k formování „revolučních elit“)*. In: *Politické elity v Československu 1918–1948*, ed. I. Koutská, F. Svátek, Praha 1994, s. 195–212.

⁶⁸⁰ Kevin McDERMOTT, Jeremy AGNEW, *Kominterny*, Praha 2011, s. 90, 94-95, 121.

30. ledna 1933 říšským kancléřem Adolf Hitler a v zemi byla zavedena diktatura s jedinou povolenou politickou stranou – NSDAP (Národně socialistickou německou dělnickou stranou). V Evropě úspěch německého nacismu vyvolal nejistotu, nedůvěru. Hitlerova strana měla ve svém programu hesla o zničení dosavadního mírového systému, „prohnilé“ demokracie a o jejím nahrazení diktaturou; varovným mementem byla také nenávist vůči Židům. Také sousední Československo zasáhly obavy o bezpečnost v Evropě, z budoucí možnosti rozšířit hranice Třetí říše o československé pohraničí osídlené sudetskými Němci, čímž by byla naplněna idea spojení všech Němců v jediné zemi.⁶⁸¹ Vývoj v sousedním Německu tak měl odezvu hlavně v českém pohraničí, kde sílil vliv politické strany DNSAP (Německé národně socialistické strany dělnické), jež se stala odnoží Hitlerova hnutí. Tato strana usilovala o vyostření rozporů mezi Čechy a Němci žijícími v jednom státě a podobně jednali také čeští nacionálové a fašisté, kteří útočili proti Němcům, Židům, komunistům a obecně všem stoupencům demokratického řádu.⁶⁸²

Se sílící agresivitou zahraniční politiky Německa, německého nacismu a s ním i českého fašismu se formovalo v řadách levicové inteligence výrazné hnutí odporu proti nim. Se stoupající razancí začali varovat před dalším politicko-kulturním vývojem Německa a před přenášením podobných mocenskopolitických praktik do československého prostředí. Dne 10. března 1933 například uspořádali večer Levé fronty v Plodinové burze v Praze, který zahajoval marxistický literární kritik a stranický novinář Ladislav Štoll a téma shromáždění znělo: „Má fašistické barbarství zničit evropskou kulturu?“. K tomu bylo připraveno zvláštní číslo časopisu *Levá fronta*, v němž uveřejnila svá stanoviska řada českých a slovenských kulturních představitelů. Mezi nimi je nutné uvést Vítězslava Nezvala, Zdeňka Nejedlého, Josefa Koptu, Jaroslava Kratochvíla, Marii Majerovou, S. K. Neumanna, Fedora Soldana nebo Bedřicha Václavka. Kolektivní protest na tomto večeru uveřejnil Svaz socialistických architektů.⁶⁸³ Velký ohlas v diskusi údajně zaznamenal projev levicového literárního kritika, novináře F. X. Šaldy, v němž upozornil na nutnost vytvořit tzv. velikou

---

⁶⁸¹ Antonín KLIMEK, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIV 1929-1938*, Praha, Litomyšl 2002, s. 198-199; Jan RYCHLÍK, Vladimír PENČEV, *Od minulosti k dnešku. Dějiny českých zemí*, Praha 2013, s. 409-410; Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý: Československo a české země v krizi a ohrožení (1930-1935)*, Praha 2002, s. 129.

⁶⁸² Antonín KLIMEK, *Velké dějiny zemí ...*, s. 123; Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře ...*, s. 142.

⁶⁸³ Josef HARNA, Ivan KAMENEC, *Na společné cestě. Česká ...*, s. 201; Květuše HYRŠLOVÁ, *Česká inteligence ...*, s. 15.

jednotnou frontu intelektuálně dělnickou, tedy frontu „všech, kdož dovedou oceniti svobodu, jako jeden z největších statků duchovních, jako sám vzduch, bez něhož není možno trvale dýchat a žít.“⁶⁸⁴ Stejný názor vyslovil i Bedřich Václavek v *Indexu* – boj proti fašismu se stal kvůli situaci v Německu pro kulturní pracovníky otázkou dne.⁶⁸⁵ Právě časopis *Index* se na jaře 1933, po nástupu Adolfa Hitlera k moci v Německu, věnoval velmi intenzivně otázce obrany československého státu před podobným mocensko-politickým převratem. Autoři se v článcích zamýšleli nad příčinami, které vedly k ustavení nacistického režimu v Německu,⁶⁸⁶ vyzývali k aktivní obraně umělců proti ničení kultury⁶⁸⁷ nebo upozorňovali na nebezpečí sílícího vlivu fašismu i v Československu.⁶⁸⁸ Postavili se za demokratický vývoj všech států a za vytvoření jednotné dělnické fronty, která by byla založená na konkrétním socialistickém programu a revolučně socialistické cestě.⁶⁸⁹

Pokud by se ve výčtu protifašistických aktivit levicové inteligence pokračovalo dál, bylo by nutné zmínit, že ve stejném měsíci roku 1933 vydali brněnští intelektuálové⁶⁹⁰ v rámci Levé fronty manifest *Dělníkům a inteligenci*, ve kterém se bez výhrad postavili proti fašismu. Další protifašistickou akcí bylo uspořádání diskusního večera s názvem „Jak se bránit fašismu?“ v květnu 1933 v Praze v Plodinové burze. Zúčastnily se ho takové výrazné osobnosti, jako byli spisovatelé Vladislav Vančura, Josef Kopta, Ivan Olbracht; hlavní referát přednesl architekt Jiří Kroha, v diskusi vystoupili např. literární historik Zdeněk Nejedlý, básník František Halas, „zuřivý reportér“ E. E. Kisch, prozaik a publicista F. C. Weiskopf. Univerzitní profesori Otokar Fischer, J. B. Kozák, Emanuel Rádl, I. A. Bláha a docent Vladimír Helfert zaslali své projevy písemně, byla přečtena prohlášení spisovatelů Jaroslava Kratochvíla, Konstantina Biebla, Václava Kaplického a dramatika a režiséra E. F. Buriana, dále redakce *Indexu*, klubu moderních nakladatelů Kmen a mnoha jiných. Publicista a filozof Závaš Kalandra byl na večer delegován jako zástupce KSČ. V rezolucích, které zde byly

---

⁶⁸⁴ F. X. ŠALDA, *Veliké jednotné fronty je třeba*, Rudé právo 14, č. 60, 11. 3. 1933, s. 4. Příspěvky týkající se této události přineslo zvláštní vydání Levé fronty z 9. března 1933. Srov. Květuše HYRŠLOVÁ, *Česká inteligence ...*, s. 13-16.

⁶⁸⁵ B. V., *Otázka dne*, *Index* 5, č. 4, 28. 3. 1933, s. 37.

⁶⁸⁶ J. L. FISHER, *Poučení z Německa*, *Index* 5, č. 5, 15. 4. 1933, 49-50.

⁶⁸⁷ Vladimír HELFERT, *Kultura, inteligence a dělnictvo*, *Index* 5, č. 5, 15. 4. 1933, s. 49-50.

⁶⁸⁸ *Nebezpečí fašismu*, *Index* 5, č. 5, 15. 4. 1933, s. 50-51.

⁶⁸⁹ B., *Jednotná fronta*, *Index* 5, č. 4, 28. 3. 1933, s. 38.

⁶⁹⁰ Jednalo se o literárního kritika B. Václavka, architekta Jiřího Krohu a překladatelku a herečku Ninu Balcarovou, která se provdala za levicového redaktora a překladatele Františka Píška. Srov. Květuše HYRŠLOVÁ, *Česká inteligence ...*, s. 25.

přijaty, se mluvilo o nutnosti nepodceňovat nebezpečí fašismu a naopak proti němu bojovat – například vytvořením protifašistického výboru pro vedení boje proti fašismu v celém Československu.⁶⁹¹

Kromě pořádání diskusních večerů a vydávání rezolucí se levicová inteligence angažovala v pomoci německým emigrantům, kteří před nacismem uprchli do Československa. Tak vznikl např. Pomocný komitét pro německé uprchlíky, který byl ustaven z podnětu F. X. Šaldy na jaře 1933, a další organizace.⁶⁹² Ze spisovatelů se v něm angažovali např. Karel Čapek, Ivan Olbracht, Vladislav Vančura nebo Marie Pujmanová, rozhodující vliv se snažili získat komunisté. Československo se stalo azylem pro řadu uprchlíků z Německa včetně světoznámých intelektuálů, umělců. Nacisté se tomu snažili zabránit, jejich agenti unášeli některé exulanty z Československa zpět do Třetí říše, což vyvolávalo pobouření české veřejnosti. Jednalo se například o Teodora Lessinga, bývalého profesora techniky v Hannoveru, který veřejně vystupoval proti fašismu a hlásil se ke komunistickému hnutí. V srpnu 1933 byl zastřelen v Mariánských Lázních pravděpodobně agentem gestapa,⁶⁹³ což se stalo podnětem k demonstraci v Praze 1. září 1933. Tento čin byl vnímán jako akt proti svobodě a demokracii a vyvolal zvýšený zájem o jeho literární dílo. Vlnu protestů způsobily také represe vůči sociálním demokratům a komunistům v Rakousku. Při veřejných akcích proti fašismu a na obranu demokracie byly na jaře 1933 nejaktivnější socialistické strany. Uskutečnila se řada shromáždění proti fašismu, demonstrace, projevy dělníků při stávkách apod.⁶⁹⁴ V srpnu 1933 proběhla před německým vyslanectvím v Praze demonstrace proti připravovanému procesu s domnělymi žháři Říšského sněmu. Za propuštění obžalovaných se angažoval zejména komunistický právník a člen Levé fronty Ivan Sekanina, podporu dále vyjádřili sochař Vincenc Makovský, malíři František Muzika, Josef Šíma, Jindřich Štyrský, spisovatelé Božena Benešová, Karel Nový, herci Hugo Haas, František Filipovský a další. Okruh Osvobozeného divadla v čele s Jiřím Voskovcem a Janem Werichem vydal svůj protifašistický manifest. Řada výrazných levicových kulturních osobností se tak v první

---

⁶⁹¹ Květuše HYRŠLOVÁ, *Česká inteligence ...*, s. 13-14; *Česká literatura v boji proti fašismu*, ed. Milan Blahynka, Praha 1987, s. 57.

⁶⁹² Další akce srov. Josef HARNA, Ivan KAMENEC, *Na společné cestě. Česká ...*, s. 203-204; Jana OLIVERIUSOVÁ, *Česká tvůrčí inteligence v boji proti fašismu ve třicátých letech*, *Československý časopis historický* 86, č. 5, 1988, s. 684-685.

⁶⁹³ *Česká literatura v boji proti fašismu ...*, s. 57; Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře ...*, s. 218; Antonín KLÍMEK, *Velké dějiny země ...*, s. 270-271.

⁶⁹⁴ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře ...*, s. 265-266.

polovině 30. let začala zapojovat do veřejných akcí, které měly manifestovat vůli bránit se fašismu; některé z nich přitom vyvolali komunisté nebo Levá fronta. Jednalo se jak o všechny výše uvedené spisovatele různých uměleckých tendencí a názorových stanovisek, tak o umělce spjaté s Osvobozeným divadlem (např. Jiří Voskovec, Jan Werich, Jaroslav Ježek, Jindřich Honzl), nebo i o avantgardní výtvarníky (Emil Filla, Adolf Hoffmeister, Vincenc Makovský, Jindřich Štyrský, Toyen, František Muzika).⁶⁹⁵

Pro tuto práci je nicméně důležité ukázat, jak na události v sousedním Německu reagoval levicový tisk. Bylo už zmíněno, jak se s nimi vyrovnával okruh intelektuálů soustředěný kolem redakce brněnského *Indexu*. I na stránkách dalších levicových novin, časopisů se informovalo o stavu kultury v Německu, o zavádění cenzury a přitom se připomínal význam svobody umělecké tvorby. Poukazovalo se na všeobecný úpadek německé kultury po Hitlerově nástupu k moci a vymezoval se vztah československého umění k německému, protežovanému nacistickým režimem.⁶⁹⁶ Stejně tak se jednotliví autoři článků zamýšleli nad „duchem“ německého národa, nad kořeny a podstatou nacionálního socialismu a nad jeho projevy v Německu;⁶⁹⁷ analyzovali tamní politické aféry související s konsolidací režimu.

V diskusích, které se v letech 1933-1934 v československém politicko-kulturním prostředí objevovaly, také řada levicových intelektuálů varovala před zavedením fašistického režimu v Československu podle německého vzoru a volala k obraně proti němu. Pokud se v levicovém tisku nevymezovali doslovně vůči fašismu, upozorňovali na nebezpečí sílící reakce a na útoky tzv. pravice, jež se podle nich snažila vytlačit levicovou kulturu na okraj zájmu. Uváděly se také konkrétní příklady událostí, které měly tuto skutečnost prokázat.⁶⁹⁸ Zdůrazňovala se proto nutnost tento postup pravice

---

⁶⁹⁵ *Česká literatura v boji proti fašismu ...*, s. 57; Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře ...*, s. 264, 267; Květuše HYRŠLOVÁ, *Česká inteligence ...*, s. 25-26. Přehled výrazných protifašistických aktivit ve 30. letech nabízí zejm. studie K. Hyršlové, srov. Květuše HYRŠLOVÁ, *Česká inteligence ...*

⁶⁹⁶ Srov. např. Josef HORA, *Reakční strach z myšlenky*, *České slovo* 25, č. 103, 30. 4. 1933, s. 10; FSCHR (Otokar Fischer), *Koníáš v třetí říši*, *Tvorba* 8, č. 19, 11. 5. 1933, s. 303; Karel ČAPEK, *Memento*, *Lidové noviny* 41, č. 256, 21. 5. 1933, s. 1; Otokar FISCHER, *Německo a my*, *Magazín DP* 1, č. 1, 1933-1934, s. 1-2.

⁶⁹⁷ Srov. např. Otokar FISCHER, *Literární glosa k požáru říšského sněmu*, *Čin* 5, č. 3, 27. 7. 1933, s. 52-54; J. B. KOZÁK, *Zklamání přátelé fašismu*, *České slovo* 25, č. 114, 14. 5. 1933, s. 1-2.

⁶⁹⁸ a, *Jeden z úkolů kulturní levice*, *Haló noviny* 2, č. 294, 3. 11. 1934, s. 4. Autor v článku jako důkaz pro své tvrzení, že se pořádají útoky a kampaně proti představitelům levice, zmínil např. uvedení hry fašistického diktátora Mussoliniho *Napoleonových sto dní* v Národním divadle nebo kampaň proti Osvobozenému divadlu. Srov. též Josef HORA, *Levá kultura a pravá kritika*, *Sobota* 5, č. 41, 10. 11. 1934, s. 881-883. Srov. dále *Obec československých spisovatelů*, *Doba* 1, č. 15-16, leden 1935, s. 209-216. Byly zmíněny rovněž listy, které kampaně proti levicové kultuře vedly - *Národní listy*, *Večer*, *Polední list*, *Fronta*, *Vlajka*, *Průboj*. Srov. dále A. M. PÍŠA, *Jednotnou protifašistickou frontou kulturních*

zastavit.⁶⁹⁹ Přitom se v jednotlivých článcích nezapomínalo proti kulturní pravici vymezit konstatováním, že kulturní pokrok je jen na levici.⁷⁰⁰ Komunistické *Rudé právo* v souladu se stranickými směrnicemi upozorňovalo, že pravicoví umělci, spisovatelé podporují tzv. reakci, brzdí kulturní pokrok a svým dílem bojují za upevnění kapitalistického řádu.⁷⁰¹

Je nezpochybnitelným faktem, že kultura byla automaticky spojována s politikou. Odpovídaly tomu i výrazy, které se v tisku objevovaly – „boj“ proti fašismu; inteligence, umělci jsou označováni za „duševní pracovníky“,⁷⁰² „dělníky, vojáky ducha“,⁷⁰³ tedy někoho, kdo vykonává předem zadaný úkol. V té době byla žádoucí politická angažovanost spisovatelů a umělců, jejich zodpovědný přístup ke společenské, politické situaci. Dalším důležitým rysem byla skutečnost, že zásadu angažovanosti umění (a představitelů kultury jako takových) ve společenských, politických otázkách nezdůrazňovala jenom inteligence spojená bezprostředně s KSČ, ale přijímaly ji za své i širší kruhy československé levice.⁷⁰⁴

Rozbor diskusí v tisku ukázal, že na kulturní levici docházelo v této době k určitému procesu sjednocování, které probíhalo nikoli na umělecko-teoretických principech, ale na bázi hlavně politické. V první polovině 30. let se tak zdálo, že heslo sjednocení umělců pod praporem boje proti fašismu bude natolik nosné, že dokáže vytvořit dostatečně širokou frontu levicových umělců různých uměleckých a ideových názorů. Tak v komunistickém tisku s nadšením vynášeli soudy, že protifašistická fronta umělců bude natolik široká, že se v ní spojí příznivci různých uměleckých proudů. A co více – spisovatelé budou jedněmi z těch, kteří budou bojovat za nový, spravedlivější svět.⁷⁰⁵ Zachovat si neutrální postoj v takové „historické situaci“ bylo chápáno jako neakceptovatelné, každý měl někam patřit – být zařazen buď k levici (tedy na stranu antifašistickou, která byla symbolem kulturního pokroku), nebo k pravici (která byla

---

pracovníků, *Rudé právo* 15, č. 191, 14. 11. 1934, s. 4; Josef RYBÁK, *Poučení z fašistických provokací*, *Tvorba* 9, č. 27, 16. 11. 1934, s. 412; Josef HORA, *Existuje kulturní levice?*, *Sobota* 5, č. 42, 17. 11. 1934, s. 905-907; z pozdějšího období srov. *Obec československých spisovatelů* ..., s. 209-216.

⁶⁹⁹ G, *Po mobilizaci na české kulturní frontě*, *Národní osvobození* 11, č. 273, 21. 11. 1934, s. 1.

⁷⁰⁰ Josef HORA, *Levá kultura* ..., s. 881-883. Tento Horův článek s povděkem kvitovali v *Haló novinách*, srov. *V jeden kulturní šik*, *Haló noviny* 2, č. 303, 12. 11. 1934, s. 4.

⁷⁰¹ neč, *O co jde na kulturní frontě?*, *Rudé právo* 15, č. 198, 22. 11. 1934, s. 4.

⁷⁰² B. V., *Otázka dne* ..., s. 37.

⁷⁰³ G, *Po mobilizaci na české* ..., s. 1.

⁷⁰⁴ Josef HARNA, Ivan KAMENEC, *Na společné cestě. Česká* ..., s. 199-200.

⁷⁰⁵ neč, *O co jde na kulturní* ..., s. 4.

ztotožňována s fašismem a byla symbolem úpadku).⁷⁰⁶ Také literatura se ostře vydělila na tzv. levou a pravou, mezi nimiž byla nepřeklenutelná propast. Pod pojmem „levá literatura“ se však většinou nemyslela jen literatura psaná marxisty, ale i tvorba pokrokových „měšťáckých“ umělců. Tento názor se objevoval i na stránkách komunistického tisku. Josef Rybák v této souvislosti v komunistických *Haló novinách* napsal: „Dnes jde o to, otevřít na levici co nejširší brány, aby jimi procházeli všichni spisovatelé, kteří jsou ochotni semknout se v boji proti fašismu.“⁷⁰⁷

Požadavek vytvořit širokou protifašistickou frontu pokrokových umělců, spisovatelů se však neztrácel v pouhých bezobsažných diskusích. Přicházely i konkrétní návrhy. V královéhradeckém časopise *Naše cesta* se doporučovalo vytvořit několikačlenný přípravný výbor protifašistických spisovatelů v ČSR. Jeho členy měly být osobnosti různých politických názorů, které by zde byly zastoupeny úměrně k jejich politickému významu, a osobnosti různých uměleckých a literárních hodnot. V časopise *Tvorba*, spojeným s KSČ, se k tomuto návrhu vyjádřili kladně konstatováním, že existuje ochota o něm diskutovat a spolupracovat na jeho realizaci.⁷⁰⁸ Po uskutečnění sjezdu sovětských spisovatelů v roce 1934 se začal v tisku objevovat názor, že právě tento sjezd by měl být silným impulsem k vytváření jednotné antifašistické fronty i na poli kultury,⁷⁰⁹ vzorem se stalo také kulturní dění ve Francii.⁷¹⁰ Pokud se ovšem zmiňoval sovětský sjezd spisovatelů, zaznívaly také (nikoli ovšem vždy) úvahy, zda by bylo reálné sjednotit československou levicovou kulturní scénu koncepcí socialistického realismu, která se prosadila v SSSR. Někteří intelektuálové si nicméně uvědomovali složitost vytvoření jednotné levicové antifašistické kulturní fronty. Příkladem může být článek Karla Teiga v časopise *Doba*. V něm raději navrhoval vytvořit blok intelektuální levice ve formě federace pokrokových skupin a spolků a doporučoval vést diskuse o konkrétních formách a podmínkách levého bloku.⁷¹¹

Je evidentní, že otázka postupu tzv. boje proti fašismu se lišila dle světónázorové orientace jednotlivých protagonistů. Například obecná tvrzení o nutnosti tzv. antifašistického sjednocení všech „pokrokových“ osobností na obranu demokracie

⁷⁰⁶ Marie MAJEROVÁ, *Třídění duchů*, Čin 6, č. 47, 22. 11. 1934, s. 1105-1106; s tímto článkem souhlasili v *Haló novinách*, srov. *Ohlas dne v tisku*, Haló noviny 2, č. 314, 23. 11. 1934, s. 2.

⁷⁰⁷ *Levá literatura a svoboda projevu*. In: Josef RYBÁK, *Doba a umění*, Praha 1961, s. 54-59.

⁷⁰⁸ *K jednotné kulturní frontě*, *Tvorba* 9, č. 24, 26. 10. 1934, s. 375.

⁷⁰⁹ *Literatura pravá a levá*, *Doba* 1, č. 13-14, listopad 1934, s. 187-194; *Ve znamení jednotné fronty*, Haló noviny 2, č. 291, 31. 10. 1934, s. 4.

⁷¹⁰ Karel TEIGE, *Levý blok kultury*, *Doba* 1, č. 13-14, 1934, s. 195-199.

⁷¹¹ *Tamtéž*, s. 195-199.

se střetávala s myšlenkou vytvoření jednotné fronty společně s dělnictvem, případně se psalo o tom, že spisovatelé, umělci se mají spojit s „lidem“.⁷¹² Je samozřejmé, že požadavek jednoty spisovatelů s dělnickou třídou zazníval zejména na stránkách komunistického tisku. Spisovatelé měli spolupracovat s dělnictvem a pomáhat odstraňovat konflikty, jež by mohly vzniknout v jeho řadách. Vyzvedáván byl spisovatel S. K. Neumann, který prý tuto zásadu pochopil.⁷¹³ Všechny bez rozdílu však spojovalo vědomí aktuálnosti nebezpečí fašismu pro budoucí vývoj v Československu.

Impulsem pro sjednocení československé kulturní levice se stalo vydání tzv. Protifašistického manifestu českých a slovenských spisovatelů⁷¹⁴ Obcí československých spisovatelů⁷¹⁵ dne 28. listopadu 1934, který reagoval na fašistické provokace týkající se sporů o insignie Karlovy univerzity. Nový rektor české Karlovy univerzity Karel Domín prosazoval, aby německá univerzita v Praze konečně předala české univerzitě starodávné univerzitní insignie, příslušný výnos k tomu vydal ministr školství 21. listopadu 1934. Otázka jejich předání se stala velkou politickou událostí a příležitostí k rozpoutání nacionalistických demonstrací, které doprovázely bitky mezi studenty obou národností, k nimž se přidali v ulicích nacionalisté a fašisté. V levicovém tisku byly tyto výtržnosti interpretovány jako pokus o fašistické spiknutí. Tzv. insigniáda trvala čtyři dny (od 24.-27. listopadu 1934) a během ní si demonstranti vydání insignií Karlově univerzitě vynutili, což se stalo předmětem bouřlivých oslav.⁷¹⁶ Levicovní intelektuálové na vzniklou situaci reagovali, jak už jsme zmínili, vydáním výše uvedeného manifestu. V levicovém tisku okamžitě otiskli plné znění manifestu nebo zveřejnili jeho podstatné teze⁷¹⁷ a vyzvedli, že se pod něj podepsalo velké

---

⁷¹² Josef HORA, *Existuje kulturní ...*, s. 905-907.

⁷¹³ St. K. Neumann a Karel Nový volají po protifašistickém sjednocení spisovatelů, *Rudé právo* 15, č. 190, 13. 11. 1934, s. 4; A. M. PÍŠA, *Jednotnou protifašistickou ...*, s. 4.

⁷¹⁴ Manifest podepsalo původně 37 kulturních pracovníků a podpisy dále přibývaly až ke konečnému počtu 228. V manifestu bylo konstatováno, že podepsaní členové Obce československých spisovatelů odmítají události, k nimž nedávno došlo v pražských ulicích, i násilí proti spoluobčanům jiného jazyka, náboženského a politického vyznání. Vyzvali jím veškerou demokratickou a protifašistickou veřejnost, pracující a pokrokovou vzdělanou mládež k obraně proti útokům fašistů na svobodu ducha. Protistrana vydala svůj manifest v *Národních listech* 8. 12. 1934 a podepsali ho spisovatelé J. S. Machar, Ignát Hermann, Jaroslav Kolman-Cassius, Karel Horký, Antonín Klášterský, Rudolf Medek a další. Srov. *Česká literatura v boji proti fašismu ...*, s. 58-59.

⁷¹⁵ Obec československých spisovatelů vznikla poté, co přestala v první polovině 30. let existovat Levá fronta, přičemž převzala spolu s jinými organizacemi některé její aktivity. Srov. *Česká literatura v boji proti fašismu ...*, s. 56.

⁷¹⁶ Antonín KLÍMEK, *Velké dějiny zemí ...*, s. 280; *Česká literatura v boji proti fašismu ...*, s. 57; Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře ...*, s. 273-274, 276.

⁷¹⁷ Znění projevu srov. *Manifest československých spisovatelů. Vyzýváme k obraně proti útoku fašistů*, *Rudé právo*, č. 203, 28. 11. 1934, s. 1; *Protifašistický manifest českých a slovenských spisovatelů*,

množství spisovatelů. Hodnotili jej zcela pozitivně jako čin prvořadého významu, jímž dali spisovatelé najevo, že nedávné pražské události nebyly náhodné, ale byly akcí organizovanou z pozadí a namířenou proti svobodě smýšlení a uměleckého projevu.⁷¹⁸ Předkládali často názor, že se vytváří přesná dělicí čára mezi tzv. literaturou levou (pokrokovou, protifašistickou) a literaturou pravou (fašistickou), přičemž vše hodnotné je v táboře protifašistickém a kulturní pracovníci si musejí jednu z těchto tzv. bojových front zvolit.⁷¹⁹ Protifašistická fronta se zároveň zužovala. Z levé literatury byli vylučováni ti spisovatelé, kteří se sice stavěli na antifašistické pozice, ale v podstatě jen mlčky přihlíželi a tím provokace ze strany fašistů de facto schvalovali.⁷²⁰ Autoři článků upozorňovali, že na domácí scéně vzniká silná fašistická fronta podle německého vzoru, která zasahuje i do oblasti kultury.⁷²¹ Jakýkoliv nesouhlas s obsahem manifestu a s jeho interpretací pražských událostí byl důrazně kritizován.⁷²² Zároveň se upozorňovalo na antikampaň, jež se proti vydání manifestu zvedla, a na bojkot těch spisovatelů, kteří manifest podepsali.⁷²³ Objevovalo se tvrzení, že tito spisovatelé jsou fašistickým tiskem

---

Haló noviny 2, č. 319, 28. 11. 1934, s. 1; A. M. PÍŠA, *Spisovatelé veřejnosti a studentstvu*, Právo lidu 43, č. 279, 28. 11. 1934, s. 1; *Českoslovenští spisovatelé o fašistických provokacích*, Tvorba 9, č. 29, 30. 11. 1934, s. 442.

⁷¹⁸ A. M. PÍŠA, *Spisovatelé veřejnosti ...*, s. 1.

⁷¹⁹ St. BUDÍN, *Manifest spisovatelů proti fašismu*, Rudé právo 15, č. 204, 29. 11. 1934, s. 4; *Literatura pravá a levá ...*, s. 187-194; K. N., *Ještě k spisovatelským projevům*, Národní osvobození 11, č. 289, 11. 12. 1934, s. 4.

⁷²⁰ *Literatura pravá a levá ...*, s. 187-194. Proti tomuto dělení literatury se nicméně např. vymezili v *Přítomnosti* tvrzením, že o hodnotě literárního díla rozhoduje jedině jeho umělecká kvalita. Srov. Red., *Konečně máme literární pravici*, Přítomnost 11, č. 46, 14. 11. 1934, s. 723.

⁷²¹ Srov. např. Josef RYBÁK, *Vlastenci proti spisovatelům*, Tvorba 9, č. 32, 22. 12. 1934, s. 495; *Kdo se zasloužil o manifest?*, Tvorba 9, č. 30, 8. 12. 1934, s. 457-458. Autorem tohoto článku je Laco Novomeský.

⁷²² V levicovém tisku se kupř. vedla polemika s články spisovatele a generála československé armády Rudolfa Medka. Bylo mu vytýkáno, že násilnosti tzv. fašistických studentů v Praze bagatelizuje a byl odsouzen jeho výrok o spisovatelích „cvičících klencáky“ v koncentračních táborech. V tisku mu oponovali Karel Nový, Josef Rybák, Josef Hora, A. M. Píša nebo Karel Čapek. Srov. Karel NOVÝ, *Dopis Národního listu od Rudolfa Medka pro Karla Čapka*, Národní osvobození 11, č. 281, 30. 11. 1934, s. 4; á (Josef Rybák), *Fašismus neohrožuje umělce?*, Haló noviny 2, č. 321, 30. 11. 1934, s. 4; *Generál Medek hrozí koncentračními tábory*, Rudé právo 15, č. 205, 30. 11. 1934, s. 4; A. M. PÍŠA, *Československý generál o koncentračních táborech*, Právo lidu 43, č. 281, 30. 11. 1934, s. 1; ra (Josef Hora), *Rudolf Medek věští koncentrační tábory*, České slovo 26, č. 279, 30. 11. 1934, s. 4; *Co se stane s generálem, který vyhrožuje koncentračními tábory?*, Haló noviny 2, č. 322, 1. 12. 1934, s. 1; A. M. PÍŠA, *Aby bylo jasno*, Právo lidu 43, č. 284, 4. 12. 1934, s. 6; *Generál Medek nazývá spisovatele luzou*, Rudé právo 15, č. 208, 4. 12. 1934, s. 4; A. M. PÍŠA, *Jací jsou*, Právo lidu 43, č. 287, 7. 12. 1934, s. 6; K. Č. (Karel Čapek), *Odpověď Rudolfu Medkovi*, Lidové noviny 42, č. 603, 30. 11. 1934, s. 5; J. R. (Josef Rybák), *Národ Medkův a Kolmanův*, Tvorba 9, č. 30, 8. 12. 1934, s. 471; Karel Čapek, *Národ nás potřebuje*, Lidové noviny 42, č. 619, 9. 12. 1934, s. 1. Prohlášení Rudolfa Medka srov. Rudolf MEDEK, *Rudolf Medek k projevu Obce čs. spisovatelů*, Národní listy 74, č. 329, 29. 11. 1934, s. 1.

⁷²³ Josef RYBÁK, *Literatura a národ*, Tvorba 9, č. 31, 15. 12. 1934, s. 486-487; á, *S literaturou proti fašismu*, Haló noviny 2, č. 335, 15. 12. 1934, s. 4; Josef HORA, *Spisovatelé a národ*, Sobota 5, č. 45, 8. 12. 1934, s. 983-984; *Odcizila se česká literatura národu?*, Haló noviny 2, č. 329, 8. 12. 1934, s. 4;

„vylučování z národa“⁷²⁴. Vydání manifestu ovšem nebylo hodnoceno jen jako kulturní, ale zároveň i jako politická událost prvořadého významu,⁷²⁵ která dokázala rozlišit, kdo stojí na čí straně.⁷²⁶ A nemělo zůstat jen u tohoto manifestu. Např. Josef Rybák na stránkách *Haló novin* doporučoval pořádat přednášky, diskusní večery, čili propagovat boj proti fašismu v širší veřejnosti.⁷²⁷

Nejdůležitější skutečností nicméně bylo, že vydání manifestu autoři článků představovali jako počátek žádoucího a vítaného sjednocování tzv. pokrokové levicové kulturní scény a vytváření jednotné kulturní fronty,⁷²⁸ přičemž nikoliv ojedinele se objevoval názor, že politické rozdíly mezi spisovateli ustoupily do pozadí v zájmu hlavního úkolu, jímž byl boj proti fašismu.⁷²⁹ Zdůrazňovali přitom, že v jejím rámci mohou umělci hájit své individuální programy. Upozorňovali na nutnost sjednotit spisovatele různých proudů, směrů, světových názorů.⁷³⁰ Nově vzniklou jednotnou frontu je však nezbytné nejen udržet, ale ještě více prohloubit a rozvinout. Chápali ji také jako počáteční impuls pro další činnost na levicové kulturně-politické frontě.⁷³¹ Její význam byl umocňován skutečností, že k politickému sjednocení na levi do té doby nedošlo.⁷³² V této souvislosti se v komunistickém tisku psalo o vytvoření bojovného souručenství socialistických dělníků a organizací s komunisty, jež by prosazovalo požadavky pracujících, přičemž k tomu měli napomoci i spisovatelé.⁷³³

Někteří autoři však zároveň upozorňovali, že proklamovaný plán - vytvořit jednotnou bojovnou protifašistickou kulturní frontu – není v současnosti možné

Josef RYBÁK, *Vlastenci proti spisovatelům ...*, s. 495. Srov. také Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře ...*, s. 276.

⁷²⁴ *Obec československých spisovatelů ...*, s. 209-216; *Odcizila se česká literatura ...*, s. 4.

⁷²⁵ Laco NOVOMESKÝ, *Nad manifesty*, Svět práce 2, č. 22, prosinec 1934, s. 2.

⁷²⁶ K. N., *Ještě k spisovatelským projevům ...*, s. 4.

⁷²⁷ á, *S literaturou proti fašismu...*, s. 4.

⁷²⁸ K. N., *Hráz reakci*, Národní osvobození 11, č. 279, 28. 11. 1934, s. 1; neč, *První a druhý manifest*, Rudé právo 15, č. 214, 12. 12. 1934, s. 4; Laco NOVOMESKÝ, *Nad manifesty ...*, s. 2.

⁷²⁹ St. BUDÍN, *Manifest spisovatelů ...*, s. 4; Laco NOVOMESKÝ, *Nad manifesty ...*, s. 2.

⁷³⁰ Laco NOVOMESKÝ, *Nad manifesty ...*, s. 2.

⁷³¹ Spisovatelé byli vyzýváni k větší aktivitě, kromě vydávání prohlášení měli např. pořádat přednášky, diskusní večery ve všech městech. Srov. á, *S literaturou proti fašismu...*, s. 4. K tomu je nutno podotknout, že se v některých městech konaly manifestační protifašistické schůze s projevy československých spisovatelů, v Praze uspořádala dne 11. 12. 1934 Obec československých spisovatelů se Spolkem posluchačů filosofie večer v sále Radiopaláce, na němž vystoupili F. X. Šalda, Z. Nejedlý, J. B. Kozák, V. Nezval, J. Kopta, V. Vančura, O. Fischer. Fischerův projev srov. *Spisovatel studentům*, Magazin DP 2, č. 8, 1934-1935, s. 225-228. K tématu srov. např. Květuše HYRŠLOVÁ, *Česká inteligence ...*, s. 44; *Protifašistická manifestace studentstva a spisovatelů*, Rudé právo 15, č. 215, 13. 12. 1934, s. 4.

⁷³² neč, *Protifašistická fronta spisovatelů za demokracii?*, Rudé právo 15, č. 216, 14. 12. 1934, s. 4; B.V., *Třídění mezi spisovateli*, Středisko 4, č. 5, prosinec 1934, s. 157.

⁷³³ *O bojovném souručenství*, Haló noviny 2, č. 329, 8. 12. 1934, s. 2.

realizovat.⁷³⁴ Vyvraceli tvrzení, že levicovou kulturní scénu lze sjednotit jen na bázi tzv. boje proti fašismu a reakci z důvodu, že jiné pojítka pro ni neexistuje.⁷³⁵ Levici je nutné stmelit na základě konkrétního, pozitivního programu, cílem je vytvořit názorové společenství a souručenství zaručené pozitivním programem.⁷³⁶ Podobné stanovisko zaznělo také v časopise *Středisko*, který od roku 1934 vydával B. Václavek. Redakce se vyslovila pro sjednocení pokrokových spisovatelů a umělců na základě „antifašistického programu“, konstatovala ovšem, že je nedostačující a proti fašismu by měli spisovatelé „bojovat“ především svou tvorbou. B. Václavek odmítal sjednocení na bázi politiky bez snahy o vytvoření společné tvůrčí platformy, neboť to považoval za nedostačující. Tato společná platforma však nesměla tvůrčí individuality svazovat a omezovat v jejich umělecké tvorbě, ani neměla být vytvořena podle názorů výlučných skupinek nebo jedinců. Měla vzniknout družnou kolektivní prací všech spisovatelů levice.⁷³⁷ V době, kdy Václavek takovou úvahu předkládal, nicméně na stránkách levicového tisku probíhaly diskuse, v nichž se promýšlela koncepce nového uměleckého směru – socialistického realismu. A hledala se odpověď na otázku, zda se kulturní levice dokáže na jeho základě sjednotit.

Události, které v roce 1934 předcházely zveřejnění protifašistického manifestu a které po něm následovaly, brilantně shrnul v časopise *Doba* Karel Teige. Vydání manifestu vřele uvítal a vyslovil se proti tomu, aby byli levicovní spisovatelé, kteří ho podepsali a veřejně obhajovali, vylučováni fašistickým tiskem z národa. Jednalo se např. o Vítězslava Nezvala, Karla Čapka, Zdeňka Nejedlého, Laca Novomeského nebo Josefa Horu. Odsoudil také pokus fašistů o bojkot vydávání a prodeje knih těchto spisovatelů. Vyzvedl, že v boji proti fašismu se v rámci Obce československých spisovatelů dokázaly sejít osobnosti rozdílných politických, filozofických i uměleckých názorů. Podařilo se zkrátka sjednotit všechny spisovatele, kteří v české a slovenské literatuře znamenali určitou hodnotu a významně obohatili kulturní život. Teige v tomto článku také reagoval na názory vyslovené v časopisech *Středisko* a *Index*, že heslo boje proti fašismu není pro sjednocení dostačujícím. Oponoval, že politický

---

⁷³⁴ Josef RYBÁK, *Vlastenectví horší a vlastenectví lepší*, Haló noviny 2, č. 345, 25. 12. 1934, s. 4.

⁷³⁵ Názor, že pokrokové spisovatele a umělce lze sjednotit jen na základě boje proti fašismu a nikoli na bázi určité společné filozofie nebo metody, se objevil v časopise *Doba*, srov. *Obec československých spisovatelů ...*, s. 209-216. V hesle protifašistické fronty je podle autora obsažený i pozitivní program – obrana demokratických práv a svobod, práv dělníků před fašismem, obrana svobody umělecké a vědecké tvorby. Tento článek polemizoval s opačným názorem B. Václavka v *Indexu*.

⁷³⁶ Srov. J. L. F., *Kulturní levice a pravice*, *Index* 6, č. 10, 7. 12. 1934, s. 109-110.

⁷³⁷ R., *O levý blok spisovatelů*, *Středisko* 4, č. 4, listopad 1934, s. 134.

a kulturněpolitický program, vyjádřený heslem „proti fašismu, válce a kulturní reakci“, je dostatečnou bází pro akční jednotu levice. Osobnosti, jež se sjednotily v rámci Obce československých spisovatelů, zastávají totiž podle jeho mínění natolik rozdílné názory v otázkách umění, že by se neshodly na stejné platformě tvůrčí metody, jak to doporučoval B. Václavek. Význam tohoto sjednocení spisovatelů podle Teiga umocňuje skutečnost, že v Československu se dělnictvo ještě nespojilo, nevytvořilo hlavní antifašistickou sílu a socialistické strany spolupracují s tzv. stranami buržoazními, které do značné míry inklinují k fašismu. V protifašistickém manifestu tak Teige viděl signál ke sjednocení všech protifašistických sil.⁷³⁸

Z rozboru levicového tisku v závěru roku 1934 vyplynulo, že na levicové kulturní scéně byla vůle k jejímu sjednocení v rámci důležitých otázek a problémů, byla ovšem brzděná nejasností v míře a charakteru žádoucí spolupráce. Kulturní levice měla být stmelena především na základě hesla tzv. boje proti fašismu – tedy na zdánlivě jednoduché koncepci, jež vyhovovala řadě jejích představitelů. Také se ovšem ukázalo, že důležitým hnacím impulsem by se pro ni stalo sjednocení politické levice, které však komplikoval přetrvávající nepřátelský poměr KSČ k levicovým nekomunistickým stranám, jak již bylo dříve uvedeno. V tomto období stále ještě platily na nejvyšší úrovni závěry VI. kongresu Kominterny z léta 1928, v nichž byla obsažena teze o tzv. sociálfašismu. Měla za následek, že proti sociální demokracii se bojovalo jako proti jednomu z křídel fašismu a byla označena za úhlavního nepřítele.⁷³⁹ První pochyby o správnosti této strategie se objevily prakticky záhy po nastolení nacistického režimu v Německu; jako hlavní argument se uvádělo, že německá komunistická strana tomuto politickému převratu nezabránila. Z tohoto důvodu byla také nastolena otázka možnosti určité míry spolupráce KSČ s levicovými politickými stranami, zejména se sociální demokracií, proti společnému nepříteli - fašismu. Tato nová koncepce postoje k sociální demokracii vznikala velmi těžce a podle výzkumu J. Rupnika patrně zazněla již v diskusích na V. plénu ústředního výboru KSČ v červenci 1932.⁷⁴⁰ Autor se domnívá,

---

⁷³⁸ K. TEIGE, *Obec československých spisovatelů ...* s. 131-138.

⁷³⁹ Formulace o sociální demokracii jako křídle fašismu byla již v roce 1924 začleněna do rezoluce V. kongresu Kominterny. Oficiální doktrínou se ale stala až po XII. plénu EKI v červenci 1929. Srov. Kevin McDERMOTT, Jeremy AGNEW, *Kominterny ...*, s. 110-112.

⁷⁴⁰ Na XII. plenárním zasedání Exekutivy KI (ve dnech 27. srpna až 15. září 1932) se vůdce KSČ Klement Gottwald vymezil vůči taktice označovat sociální demokracii za „sociálfašisty“ a zejména Josef Guttman přednesl kritický rozbor dosavadní politické situace v Německu. Spolu s Janem Švermou tím nastolili otázku vstřícnějšího postoje komunistické strany k sociální demokracii. Kominterny ovšem tyto

že v období po nástupu Hitlera k moci došlo k určitému uvolnění vztahů mezi KSČ a sociální demokracií a k dočasné změně politiky Kominterny, což dokazuje prohlášení Exekutivy z 3. března 1933. V Československu Rudé odbory komunistické strany vyzvaly 21. března socialistické odbory ke společnému postupu, Gottwald nabízel dopisem sociální demokracii spolupráci. Politická linie Kominterny však změněna nebyla, a proto tato prohlášení ztrácela na významu.⁷⁴¹ Na konferenci v Moskvě v srpnu 1933 opět zazněla hesla boje za diktaturu proletariátu a o ztotožňování německých sociálních demokratů, kteří zradili, s českými. Gottwald svou kritiku z minulého roku popřel tvrzením, že politika německé komunistické strany je jedinou správnou.⁷⁴²

O změnu strategie se KSČ znovu pokusila v listopadu 1934 po únorových událostech v Rakousku a po jednotném postupu komunistické strany ve Francii s levicovými odbory a socialisty v reakci na demonstrace krajní pravice v únoru 1934 v Paříži.⁷⁴³ V listopadu 1934 se na jednání ÚV KSČ bez účasti funkcionářů Gottwalda a Kopeckého, kteří byli v Moskvě (kvůli jejich trestnímu stíhání v Československu v souvislosti s prezidentskými volbami v květnu 1934, kdy představitelé KSČ provolávali heslo „Ne Masaryk, ale Lenin“ v duchu teorie sociálfašismu), přijalo usnesení, jež bylo sice velmi opatrné, ale ukazovalo vstřícnější postoj k sociální demokracii. Ovšem komise Exekutivy KI, která se sešla 23. listopadu 1934, tuto politiku pražského vedení ostře zkritizovala. Od podzimu 1934 nicméně začala KSČ pod vedením Jana Švermy a Rudolfa Slánského prosazovat taktiku socialistického souručenství, jež v některých ohledech předjímala pozdější širší pojetí jednotné lidové fronty, tedy měla se stát základem společného postupu komunistů se socialistickými stranami a malorolnickými organizacemi v boji za ekonomické a sociální požadavky

---

zárodky kritiky odmítla. Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany ...*, s. 103-106; Kevin McDERMOTT, Jeremy AGNEW, *Kominterny ...*, s. 237-238.

⁷⁴¹ Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany ...*, s. 106-107.

⁷⁴² Gottwald spolu se Švermou provedl na jednání Exekutivy KI v prosinci 1933 částečnou sebekritiku, tedy odsoudil své jednání z předešlého roku. Naopak Guttmann své ideje hájil v textu známém dnes jako *Guttmannovo memorandum*, který zaslal ústřednímu výboru KSČ v prosinci 1933. V něm vyzval, aby se hledaly všechny příčiny vítězství fašismu v Německu včetně chyb komunistického hnutí. Pro svou kritiku byl v prosinci 1933 z KSČ vyloučen a byla proti němu zahájena ostrá kampaň v tisku. Srov. Kevin McDERMOTT, Jeremy AGNEW, *Kominterny ...*, s. 119, 238; Z. HRADILÁK, *Josef Guttmann - konflikt rozumu a svědomí*, Revue dějin socialismu 2, č. 5, 1968, s. 541-580; Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany ...*, s. 108-110. Na tomto XIII. plénu Exekutivy Kominterny převládl opět názor, že fašismus se v Německu brzy zhroutí a masy se přidají ke komunistické straně. Teze o tzv. sociálfašismu je stále platná. Srov. *Místo VII. kongresu KI v dějinách mezinárodního ...*, s. 29.

⁷⁴³ KSF se tehdy s nimi zúčastnila generální stávkou a demonstrace 12. února. Na celostátní konferenci v Yvry v červnu 1934 byla podepsána dohoda o akční jednotě komunistické strany s Francouzskou sekci sociálnědemokratické internacionály. Srov. Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany ...*, s. 122.

a proti fašismu. Konstatovalo se, že je nutné vytvořit co nejširší jednotnou frontu všech antifašistů a jejich organizací a soustředit kolem sebe většinu sociálnědemokratických a národněsocialistických dělníků a jejich místních organizací. Zároveň bylo zdůrazněno, že socialistické souručenství v tomto pojetí neznámá žádný kompromis se sociálnědemokratickou a reformistickou politikou, ani opuštění teze o nutnosti revolučního boje za svržení buržoazie. Iniciátory a organizátory jednotné fronty museli být komunisté. I v tomto pojetí nicméně znamenala tato strategie ve vztahu k sociální demokracii pokrok.⁷⁴⁴ Protože v květnu 1935 byla podepsána sovětsko-československá smlouva o přátelství a spojení, změnil se rázem také postoj československých komunistů k vlastnímu státu, protože se stal spojencem Sovětského svazu. Zásadní obrát nicméně přinesla až taktika lidové fronty vyhlášená na VII. kongresu Kominterny uskutečněného ve dnech 25. července až 21. srpna 1935 v Moskvě.⁷⁴⁵ Zdálo se, že Švermova politika je v souladu se závěry tohoto kongresu KI, a proto se nadále rozvíjela. Při hlasování parlamentu podpořila KSČ rozpočet na obranu a v prezidentské volbě hlasovala pro „antifašistického kandidáta“ Edvarda Beneše, který ztělesňoval také prosovětskou zahraniční politiku. „Zdola“ se na některých místech v republice tvořila jednotná fronta komunistů a národních socialistů. Například 3. srpna 1935 někteří členové národně socialistické strany vyzývali vedení strany k pořádání společných akcí s komunisty. V Brně se vytvářelo v této době souručenství sociálních demokratů a komunistů. Na konci roku 1935 blok socialistických a komunistických vysokoškolských studentů ovládl většinu příslušných svazů a spolků hlavně v Brně a Bratislavě.⁷⁴⁶ Prestiž komunistické strany v této době stoupala. Vznikal dojem, že z KSČ se stane strana parlamentní demokracie, byť s radikálními levicovými názory.⁷⁴⁷

Přestože politika pražského vedení KSČ (Šverma-Slánský) z konce roku 1935 nebyla nijak v rozporu s usneseními VII. kongresu KI, stala se terčem ostré kritiky Kominterny, přičemž hlavní výtky se týkala skutečnosti, že KSČ svoje kroky

---

⁷⁴⁴ Srov. např. *Proti pracovnímu souručenství s buržoasií – za bojové socialistické souručenství. Usnesení X. pléna Ústředního výboru KSČ z listopadu 1934, přijaté k referátu Jana Švermy*. In: *Na obranu republiky proti fašismu a válce. Sborník dokumentů k dějinám KSČ v letech 1934-1938 a k VI., VII. a VIII. svazku spisů Klementa Gottwalda*, Praha 1955, s. 15-36. Srov. též např. Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany ...*, s. 122-126; Kevin McDERMOTT, Jeremy AGNEW, *Kominterny ...*, s. 239.

⁷⁴⁵ Na sjezdu byla vyhlášena orientace komunistických stran na boj za jednotu dělnické třídy budováním svazků mezi komunistickou stranou a tzv. reformistickými stranami na platformě boje proti fašismu. Tzv. taktika lidové fronty byla interpretována jako způsob, jak odrazit fašismus a poskytnout straně akční svobodu. Srov. *Místo VII. kongresu KI v dějinách mezinárodního ...*, s. 31-32.

⁷⁴⁶ Antonín KLÍMEK, *Velké dějiny země ...*, s. 327-328.

⁷⁴⁷ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938)*, Praha 2003, s. 90.

nedostatečně konzultovala s Moskvou. Po návratu Gottwalda a Kopeckého ze SSSR byla vyhlášena kampaň proti tzv. oportunistickým chybám, čímž byla de facto ukončena politika nastavená Švermou a Slánským. Oba odjeli do Moskvy na zasedání Exekutivy Kominterny dne 29. prosince 1935, kde museli pod palbou kritických výtek provést tzv. sebekritiku. Na VII. sjezdu KSČ v dubnu 1936 potom byla oficiálně předložena nová verze politiky lidové fronty, opravená Kominternou a Gottwaldem s Kopeckým. Komunistické strany byly vybízeny k uzavírání antifašistických spojení „shora“ i „zdola“. Boj na obranu svobod měla zajistit široká lidová protifašistická fronta, jejímž jádrem měla být proletářská jednotná fronta komunistických a socialistických dělníků posílená o spojení s rolnictvem a městskou drobnou buržoazií. Komunistické strany vyjádřily ochotu společně s jinými politickými stranami prosazovat takové nejbližší cíle, jejichž uskutečněním by se zeslabily pozice fašismu a upevnily pozice proletariátu. Měly se orientovat na jednotu dělnické třídy budováním svazků mezi ní a „reformistickými“ stranami na platformě boje proti fašismu.⁷⁴⁸ Pro oblast kultury bylo nejdůležitější, že analogicky k politice bylo na VII. sjezdu KSČ vytyčeno heslo jednotné kulturní fronty proti fašismu a válce, avšak nebyla stanovena přesná kritéria, podle kterých by se měla vytvářet.

Politika komunistické strany se tak v letech 1933 a 1934 vyznačovala nejasností a kolísáním v taktice vůči ostatním nekomunistickým stranám a v zápase proti nebezpečí nastolení fašistických režimů v Evropě, přičemž jako vítaný obrat se mohl současníkům zdát již výše zmíněný VII. sjezd na jaře 1936. Již bylo naznačeno, že paralelně s diskusemi o nezbytnosti kulturního sjednocení levice na bázi protifašistického boje se objevoval v levicovém tisku názor, že tvorba spisovatelů a umělců musí být stmelena na základě jednotného programu konkrétně definovaného uměleckého směru. Na československou levicovou kulturní scénu působily vlivy především z Francie a Sovětského svazu, jež v polovině 30. let našly odezvu nejprve

---

⁷⁴⁸ Srov. Jiří DIMITROV, *Dělnická třída – hospodář světa. Závěrečná řeč při ukončení VII. kongresu KI 20. 8. 1935. VII. světový kongres Komunistické internacionály*. In: *Kupředu, k socialismu! Výsledky VII. světového kongresu KI*, Praha 1936; Z. HRADILÁK, J. NOVÁK, *Z bojů o nové pojetí protifašistické jednotné fronty*. In: *Místo VII. kongresu KI v dějinách mezinárodního a československého dělnického hnutí*, Příspěvky k dějinám KSČ 6, č. 1, únor 1966, s. 24-40. Jak uvádí V. Sommer, nejdůležitější novinkou na sjezdu se ovšem stalo posvěcení kultu osobnosti, vztahujícího se na Stalina a Gottwalda. Protože VII. sjezd KSČ v podstatě schválil stejnou politiku, jakou před tím provozovali Šverma a Slánský, domnívá se V. Sommer, že hlavním problémem se stalo především nedodržování disciplíny z KSČ ve vztahu ke KI. Srov. V. SOMMER, *Kampaň proti pravicovému oportunismu před VII. sjezdem KSČ. Případ Stanislava Budína*. In: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu 5. sv.*, ed. Z. Kárník, M. Kopeček, Praha 2005. Srov. též Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany ...*, s. 126-130, 135-135; Kevin McDERMOTT, Jeremy AGNEW, *Kominterny ...*, s. 240-241.

v založení Surrealistické skupiny v Československu a poté ve formování skupiny socialistických realistů kolem marxistického literárního teoretika Bedřicha Václavka. Oba proudy se přitom hlásily k dialektickému materialismu a ke komunistickému hnutí a začaly mezi sebou soupeřit o prvenství na levicové kulturní scéně, což bylo uvedeno v předchozí kapitole. Ačkoliv mezi jejich představiteli probíhaly v polovině 30. let četné diskuse, v levicovém tisku se i v této době objevovaly články, jež propagovaly myšlenku antifašismu. Otázka antifašistického sjednocení se jako leitmotiv objevovala v diskusích v průběhu celých třicátých let, ale bývala překryta dalšími „naléhavějšími“, aktuálnějšími otázkami. Již bylo uvedeno, že diskuse o sjednocení kulturní levicové scény ovlivnil sjezd sovětských spisovatelů uskutečněný v Moskvě v roce 1934. Tento sjezd ovšem nebyl jedinou akcí mezinárodního významu, která byla vnímána jako vítaný impuls k vytváření spojenectví na poli levicové kultury. Takto bylo interpretováno také uspořádání Mezinárodního kongresu spisovatelů v Paříži, který proběhl v červnu 1935. Měl obecně pojednávat o otázce, jak se postavit fašistickému nebezpečí, které ohrožuje kulturu.⁷⁴⁹ A jak se diskutovalo o sjezdu na stránkách československého tisku? V komunistickém *Rudém právu* vyjádřili naději, že idea vytvoření spojenectví pokrokových spisovatelů a umělců s proletariátem je stále více mezinárodně uznávaná.⁷⁵⁰ Uskutečnění sjezdu mělo upevnit antifašistické fronty, které vznikaly v jednotlivých evropských zemích.⁷⁵¹ Sjezd byl představován jako vyjádření vůle bojovat proti společnému nepříteli - fašismu. Jako velkolepá, důležitá událost,⁷⁵² o čemž mělo vypovídat i nemalé množství veřejně známých spisovatelů, kteří se sjezdu zúčastnili.⁷⁵³ A kdo tvořil československou delegaci? Je nutné zmínit spisovatele Karla Čapka, Vítězslava Nezvala, Richarda Weinera a Gustava Wintera.⁷⁵⁴

---

⁷⁴⁹ Kongres se rovněž zabýval otázkou kulturního dědictví, národa a jeho kultury, úkolu spisovatele ve společnosti, poměru literatury k pracujícím masám a proletariátu a jinými. Srov. *Mezinárodní kongres spisovatelů v Paříži*, Tvorba 10, č. 17, 26. 4. 1935, s. 258; *Do služeb pracujících*, Rozsevačka 10, č. 28, 10. 7. 1935, s. 4.

⁷⁵⁰ *Pařížský kongres spisovatelů na obranu kultury a proti fašismu od 21.- 26. června 1935*, Rudé právo 16, č. 156, 6. 7. 1935, s. 8.

⁷⁵¹ M. BERGMANNOVÁ, *Mezinárodní sjezd v Paříži*, Haló noviny 3, č. 171, 23. 6. 1935, s. 4.

⁷⁵² á, *Atmosféra kongresů*, Haló noviny 3, č. 199, 23. 7. 1935, s. 4; M. BERGMANNOVÁ, *Mezinárodní sjezd v Paříži ...*, s. 4; *Pařížský kongres spisovatelů na obranu kultury ...*, s. 8; *Proletářská kultura. K skončení Mezinárodního sjezdu spisovatelů*, MTK 11, č. 28, 12. 7. 1935, s. 578-579.

⁷⁵³ *Do služeb pracujících ...*, s. 4.

⁷⁵⁴ Mezi zahraničními spisovateli byla uvedena jména jako André Gide, Romain Rolland, André Malraux, Maxim Gorkij, Alexej Tolstoj, Ilja Erenburg, Heinrich Mann, Klaus Mann, Egon Erwin Kisch, Max Brod. Srov. *Dnes počíná světový kongres spisovatelů v Paříži*, Rudé právo 16, č. 144, 21. 6. 1935, s. 4. V tisku byly také zveřejněny části proslavů vybraných účastníků sjezdu, např. André Gida, srov. André GIDE, *Na obranu kultury. Mezinárodní sjezd spisovatelů v Paříži*, Tvorba 10, č. 28, 12. 7. 1935, s. 464. Dále Ilji

Ohlasy tohoto sjezdu v tisku ovšem dávají tušit jednu skutečnost. Článek vydaný v komunistickém *Rudém právu* podhaluje, že na československé kulturní levici existovaly v této době rozpory, které právě v souvislosti s uskutečněním sjezdu vyluhly na povrch. V *Rudém právu* konstatovali, že vybraní delegáti z Československa netvořili „dostatečně reprezentativní vzorek spisovatelů“, konkrétně byli zmiňováni Nezval, Winter a Weiner. Bylo jim vytknuto, že se nikdo z nich neujal na sjezdu slova, což bylo odsouzeno následujícími slovy: „Nepřipustíme, aby se takovým způsobem hazardovalo s dobrou pověstí protifašistických spisovatelů v ČSR.“ A co více – někteří spisovatelé, hlavně „trockisté“ a představitel francouzského surrealistického hnutí Paul Eluard, prý využili svou účast na sjezdu k výpadům proti SSSR.⁷⁵⁵ Výhrady k československé delegaci měl také Bedřich Václavek, především k zastoupení Vítězslava Nezvala. Jeho řeč na sjezdu nakonec nezazněla, což Václavek přivítal konstatováním, že tak alespoň nebyla uvedena světová veřejnost v omyl, pokud by si myslela, že Nezvalovo stanovisko zastává celá česká avantgarda. Nezval totiž podle Václavka hájil názory pouze úzké skupinky umělců.⁷⁵⁶ Uvedené výtky je však nutné dát do souvislostí s již dřívějším vyjasňováním názorových stanovisek mezi českými surrealisty a stoupenci socialistického realismu. Právě v této době probíhaly navíc přípravné práce na vytvoření skupiny socialistických realistů Blok, která si tím nárokovala odpovídající postavení na marxistické kulturní levici a sjezd chtěla využít k tomu, aby se představila široké veřejnosti.⁷⁵⁷ Nezval se však ke své účasti na sjezdu sám veřejně vyjádřil.⁷⁵⁸ Zkritizoval skutečnost, že na pařížském sjezdu nesměli vystoupit surrealisté, kteří získali nálepku

---

Erenburga, srov. *Zkušenosti z dvou světů. Řeč Ilji Erenburga na pařížském sjezdu*, Tvorba 10, č. 29, 19. 7. 1935, s. 479.

⁷⁵⁵ *Pařížský kongres spisovatelů na obranu kultury ...*, s. 8.

⁷⁵⁶ B. V., *Dvě řeči, které zůstaly nepronесeny*, Index 7, č. 5, 22. 8. 1935, s. 51-52. Kritika československé reprezentace zazněla ještě v *Haló novinách*, srov. V. P., *Mezinárodní svaz spisovatelů výsledkem pařížského sjezdu*, Haló noviny 3, č. 179, 2. 7. 1935, s. 3.

⁷⁵⁷ Formující se skupina socialistických realistů kolem B. Václavka chtěla na sjezd vyslat svého zástupce, což však nakonec nebylo zrealizováno. Ještě po čtvrt roce vzpomněl tuto skutečnost Petr Jilemnický v dopise určeném Bedřichu Václavkovi: „Je skutečně škoda, že jsme nedovedli delegovat aspoň jednoho zástupce na sjezd do Paříže...“ Srov. *Listy Petra Jilemnického ...*, s. 533. Vznikající skupina socialistických realistů kolem B. Václavka se měla údajně postarat o to, aby proslov za ČSR nebyl na sjezdu formulován surrealisty. Srov. dopis Václavka F. Králkovi z 22. 4. 1935. In: Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Václavka Fraňovi Králkovi I...*, s. 219.

⁷⁵⁸ Nezvalův proslov byl však zveřejněn v tisku. V něm vyjádřil naději, že bude vybudována nová, lepší společnost, vyzval k vytvoření jednotné protifašistické kulturní fronty a ocenil práci Obce československých spisovatelů. Srov. Vítězslav NEZVAL, *Obrana kultury*, Haló noviny 3, č. 204, 28. 7. 1935, s. 4.

„trockistů“⁷⁵⁹. Zároveň ovšem při jiné příležitosti veřejně hájil KSČ a vyzvedl, že právě v Praze byl oceněn politiky a teoretiky dialektického materialismu revoluční význam surrealismu a děl jím ovlivněných.⁷⁶⁰

O pařížském sjezdu spisovatelů podrobně referovala na stránkách časopisu *Index* Anna Pospíšilová. A právě z jejího článku vyplynulo, že průběh sjezdu nebyl zdaleka tak idylický, jak mohly některé příspěvky v tisku vyznít.⁷⁶¹ Především se objevila otázka, která v diskusích na československé levici rezonovala hlavně ve druhé polovině 30. let - otázka svobody umělecké tvorby a svobody názoru v SSSR. Právě na pařížském sjezdu zazněla kritika Sovětského svazu kvůli útisku svobody myšlení. Poukazovalo se také na projevy názorové nejednoty v proslovecích referujících na sjezdu.⁷⁶² Současně ovšem v levicovém tisku zazníval názor, že cesta, kterou kultura nastoupila v této době v SSSR, je jediná správná.⁷⁶³ Velmi pozitivně pak bylo hodnoceno přijetí rezoluce, že zúčastnění spisovatelé považují za prospěšné pokračovat v činnosti, jež byla kongresem zahájena. Založili Mezinárodní sdružení spisovatelů, v němž byli zastoupeni představitelé 38 zemí. K jeho vedení ustavili Mezinárodní byro

---

⁷⁵⁹ Nezval upozornil, že na sjezdu nemohl vystoupit představitel surrealismu ve Francii, spisovatel André Breton z důvodu, že v červnu 1935 zpolíčkoval sovětského žurnalistu Erenburga za nadávky a osobní urážky v jeho pamfletu proti surrealismu, který nechal otisknout v SSSR. Několik dní na to, na pařížském kongresu spisovatelů, bylo vzato Bretonovi slovo s odůvodněním, že se dopustil násilí na oficiálním zpravodaji *Izvestií* a na sovětském delegátovi kongresu. Nezval se Bretona zastal, Erenburga odsoudil jako člověka problematického charakteru, jehož literární dílo má rovněž problematickou úroveň. Další představitel surrealismu, Paul Eluard, přišel se svým proslovem na řadu až po půlnoci, kdy byl sál téměř vylidněn. Předseda posledního večera měl číst francouzsky Nezvalův text. Podle mínění Nezvala to však neustále odsouval, až kongres skončil, a příspěvek tak nebyl nakonec přednesen. Nezval se domníval, že hlavním důvodem byla skutečnost, že jeho přednáška by vyzněla kladně pro surrealistické hnutí. Srov. V. NEZVAL, *Kongres je skončen*. In: *Manifesty, eseje a kritické projevy z let 1931-1941*, Praha 1974, s. 522-523. Jak konstatuje Milan Drápala, kongres byl z pozadí usměrňován sovětskými kulturními agenty, kteří Nezvalovi a Bretonovi znemožnili vystoupit s příspěvky. Francouzští surrealisté zareagovali na tuto skutečnost vydáním manifestu s názvem *Z dob, kdy měli pravdu surrealisté*, v němž mj. kritizovali vytvářející se kult Stalina. Srov. Milan DRÁPALA, *Iluze jako osud. K vývoji politických postojů Vítězslava Nezvala*, *Soudobé dějiny* 3, č. 2-3, 1996, s. 190.

⁷⁶⁰ Nezval konstatoval, že právě v Československu byly dříve než jinde zhodnoceny tzv. revolučním tiskem přednášky básníků Bretona a Eluarda, kteří zde byli pozdraveni centrálním orgánem komunistické strany jako „revoluční duchové“. Srov. V. NEZVAL, *Předpoklady mezinárodního kongresu na obranu kultury*. In: *Manifesty, eseje a kritické projevy z let 1931-1941*, Praha 1974, s. 503-505.

⁷⁶¹ Srov. např. á, *Atmosféra kongresů ...*, s. 4; *Proletářská kultura. K skončení Mezinárodního ...*, s. 578-579.

⁷⁶² A. POSPÍŠILOVÁ, *Pařížský sjezd spisovatelů*, *Index* 7, č. 5, 22. 8. 1935, s. 49-53.

⁷⁶³ Souhlasně, i když s menšími výhradami, se o soudobé sovětské kultuře a umění vyjádřil A. Gide, srov. André GIDE, *Na obranu kultury ...*, s. 464. Srov. dále *Do služeb pracujících ...*, s. 4; *Proletářská kultura. K skončení Mezinárodního ...*, s. 578-579.

spisovatelů na obranu kultury, které se bude v jednotlivých zemích starat o organizování literárních překladů a jejich kontrolu a bude podnikat opatření k jejich uveřejnění.⁷⁶⁴

Děni v Sovětském svazu a ve Francii se stalo podnětem k úvahám, zda by se neměl i v Praze uskutečnit sjezd tzv. pokrokových spisovatelů, přičemž na jeho přípravě se měli podílet také spisovatelé ze Slovenska.⁷⁶⁵ Tento ambiciózní projekt se nakonec nezrealizoval, ale ve dnech 31. května a 1. června 1936 alespoň proběhl sjezd slovenských spisovatelů v Trenčianských Teplicích. Z českých spisovatelů se ho zúčastnili S. K. Neumann, Josef Hora, B. Václavek, Marie Majerová, Vilém Závada, A. M. Tilschová, Petr Kříčka a Jaroslav Seifert.⁷⁶⁶ Záměrem bylo přispět k ujasnění řady kulturních otázek a po moskevském a pařížském sjezdu se údajně jednalo o třetí důležitý sjezd v pořadí. Měl být důkazem, že Slovensko „cítí potřebu vřaditi se ještě pevněji ve světovou kulturní jednotu“.⁷⁶⁷ Na sjezdu se sešlo mnoho zástupců různých proudů v literatuře.⁷⁶⁸ V levicovém tisku byl hodnocen jako významná událost, jíž se slovenská tvorba snažila začlenit jako rovnocenná složka české tvorby do té světové.⁷⁶⁹ Byl chápán jako platforma, na níž dojde k ujasnění těch nejzávažnějších problémů⁷⁷⁰ a k dalšímu usměrnění současných tvůrčích snah slovenských autorů.⁷⁷¹

Již bylo uvedeno, že otázka sjednocení kulturní levice pod heslem antifašismu se v průběhu 30. let pravidelně objevovala v příspěvcích na stránkách levicového tisku. Souviselo to samozřejmě i s vývojem politických poměrů v Československu a vlastně v celé Evropě. Zahraniční politika Třetí říše vyvolávala obavy z jejích dalších mocenských cílů a také v jiných evropských zemích vznikaly autoritativní režimy. Sousední Polsko se odklánělo od politiky kolektivní bezpečnosti a jako první stát uzavřelo v lednu 1934 smlouvu o neútočení s Německem. V Rakousku byl v témže roce

---

⁷⁶⁴ Pařížský kongres spisovatelů na obranu kultury ..., s. 8; Proletářská kultura. K skončení Mezinárodního ..., s. 578-579.

⁷⁶⁵ á, Co se sjezdem spisovatelů?, Haló noviny 4, č. 7, 7. 1. 1936, s. 4.

⁷⁶⁶ Česká literatura v boji proti fašismu ..., s. 66.

⁷⁶⁷ á, Třetí sjezd spisovatelů, Rudé právo 17, č. 82, 5. 4. 1936, s. 9.

⁷⁶⁸ á, Sjezd slovenských spisovatelů zahájen, Rudé právo 17, č. 128, 31. 5. 1936, s. 9.

⁷⁶⁹ á, Směr vývoje slovenské kultury, Rudé právo 17, č. 130, 4. 6. 1936, s. 4; á, Třetí sjezd spisovatelů ..., s. 9; á, Sjezd slovenských spisovatelů ..., s. 9.

⁷⁷⁰ á, Sjezd slovenských spisovatelů ..., s. 9.

⁷⁷¹ á, Směr vývoje slovenské ..., s. 4. Bylo poukázáno na opravdovost a přesvědčivost jednotlivých sjezdových diskusí, srov. B. V., Sjezd slovenských spisovatelů, Index 8, č. 5, 18. 6. 1936, s. 49-50. Vysoce hodnoceno bylo přijetí rezoluce na sjezdu, v níž se spisovatelé přihlásili k boji za svobodu a k rovnocenné spolupráci s českým národem, srov. á, Co znamená sjezd slovenských spisovatelů, Rudé právo 17, č. 129, 3. 6. 1936, s. 4. Věřilo se, že sjezd přispěje k dalšímu sblížení mezi českými a slovenskými autory a k posílení vzájemné spolupráce. Důležité bylo, že zde byl odmítnutý čechoslovakismus a luďácký autonomismus. Srov. také Josef HARNA, Ivan KAMENEC, Na společné cestě. Česká ..., s. 213-214.

nastolený autoritativní režim po vzoru toho italského a tisíce lidí odtud před persekucí emigrovalo do Československa. V této souvislosti bývá v odborné literatuře často zmiňováno, že Československo se stalo ostrovem demokracie uprostřed diktatur.⁷⁷² Velká Británie a Francie začaly preferovat politiku nezasahování do situace ve střední Evropě. Tou pravou rozbuškou na světové scéně, která doslova aktivizovala antifašistickou veřejnost napříč evropskými státy, se stala občanská válka ve Španělsku. Byla rozpoutána fašistickým pučem proti republikánské vládě 18. července 1936, v jehož čele stál generál Francisco Franco. Vzbouřence podporovaly zbraněmi a později i vojáky Německo a Itálie, tzv. republikány podporoval SSSR.⁷⁷³ Hitler německou pomoc Francovi interpretoval jako podporu boje proti vítězství komunismu ve Španělsku. Většina světového veřejného mínění stála na straně republikánské vlády, jíž přicházeli na pomoc dobrovolníci z mnoha států. Francie spolu s Británií z obav před německou agresí zvolily taktiku nevměšování se do událostí ve Španělsku, k níž se přihlásilo také Československo.⁷⁷⁴ Mezi československou levicí vyvolala občanská válka velký rozruch a proti pučistům se zvedla vlna nevole. Hned v září 1936 odjela do Španělska delegace, v níž byly zastoupeny osobnosti české kultury jako Zdeněk Nejedlý, Helena Malířová, Ivan Sekanina, František Halas a Jaroslav Kratochvíl.⁷⁷⁵

---

⁷⁷² Antonín KLIMEK, *Velké dějiny země ...*, s. 202, 204.

⁷⁷³ Sovětský svaz nepodporoval republikánskou vládu od samého začátku konfliktu. Stalin se choval zdrženlivě, což se změnilo až poté, co začaly Franca podporovat materiálně Německo a Itálie a situace na Pyrenejském poloostrově nevypadala vůbec příznivě. Stalin nicméně odmítal poslat do Španělska vojenské jednotky z obav před reakcí Západu. Nechtěl dopustit rozpoutání velké „imperialistické“ války, na kterou nebyl SSSR připraven. Zároveň ovšem hrály roli úvahy, že vítězství Franca by vážně oslabilo systém kolektivní bezpečnosti, zvrátilo rovnováhu sil v Evropě ve prospěch fašismu a mohlo vést ke spojení Anglie a Francie s Německem a Itálií. Na konci září 1936 bylo proto nakonec rozhodnuto, že Sovětský svaz bude republikánům posílat pravidelné dodávky zbraní. Neměly se však podnikat žádné kroky, které by si Západ mohl vyložit jako „sovětizaci“ Španělska. Vypuknutí „proletářské revoluce“ ve Španělsku se tak stalo zcela nežádoucí, důraz se kladl na důsledný boj proti fašismu. Organizací pomoci a vytvářením dobrovolnického korpusu byla pověřena Kominternu, Moskva měla zabezpečovat pouze vysílání vojenských specialistů a dodávky zbraní. Jednotlivé komunistické strany byly pověřené nábojem dobrovolníků do občanské války. Z taktických důvodů bylo formování mezinárodních brigád realizováno na široké bázi antifašistické fronty, čili se počítalo i s účastí socialistů nebo členů jiných politických stran. Organizací a vedení těchto tzv. interbrigád měla nicméně v moci pouze Kominternu. Tyto interbrigády nicméně zasáhl stalinský teror, jak se tomu dělo v SSSR, a byli z nich odstraňováni tzv. podezřelí. V roce 1937 zasáhla Moskva proti tzv. trockistům v Barceloně. Využila ozbrojeného boje mezi vládními republikány a anarchisty spolu s členy POUM (Dělnické strany marxistického sjednocení), která měla názorově blízko k Trockému. Poté sovětská NKVD zahájila teror vůči POUM. Pod tlakem Kominterny tak byla španělská komunistická strana „očištěna“ od tzv. trockistů a tato „občanská válka uvnitř občanské války“ vedla k prudkému rozkolu uvnitř republikánského tábora a usnadnila vítězství Franca. Srov. Vladimír NÁLEVKA, *Světová politika ve 20. století*, Praha 2000, s. 116-121; Kevin McDERMOTT, Jeremy AGNEW, *Kominternu ...*, s. 147-150.

⁷⁷⁴ Antonín KLIMEK, *Velké dějiny země ...*, s. 411-412; Vladimír NÁLEVKA, *Světová politika ...*, s. 112-115.

⁷⁷⁵ Josef HARNA, Ivan KAMENEC, *Na společné cestě. Česká ...*, s. 215.

Navštívili frontu, setkali se se zástupci republikánské vlády a veřejně dali najevo podporu boji španělského lidu proti fašismu.⁷⁷⁶ Někteří spisovatelé se veřejně angažovali ve Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku, který byl u nás založen v říjnu 1936⁷⁷⁷ a organizoval diskusní večery, výstavy, filmová představení. Vydávala se také provolání,⁷⁷⁸ vycházely sborníky, jež měly propagovat ve veřejnosti boj demokracie proti fašismu ve Španělsku.⁷⁷⁹ Zprávy ze španělských bojišť plnily stránky novin, válka byla chápána jako konflikt mimořádného významu, který musí zajímat celou Evropu. V levicovém tisku se varovalo: každý k tomu musí zaujmout jasný a zřetelný postoj; neutrální se neuznával.⁷⁸⁰ Boj proti fašismu musí zesílit, a to nejen ve Španělsku, ale kdekoli na světě.⁷⁸¹ Zdůrazňovalo se, že ve Španělsku se bojuje o existenci kultury, o svobodu a nezávislost lidu.⁷⁸² Poukazovalo se na rostoucí vliv fašismu i v Československu, který měl oporu v událostech ve Španělsku a Německu.⁷⁸³ Mnoho spisovatelů reagovalo na španělskou občanskou válku i svou tvorbou.⁷⁸⁴

⁷⁷⁶ Srov. *Česká literatura v boji proti fašismu ...*, s. 64; Květuše HYRŠLOVÁ, *Česká inteligence ...*, s. 100.

⁷⁷⁷ Výbor vydal provolání určené demokratické veřejnosti. V *Rudém právu* bylo přetištěno v lednu 1937 a vyzývalo v něm inteligenci k podpoře španělského lidu, který bojuje za demokracii, a k solidaritě se španělskou republikou. Srov. *Všechnu pomoc Španělsku*, *Rudé právo* 18, č. 1, 1. 1. 1937, s. 4.

⁷⁷⁸ Květuše HYRŠLOVÁ, *Česká inteligence ...*, s. 100-101.

⁷⁷⁹ V březnu 1937 vyšel v edici Blok sborník *Španělsko v nás*, do něhož přispělo 23 autorů. Mezi nimi i B. Václavek, který byl autorem předmluvy. V ní zdůraznil, že tzv. věc španělského lidu je od začátku záležitostí všech (tedy nejen španělských) básníků; do Španělska přijíždějí spisovatelé, kteří se pak stávají tzv. mluvčími španělského lidu ve své zemi. Sborník redigoval František Nechvátal a obsahoval básně české, slovenské, lašské a německé z Československa, které byly inspirovány událostmi ve Španělsku. Mezi autory zmiňme např. V. Nezvala, F. Halase, L. Novomeského, S. K. Neumanna, J. Seiferta, Josefa Horu, Vladimíra Holana, Jana Nohu, Václava Pekárka, Jiřího Taura a řadu dalších. Václavek také přispěl do sborníku *Španělsku*, který ve stejném roce vydal pražský Výbor pro pomoc demokratickému Španělsku. Úvodní stať napsal J. L. Hromádka jako předseda výboru. Srov. *Španělsko v nás*, Praha 1937; *Španělsku*, red. V. Madle a kol., Praha 1937.

⁷⁸⁰ „Pro nás nesmí býti neutrality“, *Rudé právo* 17, č. 226, 27. 9. 1936, s. 1-2.

⁷⁸¹ P. B., *Připozdívá se*, *Index* 8, č. 8, 2. 11. 1936, s. 85-86.

⁷⁸² *Spisovatelé volají: pomozte Španělsku!*, *Rudé právo* 17, č. 234, 8. 10. 1936, s. 4.

⁷⁸³ Srov. např.: á, *Proti kultuře metody Goebbelsů*, *Rudé právo* 17, č. 261, 10. 11. 1936, s. 4; Julius FUCÍK, *Kulturhitlerismus*, *Rudé právo* 17, č. 257, 5. 11. 1936, s. 1, 2; P. B., *Připozdívá se ...*, s. 85-86; Julius FUCÍK, *Kulturhitlerismus a pokus o sebevraždu na levici*, *Rudé právo* 17, č. 262, 11. 11. 1936, s. 4.

⁷⁸⁴ Např. B. Václavek psal už v roce 1936 o občanské válce ve Španělsku v časopise *Index*, jednalo se většinou o kurzivou tištěné v rubrice *Poznámky k době*. Články se „španělskou tematikou“ se objevovaly také v revue *U*, kterou začal Václavek v roce 1936 vydávat. Publicista Jiří Taufer psal v *Indexu* a *U* recenze o knihách, které byly inspirovány událostmi ve Španělsku, překládal básně a prózy se španělskou tematikou. Psal do *U* i své vlastní španělské básně (spolu s Františkem Nechvátalem, Josefem Horou a Ondrou Lysohorským). Podrobný přehled publicistických aktivit s tématem španělské občanské války srov. v sérii článků od Ladislava Soldána, srov. Ladislava SOLDÁN, *Španělsko v nás. Bedřich Václavek a bojující Španělsko 1936-1938*. *Rovnost* 92, č. 2, 4. 1. 1977, s. 5; č. 3, 5. 1. 1977, s. 5; č. 4, 6. 1. 1977, s. 5; č. 5, 7. 1. 1977, s. 5; č. 8, 11. 1. 1977, s. 5; č. 9, 12. 1. 1977, s. 5. O tvorbě umělců s touto tematikou srov. např. Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek ...*, s. 177.

Levicovou kulturní scénu nejen v Československu aktivizovalo také uspořádání mezinárodního sjezdu spisovatelů ve Španělsku, jehož význam umocňovaly tamní politické události. Byl zahájen 4. července 1937 ve Valencii, poté zasedal v Madridě, opět ve Valencii, v Barceloně a v Paříži, jednání se zúčastnila vláda ve Valencii i Barceloně. V levicovém tisku byl interpretován jako demonstrace odhodlání bojovat proti fašismu. Jak uvedli v časopise *U*, sjezd byl výjimečný místem, kde se odehrával, a dobou, ve které probíhal. Dále účasti delegátů z celého světa, pohotovostí, s jakou se sešel, a projevy, jež na něm zazněly.⁷⁸⁵ Za Československo se sjezdu zúčastnili spisovatelé Laco Novomeský a Jaroslav Kratochvíl.⁷⁸⁶ V levicovém tisku byly vyzvedávány projevy účastníků, přičemž se mluvilo o odhodlání bránit demokracii ve Španělsku a tím i jeho demokratickou kulturu. Občanská válka ovšem nebyla v komunistickém tisku interpretována jen jako boj proti fašismu, ale obecně jako zápas za lepší, spravedlivější svět a společnost. Literatura a umění byly chápány jako mocná zbraň, která může pomoci v tomto zápase. Spisovatel byl stavěn do role mluvčího a literárního vůdce současníků, který měl své nadání využít k tomu, aby podporoval antifašistické hnutí mezi čtenáři a svou tvorbou dodával odvahu všem bojujícím na frontě.⁷⁸⁷

Z rozboru příspěvků v levicovém tisku z 30. let vyplynulo, že heslo boje proti fašismu se objevovalo pokaždé, když se mluvilo o nutnosti vytvořit širokou a hlavně jednotnou kulturní levicovou frontu. Bylo součástí programových prohlášení skupiny socialistických realistů Blok i organizace Lidová kultura, zveřejněných v roce 1936.⁷⁸⁸ Na jedné straně se tedy v diskusních člancích ve druhé polovině 30. let psalo o nutnosti sjednotit levicovou kulturní scénu na základě určitého programu (socialistický realismus versus surrealismus), na druhé straně se objevovaly v tisku pravidelně příspěvky, které vyzývaly ke sjednocení napříč levicovou scénou i přes určité stále existující názorové rozdíly. Souviselo to se skutečností, že vytvoření jednotné kulturní levice na základě konkrétního uměleckého směru se stávalo pouhou iluzí. Např. B. Václavek předložil

---

⁷⁸⁵ *Tři etapy symbolického sjezdu. 200 spisovatelů 25 národů na valencijském sjezdu*, Haló noviny 5, č. 168, 20. 7. 1937, s. 1; Jaroslav KRATOCHVÍL, Lumír ČIVRNÝ, Jiří TAUFER, *Valencie – Madrid – Barcelona – Paříž*, *U* 2, č. 3, 5. 10. 1937, s. 280-292.

⁷⁸⁶ *Representanti světové kultury v Madridu*, Rudé právo 18, č. 157, 8. 7. 1937, s. 3; Ilja ERENBURG, *2. Mezinárodní sjezd spisovatelů ve Valencii*, *Tvorba* 12, č. 29, 16. 7. 1937, s. 457; Josef HARNA, Ivan KAMENEC, *Na společné cestě. Česká ...*, s. 216.

⁷⁸⁷ Jaroslav KRATOCHVÍL, Lumír ČIVRNÝ, Jiří TAUFER, *Valencie – Madrid – Barcelona – Paříž ...*, s. 280-292; *Representanti světové kultury ...*, s. 3; *...a tobě, španělský lide (Řeč předsedy sovětských spisovatelů M. Kolcova na II. mezinárodním sjezdu spisovatelů)*, *Tvorba* 12, č. 30, 23. 7. 1937, s. 474.

⁷⁸⁸ F. HALAS, *Budujme arsenály kulturní energie*, *Lidová kultura* 1, č. 2, listopad 1936, s. 1.

v jednom ze svých článků tvrzení, že fašismus útočí na celou svobodnou kulturu bez rozlišování, zda se jedná o „demokratickou“ nebo „bolševickou“ kulturu. Z tohoto důvodu by se celá kultura měla také bez ohledu na názorové rozdíly sjednotit.⁷⁸⁹ A přidávala se i prohlášení v komunistickém tisku, že KSČ je ochotná spolupracovat na kulturním poli s kýmkoliv v boji proti fašismu.⁷⁹⁰ V této souvislosti je nutné zmínit, že v prosinci 1936 přetisklo *Rudé právo* řeč komunistického poslance Klímy v parlamentu, která se zabývala kulturou. Klíma konstatoval, že československá kulturní politika musí vycházet z potřeb obrany republiky proti fašismu. Jejím úkolem je vytvořit hráz proti fašismu tím, že dokáže semknout všechny kulturní pracovníky k obraně proti fašismu a bojovat proti hitlerovské propagandě.⁷⁹¹ To znamenalo, že kultura měla plnit politické úkoly; spor o metodu umělecké tvorby, který tak zaujal kulturní levici ve druhé polovině 30. let, byl zřejmě záměrně odsunut do pozadí.

Heslo „antifašismu“ nabylo v očích veřejnosti oprávněnosti po politických událostech v roce 1938. Sudetoněmecká strana útočila cíleně proti existenci samotného Československa, obsadila se do role jediné politické strany celého sudetského Německa a její překvapivý úspěch v parlamentních volbách v květnu 1935 vyvolával ty nejčernější obavy. Hlavní spojenec Československa, Francie, a Británie jako francouzský nejvýznamnější spojenec nepodpořily v rozhodujícím roce 1938 Československo a zvolily politiku appeasementu. Obsazení Rakouska Hitlerem v březnu 1938 se obešlo bez protizásahu těchto obou západních mocností a bylo zřejmé, že na řadu přijde Československo. Rok 1938 se nesl v projednávání „sudetoněmeckého problému“, kdy ze strany Sudetoněmecké strany byly po tajné dohodě s Hitlerem kladeny Československu nespelnitelné požadavky. Francie a Británie byly přesvědčené, že bude možné dosáhnout kompromisu s Hitlerem, pokud dojde k rozumné revizi versailleského systému. Požadavek sjednocení Němců v jedné říši považovaly za přijatelný a tlačily Československo k přijetí sudetoněmeckých požadavků. Ačkoliv po nátlaku Československo přijalo tzv. čtvrtý plán národnostního vyrovnání, zdál se na konci září 1938 vojenský konflikt mezi oběma státy v podstatě nevyhnutelným. Vše vyústilo v uskutečnění konference v Mnichově zahájené 29. září, kde byl projednán bez účasti Československa rozsah území, které má získat Třetí říše. Československo přišlo

---

⁷⁸⁹ B.V., *Časové otázky naší literatury*, U 2, č. 1, 10. 3. 1937, s. 102.

⁷⁹⁰ *Bojujte proti fašismu na kulturním poli. Z řeči soudr. Apelta v rozpočtovém výboru*, *Rudé právo* 17, č. 270, 20. 11. 1936, s. 4.

⁷⁹¹ *Vybudujme širokou kulturní frontu proti fašistické reakci*, *Rudé právo* 17, č. 284, 6. 12. 1936, s. 9.

o své pohraničí, a přestože se Západ domníval, že tím zachránil mír, udělal ve skutečnosti pravý opak.⁷⁹² A tak čím více politická atmosféra v Československu houstla napětím, tím se heslo antifašistické jednoty stávalo aktuálnější a potřebnější. V levicovém tisku se psalo o nutnosti bránit demokracii v Československu, v některých případech i s konstatováním výhrad, které vůči ní byly.

Kriticky se k politickému uspořádání v Československu a k jeho kulturnímu životu vyjadřovali na stránkách časopisu *Lidová kultura*, který od ledna 1938 řídil S. K. Neumann. Již bylo v jiné části textu zmíněno, že se netajil svou doslova silnou averzí vůči levicové avantgardě, konkrétně vůči představitelům surrealismu. Právě pod Neumannovým vedením se v tomto časopise objevovaly články, ve kterých byla někdy až velmi nevybíravými způsoby kritizována umělecká avantgarda, což věci sjednocení kulturní levice nemohlo prospívat.⁷⁹³ Je však zajímavé sledovat, jak se charakter příspěvků v tomto listu pod vlivem politických událostí proměnil. V *Lidové kultuře* vycházely články, které volaly po sjednocení všech pokrokových sil v boji proti fašismu.⁷⁹⁴ Upozorňovalo se v nich na nutnost hájit proti fašismu a nacismu každou, i nedokonalou formu demokracie měšťácké – tedy i politický režim v Československu. Z tohoto důvodu měli všichni socialisté spolu s demokraty společně bojovat proti jedinému nepříteli – fašismu.⁷⁹⁵ Používaly se i obecné formulace, že lid se má bez rozdílu jazyka a víry postavit na obranu vlasti po boku s každým, kdo to myslí dobře s demokracií a lidovou kulturou.⁷⁹⁶ Do obrany vlastní země se započítávala rovněž kultura.⁷⁹⁷ Varovalo se proto před ničením starých, ověřených kulturních hodnot. Byly odsouzeny snahy těch, kteří chtěli neorganicky, bez ohledu na kulturu minulých epoch, vytvořit kulturu novou, případně zbavit československou kulturu cizích (zahraničních) vlivů. Rovněž se v člancích jejich autoři důrazně postavili proti antisemitismu.⁷⁹⁸ Český národ nesměl ztratit sám sebe a přizpůsobovat se jiným, cizím vlivům za každou

---

⁷⁹² Srov. např. Jan RYCHLÍK, Vladimír PENČEV, *Od minulosti k dnešku...*, s. 431-432, 437-441.

⁷⁹³ Srov. např. *Surrealisté Štyrský a Toyen*, *Lidová kultura* 2, č. 2, 2. 2. 1938, s. 2; S. K. N., *Světcí, zrádci a renegáti*, *Lidová kultura* 2, č. 5, 25. 3. 1938, s. 1; S. K. NEUMANN, *Z kulturní džungle*, *Lidová kultura* 2, č. 1, 19. 1. 1938, s. 1.

⁷⁹⁴ S. K. N., *Úkol dobrých Čechoslováků*, *Lidová kultura* 2, č. 12, 2. 8. 1938, s. 1.

⁷⁹⁵ N., *Obrana československého lidu je obranou kultury*, *Lidová kultura* 2, č. 6, 11. 4. 1938, s. 1.

⁷⁹⁶ S. K. N., *Německý amok*, *Lidová kultura* 2, č. 13, 2. 9. 1938, s. 1; N., *O demokracii běží*, *Lidová kultura* 2, č. 14, 21. 9. 1938, s. 3.

⁷⁹⁷ R., *Národní egoismus*, *Lidová kultura* 2, č. 15, 5. 11. 1938, s. 1.

⁷⁹⁸ R., *„Znárodněná kultura“*, *Lidová kultura* 2, č. 17, 3. 12. 1938, s. 1; *Pogromy – nová kulturní idea*, *Lidová kultura* 2, č. 17, 3. 12. 1938, s. 2.

cenu.⁷⁹⁹ V pomnichovském období na stránkách *Lidové kultury* velmi ostře útočili na ty žurnalisty, kteří hanobili památku prvního československého prezidenta Masaryka⁸⁰⁰ a kritizovali prezidenta E. Beneše, jenž v říjnu 1938 emigroval.⁸⁰¹ Odsoudili všechny ty novináře a představitele inteligence, kteří dokázali rychle tzv. převléknout kabát, což svědčilo o jejich bezcharakternosti a morální ubohosti.⁸⁰² A právě tehdy začala mít organizace Lidová kultura problémy s vydáváním svého časopisu. Celý jeden měsíc časopis nevyšel kvůli finančním problémům, které způsobila ztráta některých členů vlivem tehdejších politických událostí a obsazení pohraničí Německem. Přesto však redakce na stránkách časopisu vyjadřovala naději, že časopis se podaří udržet a bude vycházet v takové frekvenci, jako tomu bylo dříve.⁸⁰³

Podobný charakter příspěvků se objevoval také v dalších levicových listech, např. v *Tvorbě*, komunistickém *Rudém právu*, *Haló novinách* nebo v časopise *U*, který vydávala skupina socialistických realistů Blok. Diskuse o jednotném uměleckém směru, který by vyznávala celá československá jednotná kulturní levice, ustoupily do pozadí naléhavějšímu úkolu. Odhodlání bránit svobodu Československa tváří v tvář nebezpečí fašismu dávali představitelé levicové inteligence opět najevo veřejnými projevy, manifesty. Z těch nejznámějších je nutné zmínit manifest spisovatelů *Věrní zůstaneme* z května 1938, který podepsalo více než 300 představitelů kulturního života. Vyzýval k obraně Československa, aby se zachovala jeho celistvost a svrchovanost, k pevné jednotě v tomto boji za svobodu, demokracii a sociální spravedlnost.⁸⁰⁴ A levicový tisk ho velmi pozitivně uvítal a přisuzoval mu velký význam.⁸⁰⁵ Spisovatelé byli označeni jako svědomí národa, jako ti, kteří jdou s lidem.⁸⁰⁶ Na konci 30. let se tak zdálo, že idea sjednocení levicových intelektuálů pod hrozbou fašismu zvítězila a pomohla odstranit rozpory, jež na kulturní levici existovaly. Jednalo se ovšem o pouhou iluzi; spory byly odsunuty do pozadí, diskuse o oprávněnosti zavedení konkrétního uměleckého směru univerzálně pro celou levici (socialistického realismu či surrealismu) byly utlumeny. Mohlo se na ně navázat po skončení druhé světové války, kdy byly ovšem už politické

⁷⁹⁹ Zdeněk NEJEDLÝ, *Kam až?*, *Lidová kultura* 2, č. 18, 17. 12. 1938, s. 1.

⁸⁰⁰ Š., *Masaryk není epizoda*, *Lidová kultura* 2, č. 16, 19. 11. 1938, s. 2.

⁸⁰¹ n., *V době šera*, *Lidová kultura* 2, č. 15, 5. 11. 1938, s. 3.

⁸⁰² R., *A přece se točí...*, *Lidová kultura* 2, č. 16, 19. 11. 1938, s. 1.

⁸⁰³ Srov. *Pokračujeme ve své činnosti; Úbytek členů; Naše finance*, *Lidová kultura* 2, č. 15, 5. 11. 1938, s. 4.

⁸⁰⁴ Josef HARNA, Ivan KAMENEC, *Na společné cestě. Česká ...*, s. 221-222.

⁸⁰⁵ *Reakce potlačila Manifest Věrní zůstaneme*, *Rudé právo* 19, č. 116, 18. 5. 1938, s. 2.

⁸⁰⁶ Jan ŠVERMA, *Dělníci a spisovatelé*, *Haló noviny* 6, č. 121, 15. 5. 1938, s. 1.

poměry jiné a nástup KSČ k moci v únoru 1948 nastolil takové podmínky, kdy svobodné diskuse byly vyloučeny a socialistický realismus byl direktivně označen za jedinou možnou tvůrčí metodu.

V této části práce byly zaznamenány diskuse, které probíhaly na stránkách levicového tisku v období meziválečného Československa a věnovaly se otázce sjednocení kulturní levice na základě myšlenky boje proti fašismu a válce za politické a kulturní svobody. Po nástupu A. Hitlera k moci v Německu v roce 1933 se začalo ve zvýšené míře varovat před nebezpečím nastolení podobného režimu i v Československu, upozorňovalo se na omezování politických a kulturních svobod v Německu, na stav tamní kultury atp. Rozbor tisku ukázal, že tento antifašistický program byl jejími představiteli většinou chápán nejen jako vysoce žádoucí a potřebný, ale také jako jediný možný, který by mohl výše zmíněný cíl splnit. Bylo až obdivuhodné, jak se v této otázce dokázala sjednotit širší levice, byť někteří intelektuálové nepovažovali heslo antifašismu za dostatečné. Jednalo se např. o B. Václavka, jenž upozorňoval, že sjednocování na kulturní levici do té doby probíhalo na bázi politické, což chápal jako nevyhovující. Kulturní levice by se měla sjednotit na základě jednotného uměleckého programu, jímž mínil socialistický realismus. Jiní představitelé, mezi nimi Karel Teige, však upozorňovali na obtížnost až nereálnost tohoto úkolu. Proto považovali „antifašistický program“ za jediný možný.

Neméně zajímavou skutečností bylo, že v diskusích o nutnosti bojovat proti fašismu a válce přejímala kulturní levice rétoriku demokratického proudu kulturních představitelů a jednotně tak zaznívala hesla obrany demokratických svobod v československém státě. Zdeněk Nejedlý, Bedřich Václavek, F. X. Šalda, Jiří Kroha, Emil František Burian, Jaroslav Kratochvíl, Václav Kaplický nebo Karel Čapek – to je jen nepatrný výčet těch, kteří často spolu veřejně vystupovali na obranu Československa proti fašismu. V protifašistických akcích se tak vedle komunistů angažovali i spisovatelé různých uměleckých proudů, stanovisek, politických názorů. Kulturní levice také uznávala požadavek politické angažovanosti umělců a spisovatelů, pojetí literárních děl jako „zbraní“, pomocí nichž se bojuje za nové, lepší životní podmínky.

Výrazným impulsem pro sjednocení kulturní levice se stalo vydání tzv. Protifašistického manifestu českých a slovenských spisovatelů v závěru roku 1934. Zdálo se, že se stal vítaným impulsem pro splnění již několikrát zmíněného cíle.

Zároveň bylo evidentní, že by mu napomohla také spolupráce mezi stranami politické levice, čemuž ale bránil především nepřátelský poměr KSČ k socialistickým stranám a jejich nedůvěra k ní. Teprve VII. sjezd KSČ na jaře 1936 znamenal určitý posun ve vztazích KSČ k levicovým stranám, přičemž zde bylo vytyčeno heslo vytváření kulturní lidové fronty proti fašismu a válce; problémem ovšem byla skutečnost, že přitom nebyla stanovena přesná kritéria, podle kterých by se měla vytvářet. Z rozboru použitých pramenů vyplynulo, že kulturní levice předjímalu myšlenku širokého antifašistického sjednocení, jehož realizace v politické oblasti nebyla jednoduchou záležitostí. Atmosféra na Mezinárodním kongresu v Paříži v roce 1935 ovšem dávala tušit, že na poli kulturní levice se objevují hlubší rozpory. Druhou polovinu 30. let ovládly vedle diskusí týkajících se uplatnění socialistického realismu v československé kultuře také rozepře související s hodnocením politických a kulturních poměrů v SSSR, jež byly vyostřovány v souvislosti se zprávami o tavných represích v oblasti politiky a kultury, o čemž bude pojednávat další část této práce. Teprve politické události v samotném závěru 30. let způsobily, že instinktivně docházelo k žádoucímu sjednocení pod silící hrozbou fašismu a mohlo se zdát, že dosavadní diskuse vyvolávající rozepře na kulturní scéně v souvislosti s otázkou metody umělecké práce byly malicherné. Poválečný vývoj ovšem ukázal, že mnohé z nich byly naopak vysoce aktuální a „nadčasové“.

6 Diskuse o umělecké svobodě a nezávislé kritice poměrů v Sovětském svazu

Dalším důležitým tématem diskusí ve 30. letech se stala otázka svobody – ať už se to týkalo umělecké tvorby, postavení umělců ve společnosti nebo výměny názorů. V meziválečném období se většinou chápalo jako zcela přirozené dávat spisovatelům určité pokyny nebo rady, jak by měli přistupovat k tvůrčí práci. V určitých případech a některými umělci, spisovateli a částí veřejnosti nebyly vnímány negativně, jako omezování svobody uměleckého tvoření. Tak např. mezi levicovými spisovateli převládal názor, že literatura by měla reagovat na aktuální dobové dění. Spisovatel se měl učit poznávat život, rozumět lidem i sám sobě.⁸⁰⁷ Literatura roste ze života, napsal František Kratochvíl v diskusním příspěvku v časopise *Středisko* na počátku 30. let.⁸⁰⁸ Literární díla se měla přibližovat skutečnosti.⁸⁰⁹ Také F. X. Šalda, uznávaný levicově orientovaný literární kritik, konstatoval, že spisovatel musí dobře znát skutečnost, kterou ve svém díle popisuje. Je přirozené, že jednotliví (a nejen levicoví) autoři se hlásili k různým směrům a propagovali určitý literární program, jímž se řídili, a nechápali to přitom jako omezování umělecké svobody. V této souvislosti je nutné podotknout, že společenská angažovanost v rámci národa byla součástí pojetí umění již v romantismu a spisovatelé byli chápáni jako tzv. svědomí národa. Např. spisovatel Karel Sabina, který se zapojil do revolučního hnutí v roce 1848, literatuře ukládal, aby se podílela na převýchově lidových vrstev v rovnoprávné občany a členy novodobé společnosti, k jejímuž rozvoji dochází jen díky jejich práci.⁸¹⁰ V meziválečném období řada levicových kulturních představitelů uznávala za oprávněné vnímání tvorby spisovatelů jako určitého poslání nebo povinnosti, před níž se nesmí uhýbat. Marxistickými autory byla literatura pojímána jako zbraň, kterou se má bojovat za nový

---

⁸⁰⁷ Srov. např.: K. STRÁNSKÝ, *Proti literární bezcharakternosti*, *Středisko* 1, č. 9-10, červen a červenec 1931, s. 6-7; S. K. NEUMANN, *Česká literatura a česká skutečnost*, *Listy pro umění a kritiku* 2, č. 3, 14. 3. 1934, s. 51-54.

⁸⁰⁸ Fr. KRATOCHVÍL, *Diskuse o smutku v poesii*, *Středisko* 1, č. 9-10, červen a červenec 1931, s. 5-6.

⁸⁰⁹ Srov. např.: á (Josef RYBÁK), *Literatura a skutečnost*, *Haló noviny* 2, č. 88, 5. 4. 1934, s. 4; Petr DENK, *Sovětský čtenář mluví k autorům*, *Čin* 6, č. 4, 29. 11. 1934, s. 1137-1139; Julius FUČÍK, *Pláč kultury české*, *Haló noviny* 1, č. 11, 5. 11. 1933, s. 3; BV, *Básník a společnost*, *Index* 5, č. 6-7, 18. 5. 1933, s. 62; SKN, *Česká literatura a česká skutečnost*, *Listy pro umění a kritiku* 2, č. 3, 14. 3. 1934, s. 51-54; Fr. DVORSKÝ, *Literatura úniku*, *Tvorba* 10, č. 16, 19. 4. 1935, s. 251.

⁸¹⁰ Jan LEHÁR, Alexandr STICH, Jaroslava JANÁČKOVÁ, Jiří HOLÝ, *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 2008, s. 212.

společenský řád.⁸¹¹ Někteří spisovatelé hlásící se k levici (mohlo se jednat i o literární kritiky nebo teoretiky) se nicméně vymezovali vůči pojetí umění jenom jako prostředku propagace.⁸¹²

Otázka svobody v různých aspektech byla jakýmsi leitmotivem, který se objevoval v kulturních diskusích po celá třicátá léta. Určitý zlom, jak bylo v jiné části této práce ukázáno, způsobila změna politického režimu v Německu v roce 1933. Levicovní intelektuálové tehdy začali často a důrazně varovat, že byla ustavena diktatura, která mj. ohrožuje svobodu německé kultury. V první části této kapitoly budou tedy ve stručnosti popsány diskuse probíhající na poli kulturní levice, v nichž se hájila umělecká svoboda v reakci na politickou situaci v Německu. Ve druhé části bude věnována pozornost diskusím, které se týkaly otázky svobody umělecké tvorby v SSSR a problematiky nutnosti svobodných diskusí v československém prostředí o sovětských kulturních (a do jisté míry také o politických) poměrech. Reagovaly na ustavení socialistického realismu jako jediné povolené metody tvůrčí práce v SSSR a na zprávy o represích v politické i kulturní oblasti z druhé poloviny 30. let.

Když v Německu nastoupil k moci Adolf Hitler, z parlamentní demokracie se stala diktatura, politické i kulturní svobody byly potlačeny a staly se pouhou iluzí. V předchozích částech práce bylo uvedeno, že československá zejména levicová inteligence začala veřejně varovat před nebezpečím nastolení podobných diktatur i v ostatních evropských státech. Veřejně odsuzovala stav nacistické německé kultury s poukazováním, že v Německu neexistuje umělecká svoboda,⁸¹³ a varovala před zaváděním podobných praktik i do československého umění. Svoboda byla vnímána a chápána jako ta nejvyšší hodnota, kterou je nutné uhájít.⁸¹⁴ Československá inteligence zároveň vyzývala k odporu proti takovému režimu, kde je potlačována svoboda myšlení i tvorby.⁸¹⁵ Varovala před útoky českých fašistů na levicově zaměřenou kulturu a upozorňovala, že všichni spisovatelé a umělci se jim musí postavit a hájit svobodu projevu.⁸¹⁶

---

⁸¹¹ J. RYBÁK, „Začíná století“, *Tvorba* 8, č. 4, 26. 1. 1933, s. 60.

⁸¹² Anna POSPÍŠILOVÁ, Oldřich PREČ, *Obrana básníka. Tímto článkem zahajujeme diskusi na téma: Básník a sociální skutečnost*, *Index* 5, č. 1, 25. 1. 1933, s. 8-10.

⁸¹³ á (Josef RYBÁK), *Fašismus neohrožuje umělce?*, *Haló noviny* 2, č. 321, 30. 11. 1934, s. 4.

⁸¹⁴ F. X. ŠALDA, *Veliké jednotné fronty je třeba*, *Rudé právo* 14, č. 60, 11. 3. 1933, s. 4.

⁸¹⁵ Vladimír HELFERT, *Kultura, inteligence a dělnictvo*, *Index* 5, č. 5, 15. 4. 1933, s. 49-50; *K jednotné kulturní frontě*, *Tvorba* 9, č. 24, 26. 10. 1934, s. 375.

⁸¹⁶ Srov. např. Josef HORA, *Levá kultura a pravá kritika*, *Sobota* 5, č. 41, 10. 11. 1934, s. 881-883; a, *Jeden z úkolů kulturní levice*, *Haló noviny* 2, č. 294, 3. 11. 1934, s. 4; A. M. PÍŠA, *Jednotnou*

V jiné části této práce bylo zmíněno vydání Protifašistického manifestu českých a slovenských spisovatelů na podzim 1934, který byl varováním před nebezpečím fašismu. Tehdy se veškerá literatura rozdělila na tzv. levou a pravou podle politických hledisek. Levicová literatura byla označena jako antifašistická a pokroková, pravicová jako fašistická, úpadková nebo také reakční.⁸¹⁷ Zároveň se v levicovém tisku upozorňovalo na antikampaň, jež se proti vydání zmíněného manifestu rozpoutala, a na bojkot těch spisovatelů, kteří ho podepsali.⁸¹⁸ Konstatovalo se, že tito spisovatelé jsou fašistickým tiskem „vyučování z národa“⁸¹⁹ tvrzením, že národ je už nebude potřebovat.⁸²⁰ Pro pochopení dané situace je příznačný rozbor článku z časopisu *Světovzor*, jehož autorem byl Karel Čapek, spisovatel „demokratického okruhu“ kolem *Lidových novin*. V něm vysvětloval, proč spolu s ostatními podepsal uvedený manifest. Jeho vydáním se autoři snažili upozornit veřejnost, že mezi mládeží se projeví tendence ideově velmi blízké německému hitlerismu. Chtěli ukázat, že jim tato skutečnost není lhostejná a že žádají pro umění duchovní svobodu a úctu k osobnosti.⁸²¹ Protistrana výše uvedená tvrzení dementovala a výroky o útocích fašismu na svobodu ducha označila za přehnané.⁸²² Kulturní levice se tak v polovině 30. let přihlásila k vytvoření protifašistického jednotného bloku pokrokových umělců, spisovatelů na obranu svobody tvorby, vědeckého bádání.⁸²³ Pojítkem měla být obrana demokratických svobod, tedy i obrana kulturních svobod.⁸²⁴ V jiné části textu bylo ukázáno, že idea boje proti fašismu byla chápána jako vhodná základna pro sjednocení

---

protifašistickou frontu kulturních pracovníků, Rudé právo 15, č. 191, 14. 11. 1934, s. 4; Josef RYBÁK, *Poučení z fašistických provokací*, Tvorba 9, č. 27, 16. 11. 1934, s. 412; NEZVAL, *Fašisté se osopují nejvíce na ty spisovatele, kteří nejvíce obohatili český jazyk*, Haló noviny 2, č. 309, 18. 11. 1934, s. 3; G, *Po mobilizaci na české kulturní frontě*, Národní osvobození 11, č. 273, 21. 11. 1934, s. 1; neč, *O co jde na kulturní frontě?*, Rudé právo 15, č. 198, 22. 11. 1934, s. 4.

⁸¹⁷ St. BUDÍN, *Manifest spisovatelů proti fašismu*, Rudé právo 15, č. 204, 29. 11. 1934, s. 4.

⁸¹⁸ Josef RYBÁK, *Literatura a národ*, Tvorba 9, č. 31, 15. 12. 1934, s. 486-487; á, *S literaturou proti fašismu*, Haló noviny 2, č. 335, 15. 12. 1934, s. 4; Josef HORA, *Spisovatelé a národ*, Sobota 5, č. 45, 8. 12. 1934, s. 983-984; *Odcizila se česká literatura národu?*, Haló noviny 2, č. 329, 8. 12. 1934, s. 4; Josef RYBÁK, *Vlastenci proti spisovatelům*, Tvorba 9, č. 32, 22. 12. 1934, s. 495.

⁸¹⁹ *Obec československých spisovatelů*, Doba 1, č. 15-16, leden 1935, s. 209-216; *Odcizila se česká literatura ...*, s. 4.

⁸²⁰ *Generál Medek hrozí koncentračními tábory*, Rudé právo 15, č. 205, 30. 11. 1934, s. 4; *Generál Medek nazývá spisovatele luzou*, Rudé právo 15, č. 208, 4. 12. 1934, s. 4; *Co se stane s generálem, který vyhrožuje koncentračními tábory?*, Haló noviny 2, č. 322, 1. 12. 1934, s. 1; Karel ČAPEK, *Národ nás potřebuje*, Lidové noviny 42, č. 619, 9. 12. 1934, s. 1; *Obec československých spisovatelů ...*, s. 209-216.

⁸²¹ Karel Čapek *o projevu spisovatelů a poslání kulturních pracovníků v dnešní době*, Světovzor 34, 6. 12. 1934.

⁸²² L., *Po projevu levicových intelektuálů*, Národní listy 74, č. 330, 30. 11. 1934, s. 2.

⁸²³ *Obec československých spisovatelů ...*, s. 209-216.

⁸²⁴ J. L. F., *Kulturní levice a pravice*, Index 6, č. 10, 7. 12. 1934, s. 109-110.

širší kulturní levice. Bylo až obdivuhodné, jak se v názoru na nutnost obrany českého národa, kultury před nebezpečím fašismu dokázala shodnout.

Rozpory v řadách kulturní levice se ve větší míře objevily až ve druhé polovině 30. let a souvisely s hodnocením Sovětského svazu, tamní kultury i společenských a politických poměrů. Někteří levicoví představitelé totiž začali považovat kritiku sovětských poměrů nejen za neoprávněnou, ale i nepřípustnou. V této souvislosti je nutné zmínit, že československá levice měla k Sovětskému svazu v meziválečném období pozitivní vztah, a nejednalo se přitom pouze o členy komunistické strany. Řada mladých umělců, intelektuálů obdivovala ruskou revoluci s jejím programem zúctování se vším starým a revoluční přestavby světa. Lákala je vidina změny, jež naplní ideály svobody, rovnosti a bratrství.⁸²⁵ Všeobecně převládal názor, že sovětská kultura a zejména literatura prochází v porevolučním období nebývalým rozmachem, který je hodný obdivu (i přes občasné negativní výhrady, jež měly sloužit jako upozornění a varování).⁸²⁶ Sovětská literatura byla hlavně v komunistickém tisku dávána za vzor a poukazovalo se na nutnost propagovat ji v československé veřejnosti.⁸²⁷ Neustále se psalo o povinnosti udržovat kontakty Československa se SSSR i v oblasti kultury.⁸²⁸ Údiv mnohého intelektuála vyvolal také zájem sovětské veřejnosti o literaturu⁸²⁹ a postavení spisovatele (ovšem ve výše zmíněném období pouze toho, který dodržoval jistá „pravidla“) ve společnosti.⁸³⁰ Objevovaly se interpretace, že čtenář v SSSR byl nejen „konzumentem“ umění, ale zároveň jeho hrdinou a spolutvůrcem vývoje své země.⁸³¹ Vyjádření Julia Fučíka na stránkách *Tvorby*, že sovětský umělecký život je velmi bohatý, neboť se ho účastní miliony občanů a ti pomáhají hledat nový styl umění, však lze chápat spíše jako propagační formulku než konstatování reality.⁸³² V časopise *U* uspořádal Bedřich Václavek⁸³³ anketu na téma „čím je protifašistickému umělci

⁸²⁵ Jaroslav BOUČEK, *27. 6. 1950 - Poprava Závěše Kalandry*, Praha 2006, s. 5-6.

⁸²⁶ Václav BĚHOUNEK, *Ruská literatura za našich dnů*, Čin 6, č. 17, 26. 4. 1934, s. 387-390.

⁸²⁷ Fr. URBAN, *Otevřte okna sovětské literatuře!*, Rudé právo 15, č. 122, 25. 8. 1934, s. 4; á, *Jak do světa s kulturou?*, Rudé právo 18, č. 175, 29. 7. 1937, s. 4.

⁸²⁸ *O kulturní součinnosti Sovětského svazu se Západem*, Haló noviny 4, č. 196, 11. 8. 1936, s. 2; B.V., „Avantgardisté“ a SSSR, U 1, č. 2, 25. 5. 1936, s. 182-183.

⁸²⁹ Petr DENK, *Sovětský čtenář mluví ...*, s. 1137-1139.

⁸³⁰ V. NEZVAL, *O Gorkém*, Haló noviny 2, č. 260, 30. 9. 1934, s. 4; Ilja BART, *Za nové umění socialismu*, Tvorba 10, č. 20, 15. 5. 1936, s. 312-313.

⁸³¹ *Tamtéž*, s. 312-313.

⁸³² Julius FUČÍK, *Umění v moskevském večerníku*, Rudé právo 17, č. 78, 1. 4. 1936, s. 4.

⁸³³ Bedřich Václavek věnoval velkou pozornost SSSR, konkrétněji se ve svých odborných studiích zabýval vývojem sovětské literatury, vývojem vztahu mezi československou a sovětskou kulturou. Zajímal se také o využití sovětské tematiky v české literatuře, o vliv sovětské literatury na československou (srov. např. Bedřich VÁCLAVEK, *SSSR a československá literatura*, U 2, č. 4,

a spisovatelé SSSR“. Respondenti se v ní vyznávali ze svého obdivu k SSSR, který si spojovali s nadějí v nový život a svět, nejčastěji pak s udržení světového míru (jako spisovatelé Josef Čapek, Marie Pujmanová, J. V. Pleva, Géza Včelička, Karel Reiner). Byl často označován jako hráz proti fašismu (spisovatelé Josefem Koptou, Gézou Včeličkou, J. V. Plevou). Samotný Václavek, který uskutečnění ankety inicioval, připravil v roce 1936 k vydání výbor z básní s názvem *SSSR v československé poesii*⁸³⁴, pro nějž napsal úvodní studii.⁸³⁵ Velmi výstižně v ní dle mého názoru charakterizuje vztah československých intelektuálů k sovětskému státu: „*Poměr k němu (SSSR, pozn. JD) nebyl ovšem od začátku jednoznačný. Osciloval mezi polemikou proti současnému dění ve velké ruské zemi, přímým bojem proti němu nebo zoufalstvím nad „ruskou tragédií“ (jak ji pojal na př. Ant. Sova) na jedné straně a na druhé vyznavačským nadšením. Vždycky však vedl všechny pocit, že se tu děje něco velikého, co nemůže básníka nevzrušovat a nepřitahovat.*“⁸³⁶

Otázka vztahu československých intelektuálů k SSSR je velmi komplikovaná a sama o sobě by vystačila na samostatnou studii. Je nutno pouze konstatovat, že Sovětský svaz byl chápán mnohými představiteli levicové kultury jako vzor hodný následování. Přiznat si, že tuto pozici nezaujímá zcela oprávněně (tedy že ne všechno je správné a hodné přijetí, napodobení, rozvinutí), nebylo pro mnohé z nich snadné. Znamenalo to uchovat si kritičtější přístup a odstup. Sovětský svaz byl pro československé levicové kulturní představitele „magnetem“, jenž přitahoval jejich pozornost; v sovětském umění hledali inspiraci pro svou tvůrčí praxi. S tím přicházelo

---

5. 1. 1938, s. 326-333). Jeho zájem o sovětskou kulturu dokládají nejen kritiky sovětských literárních děl (rozbory některých recenzí na sovětská literární díla srov. Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek*, Praha 1979, s. 158-159), ale také překladatelská práce. Nejvýznamnějším počinem se stal překlad (s dalšími spolupracovníky) čtyřsvazkového románu Fjodora Ivanoviče Panfjorova *Brusky*. O sovětskou literaturu se zajímal také z důvodu, že v ní hledal kořeny socialistického realismu, který se snažil v obměněné podobě prosadit i v Československu (srov. BV, *Kořeny socialistického realismu v sovětské literatuře od revoluce*, Index 7, č. 8, 22. 11. 1935, s. 89-92). Jeho aktivity zaměřené na propagaci SSSR v československé veřejnosti byly obdivuhodné. V Brně se zúčastnil práce Levé fronty, kde vedl školení o marxistické filozofii, informoval o SSSR a propagoval ho. Za svého pobytu v Olomouci např. pomáhal iniciovat návštěvu skupiny sovětských spisovatelů v říjnu 1935 (Alexandr Fadějev, Alexej Tolstoj, Anna Karavajevová, Janko Kupala, Michail Kolcov, S. M. Treťjakov aj.), z nichž někteří pozvaní byli jeho osobními přáteli z dob uskutečnění konference v Charkově, např. Fadějev. Václavek tuto delegaci, která dorazila na pozvání Svazu přátel SSSR, spolu s Marií Majerovou po Olomouci provázela. Srov. Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek ...*, s. 156; Věra LINHARTOVÁ, *Podíl „U“ Bloku na formování metody socialistického realismu*, *Slavica slovaca* 15, č. 2, 1980, s. 147-161; Jaromír DVOŘÁK, *Bedřich Václavek, průkopník socialistického realismu*, *Literární měsíčník* 6, č. 4, 1977, s. 32-37.

⁸³⁴ Bedřich VÁCLAVEK, *SSSR v československé poesii*, Praha 1936.

⁸³⁵ V ní Václavek popsal vývoj vztahů československých básníků k sovětským, vliv sovětského umění na československé a vyzvedl zájem, jaký v ČSR budilo sovětské umění a sovětská skutečnost.

⁸³⁶ Bedřich VÁCLAVEK, *SSSR v československé ...*, s. 5.

také hodnocení sovětské kultury a její srovnávání s československou. Když se na počátku 30. let uskutečnila v SSSR II. světová konference proletářské revoluční literatury, snažící se prosadit socialisticky angažovanou tvorbu, nevyvolala tenkrát v Československu patřičný ohlas. Situace se změnila o čtyři roky později, kdy vyhlášení socialistického realismu jako uměleckého směru závazného pro všechny tvůrce v SSSR zasáhlo i československou kulturní scénu. Průběh diskusí o socialistickém realismu byl popsán v jiné části této práce, proto jim nebude věnována větší pozornost. Zajímavé v této souvislosti jsou dvě podstatné otázky, které diskuse o socialistickém realismu mezi československými intelektuály iniciovaly. První z nich se týkala možnosti uplatnění socialistického realismu v československém umění: neznamená socialistický realismus omezení umělcovy tvůrčí svobody? Není jen politickým nástrojem k usměrnění kultury? A je proto žádoucí ho uplatnit i v československém levicovém umění? Nejedni diskutující si musel položit také následující otázku: do jaké míry (a zda vůbec) je sovětská kultura pod vládou bolševiků svobodná? Údiv části československé veřejnosti totiž vyvolala skutečnost, že v SSSR se dokázala kultura sjednotit na základě jednoho uměleckého programu. Nabízela se tudíž otázka, zda se jednalo o akt dobrovolnosti, nebo naopak donucení. Diskuse o otázce svobody sovětské kultury (a o tamních poměrech vůbec) ovšem vyvolávaly prudké reakce některých kulturních představitelů, kteří je považovali za „nevhodné“, nepatřičné. Lépe řečeno: kritiku sovětských poměrů nepřipouštěli a označovali ji za nežádoucí. S tímto přístupem nesouhlasili zejména představitelé umělecké avantgardy a začali bránit právo na svobodnou kritiku a na vlastní názor a úsudek. Diskuse na kulturní levici tím dostávaly prudší ráz, což vygradovalo v roce 1938. Následující části textu budou proto postupně věnovány těmto jednotlivým okruhům otázek, které diskuse vyvolaly.

K první výše uvedené otázce je třeba konstatovat, že v diskusích o socialistickém realismu vedle souhlasných vyjádření, že tento umělecký směr je možné uplatnit také v československém umění, zaznívaly i kritičtější reakce. Již bylo v jiné části práce naznačeno, že skepticky se o metodě socialistického realismu vyjádřil spisovatel Benjamin Klička. Položil si otázku, zda lze od každého člověka požadovat, aby se bezvýhradně zařadil do kolektivu a přijal sebeširší umělecký program, aniž by přitom deformoval své dílo. Klička podotkl, že v kolektivu hrozí „spoutání ducha“, přičemž umělec zůstane vždy individuem, i když je součástí kolektivu a vytváří kolektivní hodnoty. Tvořící umělec je autonomní bytostí, nikdo mu nesmí poroučet, on

sám je odpovědný za své dílo.⁸³⁷ Tento příspěvek se týkal přímo socialistického realismu, nicméně jeho teze lze rozšířit i na další umělecké směry, jež po tvůrcích vyžadují uplatňování určitých zásad či pravidel. Právě diskuse o socialistickém realismu přitom vyvolávaly obavy o zachování umělecké svobody nejčastěji, což bylo uvedeno již v jiné kapitole této práce.

Otázka, zda je kultura v Sovětském svazu svobodná, poutala pozornost nejednoho levicového intelektuála. V komunistickém tisku na ni měli jednoduchou odpověď - jen v zemi socialismu je úplná svoboda, všechny „tvořivé síly“ jsou zde uvolněny, komunismus nespoutává svobodu ducha.⁸³⁸ Když byl hodnocen moskevský sjezd spisovatelů v roce 1934, na němž byl socialistický realismus vyhlášen, byl zde prezentován jako světová manifestace kulturní svobody v zemi socialismu.⁸³⁹ V *Haló novinách* dokonce tvrdili, že v SSSR existují nebývalé možnosti pro rozvoj umělecké tvorby. Sjezd dle jejich interpretace nebyl propagandistickou akcí určenou zejména pro zahraničního diváka, protože na něm někteří referující měli ostré výhrady k dosavadnímu vývoji a vše na něm nebylo manifestačně schváleno.⁸⁴⁰ Také Josef Rybák v *Haló novinách* vyvracel tehdy občas se objevující tvrzení, že v SSSR je „znásilněna svoboda umělce“. Argumentoval, že Sovětský svaz organizuje „obrovskou manifestaci své kulturní vyspělosti“⁸⁴¹ (čímž byl myšlený sjezd sovětských spisovatelů), zatímco na Západě se pálí nepohodlné knihy (čímž se odkazovalo zejména na nacistické Německo). V Sovětském svazu je podle mínění autora zachována umělecká svoboda a sovětská literatura je na vysoké úrovni, která je hodna obdivu.⁸⁴² Josef Rybák také polemizoval v komunistickém tisku o otázce umělecké svobody s články zveřejněnými v časopise *Přítomnost*. Vyjádřil nesouhlas s názorem literárního kritika a dramatika Františka Götze, že levicová literatura musí být charakterizována absolutním duchem svobody, nesmí se na nikoho a na nic ohlížet nebo se někoho a něčeho bát.⁸⁴³ Podle Rybáka nemá stát spisovatel nad stranami, nad sociálním děním, ale musí k němu zaujmout zásadní postoj a postavit se do antifašistické fronty.⁸⁴⁴

---

⁸³⁷ Benjamin KLIČKA, *Glossa k socialistickému realismu*, Index 7, č. 3, červen 1935, s. 31-32.

⁸³⁸ *Hlas sovětských spisovatelů*, Rudé právo 15, č. 114, 17. 8. 1934, s. 4.

⁸³⁹ *Prvý den sjezdu sovětských spisovatelů*, Haló noviny 2, č. 217, 17. 8. 1934, s. 4; *Moskevský kongres spisovatelů zahájen. Maxim Gorkij referuje o sovětské literatuře*, Haló noviny 2, č. 218, 18. 8. 1934, s. 1.

⁸⁴⁰ N. G. *Na cestě k všelidské kultuře*, Haló noviny 2, č. 229, 29. 8. 1934, s. 3.

⁸⁴¹ Josef RYBÁK, *Cesty kulturního rozvoje*, Haló noviny 2, č. 221, 21. 8. 1934, s. 4.

⁸⁴² *Tamtéž*.

⁸⁴³ *O „levé“ světové literatuře*, Přítomnost 10, č. 41, 10. 10. 1934, s. 651-652.

⁸⁴⁴ Josef RYBÁK, *Literatura levá a pravá*, Haló noviny 2, č. 274, 14. 10. 1934, s. 4.

Někteří levicoví intelektuálové ve svých příspěvcích přiznávali, že v SSSR k usměrňování kultury dochází. V určitých případech to však nepovažovali za něco nežádoucího, respektovali zvýšený důraz na výchovnou funkci sovětské literatury.⁸⁴⁵ Skutečnost, že na počátku 30. let tam byly zrušeny jednotlivé literární skupiny a byl vytvořený jednotný svaz spisovatelů, byla např. ve Václavkově časopise *Středisko* chápána jako zcela přirozená.⁸⁴⁶ Zároveň se nezastíralo, že v tamní kultuře probíhá ještě určitý proces „třídění“ – spisovatelé, kteří se neřídí konkrétními směrnicemi (radami, nařízeními), jsou odsuzováni. Básník a novinář Ilja Bart v *Tvorbě* uvedl, že kritice jsou podrobováni spisovatelé, jejichž díla nereagují na aktuální skutečnost, nebojují proti pozůstatkům kapitalismu; spisovatelé neplní funkci být tzv. inženýry lidských duší, netvoří zárodky něčeho nového. V umění jsou odsuzovány umělecké směry jako formalismus, naturalismus, starý „šedý realismus“, protože starými metodami a formami přistupují k nové skutečnosti a tím ji deformují. Autor nicméně odmítl názor, že by byli sovětscí umělci perzekvováni, jako např. Vsevolod Mejerchold nebo Dmitrij Šostakovič.⁸⁴⁷

Ve druhé polovině 30. let nicméně rozrušily československou veřejnost – nejen levicovou - zprávy o probíhajících tzv. moskevských procesech.⁸⁴⁸ Obvinění vznesená v procesech zněla nevěrohodně, absurdně a zarážela i samozřejmost, s jakou se všichni obžalovaní doznávali. Jak ovšem upozornil I. Pfaff, řada představitelů československé inteligence o jejich pravdivosti nepochybovala. Bylo samozřejmé, že všichni, kteří bezvýhradně podporovali Stalinův režim, se za moskevské procesy postavili. V této souvislosti je nutné ovšem zdůraznit, že negativní kritika těchto procesů (a vlastně sovětských poměrů obecně) v československém prostředí nebyla ve své době nijak samozřejmá nebo běžná. Nejen komunistický tisk (v němž se „vyznamenalí“ především

---

⁸⁴⁵ Petr DENK, *Sovětský čtenář mluví ...*, s. 1137-1139.

⁸⁴⁶ Fr. PÍŠEK, *Sovětská literatura dneška*, *Středisko* 4, č. 2, červenec-srpen 1934, s. 34.

⁸⁴⁷ Ilja BART, *Za nové umění socialismu ...*, s. 312-313.

⁸⁴⁸ Předehrou k nim se stal lednový proces z roku 1936 s tzv. „Moskevským centrem“. Grigorij Zinověv, Lev Kameněv a další čelili smyšlenému obvinění z chystaného atentátu na Sergeje Kirova a z pokusů svrhnout vládu sovětů. Zinověv dostal deset let, Kameněv pět let vězení. V srpnu 1936 v tzv. prvním moskevském procesu (neboli procesu s „Tročisticko-zinověvským centrem“) byli Zinověv, Kameněv, Sokolnikov, Pjatakovi a další Leninovi spolupracovníci odsouzeni k trestu smrti za přípravu atentátů na nejvyšší politické představitele včetně Stalina a za špionážní činnost ve prospěch západních mocností. Druhý proces s „Paralelním antisovětským tročistickým centrem“ byl zahájen v lednu 1937 proti K. Radkovi, G. Pjatakovi, L. Sokolnikovovi a dalším Leninovým spolupracovníkům. Byli odsouzeni za teroristickou a špionážní činnost a za přípravu svržení moci sovětů s pomocí cizích interventů. Srov. např. V. VEBER, *Stalinovo impérium (Rusko 1924–1953)*, Praha 2003, s. 73–75.

Václav Kopecký⁸⁴⁹, Ladislav Štoll nebo Julius Fučík⁸⁵⁰ v *Tvorbě*), ale i demokratičtí představitelé (včetně prezidenta Edvarda Beneše) tehdejší Stalinovu politiku obhajovali jako záruku světového míru.⁸⁵¹ Také členové sociální demokracie kritizovali procesy opatrně a tendence poukázat na nevěrohodnost obžalob a procesů jako celku byly překrývány nekritickým přejímáním moskevských interpretací spolu se schvalováním represí.⁸⁵² I přes tuto skutečnost procesy způsobily doslova zmatek v řadách levice. Kdo začal mít pochyby o jejich věrohodnosti a správnosti, byl označován za tzv. trockistu a nepřítele SSSR. Jak ovšem upozornil I. Pfař, procesy vyvolaly také hlubokou krizi v samotné KSČ, neboť její řady opustila (nebo z nich byla vyloučena) početně ne sice silná, ale intelektuálně i politicky vlivná skupina. Mezi nimi byl novinář, filozof a historik Závěš Kalandra nebo dřívější šéfredaktor *Rudého práva* Stanislav Budín. Sovětský svaz ovšem zasáhly také represe v oblasti kultury. Dne 28. ledna 1936 byla článkem *Chaos místo hudby*, zveřejněném v moskevské *Pravdě*, zahájena kampaň proti formalismu v umění. Anonymní pisatel v něm odsoudil Šostakovičovu operu *Lady Macbeth mcenského újezdu*. Hudební skladatel podle mínění autora komponoval „levičácký chaos“ místo hudby a byl obviněn mj. z formalismu, primitivismu, vulgárnosti. Vzápětí byla opera na příkaz moskevského politbyra stažena z repertoáru v celém Sovětském svazu. Poté následovalo odsouzení Šostakovičova baletu *Jasný pramen*, čistka v moskevské Treťjakovské galerii, zákaz Ejzenštejnova filmu *Běžin luh*, kampaň proti Tairovovu Státnímu komornímu divadlu, proti Mejercholdovi, proti poezii Pasternaka, persekuce se nevyhnula ani spisovatelům Babelovi a Mandelštamovi, proběhla čistka ve Svazu sovětských spisovatelů. Celou kampaň řídil Všesvazový komitét pro záležitosti umění, vytvořený v únoru 1936 na příkaz Stalina. Tak byla

---

⁸⁴⁹ V. KOPECKÝ, *Ohlas moskevského procesu v ČSR*, *Tvorba* 12, č. 6, 5. 2. 1937, s. 81-83. Srov. Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě 1936–1938*, Praha 1993, s. 9.

⁸⁵⁰ Srov. J. FUČÍK, *Poslední dnové*, *Tvorba* 13, č. 10, 11. 3. 1938, s. 109-110; *Kapitola z dějin našich dnů*, *Rudé právo* 17, č. 202 a 208, 30. 8. a 6. 9. 1936, s. 5, 7; *Lži proti jednotě*, *Rudé právo* 18, č. 148, 25. 6. 1937, s. 2.

⁸⁵¹ Beneš věřil, že Sovětský svaz se díky politickým čistkám přizpůsobuje Západu. Stejně tak nepochyboval o spolupráci tzv. trockistů s německým fašismem, jejichž fyzickou likvidaci chápal jako záruku, že SSSR nebude spolupracovat s Německem. K formování jeho postoje k procesům přispěly i názory Zdeňka Fierlingera, od roku 1937 velvyslance v SSSR, který o pravdivosti procesů stejně jako trockistického spiknutí nepochyboval a vyvracel názory, že Sovětský svaz je despotickým státem jednoho vládce nebo několika vlivných členů strany. Zároveň však zprávy o tamním dění vedly k obavám, zda může být konflikty zmítaný Sovětský svaz důvěryhodným spojencem. Srov. Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 6–8.

⁸⁵² Sociálnědemokratická kritika procesů byla nedůsledná, nedostatečně důrazná a radikální, plná rozporů – na rozdíl od sociálnědemokratické levice, která dokázala pregnantně analyzovat pozadí politických represí jako zákulisního boje o moc či poukázat na falešnost a nevěrohodnost obžalob. Srov. Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 17–21.

zahájena nová sovětská kulturní politika, která byla rozvíjena ve znamení stalinské kampaně proti formalismu.⁸⁵³

Výše zmíněné okolnosti měly samozřejmě ohlas na československé kulturní scéně. Začaly se objevovat tendence jakoukoliv kritiku týkající se Sovětského svazu potlačovat, bagatelizovat, případně ji vůbec nepřipustit; tehdy však ještě existovaly podmínky pro svobodné diskuse. Mezi výrazné kritiky stalinské kulturní politiky a kultury se zařadily zejména následující osobnosti: Jan Slavík, Závaš Kalandra, E. F. Burian, Karel Teige, ale v následujícím textu budou zmíněni také další, kteří se zapojili do diskusí a bojovali za právo na svobodnou kritiku sovětských poměrů.

V jiné kapitole této práce bylo uvedeno, že výrazně kriticky se k soudobému stavu sovětské kultury postavil historik Jan Slavík. Ten v rámci diskusí o socialistickém realismu a přínosu sjezdu spisovatelů v Moskvě ve svých článkách varoval, že literatura v SSSR nevznikala zcela svobodně, protože se musela vyrovnávat s politickými tlaky, spisovatelé přicházeli o svou výsadu být tzv. svědomím národa. Podle Slavíka byl sovětský spisovatel „otrokem mocných“ ve své zemi, kde o všem rozhodoval Stalin. Dále poukazoval na neustálé provádění tzv. sebekritik spisovatelů nebo na návrat prvků carismu do sovětské kultury. V souvislosti se sjezdem sovětských spisovatelů upozornil, že někteří referující přiznali, že jejich příspěvky prošly předběžnou státní cenzurou.⁸⁵⁴ S názory J. Slavíka polemizoval Josef Hora.⁸⁵⁵ Přidal se také Vladimír Borin, jenž se snažil dění v Sovětském svazu legitimizovat pomocí argumentu, že v období první pětiletky a budování socialismu je přirozené diktovat spisovatelům, jak mají psát. Je zcela samozřejmé, že výstavbě musí být vše podřízeno, tedy i umělecká tvůrčí práce.⁸⁵⁶ V dalším článku tento autor označil tzv. absolutní svobodu za zcela idealistický pojem, který neodpovídá skutečnosti. Svoboda umělce nebo spisovatele v sobě zahrnuje boj za socialismus, což sověšší spisovatelé pochopili a podřizují se tomu. Pouze v zemi socialismu existuje podle něj skutečná svoboda.⁸⁵⁷ Josef Rybák v *Haló novinách* svoje

---

⁸⁵³ Srov. Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 12, 87-88; TÝŽ, *U-Blok a zápas o socialistický realismus v českém umění*, Ateliér 10, č. 19, 11. 9. 1997, s. 2.

⁸⁵⁴ Srov. *Co Maxim Gorkij vidí a nevidí*, Národní osvobození 11, č. 205, 2. 9. 1934, s. 3; Dr. Jan SLAVÍK, *Ještě o M. Gorkém a sjezdu sovětských spisovatelů*, Sobota 5, č. 36, 6. 10. 1934, s. 782-784; Dr. Jan SLAVÍK, *Sjezd sovětských spisovatelů bez konce*, Sobota 5, č. 38, 20. 10. 1934, s. 835-836.

⁸⁵⁵ Josef HORA, *Ještě k sjezdu sovětských spisovatelů*, Sobota 5, č. 37, 13. 10. 1934, s. 804.

⁸⁵⁶ V. BORIN, *Sověšší rabové a západní svoboda*, Haló noviny 2, č. 237, 6. 9. 1934, s. 2.

⁸⁵⁷ V. BORIN, *Svoboda a levá literatura*, Haló noviny 2, č. 281, 21. 10. 1934, s. 4. Podobné názory zazněly také v jeho dalším článku, ve kterém tvrdil, že sověšské umění je skutečně svobodné, což jinde na světě není, a kultura a politika tu jsou v harmonii. Přitom porovnával kulturu sověšskou s německou a

tvrzení o svobodném umění v SSSR opíral o Bucharinův velmi kritický referát o sovětské literatuře, jenž zazněl na moskevském sjezdu spisovatelů. Slavíka ostře odsoudil jako pomlouvače SSSR.⁸⁵⁸ Na obranu J. Slavíka vystoupil veřejně F. X. Šalda, který si tím vysloužil kritiku v komunistickém tisku.⁸⁵⁹ Ve svém článku přímo uvedl, že v SSSR je kultura nesvobodná, Stalin autoritativně zasahuje do kulturních otázek a svoboda projevu je pouhou iluzí.⁸⁶⁰ Do diskuse se zapojili v *Literárních novinách* konstatováním, že každý stát a společnost s vyhraněným životním a světovým názorem omezuje svobodu projevu hranicí, která právě vyplývá z jejich skladebních principů. Absolutní svoboda neexistuje a není možné přenášet měřítka ze systému jednoho (individualistického) do systému druhého (kolektivistického).⁸⁶¹ Na to nemohl nereagovat opět Šalda a sarkasticky poznamenal, že jeho stať o svobodě tvorby se přirozeně nelíbila komunistům, protože „*ti jsou nedůtklivější než římská církev a každá kritika je jim solí v očích.*“⁸⁶² K otázce svobody podotkl, že existuje rozdíl v tom, zda básník nutí zaujmout kladný postoj ke skutečnosti, nebo zda ho má ze své vlastní vůle.⁸⁶³ Jak vyplynulo z rozboru Šaldových textů, jejich autor chtěl doslova zburcovat českou veřejnost,⁸⁶⁴ aby si uvědomila, že je nesprávné ustupovat před každým mocným, tj. i před Sovětským svazem, a přisluhovat mu.⁸⁶⁵ Je také dokladem skutečnosti, že někteří levicovní intelektuálové si začali uvědomovat nekritické hodnocení Sovětského svazu a snahy přijímat podněty z oblasti kultury, aniž by se přihlíželo ke specifickým československým podmínkám.

Do sporu s částí kulturní levice se dostal dále Jiří Weil, komunistický spisovatel, jenž strávil více než dva roky v Moskvě jako politický pracovník Kominterny v době, kdy se rozbíhaly první dva politické procesy. Jako první český autor ve svém románu *Moskva-hranice* zachytil ovzduší čistek a postihl tragédii jednotlivce, kterého vnitřně

---

konstatoval, že v SSSR vedle sebe může pracovat autor spjatý s ideologií marxismu vedle autora nekomunistického. Srov. V. BORIN, *Sjezd v hlavním městě světa*, Doba 1, č. 11-12, září 1934, s. 183.

⁸⁵⁸ á (Josef RYBÁK), *Pravdymilovný znalec SSSR dr. Slavík*, Haló noviny 2, č. 284, 24. 10. 1934, s. 4. Srov. také TÝŽ, *Co Gorkij nevidí a co vidí Slavík*, Haló noviny 2, č. 234, 3. 9. 1934, s. 3.

⁸⁵⁹ Srov. F. X. Šalda a pan dr. Slavík, Rudé právo 15, č. 171, 21. 10. 1934, s. 6; á (Josef RYBÁK), *Pravdymilovný znalec SSSR ...*, s. 4. Šalda vedl se svými kritiky polemiky, srov. např. *Ještě o svobodu projevu literárního*, Šaldův zápisník 7, 1934-1935, s. 95-96; Dopis Boh. Mathesiovi, *tamtéž*, s. 108-114.

⁸⁶⁰ F. X. Šalda a pan dr. Slavík ..., s. 6. Autor reagoval na Šaldův článek *Společenské kolektivum a spisovatelské individuum*, Šaldův zápisník 7, 1934-1935, s. 1-12.

⁸⁶¹ B. M., *Klokotání slavíka*, Literární noviny 7, č. 1, 23. 11. 1934, s. 4.

⁸⁶² *Ještě o svobodu projevu literárního ...*, s. 95-96.

⁸⁶³ *Tamtéž*.

⁸⁶⁴ Srov. články *Společenské kolektivum a spisovatelské ...*, s. 1-12; *Tedy o tom individualismu a kolektivismu*, *tamtéž*, s. 141-142.

⁸⁶⁵ Dopis Boh. Mathesiovi, *tamtéž*, s. 108-114.

silně zasáhly politické procesy a který je z komunistické strany nakonec vyloučen. I. Pfaff tento román označil jako „český Gide“.⁸⁶⁶ V komunistickém tisku samozřejmě dílo odsoudili a způsob argumentace dával najevo, že kritika Sovětského svazu se neodpouští.⁸⁶⁷ Jiří Weil se také odvážil kritizovat diskuse o formalismu a naturalismu, z nichž se podle něho občas stávaly štvánice proti některým umělcům. S tímto polemizovali v časopise *Tvorba*, přičemž také odmítli tvrzení, že v SSSR vznikají místo kvalitních literárních děl tzv. kýchce podle jednotné šablony a na základě stereotypů.⁸⁶⁸ Zdeněk Nejedlý v souvislosti s diskusemi o sovětském umění konstatoval, že hlavní problém je v nepochopení - „západní“ člověk totiž „západními“ představami o umění měří sovětskou skutečnost. To je ovšem nesprávný přístup, protože „západní“ člověk se musí vžít v sovětský život, v nový sovětský svět.⁸⁶⁹

Ve druhé polovině 30. let se dostal do sporu se zastánci stalinské kulturní politiky dramatik, dramaturg, režisér, zakladatel populárního divadla D 34 Emil František Burian. Doslova jím otráslota tažení proti V. Mejercholdovi a následná likvidace jeho divadla, protože to byl avantgardní divadelník světového formátu, kterého Burian obdivoval.⁸⁷⁰ Když se v létě 1937 v SSSR rozpoutala štvavá kampaň proti Mejercholdovi, Burian se ostře proti ní postavil.⁸⁷¹ V roce 1938 chtěl dokonce vydat sborník příspěvků o něm, který připravoval s režisérem Jindřichem Honzlem a divadelním kritikem Josefem Trägerem a jímž chtěl demonstrovat svůj odpor proti zrušení Mejercholdova divadla. Důvod, proč od tohoto svého záměru upustil, je více než varující – obával se, že by byl obviněn z trockismu. V reakci na represe v SSSR

⁸⁶⁶ Srov. také Jaroslav BOUČEK, *27. 6. 1950 – Poprava ...*, s. 63.

⁸⁶⁷ Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 36. Julius Fučík v *Tvorbě* velmi tvrdě odsoudil nejen samotné dílo, ale i jeho autora. Konstatoval, že se jedná o malichernou knihu, kterou napsal malý človíček (tedy Weil) bez velkých vášní, bez velkých zásad a bez velikého vnitřního napětí. Dílo údajně není dokumentem o životě v SSSR, ale dokumentem o malosti samotného autora. Srov. Julius FUČÍK, *Pavlačový román o Moskvě*, *Tvorba* 13, č. 3, 21. 1. 1938, s. 34-35. Stejně ostře vyzněla také recenze v *Rudém právu*, kde ji ohodnotili jako nevybíravý kýč, jako vylhaný, politicky reakční a umělecky bezvýznamný protisovětský pamflet. Srov. á, *Rodokaps Jiřího Weila*, *Rudé právo* 19, č. 38, 15. 2. 1938, s. 4. Recenze Bedřicha Václavka naopak vyznívala poměrně smírně a přátelsky. Srov. Bedřich VÁCLAVEK, *O člověka a jeho štěstí*, *U 3*, č. 1, 31. 3. 1938, s. 11-18.

⁸⁶⁸ *Sovětská literární diskuse*, *Tvorba* 11, č. 23, 5. 6. 1936, s. 364.

⁸⁶⁹ Zdeněk NEJEDLÝ, *K diskusi o sovětském umění*. In: Z. NEJEDLÝ, *O literatuře*, Praha 1953, s. 709-714.

⁸⁷⁰ Mejerchold se stal po svých návštěvách v Československu v letech 1934 a 1936 symbolem nového sovětského umění, navíc v roce 1936 zhlédl představení Osvobozeného divadla a D 36. Uzavření divadla v SSSR dne 7. 1. 1938 Buriana doslova vyděsilo. Srov. Alexej KUSÁK, *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, Praha 1998, s. 121; Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 99; Jaroslava DVOŘÁKOVÁ-ŠINDLEROVÁ, *Interní diskuse a kolize uvnitř Bloku socialistických spisovatelů*. In: *Historická Olomouc a její současné problémy VII*, Praha 1989, s. 332.

⁸⁷¹ E. F. BURIAN, „Škola základ života (interview)“, *Čin* 9, č. 14, 26. 8. 1937, s. 110-112; Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 99.

vedl divadelní hru *Hamlet III.*, která měla v podání jeho souboru premiéru na konci března 1937. Byly v ní odkazy na politické procesy, Hamlet měl být typem intelektuála rozdrčeného procesy, jako shnilé Dánsko byl chápán Sovětský svaz. Vrahem Claudiem byl myšlený Stalin a Hamletovým otcem Lenin. Poslání hry bylo evidentní – jejím prostřednictvím bojovat za uměleckou svobodu, protestovat proti stalinské kulturní politice a podnětem pro její vznik byla polemika namířená proti formalismu.⁸⁷² Komunistickou kritikou byla samozřejmě odsouzena.⁸⁷³ Julius Fučík toto poselství hry zpochybnil konstatováním, že Burian spojuje boj za svobodu s malichernými problémy a hra je zaměřená proti lidu jako takovému.⁸⁷⁴

Burianovo divadlo se tak setkala s negativní kritikou komunistického tisku.⁸⁷⁵ Ještě ostřeji se dramatik vymezil vůči kulturním poměrům v knižní studii *Pražská dramaturgie*, v níž mimo jiné konstatoval, že žádná vnější moc kteréhokoliv státu nemá právo zasahovat do kulturní politiky Československa.⁸⁷⁶ Když byl při sté repríze hry *Škola základ života* podle humoristické knihy Jaroslava Žáka vložen do hry text vypořádávající se sarkasticky s útoky stalinské kritiky, komunistický tisk obvinil celý soubor D 38 z posluhování Burianovi a jeho samotného ze zneužívání herců ke svým

---

⁸⁷² *Tamtéž*, s. 99, 101-102; Jaroslav BOUČEK, 27. 6. 1950 – *Poprava ...*, s. 71-72.

⁸⁷³ J. FUČÍK, *Burianův Hamlet III*, Rudé právo 18, č. 78 a 79, 2. a 3. 4. 1937, s. 4; O. STIBOR, *Ke genesi české divadelní avantgardy*, U 2, č. 4, 5. 1. 1938, s. 373; L. ŠTOLL, *Dítě a Hamlet*, Tvorba 12, č. 20, 12. 5. 1937, s. 319. Spíše přátelsky vyznívala ale výtka Kurta Konrada, srov. K. KONRAD, *Dopis E. F. Burianovi. O trůnu dobrém na dřevo*, Haló noviny 5, č. 78, 2. 4. 1937, s. 3.

⁸⁷⁴ J. FUČÍK, *Burianův Hamlet III ...*, s. 4.

⁸⁷⁵ Přitom je nutné konstatovat, že inscenace Burianova „Děčka“ dříve v komunistickém tisku hodnotili velmi pozitivně, např. jeho inscenaci Haškova *Dobrého vojáka Švejka*. Srov. např. K. K., *Švejk není sám. Haškův Švejk v D35*, Tvorba 10, č. 21, 23. 5. 1935, s. 334. Kladný ohlas na další Burianovy počiny srov. také *Všemi hlasy pro Jaroslava Haška*, Haló noviny 3, č. 355, 30. 12. 1935, s. 2; K. K., *Gorkého Měšťáci*, Tvorba 11, č. 35, 28. 8. 1936, s. 557. Důležité je nicméně konstatování, že Burianovým „D“ se ve 30. letech dlouhodobě zabýval Kurt Konrad, jenž ve svých recenzích chválil jeho politickou a ideovou orientaci, celkovou organizaci provozu, jeho umělecké zaměření. Ke Konradovým recenzím o „Děčku“ srov. více Jiří HOLÝ, *Novinář Kurt Konrad*, Český Těšín 1985, s. 118-128. Pro úplnost je nezbytné dodat, že se divadlo od rozkolu způsobeného *Hamletem III.* v komunistickém tisku nesetkávalo pouze s negativní kritikou. Například bylo oceněno uspořádání tzv. jarního divadelního festivalu z iniciativy Burianova D 37, do něhož byla zařazena Šaldova hra *Dítě*, aby byla uctěna autorova památka. Uskutečnila se také slavnostní konference mezinárodních divadelníků, k níž bylo přihlášeno 15 delegátů z různých států. K. K., *Jarní festival D 37*, Haló noviny 5, č. 103, 1. 5. 1937, s. 4; k. k., *Přehlídka velkého umění*, Haló noviny 5, č. 112, 12. 5. 1937, s. 4; ad, *Po konferenci avantgardních divadelníků*, Tvorba 12, č. 22, 28. 5. 1937, s. 341. Srov. také Konradovu recenzi scénické montáže *Paříž hraje prim*: k. k., *D 38 našlo sebe. Premiéra Villonových básní Paříž hraje prim*, Haló noviny 6, č. 49, 26. 2. 1938, s. 4.

⁸⁷⁶ Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 103. Burian v této publikaci konstatoval, že i v komunistickém tisku se stále více objevují záměrné útoky proti kulturním hodnotám. Hájil představu moderního, avantgardního umění, které má právo být pro lid zdánlivě „nesrozumitelné“. Varující bylo i jeho konstatování: „Musí-li se dnešní moderní umění bránit na život a na smrt útlaku, pak je cosi shnilého ve státě dánském, ale nikdy ne v samotném umění.“ Srov. E. F. BURIAN, *Pražská dramaturgie 1937*, Praha 1938, s. 9-10, 19, 24.

účelům.⁸⁷⁷ E. F. Burian toto obvinění radikálně odmítl.⁸⁷⁸ Kolektiv jeho divadla se poté ozval *Tvorbě* a konstatoval, že jejich vedoucí nikdy nezneužíval jejich schopností. Obvinil komunistický tisk z umělého vytváření sporů mezi nimi, což považoval za útok na uměleckou jednotu divadla.⁸⁷⁹ *Tvorba* otiskla nejen tento dopis, ale přidala k němu svůj komentář, jímž se snažila znehodnotit jeho váhu.⁸⁸⁰ Příspěvek O. Stibora⁸⁸¹, vydaný na počátku roku 1938 na stránkách časopisu *U*,⁸⁸² Buriana nakonec rozezlil natolik, že se nejen proti němu vymezil článkem v *Kritickém měsíčníku*,⁸⁸³ ale nakonec se rozhodl podat soudní žalobu.⁸⁸⁴ Nakladatel *U* tento spor urovnal a redakce veřejně

---

⁸⁷⁷ J. KREJČÍ, *Divadlo nemá posluhovat*, *Tvorba* 12, č. 50, 10. 12. 1937, s. 797. Srov. také Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 104. „Historii“ sporu se pokusil na stránkách *Haló novin* ze svého pohledu shrnout Kurt Konrad (srov. *Stokrát Škola základ života*, *Haló noviny* 5, č. 284, 2. 12. 1937, s. 4). V tomto článku konstatoval, že levicová kritika hře vytykala povrchní chápání školského problému. Mezi Burianem a Janem Krejčím z *Tvorby* došlo k prudké výměně názorů (srov. Krejčeho článek *E. F. Burian a Žák*, *Tvorba* 12, č. 37, 10. 9. 1937, s. 583). Krejčí v článku vytkl Burianovi, že uvedení této hry na avantgardní scéně souvisí s Burianovým ideovým kolísáním v poslední době. Burian na to reagoval tím, že připsal závěrečnou scénu o tzv. sršatém redaktorovi. Krejčí se k tomu vyjádřil v dalším článku v *Tvorbě* (J. KREJČÍ, *Divadlo nemá posluhovat ...*, s. 797). Kolektiv divadla na článek Krejčeho reagoval zasláním dopisu redakci (*Redakce „Tvorby“ odpovídá kolektivu D 38*, *Tvorba*, 12, č. 52, 22. 12. 1937, s. 831), k němuž byl připojen její postoj.

⁸⁷⁸ E. F. BURIAN, *Pražská dramaturgie ...*, s. 20, 57.

⁸⁷⁹ *Kolektiv D 38 protestuje proti neodpovědnému psaní!*, *Tvorba* 12, č. 52, 22. 12. 1937, s. 829-830. Srov. také Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 104.

⁸⁸⁰ *Redakce „Tvorby“ odpovídá ...*, s. 831. Srov. také Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 104. Autor tohoto textu se snažil zdůraznit kladný poměr *Tvorby* k Burianovu divadlu, protože *Tvorba* i divadlo stojí na straně stejné protifašistické fronty. Tvrdil, že rozkol mezi nimi se snaží vytvořit jejich společní nepřítelé (uveden časopis *Světovzor* a Peroutkova *Přítomnost*). Odpovědnost za práci divadla dal autor ovšem znovu Burianovi a svoje dřívější tvrzení „neodvolal“.

⁸⁸¹ Režisér Oldřich Stibor se znal s B. Václavkem již v době Václavkova „nuceného“ pobytu v Olomouci (do Olomouce byl přeložen z Brna z politických důvodů). Václavek tehdy podporoval jeho inscenace v divadle, protože do repertoáru zařazoval sovětské hry. Jako kritik sledoval jeho hry a vysoce je oceňoval. Stali se z nich přátelé a spolupracovníci. O vztahu obou srov. dále Jaromír DVOŘÁK, *Bedřich Václavek, průkopník socialistického ...*, s. 32-37; Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek ...*, s. 137.

⁸⁸² Stibor ve svém článku vyzvedl význam Buriana v počátcích divadla, celkově mu neupřel přínos v rámci moderního českého divadelnictví. Problematické bylo jeho konstatování, že z Burianova divadla (myšleno *D 36* a *D 37*) se stalo „divadlo intelektuálů i snobů“. Nestalo se tak „předvojem divadla v pravdě lidového a přece umělecky nejzávažnějšího“. Lid tak byl podle autora zrazen, ale Burian „zachvacován trucovitostí, svéhlavostí i velikášstvím“ nepovolil. Stibor Burianovi doporučoval, aby přiznal své omyly, neuzavíral se „kruhem bohorovnosti“ a nepohrdal sovětským divadlem. Svoje tvrzení se snažil zmírnit vyjádřením důvěry Burianovi, že své dosavadní omyly napraví. O. STIBOR, *Ke genesi české divadelní ...*, s. 361-373.

⁸⁸³ E. F. BURIAN, *Tudy cesta nevede*, *Kritický měsíčník* 1, č. 2, 1938, s. 71-74. Srov. Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 105.

⁸⁸⁴ Na tuto skutečnost reagoval Kurt Konrad. Ten nejprve napsal recenzi na Burianovu hru *Hamlet III.*, stylizovanou do podoby otevřeného dopisu. Psal v něm o smíšených pocitech, které v něm tato hra vyvolala. Zdůraznil přitom, že ho tím nepomlouvá, neuráží, neupírá mu právo na protest proti podmínkám, v nichž tvoří. Vyjadřuje mu důvěru, že v budoucnu stvoří lepší díla. Srov. K. KONRAD, *Dopis E. F. Burianovi...*, s. 3. Postup Buriana řešit spor žalobou později odsoudil a konstatoval, že jeho tvorba se ocitla v krizi. Srov. Kurt KONRAD, *O právo na kritiku*, *Haló noviny* 6, č. 34, 9. 2. 1938, s. 4. Burian se snažil celou záležitost uvést na pravou míru tvrzením, že mu nevádí Stiborova negativní kritika, ale řada nepravd, jež dezorientují čtenáře. Srov. E. F. BURIAN, *Několik slov o svobodě kritiky*, *Haló noviny* 6, č. 37, 12. 2. 1938, s. 4.

vyjádřila politování nad způsobem řešení celé záležitosti. Snažila se vzniklou rozepří tlumit konstatováním, že Burian s *U* spolupracoval a řada členů Bloku s ním má přátelské kontakty. Navíc se mělo údajně jednat o přátelsky míněnou výtku, na kterou měl adekvátně zareagovat.⁸⁸⁵

Burianovo divadlo bylo na konci 30. let poměrně častým terčem kritiky ze strany „kulturních stalinistů“ u nás.⁸⁸⁶ Svou tvorbou dramatik bojoval za právo na uměleckou svobodu, na svobodu názoru a tím i za možnost svobodné kritiky sovětských poměrů. Podobně výrazně kriticky se vyjadřovala další výrazná levicová osobnost - historik, filozof a novinář Závěš Kalandra, který přispíval do komunistického tisku, než byl v roce 1936 z KSČ vyloučen. Ve svých článcích také upozorňoval na represe v SSSR vůči představitelům z oblasti kultury, ať už divadelníkům nebo spisovatelům (uvedl např. Borise Pilňaka). Tzv. zrádci režimu jsou odhalováni i v jiných oblastech a oborech – v sovětské justici, dopravě, průmyslu, v ústavech pro vědu a techniku, v institucích matematiky, antropologie či archeologie. Dosavadní hodnoty, osobnosti jsou nahrazovány těmi, které jsou předkládány jako příkladné. „...*dnešní sovětský tisk proměnil Kuprina ze staromódního pornografa ve vítaného „předrevolučního spisovatele“ a Gamarnika z bolševického revolucionáře v „kontrarevolučního nepřítele lidu.“*“⁸⁸⁷ Zdůrazňoval, že Stalinův režim je založený na permanentním násilí.⁸⁸⁸ Gidovu publikaci *Návrat ze SSSR* vyzvedl konstatováním, že věrně ukazuje skutečné poměry v zemi se vším tím „radostným i žalostným“.⁸⁸⁹ Burianovu inscenaci *Hamleta III.* zhodnotil velmi kladně.⁸⁹⁰ Poměrům v kultuře se však věnoval spíše okrajově, jako součást analýzy politických a hospodářských poměrů v SSSR.

Situace na kulturní leviči ve druhé polovině 30. let byla taková, že její část nepřipouštěla kritiku sovětských poměrů. Ten, kdo si dovolil pochybovat nebo rovnou kritizovat, byl zejména v komunistickém tisku obviňován z trockismu, z podporování reakce a fašismu. Mezi těmi, kteří se v této „kampani“ angažovali, je nutné zmínit Zdeňka Nejedlého⁸⁹¹ a zejména S. K. Neumanna. Právě Neumannovy články v tisku

---

⁸⁸⁵ B. V., *Kritika, diskuse a soudy*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938, s. 75-76.

⁸⁸⁶ Podrobněji ke sporům Buriana s částí kulturní levice srov. Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 101-106.

⁸⁸⁷ P. HOFMAN (Z. KALANDRA), *Co se děje v Rudé armádě?*, Světozor 37, č. 23, 10. 6. 1937, s. 378.

⁸⁸⁸ Z. KALANDRA, *Stalin svým byrokratům*, Proletář 1, č. 5, začátek května 1937, s. 2.

⁸⁸⁹ Z. KALANDRA, *K druhému moskevskému procesu*, Útok 6, č. 9, 1937, s. 103.

⁸⁹⁰ zk (Z. KALANDRA), *E. F. Burianův Hamlet III.*, Světozor 37, č. 14, 8. 4. 1937, s. 229.

⁸⁹¹ Srov. Zdeněk NEJEDLÝ, *Kolem Mejercholda*, Rudé právo 19, č. 25, 30. 1. 1938, s. 7. Nejedlý v tomto článku souhlasil s uzavřením Mejercholdova divadla s odůvodněním, že Mejerchold se odcizil lidu

vyznávaly nejostřeji. Např. uzavření Mejercholdova divadla chápal jako nepatrnou součást boje mezi starou tzv. měšťáckou kulturou a kulturními ideály pracující třídy, a podobný zápas musí podle něho proběhnout i jinde ve světě. Lépe řečeno: Neumann nejen tato opatření proti části sovětské kultury schválil, ale dokonce by ho uvítal i v československém umění.⁸⁹² Na Gidovu knihu *Návrat ze SSSR*, ve které její autor popsal i negativní stránky života v SSSR, reagoval svým pamfletem *Anti-Gide neboli Optimismus bez pověr a ilusí*. V něm útočil na levicovou avantgardu a vlastně na všechny, kteří nesouhlasili s kulturním stalinismem a dovolili si sovětskou realitu kritizovat. Neumann byl v komunistickém tisku postaven do role obránce Sovětského svazu, což bylo uvedeno v jiné kapitole této práce. Ve svém pamfletu se zabýval otázkou svobody, což si zaslouží hlubší rozbor. Předně se vymezil proti jejímu pojetí v díle A. Gida. Taková svoboda je totiž podle Neumanna pouhou nerealizovatelnou iluzí. Konstatoval, že jenom v SSSR jsou počátky nové, pravé, skutečné svobody. Jedná se nicméně o dlouhodobější proces, a proto v SSSR ještě nenastal ideální stav. Neumann Gidovi radil, aby sovětské poměry porovnal s podmínkami v Československu, což by pravděpodobně vedlo k tomu, že by sovětskou realitu hodnotil shovívavěji.⁸⁹³ Obavy Gida o svobodu v SSSR označil za dětinské a za nepochopení tamního vývoje. Konstatoval, že nesvobodnými se cítí být pouze „*trošky vyžíračů, teoretičtí hnidopiši, revoluční romantikové, dekadentní básníci a umělci*“, čímž se nemusí nikdo zabývat.⁸⁹⁴ Sovětský svaz podle Neumanna urážejí jen inteligenti, dekadentní literáti a umělci, kteří mu zazlívají, že nepřijal surrealismus. Proletariát v SSSR se odvrací od úpadkových modernistických hříček, což vyvolává vzpouru inteligentů proti němu. Všechny příslušníky avantgardy napadl jako „...*posery, nadutce a originálky z kaváren a z věžiček ze slonoviny, inteligentčičky, kteří zrazují pro nějaký ismus nebo z uražené ješitnosti*“.⁸⁹⁵

---

a sovětská vláda podporuje jen to, co slouží celku. Stručně řečeno: zánik divadla byl interpretován jako záměr, který je prospěšný pro sovětský lid.

⁸⁹² N, *Zrušení divadla Mejercholdova*, Lidová kultura 2, č. 2, 2. 2. 1938, s. 2. Za tento akt sovětské kulturní politiky se postavil také Julius Fučík. Srov. J. FUČÍK, *Mejerchold a pražská hysterie*, Tvorba 13, č. 1, 7. 1. 1938, s. 17-19. Srov. také Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 100. Na obranu Mejercholda naopak vystoupili Bohumil Mathesius (srov. B. MATHESIUS, *Bezdětný génius*, Kritický měsíčník 1, č. 3, 1938, s. 91-92) nebo Roman Jakobson (R. JAKOBSON, *Příspěvek k diskusi*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938, s. 86-87).

⁸⁹³ S. K. NEUMANN, *Anti-Gide nebo-li optimismus bez pověr a ilusí*, Praha 1946, s. 63, 68, 75.

⁸⁹⁴ *Tamtéž*, s. 74.

⁸⁹⁵ Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 94-95.

Na obranu Gida se razantně postavil Karel Teige, jeden z hlavních představitelů skupiny československých surrealistů, který již od 20. let vystupoval jako mluvčí levicového avantgardního umění a ve druhé polovině 30. let se zařadil mezi přední kritiky stalinské kulturní politiky. Už v roce 1936 varoval ve svých dílech *Jarmark umění*,⁸⁹⁶ *Vladimír Majakovskij*⁸⁹⁷ a *Vývoj sovětské architektury*⁸⁹⁸ před vznikem nového akademismu a eklektického klasicismu v architektuře a před byrokratickými zásahy do tvůrčí svobody sovětské avantgardy.⁸⁹⁹ Veřejně vyjádřil svoje pochyby již o prvním politickém procesu v Moskvě, i když tehdy sovětskou realitu ještě zcela neodsoudil.⁹⁰⁰ Zprávy o represích sovětské avantgardy a o politických procesech však způsobily, že se rozešel se sovětským pojetím komunismu a změnil estetické a kulturněpolitické názory.⁹⁰¹ V době sporů o přínos Gidovy dnes již proslulé knihy se postavil na jeho stranu.⁹⁰² Vyslovil se pro oprávněnost kritiky sovětských poměrů a proti tendencím umlčovat kritiku pod záminkou, že by mohla ohrozit existenci státu a věc socialismu. Teige upozornil, že nesouhlas s příkazy, nařízeními stalinské kulturní politiky je hodnocen jako kontrarevoluční čin, kritika sovětského umění je pokládána za sektářství a „škodolibou intelektuálštinu“. Postavil se tak za možnost svobodného vyslovení názorů, jejich konfrontaci v diskusích, za intelektuální svobodu. Negativně také zhodnotil stav oficiálního sovětského umění, jež bylo podle něho příliš akademické, konvenční, duchaprázdné a kýčářské.⁹⁰³ Nejradiálněji vystoupil ovšem proti kulturní politice stalinismu v roce 1938. Na vernisáži výstavy surrealistických malířů Štyrského a Toyen v pražském Topičově salonu 28. ledna 1938 ztotožnil nacismus s komunismem mj. konstatováním, že bylo doslova zahájeno křížácké tažení

---

⁸⁹⁶ Karel TEIGE, *Jarmark umění*, Praha 1936.

⁸⁹⁷ TÝŽ, *Vladimír Majakovskij, k historii ruského futurismu*, Praha 1936.

⁸⁹⁸ TÝŽ, *Vývoj sovětské architektury*, Praha 1936.

⁸⁹⁹ Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 88.

⁹⁰⁰ *Moskevský proces*. In: Karel TEIGE, *Výbor z díla II. Zápasy o smysl moderní tvorby. Studie z třicátých let*, Praha 2012, s. 335-349. Sazba čísla, ve kterém byl článek původně otištěn, byla rozmetána a místo tohoto článku se objevil příspěvek Nejedlého. Teige byl také v důsledku toho zbaven redaktorství časopisu *Praha-Moskva. Tamtéž*, s. 624. Srov. také Jaroslav BOUČEK, *27. 6. 1950 – Poprava ...*, s. 70.

⁹⁰¹ Alexej KUSÁK, *Kultura a politika ...*, s. 86.

⁹⁰² Na večeru Klubu Přítomnost v Praze dne 13. ledna 1937, kde se diskutovalo o Gidově knize, měl Teige projev, v němž upozornil, že kritiku sovětské skutečnosti nelze umlčovat z obav před jejím zneužitím reakcí. Podle Teiga je nutné vést boj proti reakci, která zneužívá Gidovu kritiku Sovětského svazu, a nikoliv proti Gidovi, jehož kritika je vedena snahou přispět k nápravě, ke změně. Teige navíc v této své přednášce vyzval veřejnost k tomu, aby stejnými měřítky hodnotila dění v SSSR a v Československu. Srov. *Projev Karla Teigeho na diskusním večeru Klubu Přítomnost v Praze 13. ledna 1937*. In: Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 78-81.

⁹⁰³ Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 34-35, 93-94.

proti avantgardnímu umění v Berlíně stejně jako v Moskvě.⁹⁰⁴ Srovnávání komunismu s nacismem a jejich ztotožnění vyvolalo nesmlouvavé reakce představitelů kulturního stalinismu u nás. Josef Rybák na stránkách *Rudého práva* vyvracel Teigova stanoviska tvrzením, že kultura v SSSR je něčím jiným než západní kapitalistická kultura. Slova o absolutní svobodě a nezávislosti autor označil za ideologický výmysl. Co však bylo nejpodstatnější - Teiga vyloučil pro jeho názory z okruhu umělecké avantgardy. Přímou konstatoval: Teige nemá nic společného se skutečnou a jedinou kulturní avantgardou, neboť ji tvoří všichni stateční, protifašističtí a opravdu revoluční umělci, kteří vidí v SSSR oporu. Teigovy názory jsou oproti tomu oporou reakce a fašistických útoků proti němu.⁹⁰⁵ V březnu následoval rozkol ve skupině surrealistů, když se ji Nezval pokusil svévolně rozpustit, což bylo již uvedeno. Při instalaci pražské lednové výstavy Štyrského a Toyen v Brně v dubnu téhož roku se pak proti představitelům stalinské linie vytvořila širší kulturní skupina, k níž se nepřihlásili jen stoupenci surrealismu, ale všichni ti, kteří stáli na straně krajní levice a nesouhlasili se stalinskou kulturní politikou a represemi. Mezi jinými je nutné uvést jména jako Jan Mukařovský, František Halas, E. F. Burian, Ladislav (Laco) Novomeský, Roman Jakobson, Jaroslav Ježek, Jiří Weil, Jan Noha, Bohumil Mathesius, Vladislav Vančura, Závěš Kalandra, Adolf Hoffmeister, Jiří Kroha.⁹⁰⁶ Na stránkách *Lidové kultury* interpretovali tuto událost jako trockistickou politickou manifestaci. Za nepřijatelné považovali, že v letáku, který vyšel v souvislosti se zahájením výstavy, se psalo o reakčních tendencích v sovětské kultuře. Navíc tuto výstavu zahajoval Roman Jakobson⁹⁰⁷, jenž byl podle *Lidové kultury* autorem útoků na ni a na časopis *Tvorba* kvůli jejich kritickému stanovisku k surrealismu.⁹⁰⁸ Je skutečností, že Jakobson svou přednášku vyostřil v bojovnou polemiku proti omezování svobody tvorby. Bránil uměleckou avantgardu a surrealismus proti útokům

---

⁹⁰⁴ Karel TEIGE, *Úvod ke katalogu výstavy Štyrského a Toyen, Praha 1938*. In: Karel TEIGE, *Výbor z díla II. Zápas o smysl moderní tvorby. Studie z třicátých let*, Praha 2012, s. 664.

⁹⁰⁵ á, *Karel Teige zblízka*, *Rudé právo* 19, č. 25, 30. 1. 1938, s. 9.

⁹⁰⁶ Srov. Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 41.

⁹⁰⁷ Spor s Romanem Jakobsonem začal již v lednu 1938, kdy zveřejnil na *Nový rok* článek, ve kterém připomenul román *My* sovětského autora Jevgenije Zamjatina. V tomto díle autor ukázal obraz despotického státu a totalizované společnosti ovládané „Velkým Dobrodincem“. Jakobson viděl v tomto románu prognózu vývoje sovětského státu, protože právě SSSR měl být oním despotickým státem a „Velkým Dobrodincem“ byl myšlen Stalin. Srov. R. JAKOBSON, *Ruské výpravy do budoucna*, *Literární noviny* 46, č. 1, 1. 1. 1938, příloha. *Lidová kultura* Jakobsonův článek ostře napadla a Jakobson Neumanna zažaloval, jak bylo již uvedeno v jiné části této práce.

⁹⁰⁸ *Dva dokumenty*, *Lidová kultura* 2, č. 8, 13. 5. 1938, s. 3.

z komunistického tisku (*Tvorby a Rudého práva*). Z brněnské výstavy Štyrského a Toyen se tak stala demonstrace za svobodu avantgardního umění.⁹⁰⁹

Již dříve bylo uvedeno, že v květnu 1938 Teige rozdmýchal spory na kulturní levici vydáním brožurky *Surrealismus proti proudu*, která obsahovala řadu „výbušných“ tvrzení. Teige totiž konstatoval, že svoboda v Československu je ohrožovaná jak zprava (z Hitlerova Německa), tak i zleva (ze SSSR). Komunisté podle něho začali v poslední době útočit proti umělecké avantgardě, stejně jako nacisté a představitelé pravice. Komunistická kulturní politika byla přirovnána k nacistické a podle autora měla nekriticky přebírat podněty z Moskvy.⁹¹⁰ Přímo řekl: komunistická kulturní politika je krajně zpátečnická a brání kulturnímu pokroku. Jakákoliv kritika Sovětského svazu byla umlčována pod záminkou, že by mohla napomáhat pravicové reakci. Teige odporoval argumentem, že protest proti reakčním počínům sovětské vlády nebo vedoucích osobností nelze kvalifikovat jako projev nepřátelství k SSSR. Varoval, že ze socialistického hnutí se vytrácí demokratická diskuse, nezávislá kritika. Jak přitom konstatoval, svobodná kritika a demokratická konfrontace názorů nepoškozují myšlenku sjednocení socialistického tábora a zároveň zdůraznil nutnost zachovat svobodu umělecké kritiky. V současnosti podle něho recenzenti v komunistickém tisku upřednostňují partajní autory a ty nepohodlné ignorují nebo kritizují. Autor odsoudil tu komunistickou kritiku, která jen nadávala, odsuzovala, nepolemizovala a v této souvislosti zmínil časopis *Lidová kultura*.

Komunistický tisk se přirozeně zcela nesmlouvavě postavil proti Teigovi. Za skupinu Blok se úkolu zhodnotit tuto knihu po stránce ideové, obsahové zhostil Jiří Taufer. Ten ji označil nejen za protisovětsky zaměřený pamflet, který je plný nepravd a ultralevých frází, ale vyjádřil se také k otázce svobody umělecké tvorby; chtěl také vyvrátit tvrzení Teiga o kulturní politice v SSSR, která umlčuje umělce. Taufer rozlišil dvojí pojetí svobody – liberalistickou svobodu a marxistické pojetí svobody jako poznané nutnosti. Podle něho každá služba ideálu znamená omezení absolutní svobody

---

⁹⁰⁹ Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 115. B., *Výstava Štyrský a Toyen v Brně*, Ranní noviny 6, č. 89, 15. 4. 1938, s. 4.

⁹¹⁰ Teige konstatoval, že zpočátku byla komunistická kritika nakloněná spolupráci se surrealistickým hnutím, ale nakonec zvolila chybnou taktiku a začala útočit proti němu. V tom se komunistické hnutí vyrovnalo nacismu. Teige také uvedl konkrétní příklady cenzury v oblasti kultury pod vedením komunistických stran. Uvedl např. Mezinárodní kongres na obranu kultury v Paříži v roce 1935, na němž bylo odepřeno slovo Bretonovi a Nezvalovi. Dále zmínil delegaci sovětských novinářů a spisovatelů, jež byla oficiálně pozvaná do ČSR na podzim 1935 a zaútočila proti E. F. Burianovi a D 36 kvůli inscenaci Haškova *Dobrého vojáka Švejka*. Členové sovětské delegace tehdy razili heslo „ne Švejk, ale Žižka“, které bylo převzato KSČ i fašisty. Srov. Karel TEIGE, *Surrealismus proti proudu*, Praha 1938, s. 6-7, 9.

umělce a viděl v tom pozitivum, protože do literárního díla vnáší řád. Tato služba ideálu je ovšem dobrovolná a tím je svoboda umělce zajištěna. Podle Taufra se Teige a ostatní avantgardisté objektivně stavěli na platformu nepřátel SSSR a komunismu, zvláště když dokázali najít shody mezi režimem v hitlerovském Německu a ve Stalinově Rusku. Postavili se proti dělnickému hnutí, postavili se proti proudu, což znamená být v budoucnu odplaven.⁹¹¹ Jednalo se tedy o zcela radikální odsouzení Teigovy publikace, přičemž trnem v oku se stalo porovnání Sovětského svazu s Hitlerovým Německem.

V době, kdy vyšel *Surrealismus proti proudu* a představitelé umělecké avantgardy hájili právo na svobodnou uměleckou tvorbu, nepodřizovanou žádnému diktátu, uveřejnil Nezval na stránkách *Rudého práva* článek o právech a povinnostech avantgardních básníků revolučního světového názoru. Domnívám se, že se mělo jednat o nepřímou polemiku právě s Teigem a avantgardisty. Nezval v něm vymezil avantgardním umělcům povinnost zúčastnit se spolupráce na boji dělnické třídy a podřizovat mu svou tvorbu, což nemělo vylučovat názor, že avantgardní básníci mají plné právo uplatňovat a rozvíjet své duchovní požadavky. Podle něho to znamenalo, že básníci museli čas od času uzpůsobit svou poezii účelům boje, aby byla účinná a dobře posloužila daným záměrům.⁹¹²

V souvislosti s Teigovou výše uvedenou publikací je nutné ještě zdůraznit, proti čemu se v ní vyhrzoval. Kromě odsouzení stalinské kulturní politiky upozorňoval na nikoliv náhodnou praxi, kdy kritika Sovětského svazu byla umlčována z tzv. diplomatických důvodů. Argumentovalo se, že by poškodila jedinou „zemí socialismu“ a nahrávala fašismu, útokům fašizující pravice na SSSR. Z tohoto důvodu část kulturní levice považovala za oprávněné hodnotit kritiky Sovětského svazu jako nepřátele, zařazovala je k fašistické pravici a vylučovala z „revolučních řad“. Možnost diskusí o „sporných“ otázkách se tím předem vylučovala, stejně jako nezávislá kritika. V následující části textu budou uvedeny další případy této praxe, kdy se o některých skutečnostech raději nediskutovalo a mlčelo. Dva z nich se přitom týkají skupiny socialistických realistů Blok.

V předchozí části práce byla uvedena zmínka o Neumannově článku *Dnešní Mánes* vydaném v roce 1937 v *Tvorbě*, ve kterém podal představu tzv. správného

---

⁹¹¹ Jiří TAUFER, *Karel Teige mezi proudy*, U 3, č. 3, 25. 11. 1938, s. 224-230.

⁹¹² Vítězslav NEZVAL, *Práva a povinnosti avantgardních básníků revolučního světového názoru*, *Rudé právo* 19, č. 114, 15. 5. 1938, s. 11; TÝŽ, *O právech a povinnostech avantgardních básníků revolučního světového názoru*, *Haló noviny* 6, č. 121, 15. 5. 1938, s. 10.

umění, vyjádřil se k socialistickému realismu a hlavně podrobil ostré kritice některé moderní umělce. Jak uvádí A. Kusák, tento článek vyvolal značně negativní reakce, zejména proto, že v něm veřejnost poznávala československou variantu kampaně proti moderní kultuře, jak v té době probíhala v Německu a SSSR. Důvodem byly také hrubé útoky na významné moderní umělce.⁹¹³ Někteří se vůči Neumannovu příspěvku ohradili. Mezi nimi byl E. F. Burian,⁹¹⁴ protože Neumann napadl i umělce jemu blízké a pracující pro jeho divadlo – Emila Fillu, Františka Muziku, Aloise Wachsmána. Neumannovy útoky proti formalismu v umění navíc ve skutečnosti mířily i na jeho D 38.⁹¹⁵ Burian upozornil, že kulturní politika Československa musí být nezávislá na sovětském pojetí a ohradil se proti Neumannově koncepci lidové kultury. „*My zde v Československu si budeme své kulturní i sociální otázky řešit sami.*“⁹¹⁶ Co však bylo podstatné – Neumannův článek reagoval na cenzurní zásah sovětských orgánů na oficiální výstavě československého výtvarného umění v Moskvě v říjnu 1937. Důležité je konstatování historika umění a výtvarného kritika Františka Kovárny na stránkách *Kritického měsíčníku*, že tato událost nevyvolala v československém tisku až na výjimku odezvu. Oznamil za nesprávné snahy vše „*ututlat*“, aby se nevědělo, případně alespoň mlčelo. A omlouvat to tzv. vyššími politickými, státními zájmy. „*Co se stalo tam v Rusku, koho postavili na pranýř jako zvrhlíka a koho zcensurovali? Přesných zpráv není dodnes. Něco se už prozradilo, ale jinak se mlčí, zařezaně se mlčí a je ticho po československých pěšinách.*“⁹¹⁷ Vytkl společnosti jako takové pokrytecké chování, když upozorňuje na uplatňování cenzury v nacistickém Německu, ale o případu cenzury v SSSR mlčí z tzv. diplomatických důvodů.⁹¹⁸ Zajímavá diskuse se rozběhla také na stránkách časopisu *Přítomnost*. Architekt Jaromír Krejcar do něho napsal článek, v němž kritizoval skutečnost, že československé umělecké práce, zaslané k vystavení do Moskvy, byly zcenzurovány sovětskými úřady.⁹¹⁹ Proti němu se vymezil malíř Václav

---

⁹¹³ Alexej KUSÁK, *Kultura a politika ...*, s. 132, 133.

⁹¹⁴ Kritiku vyjádřil ve své publikaci *Pražská dramaturgie 1937*. Srov. E. F. BURIAN, *Pražská dramaturgie ...*

⁹¹⁵ Srov. dále Ivan PFAFF, *S. K. Neumann a česká výtvarná avantgarda 1937-1939*, Ateliér 10, č. 2, 23. 1. 1997, s. 2.

⁹¹⁶ E. F. BURIAN, *Pražská dramaturgie ...*, s. 11.

⁹¹⁷ Fr. KOVÁRNA, *Pěstování ilusí*, *Kritický měsíčník* 1, č. 1, 1938, s. 47-48.

⁹¹⁸ *Tamtéž*, s. 47-48.

⁹¹⁹ J. KREJCAR, *Oficiální výstava čsl. umění v SSSR – cenzurována sovětskými úřady*, *Přítomnost* 14, č. 45, 10. 11. 1937, s. 709.

Špála tvrzením, že výstava československého umění v Moskvě zcenzurována nebyla.⁹²⁰ Jeho argumenty opět vyvracel Krejcar a Špálovi naopak vyčetl, že spolu s ostatními „sklání své hlavy před Moskvou“ a přitom doma veřejně bojuje za svobodu kulturního a uměleckého projevu.⁹²¹

Kritické reakce dalších levicových umělců, zejména na stránkách *Tvorby*, byly zmíněny v předcházejících částech práce, a proto není nutné se jimi znovu zabývat. Důležité je konstatování několika skutečností. Někteří českoslovenští umělci varovali, že sovětská realita je jiná, než jak ji veřejně prezentují někteří představitelé kultury v tisku. Upozorňovali, že v SSSR se uplatnila cenzura, což se dotklo i československého umění. František Kovárna konstatoval, že někteří představitelé kulturní levice nekritizují uplatnění cenzury v Sovětském svazu, ale stejné kroky nacistického Německa veřejně odsuzují. Objevují se tendence interpretovat dění jinak, než je ve skutečnosti; tedy zastírat pravý stav věcí a o sovětské realitě, která by mohla být kritizována, raději nediskutovat. Část kulturní levice se nicméně začala bránit a veřejně vystupovala proti tendencím nekriticky schvalovat jakékoliv činy v zemi socialismu. Chápala to jako obranu vlastních kulturních, uměleckých svobod. Výstižně zní následující komentář Karla Teiga: „...musíme zároveň odmítnout i tendence, směřující k umlčování této socialistické kritiky z obavy nebo pod záminkou, že by v dnešní vážné době mohla ohrozit sovětskou zemi a věc socialismu. Říká se, že v napjatých časech si nelze dovolit rozkoš kritiky a diskuse; strašpytlové mají za to, že je za takových podmínek třeba mlčet, a hrozí se důsledků, které může kritika, jakou vyslovil Gide, mít ve chvíli, kdy nepřátelé socialismu rozvíjejí zase zuřivé kampaně proti SSSR. Názor, že je co nejvíce nutno omezit nebo ztlumit kritiku vůdců lidu, názor, že každá kritika země, která provedla revoluci, je rouhačstvím a kontrarevolučním skutkem, je ovšem v zásadním rozporu s povahou revolučního socialismu.“⁹²²

Svoboda individuálního názoru tak byla v některých případech potlačována a omlouvána tzv. vyššími zájmy. Tato taktika se také uplatnila ve skupině Blok v souvislosti s odchodem básníka a novináře Jana Nohy z redakce *U*. V předchozí části

---

⁹²⁰ Špála to zdůvodňoval velikostí výstavního sálu, kam se nevešla celá výstavní kolekce. Nový výběr vystavovaných obrazů proběhl na základě dohody s československým výstavním komisařem. Za kritikou Krejcarova viděl zatrpklost z jeho neúspěchu v Moskvě. Srov. V. ŠPÁLA, *Výstava čsl. umění v Moskvě*, *Přítomnost* 14, č. 49, 8. 12. 1937, s. 784.

⁹²¹ J. KREJCAR, *Oficiální výstava čsl. umění ...*, s. 800.

⁹²² Srov. *Projev Karla Teigeho na diskusním večeru Klubu Přítomnost v Praze 13. ledna 1937*. In: Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě ...*, s. 79-80.

práce bylo naznačeno, že Jan Noha začal pochybovat o pravdivosti a správnosti politických procesů v SSSR.⁹²³ Dostal se tak do konfliktu s některými členy skupiny, zejména s B. Václavkem, který v ní měl rozhodující postavení.⁹²⁴ Rozpory mezi nimi i s dalšími členy Bloku se dále prohloubily v roce 1937. Tehdy levicová inteligence vedla polemiky o názorech francouzského spisovatele André Gida, vyslovených prostřednictvím jeho dnes už proslulé knihy *Návrat ze SSSR*. Noha se postavil v osobní korespondenci určené Václavkovi za názory A. Gida.⁹²⁵ Nesouhlasil také s Václavkovým článkem, který byl otištěn v časopise *U*, a navrhoval provést o něm uvnitř skupiny diskusi.⁹²⁶ Když Neumann vydal v květnu 1937 pamflet *Anti-Gide neboli Optimismus bez pověr a ilusí*, v němž polemizoval s Gidovou knihou, byl Jan Noha nucen na něj reagovat, protože se v něm autor obrátil přímo na něho. Stalo se tak na stránkách časopisu *U* a ve své odpovědi koncipované formou dopisu mj. kritizoval represe probíhající v sovětské kultuře, postavil se za Gidovy názory a odsoudil jeho kritiky-odpůrce, kteří ho zatratili.⁹²⁷ Ve stejném čísle časopisu mu odpovídal Neumann a všechny jeho pochyby se snažil vyvrátit tvrzením, že o postoji k SSSR rozumní lidé vůbec nepochybují. Tzv. trockisty označil za větší nebezpečí než fašismus. Nohu obvinil, že jen opakuje trockistické pomluvy, aniž by se pokusil vyvrátit Neumannovy argumenty proti nim.⁹²⁸ Nohova reakce se objevila ještě ve stejném čísle časopisu. V ní konstatoval, že označovat každého „nevěřícího“ za trockistu je obyčejná demagogie. Odmítl, aby o něm bylo mluveno jako o trockistovi – má pouze vlastní úsudek, čemuž Neumann již odvykl, jak sarkasticky podotknul. Na takové metody nejsme v Bloku zvyklí, nebudeme si na ně zvykat a v Bloku je nepřipustíme, řekl Noha rázně. Jenže po

---

⁹²³ Srov. dopis Taufra Václavkovi z 14. 1. 1936. LA PNP, fond Bedřich Václavek, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Jiří Taufer.

⁹²⁴ Srov. dopis Václavka Nohovi z 10. 8. 1937. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – přijatá – Bedřich Václavek – Jan Noha.

⁹²⁵ Dopis Nohy Václavkovi z 31. 1. 1937. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – odeslaná – Jan Noha – Bedřich Václavek.

⁹²⁶ Dopis Nohy Václavkovi z 26. 1. 1937. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – odeslaná – Jan Noha – Bedřich Václavek.

⁹²⁷ *Soudruhu Neumann...*, U 2, č. 3, 5. 10. 1937, s. 304-306.

⁹²⁸ *Milý kamaráde Noho*, U 2, č. 3, 5. 10. 1937, s. 306-308. Jak Neumann napsal v osobní korespondenci Václavkovi, na Nohův komentář musel ve stejném čísle časopisu *U* zareagovat už proto, že kniha *Anti-Gide* byla až na některé stylizace schválena KSČ a on doufal, že bude moci v *Tvorbě* vést novou literární politiku. Ta by se vyznačovala větší bojovností, nesmiřitelností vůči tzv. trockistům a avantgardistům. Srov. dopis Neumanna Václavkovi ze 7. 9. 1937 In: Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna ...*, s. 403-408.

plenární schůzi Bloku na podzim 1937 následoval jeho odchod z redakce *U* a záhy ukončil členství ve skupině.⁹²⁹

Zatímco B. Václavek se nakonec rozhodl neveřejně diskutovanou otázku setrvání Jana Nohy v redakci časopisu nesmlouvavě rozřešit, což bylo zmíněno v jiné části textu, jeho dříve velmi blízký spolupracovník si naopak stěžoval na absenci svobodné diskuse, jež by pomohla ujasnit si v rámci skupiny názorová stanoviska k aktuálním, naléhavým otázkám. Svůj krok považoval za jednání svobodného člověka, který neztratil odvalu samostatně myslet a dokáže se postavit proti demagogii, jež udělá z každého myslícího člověka trockistu.⁹³⁰ Opakovaně ve svých dopisech Václavkovi zdůrazňoval, že *U* má být svobodným časopisem, kde se nikdo nebude bát vyslovit svůj názor. Připomínal, že je řada aktuálních otázek, které musí být prodiskutovány (vydání publikace *Anti-Gide*, politické procesy v SSSR).⁹³¹ Svůj postoj k Bloku, náhled na něj a na své setrvání v něm vyjádřil v jednom dopise Václavkovi velmi emotivně: „*Nebude možné se mnou počítat, potrvá-li nesvoboda revolučního názoru, potrvá-li stav, ve kterém se mlčením odpovídá na všechno, co znamená zradu toho nejčistšího v životě.*“⁹³² Z uvedeného vyplynulo, že B. Václavek ukončil diskuse o sporných otázkách ve skupině Blok a dopustil odchod schopného spolupracovníka. Pro československou levicovou veřejnost to mělo být varováním, že svobodné diskuse mohou být kdykoliv potlačeny v zájmu tzv. vyšších cílů. Jednalo se přitom o odlišné hodnocení situace v „jediné zemi socialismu“ z různých aspektů – ať už z hlediska politické situace, stavu hospodářství, kultury, spokojenosti obyvatel s životní úrovní aj. Opakoval se stále stejný model, kdy kritika Sovětského svazu (byť sebelépe míněná) byla interpretována jako nesprávná, neboť měla oslabovat SSSR a podporovat fašismus.

Uplatňování cenzury na stránkách *U* z výše uvedeného důvodu se projevilo při uspořádání ankety v roce 1938, týkající se aktuálních otázek – spolupráce tzv. pokrokových umělců, hranic a směrnic vzájemné kritiky, svobody této kritiky a diskuse mezi členy tzv. antifašistického tábora. Tvrzení o Václavkově do určité míry poměrně tolerantní kulturní politice (jak bylo charakterizováno v jiné části práce)

---

⁹²⁹ Diskuse, *U* 2, č. 4, 5. 1. 1938, s. 385-388.

⁹³⁰ Dopis Nohy Václavkovi z 21. 9. 1937. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – odeslaná – Jan Noha – Bedřich Václavek.

⁹³¹ Dopis Nohy Václavkovi ze 4. 8. 1937. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – odeslaná – Jan Noha – Bedřich Václavek.

⁹³² Dopis Nohy Václavkovi z 12. 8. 1937. LA PNP, fond Jan Noha, korespondence vlastní – odeslaná – Jan Noha – Bedřich Václavek.

dokládá skutečnost, že na stránkách *U* dovolil přetisknout názory, se kterými nemohl bytostně souhlasit. Ačkoliv už byla tato problematika nastíněna v jiné kapitole práce, je nutno se na ni podívat ještě podrobněji. Architekt Jiří Kroha v této diskusi zcela odmítl kulturní metody uplatňované v SSSR, které někteří „domácí“ kritici podle něho napodobují. V této souvislosti poukázal na hrubé útoky časopisu *Lidová kultura* na některé umělce a intelektuály a na nedostatek prostoru k tomu, aby se mohli polemicky bránit. Upozornil na alarmující skutečnost – někteří umělci raději na tyto útoky nereagovali, protože se obávali nařčení z trockismu. Výtka směřovala také na adresu skupiny Blok, která podle Krohy musí své kritiky odlišit od kritik „politických nohsledů“, oddálit je od metod používaných v Německu nebo v SSSR.⁹³³ Lingvista Roman Jakobson zdůraznil nutnost bojovat proti všem pokusům o usměrnění umělecké tvorby. Za nepřijatelné považoval jakékoliv zásahy zvenčí do vědy či umění a perzekuce umělců, vědců pro jejich názory a činnost.⁹³⁴ Aby pohled na hodnocení kulturní politiky a otázku umělecké svobody byl vyvážený, je nutno zmínit i argumenty „druhé strany“. Jaroslav Kratochvíl, člen skupiny Blok, se ve své odpovědi do ankety postavil za svobodu umělecké tvorby a za svobodnou, plodnou kritiku, která ale zároveň musí umět změnit názor umělce. Pokud se kritikou změní umělcovo přesvědčení, dosáhne se i svobodné umělecké tvorby. K otázce osobní svobody konstatoval, že může nastat případ, kdy se ve službě pokroku dává přednost osobní nesvobodě bojovníka za svobodu obecnou před získáním vlastní svobody z rukou autokrata.⁹³⁵ Ján Poničan označil za neomluvitelná tvrzení některých avantgardistů o kulturní nesvobodě v Německu i v SSSR. Sovětská kulturní politika je podle něho chybně interpretována z avantgardistických hledisek, protože nelze aplikovat „avantgardistické formulky“ na tamní kulturní život. Kritiku Sovětského svazu považoval za správnou, ale neměla by přehlížet i kladné stránky.⁹³⁶ Rudolf Fuchs odmítl diskuse na kulturní levici z důvodu, že již na ně není čas a všichni se společným náhledem na aktuální dění by se měli sjednotit. Tím vlastně poukazoval na tehdejší politickou situaci v Evropě. Odmítl, aby se na stránkách *U* připustila jakákoliv polemika, protože by se tím časopis nevěnoval již ničemu jinému.⁹³⁷ Richard Fleischner konstatoval, že každý umělec snese i sebevětší

---

⁹³³ Jiří KROHA, *Odpověď v diskusi U-Bloku*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938, s. 82-84.

⁹³⁴ Roman JAKOBSON, *Odpověď v diskusi U-Bloku*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938, s. 86-87.

⁹³⁵ Jar. KRATOCHVÍL, *Odpověď v diskusi U-Bloku*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938, s. 81-82.

⁹³⁶ Ján PONIČAN, *Odpověď v diskusi U-Bloku*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938, s. 84-86.

⁹³⁷ Rudolf FUCHS, *Odpověď v diskusi U-Bloku*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938, s. 87-88.

břitkou kritiku, pokud je věcná, spravedlivá. Odmítl ale nesmlouvavou kampaň proti formalismu, protože odsuzuje i autory, kteří by v budoucnu mohli vytvořit ještě velká umělecká díla.⁹³⁸

V předcházející části práce bylo uvedeno, že do této diskuse se měl zapojit také Karel Teige. Redakce však nakonec příspěvek v časopise *U* neotiskla, protože byla pobouřena jeho názory týkajícími se Sovětského svazu.⁹³⁹ Teige svou odpověď napsal 2. března a mimo jiné v ní *Lidové kultuře* vyčetl způsob vedení diskusí, které jsou ve skutečnosti sprostými nadávkami a urážkami avantgardních umělců. Neumann podle něho mluví o moderním umění „slohem pavlačové klepny“ a kritizuje soudobé malířství stejnými argumenty jako časopis hitlerovských SS.⁹⁴⁰ Tím odkazoval na Neumannův článek *Dnešní Mánes*.

Diskuse na stránkách *U* tak byla předčasně ukončena, redakce nedovolila Teigovi zveřejnit jeho názor. Uplatnila se zde tedy praxe, kdy o určitých „problematických“ otázkách se raději nediskutuje a některým se tato možnost ani neposkytne. Jiří Kroha a Roman Jakobson využili anketu k ventilování svých obav z usměrňování umělecké práce, z mechanického přejímání sovětských kulturních metod. Upozorňovali na kritiky některých levicových listů, které byly založené na urážkách a umělce vylučovaly z revoluční fronty. Jejich oponenti se naopak diskusím probíhajícím na kulturní levici bránili, nepovažovali je za žádoucí a vhodné. Viděli v nich překážku pro dosažení „vyššího“ cíle nebo úkolu – sjednotit kulturní levici před hrozbou fašismu. Znovu se objevilo také tvrzení, že hodnocení sovětské reality je nutné provádět jen z určitých (myšleno správných) hledisek. To už opět odkazovalo k metodě „dvojího metru“, jak na ni představitelé umělecké avantgardy upozorňovali – sovětské dění bylo hodnoceno jinými měřítky než situace v Německu.

V diskusích se jednotliví představitelé ovšem pouze „nepřetahovali“, zda v SSSR není narušována svoboda tvůrčí práce, jestli se zde neuplatňují politické tlaky na spisovatele a umělce. Část kulturní levice, schvalující tehdejší dění v SSSR, argumentovala tzv. dvojím pojetím svobody (pojetí svobody v západním světě je jiné než v zemi socialismu) a snažila se tím sovětskou realitu legitimizovat. Výše byla

---

⁹³⁸ Richard FLEISCHNER, *Odpověď v diskusi U-Bloku*, *U* 3, č. 1, 31. 3. 1938, s. 88.

⁹³⁹ V doslovu k diskusi redakce odmítla interpretaci, že svoboda v ČSR je ohrožována nejen zprava, ale i zleva. Jedině pravice má mocenské prostředky, kterými může utlačovat svobodu tvorby. Blok se dále postavil za svobodu kritiky. Srov. Redakce, *Diskuse*, *U* 3, č. 2, 28. 6. 1938, s. 174-175.

⁹⁴⁰ Karel TEIGE, *Diskusní článek pro U-Blok z 2. 3. 1938*. In: Karel TEIGE, *Výbor z díla II. Zápasy o smysl moderní tvorby. Studie z třicátých let*, Praha 2012, s. 667-668.

uvedena Neumannova polemika s pojetím svobody tak, jak ji chápal A. Gide. Do diskusí v otázce stalinské kulturní politiky a zejména svobody umělecké tvorby se na stránkách tisku zapojil také Bedřich Václavek. Pro jeho příspěvky z druhé poloviny 30. let je charakteristické, že zvýšenou pozornost věnoval právě otázce umělecké svobody, která se stala v té době vysoce aktuální. Zabýval se jí mj. ve své studii *Tvorbou k realitě*. V ní odmítl tzv. absolutní svobodu a konstatoval, že umělec může být v současnosti svobodný jen tím, pokud se zapojí do tvorby nového světa.⁹⁴¹ Vydání Gidova *Návratu ze SSSR* v roce 1937 se mu opět stalo podnětem k polemikám o svobodě sovětské umělecké tvorby stejně jako Neumannovi. Nesouhlasil s Gidovými tvrzeními, že zde neexistuje svoboda umělecké tvorby, na umění jsou vyvíjeny politické tlaky, a proto se nemůže svobodně rozvinout. Václavek Gidovo pojetí svobody označil za příliš měšťácké. Stav sovětského umění nepovažoval na rozdíl od Gida za alarmující, ale jako naprosto přirozený, protože všichni lidé v SSSR s radostí vítají cestu země k socialismu.⁹⁴² Shodl se v tom s Kurtem Konradem, že A. Gide má anarchistické představy o individuální svobodě a nedokáže pochopit společenskou podstatu svobody, což je nesprávné.⁹⁴³ V souvislosti s tímto charakterem diskusí zveřejnili na stránkách časopisu *U Leninovu* stať o literární a umělecké svobodě, která vyšla v roce 1905 v *Novém životě*, a to z důvodu, že prý ve svých zásadních formulacích řeší hodně diskutovanou otázku umělecké svobody. Redakce časopisu tedy chtěla znovu připomenout Leninova slova, že za kapitalismu neexistuje ta pravá svoboda. Spisovatel je závislý na buržoazním nakladateli, na obecnstvu, absolutní svoboda je jen buržoazní fráze. Skutečně svobodná literatura je spojená s proletariátem.⁹⁴⁴

K otázce svobody se znovu vrátil B. Václavek v příspěvku v časopise *Index* z roku 1938. Zaslouží si hlubší rozbor, protože pomůže pochopit stanoviska z „druhého břehu“. V tomto příspěvku se autor opět vyznamenal vůči absolutní a podle něho tím absurdní osobní svobodě. Podotkl, že ani individualistický umělec není dokonale svobodný, protože je závislý na svém zákazníkovi a pak na abstraktním trhu. Každá svoboda je svobodou teprve tehdy, když má svůj řád. Za nesprávné považoval vidět svobodu v neřádu a v tom, že se každá osobnost může řídit jen svým vnitřním hnutím

---

⁹⁴¹ *Problematika současného českého umění slovesného*. In: B. VÁCLAVEK, *Tvorbou k realitě: studie k problematice současné české literatury*, Olomouc 1937, s. 7-12.

⁹⁴² Srov. B. VÁCLAVEK, *André Gide: Návrat ze Sovětského svazu*, U 2, č. 1, 10. 3. 1937, s. 112-113.

⁹⁴³ k. k., *Velikost a hranice A. Gida*, *Tvorba* 12, č. 2, 8. 1. 1937, s. 30-31.

⁹⁴⁴ V. I. LENIN, *O literární a umělecké svobodě*, U 2, č. 4, 5. 1. 1938, s. 378-382.

a svými často zcela náhodnými, individuálními nápady, aniž by se musela ohlížet na ostatní. Taková svoboda dovedená do krajností by však vedla k myšlenkové i estetické anarchii. B. Václavek vidí řešení ve službě ideálu, která znamená omezení oné absolutní osobní svobody umělce a navíc přidává potřebný řád. Tato služba ideálu je ovšem dobrovolná, protože vyplývá z vnitřního rozhodnutí, a tím je i svobodná. Autor proto doporučuje rozlišovat mezi situacemi, kdy jedinec slouží myšlence, s níž vnitřně souhlasí, a mezi tím, když slouží z vnějšího nátlaku něčemu, s čím se vnitřně neztotožnil. Tyto dvě protikladné situace nelze zaměňovat, i když se tak děje v kulturních diskusích u avantgardistů, kteří slučují nesvobodu v Německu s nesvobodou v SSSR. Je nutné rozlišovat několik pojetí svobody, André Gide (stejně jako avantgardisté) vyznává anarchistické pojetí svobody, které je v současnosti podle Václavka nesprávné. Svoboda je poznána nutností a sám autor se považuje za svobodného, když zjistil, že vývoj společnosti může jít jen jediným směrem. Zařadil se do tohoto proudu, vzal na sebe určité povinnosti i omezení z přesvědčení, dobrovolně a nepovažuje se v tomto případě za nesvobodného. Dnes musí být jedinec odhodlaný hájit svobody svého národa kolektivně, tzn. omezovat svobodu individua.⁹⁴⁵ Stejné argumenty se objevily v dalším článku zveřejněném v *Indexu*, autorem byl zřejmě opět Václavek. Znovu se v něm objevilo dvojí pojetí svobody a nově i konstatování, že pokud jedinec hájí svobodu, musí se zároveň zeptat, čím svobodu brání. Je nutné ji žádat jen pro síly společensky pokrokové a kulturně tvůrčí, nikoliv pro síly reakční.⁹⁴⁶ Pro úplnost je nutné ještě dodat, že podobné pojetí svobody je na stránkách časopisu *Index* již z dřívější doby.⁹⁴⁷ Zazníval tak opakovaně názor, že jedině živou účastí na osvobozovacím boji lidstva může spisovatel dosáhnout vnitřní svobody, tj. nezávislosti na „negativních silách společenských“. Svobody skutečné, ne iluzivní „svobody“ tvořit bez pozornosti k tomu, co tzv. hýbe světem.⁹⁴⁸

---

⁹⁴⁵ *O té umělecké svobodě*, *Index* 10, č. 5, červen 1938, s. 54-55. Halas přednášel 8. dubna 1938 v aule pražské filozofické fakulty a na pozvání klubu pro moderní kulturu Ars opakoval v Brně svou pražskou přednášku *O poesii*. V *Indexu* (roč. 10, č. 4, květen 1938, s. 48) se poznamenalo, že Halasovy přednášky si vynutí diskusi. Červnové číslo časopisu se kriticky vyrovnávalo s Halasovým požadavkem absolutní svobody poezie právě tímto článkem a článkem: jtr (Jiří TAUFER), *František Halas o poezii*, *Index* 10, č. 5, červen 1938, s. 59. Srov. Bedřich VÁCLAVEK, *Tvorba a společnost*, Praha 1961, s. 347.

⁹⁴⁶ P.B., *Literatura a svoboda*, *Index* 10, č. 1, únor 1938, s. 10.

⁹⁴⁷ *Básník a společnost*, *Index* 5, č. 6-7, 18. 5. 1933, s. 62.

⁹⁴⁸ *Přeskupování v současné české literatuře*, Učitelství noviny 50, č. 14-15, 12. 11. 1936, s. 195-197.

V této části práce bylo cílem ukázat na základě rozboru jednotlivých příspěvků v tisku, že otázka svobody se v diskusích v meziválečném Československu objevovala poměrně často. V nutnosti sjednotit levicí pod heslem obrany kulturních svobod panovala mezi jejími představiteli obdivuhodná shoda, ovšem pouze pokud se mluvilo o jejich ohrožení fašismem. Kritika režimu v Hitlerově Německu, varování před nastolením podobného režimu také v Československu, upozorňování na uplatňování cenzurních zásahů do oblasti kultury, nutnost spisovatelů bránit svobodnou kulturu před fašistickými útoky – to byla témata, která se v diskusích objevovala zejména po nástupu Adolfa Hitlera k moci v Německu. Když se v diskusích začaly v souvislosti s hodnocením Sovětského svazu objevovat pochyby, zda (a do jaké míry) je sovětská kultura svobodná, částí kulturní levice byly smeteny jako neopodstatněné, nesprávné, nežádoucí. Někteří kulturní představitelé odmítali přijmout názor, že by v jediné zemi socialismu docházelo k omezování svobody ve všech oblastech, a pokud ho alespoň připustili, tuto sovětskou realitu omlouvali a hodnotili jako nevyhnutelnou pro další grandiózní vývoj Sovětského svazu. Když zde byl vyhlášen socialistický realismus jako jediný přípustný umělecký směr, začali si intelektuálové klást otázku, zda deklarovaná jednota kulturní obce pod heslem nového uměleckého směru jí není vnucována politickou mocí a neznamená ve skutečnosti útlak kultury. Tato tvrzení se setkávala s odsouzením v komunistickém tisku, kde bylo naopak zdůrazňováno, že opravdová svoboda existuje jen v zemi socialismu. Pouze v ní je zachována umělecká svoboda a podmínky pro uměleckou činnost jsou v porovnání s kapitalistickými zeměmi nadstandardní. Otázka, zda zavést socialistický realismus do československé kultury, byla mezi částí levicové inteligence doprovázena obavou, aby tím nebyla ohrožena svoboda umělecké práce.

V souvislosti s hodnocením charakteru diskusí na toto téma je vhodné poukázat na zajímavou skutečnost. Zatímco představitelé levicové kultury v diskusích týkajících se pojetí umělecké tvorby jasně vymezovali, co je a není umění (a často v tom šli proti demokratickému náhledu), v diskusích týkajících se „antifašismu“ přejali rétoriku „demokratického proudu“ a bojovali za obranu kulturních a dalších svobod před nebezpečím fašismu.

Ukázalo se, že zatímco někteří levicovní intelektuálové kritizovali omezování kulturních svobod v sousedním Německu, obdobné praktiky v SSSR přehlíželi; na tuto varující skutečnost poukázal např. František Kovárna. Ve druhé polovině 30. let se

rozšířila praxe veškeré sovětské dění nekritizovat – jako důvod se uvádělo, že by se tím oslabil jediná „země socialismu“ a posílilo fašistické hnutí. Uvedený přístup se však setkal s nesmlouvavou kritikou představitelů umělecké avantgardy, kteří nepřipouštěli omezování svobodné kritiky z důvodů „vyšších zájmů“. Jan Slavík, Jiří Weil, Závěš Kalandra, E. F. Burian, Karel Teige byli jedněmi z těch, kteří se nebáli hájit svobodu názoru a prostor pro svobodné diskuse o otázkách, které budily zvědavost a nutily k zodpovězení. Navíc si dovolili kriticky se vyjádřit ke stavu sovětského umění, které podle nich nebylo svobodné a tím nemohla ani vzniknout kvalitní díla. Upozorňovali na zničující kampaně vedené v SSSR proti „nepohodlným“ spisovatelům a vyjadřovali obavu, aby se podobné praktiky neuplatnily také v Československu.

Diskuse na kulturní levici se ve druhé polovině 30. let stále více vyostřovaly. Představitelé umělecké avantgardy si stěžovali, že místo svobodných diskusí jsou obviňováni, odsuzováni. Zarážely také tendence jakoukoliv kritiku sovětských poměrů bagatelizovat, zlehčovat. Kritické vyjádření o tamních poměrech bylo S. K. Neumannem, jedním z nejzarytějších stoupců stalinské kulturní praxe, hodnoceno jako trockistické pomlouvání, obavy o svobodu umělecké tvorby označil za neopodstatněné. Pravý přítel nemá vůbec vyjadřovat pochyby a nesmlouvaví kritici jsou pro socialistickou společnost bezvýznamní. Připustit, že poměry v SSSR a Německu si jsou v některých aspektech podobné, znamenalo v závěru 30. let vyloučení z okruhu revoluční fronty, jako se stalo v roce 1938 Karlu Teigemu.

Tendence omezovat diskuse o problematičtějších otázkách zasáhly rovněž skupinu Blok. Jednalo se o případ de facto vyloučení Jana Nohy z redakce *U* nebo o ukončení ankety na stránkách časopisu v první polovině roku 1938. Argumentovalo se pořád stejně - diskuse mohly v konečném důsledku oslabit Sovětský svaz a vznikající antifašistickou jednotu umělců, spisovatelů.

Při sledování polemik mezi avantgardisty a stoupcem socialistického realismu (zjednodušeně řečeno) na druhé straně, týkajících se pojetí umělecké svobody, lze dojít k závěru, že jejich důsledkem bylo naprosté nepochopení stanovisek a ztráta možnosti vzájemné dohody. Zatímco avantgardisté veřejně vyhlašovali boj za uměleckou svobodu, která znamenala nepodřizování se politickému diktátu, druhá strana tento požadavek označovala za nesmyslný. B. Václavek, S. K. Neumann, K. Konrad a další marxističtí teoretikové označovali pojetí svobody podle interpretace avantgardistů za absurdní. Tzv. absolutní svoboda podle nich nikdy nemohla nastat. Odmítali svobodu

spočívající v tom, že každý umělec se může řídit jen svým vnitřním hnutím a nápady. Umělec má sloužit ideálu, což znamená omezení absurdní absolutní svobody. Dobrovolnost této služby má zajistit jeho svobodu. Právě z jejich řad zazníval také názor, že na rozsáhlejší diskuse na levicové kulturní scéně již není čas, neboť se mají všichni sjednotit v zájmu vyššího cíle, jímž je vytvoření jednotné antifašistické fronty po boku Sovětského svazu. Avantgardisté naopak zdůrazňovali nutnost svobodných diskusí, které by mohly již zmíněnému cíli napomoci, a usilovali o svobodnou kritiku sovětských poměrů (stejně jako německých nebo československých) s konstatováním, že je nutné měřit všem stejně. Z výše uvedených tvrzení bylo více než zřejmé, že obě „strany“ se nemohly v tak zásadní otázce shodnout.

Závěr

V předkládané disertační práci byla popsána situace na kulturní levicové scéně v meziválečném Československu s důrazem na období třicátých let 20. století, a to prostřednictvím diskusí mezi levicovými intelektuály na stránkách vybraného tisku. V této souvislosti byly vymezeny tři okruhy témat, kterými se tyto diskuse nejčastěji zabývaly. Ústřední otázkou se stala možnost uplatnění socialistického realismu v československém kulturním prostředí, kterou vyvolalo tehdejší dění v Sovětském svazu, kde byl socialistický realismus vyhlášen jako jediný žádoucí a povolený umělecký směr. Někteří představitelé československé inteligence vzhlíželi k Sovětskému svazu jako ke zdroji inspirace nejen v oblasti kultury a zprávy o sjednocení sovětských spisovatelů na základě určitého uměleckého programu u ní nezůstaly bez odezvy. V československých podmínkách byl socialistický realismus chápán jako jeden z mnoha dalších proudů a inspirací; na poli kulturní levice se navíc v této době začalo prosazovat surrealistické hnutí. Marxistický estetik a literární teoretik Bedřich Václavěk vytvořil širokou koncepci socialistického realismu, která by oslovila co nejvíce představitelů kulturní levice. Nový umělecký směr chápal jako syntézu toho nejlepšího, čeho literatura v průběhu svého vývoje dosáhla. Při založení skupiny Blok a časopisu *U* sledoval jediný cíl – na základě socialistického realismu a hesla kulturní lidové fronty proti fašismu sjednotit kulturní levicovou scénu. Analýza diskusí probíhajících v tomto období nicméně ukázala, že se mu uvedený cíl podařilo splnit jen zčásti. Někteří představitelé levicové kultury totiž v diskusích vyjadřovali obavy, zda socialistický realismus nepřinese ochuzení tvůrčí umělecké práce a nebude nekriticky přejímán jeho sovětský model. Jeho stoupenci označovali obavy za bezpředmětné, nepodařilo se jim je ale zcela vyvrátit a zpochybnit již z důvodu, že československou veřejnost zasáhly zprávy o probíhajících politických a kulturních represích v SSSR. Přestože se je komunistická levice snažila bagatelizovat nebo z druhé strany interpretovat jako správné a oprávněné, někteří levicoví intelektuálové (Karel Teige, Jan Noha, E. F. Burian, Závěš Kalandra a jiní) poukazovali na alarmující skutečnost, že je potlačována svoboda umělecké tvorby. Začali také upozorňovat na nikoliv ojediněle se objevující tendence omezit diskuse o „sporných“ otázkách týkajících se Sovětského svazu, případně zabránit jeho kritice. Jako příklad bylo v této práci uvedeno vyloučení Jana Nohy z redakce časopisu *U* pro jeho „trockistické“ názory. J. Noha požadoval

prostor k diskusím o naléhavých otázkách, které si vyžadovaly zodpovězení, ale B. Václavek jako hlavní redaktor časopisu a představitel skupiny Blok se rozhodl diskuse omezit, aby se jejich obsah nedostal na veřejnost. Zatímco někteří intelektuálové požadovali vedení diskusí o naléhavých otázkách svobody umění, názoru a kritiky, jejich „oponenti“ (zejména S. K. Neumann) je odbývali jednoduchými, autoritativními prohlášeními, jež neměla být zpochybňována, ale nekriticky přijímána. Někteří levicoví intelektuálové se neztotožnili s názory o zbytečnosti diskusí, které měly údajně narušovat vytváření jednotné „kulturní levicové fronty“ a v období stupňujícího se nebezpečí fašismu již měly být zcela bezpředmětnými. Kritiky sovětských poměrů byly částí kulturní levice bagatelizovány, znevažovány, v horším případě byli jejich autoři slovně napadáni a vylučováni z revoluční fronty, jako se to stalo Karlu Teigemu v roce 1938.

Diskuse na poli kulturní levice ve 30. letech poukázaly na zajímavou skutečnost. Zatímco v hodnocení nacistického režimu v Německu a tamní kultury se její představitelé shodli, diskuse o stavu kultury a o politických poměrech v SSSR vyvolávaly prudké rozepře. Shodně konstatovali, že umělecká svoboda je v nacistickém Německu pouhou iluzí, dochází zde k usměrňování kultury a je nutné se proti takovým tendencím postavit. Zatímco však protestovali proti uplatňování cenzury ve Třetí říši, proti obdobným tendencím praktikovaným v Sovětském svazu se někteří z nich nijak nevymezovali.

V práci byla charakterizována koncepce socialistického realismu vybraných osobností (B. Václavka, K. Konrada, S. K. Neumanna), ale bylo zde také popsáno pojetí kulturní politiky prosazované na stránkách *Lidové kultury* pod vedením S. K. Neumanna a ve Václavkově skupině Blok. Na základě rozboru pramenů vyplynulo, že Václavkovu kulturní politiku přitom nelze ztotožňovat s Neumannovou, protože byla motivována snahou nevyvolávat na kulturní levici výraznější rozpory a naopak podněcovat k širší spolupráci. Ačkoliv se skupina Blok pod jeho vedením přihlásila ke kulturnímu stalinismu, prosazoval Václavek vlastní kulturní politiku odlišnou jak od Neumannovy, tak od té prezentované v komunistickém tisku. Představitelé Bloku nicméně nebyli v hodnocení některých kulturně-politických otázek jednotní, o čemž veřejnost neměla být informována a vypovídá o tom pouze rozbor korespondence mezi některými představiteli. Zatímco např. Jiří Taufer měl názorově blízko k radikálnější kulturní politice Neumannově a prosazoval spolupráci Bloku s Lidovou kulturou, názory Petra

Jilemnického, dalšího člena skupiny, byly méně radikální. Z tohoto důvodu mohla být taktika Bloku v kulturně-politických otázkách veřejností vnímána jako nejednoznačná, mohla být pro ni málo čitelná. Protože se přihlásil ke stalinské kulturní politice, často mezi ním a Lidovou kulturou veřejnost nerozlišovala. Právě Lidová kultura vyvolávala pod vedením S. K. Neumanna hluboké rozpory na kulturní levici; Neumann odmítal Václavkovu kompromisní taktiku uzavírat spojení s názorově dosud málo vyhraněnými umělci, spisovateli.

Na otázku v práci několikrát položenou, zda dokázal socialistický realismus sjednotit kulturní levicovou scénu, je nutné odpovědět záporně. Rozbor diskusí ve druhé polovině 30. let ukázal, že tento úkol byl v podstatě nerealizovatelný. V té době se představitelé kulturní levice shodovali v otázce obrany politických a kulturních svobod proti fašismu. Zatímco se nedokázali sjednotit na základě konkrétního uměleckého programu, vhodnou alternativou se stal program z oblasti politické. Spontánně, v reakci na politickou situaci v Německu po nástupu Hitlera k moci, docházelo k vytváření jednoty spisovatelů, umělců v odporu proti sílící hrozbě fašismu. Bylo obdivuhodné, jak se na tomto programu dokázala shodnout širší levice – od zástupců umělecké avantgardy po stoupence komunistické strany; v protifašistických akcích se vedle komunistů angažovali spisovatelé různých uměleckých tendencí, názorových stanovisek. Vývoj na poli kulturní levice jako by předbíhal politické dění, neboť KSČ až do VII. sjezdu v roce 1936 propagovala taktiku „třída proti třídě“ a bojovala proti socialistickým stranám (zejména proti sociální demokracii). Když byl na VII. sjezdu oficiálně vyhlášen program kulturní lidové fronty proti fašismu a válce a komunistická strana zaujala pozitivnější postoj ke stranám politické levice, mohlo se některým tehdejším současníkům zdát, že jsou vytvořeny ideální podmínky pro žádaný proces sjednocování. Tehdy ovšem československou veřejnost ovlivnily zprávy o probíhajících politických procesech v Moskvě a rozpory na kulturní levici se začaly prohlubovat v souvislosti s již uvedenými otázkami.

V práci byla dále charakterizována kulturní politika KSČ v meziválečném období. Lze obecně říci, že komunistická strana kulturní otázky v podstatě upozadovala. S představou vytvoření nové, lepší komunistické společnosti a nového člověka se také vázal příslib nové lepší kultury, která bude v rukou lidu. Koncept této nové kultury mohl být pro řadu tvůrců, nespokojených se soudobým stavem české kultury, lákavý. Jejimi některými představiteli bylo chápáno jako přirozené, že kulturní

pokrok byl spojován s revolučním hnutím, s přeměnou „starého řádu“ v nový společenský pořádek. Kultura byla nicméně komunistickou stranou vnímána velmi široce. Problematika metody umělecké tvorby se neprojednávala, v centru pozornosti byly otázky školství, vzdělanosti, kulturního útisku národnostních menšin, postavení inteligence ve společnosti, varovalo se před tzv. reakcí v kultuře. Rozbor pramenů ukázal, že kulturním otázkám se KSČ začala systematictěji věnovat teprve ve 30. letech, kdy se pozornost zaměřila i na problematiku inteligence, která začala být vnímána jako společenská vrstva, nutná k získání spolupráce pro revoluční boj proletariátu. Tehdy se nástrojem kulturní politiky KSČ stala organizace Levá fronta, jež podala koncept nové kultury, která naváže na ty nejlepší výsledky umělecké tvorby, což předem vylučovalo představu radikálního ničení staré kultury a vytvářelo obraz její radikální přeměny na již ověřených hodnotách. Zásadnější obrat v pojetí kulturních otázek komunistickou stranou vyvolal až její VII. sjezd uskutečněný v roce 1936, kdy se i v oblasti kultury začalo uplatňovat heslo antifašismu, resp. vytváření kulturních lidových front na obranu před fašismem. Obrana kulturních hodnot, svoboda pro uměleckou práci byly označeny za prioritní stranické úkoly, což mohlo u velké části levicové veřejnosti vyvolávat sympatie v souvislosti s tehdejší politickou situací v Evropě. Ve druhé polovině 30. let se tak komunistická strana snažila veřejně deklarovat několik skutečností: má významnou podporu z řad inteligence a sama si toho váží, umělcům nenařizuje formy uměleckého výrazu a tvorby, je otevřená spolupráci se všemi „pokrokovými silami“ v kultuře a otázkám kultury přikládá velkou váhu, což bylo dáváno do kontrastu s předchozím vývojem. Komunisté se přitom stavěli do role vůdců mas i v oblasti kultury, přičemž měli pozitivně (viděno jejich optikou) působit na kulturní pracovníky i pracující. Objevoval se požadavek vytvořit tzv. kulturu odpovídající lidu, přičemž právě komunistická strana měla být vedoucí silou. Představu tzv. lidové kultury důkladně na stránkách stejnojmenného časopisu propracoval S. K. Neumann.

Postoj KSČ ke kulturním otázkám byl v práci také demonstrován na jejím vztahu k Surrealistické skupině, který se vyvíjel. Bylo charakterizováno pojetí kulturní politiky S. K. Neumanna na stránkách *Lidové kultury* a porovnáno s kulturní politikou KSČ. Z rozboru pramenů vyplynulo, že komunistická strana v závěru 30. let volila (i v porovnání s S. K. Neumannem) v kulturních otázkách umírněnou „taktiku“ nesenou snahou nevyvolávat hlubší rozpory na kulturní levicové scéně. Tehdy ani neprosazovala socialistický realismus jako jedinou metodu umělecké práce v československé kultuře,

byť její teoretikové mu věnovali na stránkách komunistického tisku značnou pozornost. Tato skutečnost souvisela se situací v Sovětském svazu, kde ve 30. letech platila jistá pluralita výkladů tohoto uměleckého programu; určujícím faktorem byly také odlišné politické a kulturní poměry v Československu a nebezpečí fašismu v Evropě, které pobízelo k uzavírání pragmatických spojení na poli kulturní levice.

Předkládaná disertační práce se zaměřila na tematické okruhy, jež se v diskusích nejčastěji objevovaly. Sjednocení kulturní levicové scény na základě antifašismu, na základě jednoho uměleckého směru - socialistického realismu, otázka svobody umělecké tvorby v Československu a SSSR, právo na svobodnou kritiku a výměnu názorů – to byly otázky, které zajímaly jednotlivé představitele levicové kultury nejvíce. Vzájemně se v diskusích prolínaly, doplňovaly, podmiňovaly, ovlivňovaly a jsou tak dnes zdrojem pro utváření ucelenějšího pohledu na vývoj kulturní levicové scény v meziválečném období.

Seznam zkratek

AChRR – Asociace umělců revolučního Ruska

DNSAP – Německá národně socialistická strana dělnická

EKI – Exekutiva Komunistické internacionály

KI – Komunistická internacionála

KSČ – Komunistická strana Československa

LA PNP – Literární archiv Památníku národního písemnictví

MTK – Mezinárodní tisková kancelář

NEP – Nová ekonomická politika

NKVD – Lidový komisariát vnitřních záležitostí

NSDAP – Národně socialistická německá dělnická strana

POUM – Dělnická strana marxistického sjednocení

RAPP – Ruská asociace proletářských spisovatelů

SSSR – Sovětský svaz

UP – Univerzita Palackého

VKS(b) – Všesvazová komunistická strana (bolševiků)

Seznam pramenů a literatury

I. Prameny

Archivní prameny

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Václav Kaplický.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond František Nechvátal.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Jan Noha.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Václav Pekárek.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Fedor Soldan.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Bedřich Václavek.

Národní archiv, fond KSČ – Sjezdy, Praha - III. sjezd 1925.

Národní archiv, fond KSČ – Sjezdy, Praha – V. sjezd 1929.

Národní archiv, fond KSČ – Sjezdy, Praha – VI. sjezd 1931.

Národní archiv, fond KSČ – Sjezdy, Praha – VII. sjezd 1935/1936.

Články a stati v dobovém tisku

a, *Jeden z úkolů kulturní levice*, Haló noviny 2, č. 294, 3. 11. 1934.

A. S. Puškin, Lidová kultura 1, č. 4, leden 1937.

Aby bylo jasno, U 1, č. 1, 20. 2. 1936.

ad, *Po konferenci avantgardních divadelníků*, Tvorba 12, č. 22, 28. 5. 1937.

ad, *Nejdůležitější česká kniha posledních let*, Haló noviny 5, č. 138, 12. 6. 1937.

Adresát Bedřich Václavek, Kulturní noviny 1, č. 10, 8. 3. 1968.

Alexandr Sergejevič Puškin. Přednášky, Lidová kultura 1, č. 5, únor 1937.

Anketa o socialistickém realismu, Tvorba 10, č. 26, 27. 6. 1935.

...a tobě, španělský lide (Řeč předsedy sovětských spisovatelů M. Kolcova na II. mezinárodním sjezdu spisovatelů), Tvorba 12, č. 30, 23. 7. 1937.

- At' žije smích! Řeč Michala Kolcova na všeruském sjezdu spisovatelů*, Haló noviny 2, č. 233, 2. 9. 1934.
- B., *Jednotná fronta*, Index 5, č. 4, 28. 3. 1933.
- B., *Výstava Štyrský a Toyen v Brně*, Ranní noviny 6, č. 89, 15. 4. 1938.
- Ilja BART, *Za nové umění socialismu*, Tvorba 10, č. 20, 15. 5. 1936.
- B. M., *Klokotání slavíka*, Literární noviny 7, č. 1, 23. 11. 1934.
- Básník a společnost*, Index 5, č. 6-7, 18. 5. 1933.
- M. BERGMANNOVÁ, *K diskusnímu večeru o socialistickém realismu*, Haló noviny 2, č. 309, 18. 11. 1934.
- M. BERGMANNOVÁ, *Mezinárodní sjezd v Paříži*, Haló noviny 3, č. 171, 23. 6. 1935.
- Václav BĚHOUNEK, *Sjezd sovětských spisovatelů*, Čin 6, č. 38, 20. 9. 1934.
- Václav BĚHOUNEK, *Společenské kořeny socialistického radikalismu*, Index 7, č. 3, červen 1935.
- Blok, *Jednota a diskuse*, U 1, č. 2, 25. 5. 1936.
- Bojujte proti fašismu na kulturním poli. Z řeči soudr. Apelta v rozpočtovém výboru*, Rudé právo 17, č. 270, 20. 11. 1936.
- V. BORIN, *Sjezd v hlavním městě světa*, Doba 1, č. 11-12, září 1934.
- V. BORIN, *Sověťští rabové a západní svoboda*, Haló noviny 2, č. 237, 6. 9. 1934.
- V. BORIN, *Svoboda a levá literatura*, Haló noviny 2, č. 281, 21. 10. 1934.
- St. BUDÍN, *Manifest spisovatelů proti fašismu*, Rudé právo 15, č. 204, 29. 11. 1934.
- N. I. BUCHARIN, *Socialistický realismus*, Tvorba 9, č. 26, 9. 11. 1934.
- E. F. BURIAN, *Moskevský divadelní festival*, Doba 1, č. 11-12, září 1934.
- E. F. BURIAN, „*Škola základ života (interview)*“, Čin 9, č. 14, 26. 8. 1937.
- E. F. BURIAN, *Několik slov o svobodě kritiky*, Haló noviny 6, č. 37, 12. 2. 1938.
- E. F. BURIAN, *Tudy cesta nevede*, Kritický měsíčník 1, č. 2, 1938.
- Co Maxim Gorkij vidí a nevidí*, Národní osvobození 11, 2. 9. 1934.
- Co říkají o Gorkém*, Lidová kultura 1, č. 3, prosinec 1936.
- Co se stane s generálem, který vyhrožuje koncentračními tábory?*, Haló noviny 2, č. 322, 1. 12. 1934.
- Karel ČAPEK, *Memento*, Lidové noviny 41, č. 256, 21. 5. 1933.

Karel ČAPEK (K. Č.), *Odpověď Rudolfu Medkovi*, Lidové noviny 42, č. 603, 30. 11. 1934.

Karel ČAPEK, *Národ nás potřebuje*, Lidové noviny 42, č. 619, 9. 12. 1934.

Českoslovenští spisovatelé o fašistických provokacích, Tvorba 9, č. 29, 30. 11. 1934.

Čeští spisovatelé v Moskvě, Haló noviny 2, č. 223, 23. 8. 1934.

Dar dělníků z papírny Balachnino: 20 000 tun papíru sjezdu spisovatelů, Haló noviny 2, č. 233, 2. 9. 1934.

Petr DENK, *Sovětský čtenář mluví k autorům*, Čin 6, č. 4, 29. 11. 1934.

Devatenáct let, Lidová kultura 1, č. 2, listopad 1936.

Diskuse, U 2, č. 4, 5. 1. 1938.

Diskuse, U 3, č. 1, 31. 3. 1938.

Diskuse. Soudruhu Neumann..., U 2, č. 3, 5. 10. 1937.

Diskusní večer o surrealismu, Haló noviny 2, č. 129, 17. 5. 1934.

Diskusní večer o surrealismu, Rudé právo 15, č. 46, 27. 5. 1934.

Dnes počíná světový kongres spisovatelů v Paříži, Rudé právo 16, č. 144, 21. 6. 1935.

Do služeb pracujících, Rozsevačka 10, č. 28, 10. 7. 1935.

Dopis Boh. Mathesiovi, Šaldův zápisník 7, 1934-1935.

Dopis Národního listu od Rudolfa Medka pro Karla Čapka, Národní osvobození 11, č. 281, 30. 11. 1934.

Došlo i na Slavíka!, Lidová kultura 2, č. 8, 13. 5. 1938.

Dva dokumenty, Lidová kultura 2, č. 8, 13. 5. 1938.

Dvanáct nových českých románů, Šaldův zápisník 8, č. 6, únor 1936.

Ilja ERENBURG, 2. Mezinárodní sjezd spisovatelů ve Valencii, Tvorba 12, č. 29, 16. 7. 1937.

E. FILLA, *Případ St. K. Neumanna*, Volné směry 34, č. 5-6, 1. 3. 1938.

J. L. FISHER, *Poučení z Německa*, Index 5, č. 5, 15. 4. 1933.

J. L. FISCHER (J. L. F.), *Kulturní levice a pravice*, Index 6, č. 10, 7. 12. 1934.

Otokar FISCHER (FSCHR), *Koniáš v třetí říši*, Tvorba 8, č. 19, 11. 5. 1933.

Otokar FISCHER, *Literární glosa k požáru říšského sněmu*, Čin 5, č. 3, 27. 7. 1933.

Otokar FISCHER, *Německo a my*, Magazín DP 1, č. 1, 1933-1934.

Jiřina FISCHEROVÁ, *Profil André Malrauxe*, Lidová kultura 1, č. 1, říjen 1936.

- fj, O ne, lotře Slavíku!, *Lidová kultura* 2, č. 3, 22. 2. 1938.
- F.U., *Opravdová poezie bojuje proti kapitalistickému řádu... Večer André Bretona a Paula Eluarda*, *Rudé právo* 16, č. 79, 3. 4. 1935.
- F. X. Šalda a pan dr. Slavík, *Rudé právo* 15, č. 171, 21. 10. 1934.
- F. X. Šalda, *Lidová kultura* 1, č. 7, duben 1937.
- J. FUČÍK, *Intelektuálové*, *Tvorba* 5, č. 4, 30. ledna 1930.
- Julius FUČÍK, *Pláč kultury české*, *Haló noviny* 1, č. 11, 5. 11. 1933.
- Julius FUČÍK, *Umění v moskevském večerníku*, *Rudé právo* 17, č. 78, 1. 4. 1936.
- Julius FUČÍK, *Kulturhitlerismus*, *Rudé právo* 17, č. 257, 5. 11. 1936.
- Julius FUČÍK, *Kulturhitlerismus a pokus o sebevraždu na levici*, *Rudé právo* 17, č. 262, 11. 11. 1936.
- J. FUČÍK, *Burianův Hamlet III*, *Rudé právo* 18, č. 78 a 79, 2. a 3. 4. 1937.
- J. FUČÍK, *Mejerchold a pražská hysterie*, *Tvorba* 13, č. 1, 7. 1. 1938.
- Julius FUČÍK, *Pavlačový román o Moskvě*, *Tvorba* 13, č. 3, 21. 1. 1938.
- J. FUČÍK, *Poslední dnové*, *Tvorba* 13, č. 10, 11. 3. 1938.
- G, *Po mobilizaci na české kulturní frontě*, *Národní osvobození* 11, č. 273, 21. 11. 1934.
- V. GAPOŠKIN, *K otázce socialistického realismu*, *Doba* 1, č. 17-18, březen 1935.
- Generál Medek hrozí koncentračními tábory*, *Rudé právo* 15, č. 205, 30. 11. 1934.
- Generál Medek nazývá spisovatele luzou*, *Rudé právo* 15, č. 208, 4. 12. 1934.
- André GIDE, *Na obranu kultury. Mezinárodní sjezd spisovatelů v Paříži*, *Tvorba* 10, č. 28, 12. 7. 1935.
- J. GOČÁR, *Útoky na Mánes*, *Přítomnost* 14, č. 51, 17. 12. 1937.
- H, *André Breton v Praze*, *Haló noviny* 3, č. 87, 28. 3. 1935.
- František HALAS, *Budujme arsenály kulturní energie*, *Lidová kultura* 1, č. 2, listopad 1936.
- Vladimír HELFERT, *Kultura, inteligence a dělnictvo*, *Index* 5, č. 5, 15. 4. 1933.
- Hlas sovětských spisovatelů*, *Rudé právo* 15, č. 114, 17. 8. 1934.
- Adolf HOFFMEISTER, *6 fotografií ze sjezdu*, *Doba* 1, č. 11-12, září 1934.
- Adolf HOFFMEISTER, *Cesta za scestím*, *Volné směry* 31, č. 2, 12. 11. 1934.
- Adolf HOFFMEISTER, *Socialistický realismus*, *Doba* 1, č. 17-18, březen 1935.

Adolf HOFFMEISTER, *NE!*, *Tvorba* 13, č. 4, 28. 1. 1938.

Josef HORA, *Reakční strach z myšlenky*, *České slovo* 25, č. 103, 30. 4. 1933.

Josef HORA, *Sjezd sovětských spisovatelů*, *České slovo* 26, č. 204, 2. 9. 1934.

J. HORA, *Státní idea sovětské literatury*, *Sobota* 5, č. 33, 15. 9. 1934.

Josef HORA, *Ještě k sjezdu sovětských spisovatelů*, *Sobota* 5, č. 37, 13. 10. 1934.

Josef HORA, *Levá kultura a pravá kritika*, *Sobota* 5, č. 41, 10. 11. 1934.

Josef HORA (ra), *Rudolf Medek věští koncentrační tábory*, *České slovo* 26, č. 279, 30. 11. 1934.

Josef HORA, *Existuje kulturní levice?*, *Sobota* 5, č. 42, 17. 11. 1934.

Josef HORA, *Spisovatelé a národ*, *Sobota* 5, č. 45, 8. 12. 1934.

Josef HORA, *Básníková poznámka, poněkud skeptická*, *Index* 7, č. 3, červen 1935.

Informace, *Lidová kultura* 1, č. 8, květen 1937.

Izák Babel mluví, *Haló noviny* 2, č. 233, 2. 9. 1934.

Josef JAKEŠ, *Vzdělanci nezrazují*, *Tvorba* 12, č. 26, 25. 6. 1937.

R. JAKOBSON, *Ruské výpravy do budoucna*, *Literární noviny*, č. 1, 1. 1. 1938.

R. JAKOBSON, *Příspěvek k diskusi*, *U* 3, č. 1, 31. 3. 1938.

jef, *Kniha bojovného života*, *Rudé právo* 18, č. 150, 27. 6. 1937.

jef, *Nezvalův projev*, *Tvorba* 13, č. 11, 18. 3. 1938.

Ještě o svobodu projevu literárního, *Šaldův zápisník* 7, 1934-1935.

Karel JIŘÍČEK, *K otázce surrealismu*, *U* 1, č. 3, 26. 10. 1936.

Fr. JUNGSMANN, *Poesie o šestém kontinentu*, *Lidová kultura* 1, č. 2, listopad 1936.

Fr. JUNGSMANN, *Povstání proti kultuře*, *Lidová kultura* 1, č. 3, prosinec 1936.

Fr. JUNGSMANN, *Přicházející chám*, *Lidová kultura* 1, č. 5, únor 1937.

jt, *Kritiky kritických kritiků*, *Index* 8, č. 6, 12. 7. 1936.

K diskusi o socialistickém realismu a surrealismu, *Index* 6, č. 10, 7. 12. 1934.

K diskusi o socialistickém realismu, *Haló noviny* 2, č. 305, 14. 11. 1934.

Kj., *André Chamson: Rok přemožených*, *U* 1, č. 1, 20. 2. 1936.

K jednotné kulturní frontě, *Tvorba* 9, č. 24, 26. 10. 1934.

k. k., *Nezval o socialistickém realismu a surrealismu*, *Rudé právo* 15, č. 181, 2. 11. 1934.

- k. k., *Švejk není sám. Haškův Švejk v D35*, Tvorba 10, č. 21, 23. 5. 1935.
- k. k., *Gorkého Měšťáci*, Tvorba 11, č. 35, 28. 8. 1936.
- k. k., *Velikost a hranice A. Gida*, Tvorba 12, č. 2, 8. 1. 1937.
- k. k., *Jarní festival D 37*, Haló noviny 5, č. 103, 1. 5. 1937.
- k. k., *Přehlídka velkého umění*, Haló noviny 5, č. 112, 12. 5. 1937.
- k. k., *D 38 našlo sebe. Premiéra Villonových básní Paříž hraje prim*, Haló noviny 6, č. 49, 26. 2. 1938.
- k. k., *Básníková odpovědnost*, Haló noviny 6, č. 67, 19. 3. 1938.
- K. N., *Hráz reakci*, Národní osvobození 11, č. 279, 28. 11. 1934.
- K. N., *Ještě k spisovatelským projevům*, Národní osvobození 11, č. 289, 11. 12. 1934.
- Záviš KALANDRA (zk), *Surrealismus v diskusi*, Haló noviny 2, č. 267, 7. 10. 1934.
- Záviš KALANDRA (zk), *A. Breton a P. Eluard v Levé frontě*, Haló noviny, č. 93, 3. 4. 1935.
- Záviš KALANDRA (zk), *E. F. Burianův Hamlet III*, Světozor 37, č. 14, 8. 4. 1937.
- Záviš KALANDRA, *Stalin svým byrokratům*, Proletář 1, č. 5, začátek května 1937.
- Záviš KALANDRA (P. HOFMAN), *Co se děje v Rudé armádě?*, Světozor 37, č. 23, 10. 6. 1937.
- Záviš KALANDRA, *K druhému moskevskému procesu*, Útok 6, č. 9, 1. 12. 1937.
- Kapitola z dějin našich dnů*, Rudé právo 17, č. 202 a 208, 30. 8. a 6. 9. 1936.
- Karel Čapek o projevu spisovatelů a poslání kulturních pracovníků v dnešní době*, Světozor 34, 6. 12. 1934.
- Karel Radek ke kongresu spisovatelů*, Rudé právo 15, č. 115, 18. 8. 1934.
- Karel Radek o proletářských spisovatelích*, Rudé právo 15, č. 131, 5. 9. 1934.
- Kdo se zasloužil o manifest?*, Tvorba 9, č. 30, 8. 12. 1934.
- Benjamin KLIČKA, *Glossa k socialistickému realismu*, Index 7, č. 3, červen 1935.
- Kolektiv D 38 protestuje proti neodpovědnému psaní!*, Tvorba 12, č. 52, 22. 12. 1937.
- Kongres sovětských spisovatelů věcí všech pracujících SSSR*, Rudé právo 15, č. 110, 12. 8. 1934.
- Kongres sovětských spisovatelů*, Haló noviny 2, č. 215, 15. 8. 1934.
- Kongres sovětských spisovatelů*, Tvorba 9, č. 4, 8. 6. 1934.
- Kurt KONRAD, *Ztvárněte skutečnost*, Tvorba 8, č. 30, 27. 7. 1933.

- Kurt KONRAD, *Svár obsahu a formy – Marxistické poznámky o novém formalismu*, Středisko 4, č. 2, červenec-srpen 1934.
- Kurt KONRAD, *Doslov k diskusi o socialistickém realismu*, Tvorba 9, č. 28, 23. 11. 1934.
- Kurt KONRAD, *Doslov k diskusi o socialistickém realismu*, Tvorba 9, č. 29, 30. 11. 1934.
- Kurt KONRAD, *Špatná past soudruha Nezvala*, Tvorba 9, č. 30, 8. 12. 1934.
- Kurt KONRAD, *Realismus a romantismus. Doslov k diskusi o socialistickém realismu*, Tvorba 9, č. 31, 15. 12. 1934.
- Kurt KONRAD, *Dopis E. F. Burianovi. O trůnu dobrém na dřevo*, Haló noviny 5, č. 78, 2. 4. 1937.
- Kurt KONRAD, *Stokrát Škola základ života*, Haló noviny 5, č. 284, 2. 12. 1937.
- Kurt KONRAD, *O právo na kritiku*, Haló noviny 6, č. 34, 9. 2. 1938.
- V. KOPECKÝ, *Komunisté a kultura*, Rudé právo 18, č. 33, 7. 2. 1937.
- V. KOPECKÝ, *Ohlas moskevského procesu v ČSR*, Tvorba 12, č. 6, 5. 2. 1937.
- Fr. KOVÁRNA, *Pěstování ilusí*, Kritický měsíčník 1, č. 1, 1938.
- J. B. KOZÁK, *Zklamaní přátelé fašismu*, České slovo 25, č. 114, 14. 5. 1933.
- Fr. KRATOCHVÍL, *Diskuse o smutku v poesii*, Středisko 1, číslo 9-10, červen a červenec 1931.
- Jar. KRATOCHVÍL, *Poznámka z pozadí*, Index 7, č. 3, červen 1935.
- Jaroslav KRATOCHVÍL, Lumír ČIVRNÝ, Jiří TAUFER, *Valencie – Madrid – Barcelona – Paříž*, U 2, č. 3, 5. 10. 1937.
- J. KREJCAR, *Oficiální výstava čsl. umění v SSSR – censurována sovětskými úřady*, Přítomnost 14, č. 45, 10. 11. 1937
- J. KREJČÍ, *E. F. Burian a Žák*, Tvorba 12, č. 37, 10. 9. 1937.
- J. KREJČÍ, *Divadlo nemá posluhovat*, Tvorba 12, č. 50, 10. 12. 1937.
- O. KRÍGL, *Vladislav Vančura na druhé straně?*, U 1, č. 3, 26. 10. 1936.
- Krize mezi čsl. intelektuály*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938.
- Jiří KROHA, *Odpověď v diskusi U-Bloku*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938.
- Kultura a rozpočet*, Lidová kultura 1, č. 2, listopad 1936.
- Kultura v palbě kulometů*, Lidová kultura 1, č. 1, říjen 1936.
- L., *Po projevu levicových intelektuálů*, Národní listy 74, č. 330, 30. 11. 1934.
- V. I. LENIN, *O literární a umělecké svobodě*, U 2, č. 4, 5. 1. 1938.

- Lidová knihovna*, *Lidová kultura* 1, č. 1, říjen 1936.
- Lidová kultura*, *Rudé právo* 17, č. 230, 3. 10. 1936.
- Lubomír LINHART, *Žádejte dobré filmy*, *Lidová kultura* 1, č. 2, listopad 1936.
- Literární a divadelní sjezd v Moskvě*, *Země sovětů* 3, č. 5, srpen 1934.
- Literatura pravá a levá*, *Doba* 1, č. 13-14, listopad 1934.
- Literatura sovětských národů na všesvazovém sjezdu*, *Haló noviny* 2, č. 228, 28. 8. 1934.
- Anatol V. LUNAČARSKIJ, *Socialistický realismus*, *Doba* 1, č. 13-14, listopad 1934.
- Lží proti jednotě*, *Rudé právo* 18, č. 148, 25. 6. 1937.
- Marie MAJEROVÁ, *Třídění duchů*, *Čin* 6, č. 47, 22. 11. 1934.
- Helena MALÍŘOVÁ, *Co si dáme k Vánocům? A proč?*, *Lidová kultura* 1, č. 3, prosinec 1936.
- André MALRAUX, *Naděje*, *U* 3, č. 3, 25. 11. 1938.
- Manifest československých spisovatelů. Vyzýváme k obraně proti útoku fašistů*, *Rudé právo* 15, č. 203, 28. 11. 1934.
- B. MATHESIUS, *Bezdětný génius*, *Kritický měsíčník* 1, č. 3, 1938.
- Maxim Gorkij zahajuje sjezd*, *Rudé právo* 15, č. 121, 24. 8. 1934.
- Maxim Gorkij zahajuje*, *Haló noviny* 2, č. 233, 2. 9. 1934.
- mb, *Diskusní večer o socialistickém realismu*, *Haló noviny* 2, č. 307, 16. 11. 1934.
- mb, *Vítězslav Nezval o socialistickém realismu a surrealismu*, *Haló noviny* 2, č. 292, 1. 11. 1934.
- Rudolf MEDEK, *Rudolf Medek k projevu Obce čs. spisovatelů*, *Národní listy* 74, č. 329, 29. 11. 1934.
- Mezinárodní kongres spisovatelů v Paříži*, *Tvorba* 10, č. 17, 26. 4. 1935.
- Milý kamaráde Noho*, *U* 2, č. 3, 5. 10. 1937.
- Mluví japonský spisovatel Hidsikato*, *Rudé právo* 15, č. 129, 2. 9. 1934.
- Mluví Karel Radek a Huan-Lu-Či*, *Rudé právo* 15, č. 128, 1. 9. 1934.
- M. M., *Blok socialistických spisovatelů Československa*, *Čin* 8, č. 3, 30. 1. 1936.
- Moskevský kongres spisovatelů zahájen. Maxim Gorkij referuje o sovětské literatuře*, *Haló noviny* 2, č. 218, 18. 8. 1934.
- n, *Odporovati zlému*, *Lidová kultura* 2, č. 1, 19. 1. 1938.
- n, *Zrušení divadla Mejercholdova*, *Lidová kultura* 2, č. 2, 2. 2. 1938.

- n, *Čtvrtletník U*, Lidová kultura 2, č. 6, 11. 4. 1938.
- n, *Obrana československého lidu je obranou kultury*, Lidová kultura 2, č. 6, 11. 4. 1938.
- n., *O interpunkci v poesii*, Lidová kultura 2, č. 7, 28. 4. 1938.
- n., *V době šera*, Lidová kultura 2, č. 15, 5. 11. 1938.
- n., *O demokracii běží*, Lidová kultura 2, č. 14, 21. 9. 1938.
- „*Nebudu s to odjet odtud*“, Haló noviny 2, č. 233, 2. 9. 1934.
- N. G., *Na prvním sjezdu sovětských spisovatelů*, Haló noviny 2, č. 228, 28. 8. 1934.
- N. G., *Na cestě k všelidské kultuře*, Haló noviny 2, č. 229, 29. 8. 1934.
- N. I. Bucharin *o poesii*, Haló noviny 2, č. 240, 9. 9. 1934.
- Náš socialistický realismus (z úvodního referátu K. Konrada)*, Tvorba 9, č. 28, 23. 11. 1934.
- Nebezpečí fašismu*, Index 5, č. 5, 15. 4. 1933.
- neč, *O co jde na kulturní frontě?*, Rudé právo 15, č. 198, 22. 11. 1934.
- neč, *První a druhý manifest*, Rudé právo 15, č. 214, 12. 12. 1934.
- neč, *Protifašistická fronta spisovatelů za demokracii?*, Rudé právo 15, č. 216, 14. 12. 1934.
- František NEČÁSEK (fn), *1000 lidí na diskusním večeru surrealismu*, Rudé právo 15, č. 49, 30. 5. 1934.
- František NEČÁSEK (fn), *Diskuse o socialistickém realismu*, Rudé právo 15, č. 193, 16. 11. 1934.
- František NEČÁSEK, *Na okraj U*, Tvorba 11, č. 25, 19. 6. 1936.
- Zdeněk NEJEDLÝ, *Kolem Mejercholda*, Rudé právo 19, č. 25, 30. 1. 1938.
- Zdeněk NEJEDLÝ, *Kam až?*, Lidová kultura 2, č. 18, 17. 12. 1938.
- Nejlepší spisovatelé jdou se stranou Lenina a Stalina*, Rudé právo 15, č. 119, 22. 8. 1934.
- Stanislav Kostka NEUMANN, *Proletářská kultura*, Červen 4, č. 6, 1921.
- Stanislav Kostka NEUMANN, *Česká literatura a česká skutečnost*, Listy pro umění a kritiku 2, č. 3, 14. 3. 1934.
- Stanislav Kostka NEUMANN, *Pro lidovou frontu kultury*, Lidová kultura 1, č. 1, říjen 1936.
- Stanislav Kostka NEUMANN, *Něco o literatuře a umění*, U 2, č. 2, 31. 5. 1937.
- Stanislav Kostka NEUMANN, *Anti-Gide aneb optimismus bez pověr a iluzí*, U 2, č. 3, 5. 10. 1937.
- Stanislav Kostka NEUMANN, *Lidské štěstí*, Lidová kultura 1, č. 7, duben 1937.

- Stanislav Kostka NEUMANN, *Dnešní Mánes II*, Tvorba 12, č. 49, 3. 12. 1937.
- Stanislav Kostka NEUMANN, *Dnešní Mánes III*, Tvorba 12, č. 50, 10. 12. 1937.
- Stanislav Kostka NEUMANN, *Z kulturní džungle*, Lidová kultura 2, č. 1, 19. 1. 1938.
- Stanislav Kostka NEUMANN (S. K. N.), *O té naší 'slepé' lásce*, Lidová kultura 2, č. 4, 10. 3. 1938.
- Stanislav Kostka NEUMANN (S. K. N.), *Světci, zrádci a renegáti*, Lidová kultura 2, č. 5, 25. 3. 1938.
- Stanislav Kostka NEUMANN (S. K. N.), *Úkol dobrých Čechoslováků*, Lidová kultura 2, č. 12, 2. 8. 1938.
- Stanislav Kostka NEUMANN (S. K. N.), *Německý amok*, Lidová kultura 2, č. 13, 2. 9. 1938.
- Nezval a surrealisté*, Rudé právo 19, č. 64, 17. 3. 1938.
- Nezval rozpustil surrealistickou skupinu*, Rudé právo 19, č. 59, 11. 3. 1938.
- Nezvalův projev ke studentstvu*, Rudé právo 19, č. 72, 26. 3. 1938.
- Vítězslav NEZVAL, *K referátu o večeru skupiny surrealistů*, Rudé právo 15, č. 39, 17. 5. 1934.
- Vítězslav NEZVAL, *Kolem sjezdu sovětských spisovatelů v Moskvě*, Doba 1, č. 11-12, září 1934.
- Vítězslav NEZVAL, *O Gorkém*, Haló noviny 2, č. 260, 30. 9. 1934.
- Vítězslav NEZVAL, *Fašisté se osopují nejvíce na ty spisovatele, kteří nejvíce obohatili český jazyk*, Haló noviny 2, č. 309, 18. 11. 1934.
- Vítězslav NEZVAL, *Obrana kultury*, Haló noviny 3, č. 204, 28. 7. 1935.
- Vítězslav NEZVAL, *O právech a povinnostech avantgardních básníků revolučního světového názoru*, Haló noviny 6, č. 121, 15. 5. 1938.
- Vítězslav NEZVAL, *Práva a povinnosti avantgardních básníků revolučního světového názoru*, Rudé právo 19, č. 114, 15. 5. 1938.
- Vítězslav NEZVAL, *Nezval o likvidaci skupiny surrealistů*, Tvorba 13, č. 11, 18. 3. 1938.
- Vítězslav NEZVAL, *Řeč k studentstvu o roztržce se skupinou surrealistů*, Tvorba 13, č. 13, 1. 4. 1938.
- Laco NOVOMESKÝ, *Sovětská literatura a sovětská veřejnost*, Doba 1, č. 11-12, září 1934.
- Laco NOVOMESKÝ, *Poslání literatury v sovětském životě*, Země sovětů 3, č. 8, prosinec 1934.
- Laco NOVOMESKÝ, *Nad manifesty*, Svět práce 2, č. 22, prosinec 1934.
- Laco NOVOMESKÝ, *Jak nelze*, Tvorba 12, č. 52, 22. 12. 1937.

- O „levé“ světové literatuře*, Přítomnost 11, č. 41, 10. 10. 1934.
- O bojovném souručenství*, Haló noviny 2, č. 329, 8. 12. 1934.
- O kulturní součinnosti Sovětského svazu se Západem*, Haló noviny 4, č. 196, 11. 8. 1936.
- O sjezdu sovětských spisovatelů*, Haló noviny 2, č. 257, 26. 9. 1934.
- O té umělecké svobodě*, Index 10, č. 5, červen 1938.
- O významu 1. sjezdu sovětských spisovatelů*, Haló noviny 2, č. 259, 28. 9. 1934.
- Obec československých spisovatelů*, Doba 1, č. 15-16, leden 1935.
- Odcizila se česká literatura národu?*, Haló noviny 2, č. 329, 8. 12. 1934.
- Ohlas dne v tisku*, Haló noviny 2, č. 314, 23. 11. 1934.
- Osvobozená kultura*, Lidová kultura 1, č. 3, prosinec 1936.
- Otázky literární formy*, Haló noviny 2, č. 250, 19. 9. 1934.
- Otevřený dopis revolučním spisovatelům v Československu*, Tvorba 5, č. 50, 24. 12. 1930.
- Pařížský kongres spisovatelů na obranu kultury a proti fašismu od 21.- 26. června 1935*, Rudé právo 16, č. 156, 6. 7. 1935.
- V. PEKÁREK, *K demokratické a revoluční tradici české literatury*, U 2, č. 3, 5. 10. 1937.
- Jiří PILAŘ, „U“ čtvrtletník skupiny Blok, Tvorba 11, č. 17, 24. 4. 1936.
- A. M. PÍŠA, *Jednotnou protifašistickou frontu kulturních pracovníků*, Rudé právo 15, č. 191, 14. 11. 1934.
- A. M. PÍŠA, *Spisovatelé veřejnosti a studentstvu*, Právo lidu 43, č. 279, 28. 11. 1934.
- A. M. PÍŠA, *Československý generál o koncentračních táborech*, Právo lidu 43, č. 281, 30. 11. 1934.
- A. M. PÍŠA, *Aby bylo jasno*, Právo lidu 43, č. 284, 4. 12. 1934.
- A. M. PÍŠA, *Jací jsou*, Právo lidu 43, č. 287, 7. 12. 1934.
- Fr. PÍŠEK, *Sovětská literatura dneška*, Středisko 4, č. 2, červenec-srpen 1934.
- Fr. PÍŠEK, *O lidovost a prostotu umění. K diskusi sovětských spisovatelů*, U 1, č. 2, 25. 5. 1936.
- Pogromy – nová kulturní idea*, Lidová kultura 2, č. 17, 3. 12. 1938.
- Pokračujeme ve své činnosti; Úbytek členů; Naše finance*, Lidová kultura 2, č. 15, 5. 11. 1938.
- Josef POJAR, *O té lidovosti v kultuře*, Lidová kultura 2, č. 3, 22. 2. 1938.
- Poslední den kongresu spisovatelů*, Rudé právo 15, č. 130, 4. 9. 1934.

Anna POSPÍŠILOVÁ, Oldřich PREČ, *Obrana básníka. Tímto článkem zahajujeme diskusi na téma: Básník a sociální skutečnost*, Index 5, č. 1, 25. 1. 1933.

Anna POSPÍŠILOVÁ, *Pařížský sjezd spisovatelů*, Index 7, č. 5, 22. 8. 1935.

Poznámky k diskusi, Tvorba 9, č. 28, 23. 11. 1934.

Pražská pikantnost, Lidová kultura 2, č. 12, 2. 8. 1938.

Projev Vítězslava Nezvala na sjezdu spisovatelů, Haló noviny 2, č. 238, 7. 9. 1934.

Proletářská kultura. K skončení Mezinárodního sjezdu spisovatelů, MTK 11, č. 28, 12. 7. 1935.

Proletářské umění, Var 1, č. 9, 1. 4. 1922.

„*Pro nás nesmí býti neutrality*“, Rudé právo 17, č. 226, 27. 9. 1936.

Proti Gideově knížce o Sovětském svazu, Rudé právo 18, č. 13, 15. 1. 1937.

Proti kulturní reakci, Rudé právo 6, č. 227, 30. 9. 1925.

Protifašistická manifestace studentstva a spisovatelů, Rudé právo 15, č. 215, 13. 12. 1934.

Protifašistický manifest českých a slovenských spisovatelů, Haló noviny 2, č. 319, 28. 11. 1934.

Prvý den sjezdu sovětských spisovatelů, Haló noviny 2, č. 217, 17. 8. 1934.

Před sjezdem sovětských spisovatelů v Moskvě, Haló noviny 2, č. 205, 5. 8. 1934.

Přeskupování v současné české literatuře, Učitelské noviny 50, č. 14-15, 12. 11. 1936.

R., *O levý blok spisovatelů*, Středisko 4, č. 4, listopad 1934.

R., *Forma a formalismus*, Lidová kultura 2, č. 3, 22. 2. 1938.

R., „*Znárodněná kultura*“, Lidová kultura 2, č. 17, 3. 12. 1938.

R., *Lidová kulturní fronta*, U 2, č. 4, 5. 1. 1938.

R., *Národní egoismus*, Lidová kultura 2, č. 15, 5. 11. 1938.

R., *Otázka eminentně kulturní*, Lidová kultura 2, č. 15, 5. 11. 1938.

R., *A přece se točí...*, Lidová kultura 2, č. 16, 19. 11. 1938.

J. R., *Naši surrealisté v Moskvě*, Listy pro umění a kritiku 2, č. 13-14, 25. 10. 1934.

Reakce potlačila Manifest Věrní zůstaneme, Rudé právo 19, č. 116, 18. 5. 1938.

Red., *Konečně máme literární pravici*, Přítomnost 11, č. 46, 14. 11. 1934.

Redakce „Tvorby“ odpovídá kolektivu D 38, Tvorba, 12, č. 52, 22. 12. 1937.

Redakce, *Diskuse*, U 3, č. 2, 28. 6. 1938.

Redakce, *Prohlášení*, Lidová kultura 2, č. 14, 21. 9. 1938.

Representanti světové kultury v Madridu, Rudé právo 18, č. 157, 8. 7. 1937.

Rok od smrti Gorkého, Lidová kultura 1, č. 9, červen – červenec 1937.

Josef RYBÁK, „Začíná století“, Tvorba 8, č. 4, 26. 1. 1933.

Josef RYBÁK (á), *Literatura a skutečnost*, Haló noviny 2, č. 88, 5. 4. 1934.

Josef RYBÁK (á), *Třetí večer o surrealismu*, Haló noviny 2, č. 140, 29. 5. 1934.

Josef RYBÁK, *Cesty kulturního rozvoje*, Haló noviny 2, č. 221, 21. 8. 1934.

Josef RYBÁK, *Co Gorkij nevidí a co vidí Slavík*, Haló noviny 2, č. 234, 3. 9. 1934.

Josef RYBÁK, *Literatura levá a pravá*, Haló noviny 2, č. 274, 14. 10. 1934.

Josef RYBÁK (á), *Pravdymilovný znalec SSSR dr. Slavík*, Haló noviny 2, č. 284, 24. 10. 1934.

Josef RYBÁK, *Poučení z fašistických provokací*, Tvorba 9, č. 27, 16. 11. 1934.

Josef RYBÁK (á), *Fašismus neohrožuje umělce?*, Haló noviny 2, č. 321, 30. 11. 1934.

Josef RYBÁK (J. R.), *Národ Medkův a Kolmanův*, Tvorba 9, č. 30, 8. 12. 1934.

Josef RYBÁK, *Literatura a národ*, Tvorba 9, č. 31, 15. 12. 1934.

Josef RYBÁK (á), *S literaturou proti fašismu*, Haló noviny 2, č. 335, 15. 12. 1934.

Josef RYBÁK, *Vlastenci proti spisovatelům*, Tvorba 9, č. 32, 22. 12. 1934.

Josef RYBÁK, *Vlastenectví horší a vlastenectví lepší*, Haló noviny 2, č. 345, 25. 12. 1934.

Josef RYBÁK, *Nad výstavou skupiny surrealistů*, Haló noviny 3, č. 20, 20. 1. 1935.

Josef RYBÁK, *K diskusi o socialistickém realismu*, Haló noviny 2, č. 158, 9. 6. 1935.

Josef RYBÁK (á), *Atmosféra kongresů*, Haló noviny 3, č. 199, 23. 7. 1935.

Josef RYBÁK (á), *Co se sjezdem spisovatelů?*, Haló noviny 4, č. 7, 7. 1. 1936.

Josef RYBÁK (á), *Sborník skupiny Blok*, Rudé právo 17, č. 61, 12. 3. 1936.

Josef RYBÁK (á), *Třetí sjezd spisovatelů*, Rudé právo 17, č. 82, 5. 4. 1936.

Josef RYBÁK (á), *Sjezd slovenských spisovatelů zahájen*, Rudé právo 17, č. 128, 31. 5. 1936.

Josef RYBÁK (á), *Co znamená sjezd slovenských spisovatelů*, Rudé právo 17, č. 129, 3. 6. 1936.

Josef RYBÁK (á), *Směr vývoje slovenské kultury*, Rudé právo 17, č. 130, 4. 6. 1936.

Josef RYBÁK (á), *Nové číslo čtvrtletníku „U“*, Haló noviny 4, č. 270, 6. 11. 1936.

Josef RYBÁK (á), *Proti kultuře metody Goebbelsů*, Rudé právo 17, č. 261, 10. 11. 1936.

Josef RYBÁK (á), *Jak do světa s kulturou?*, Rudé právo 18, č. 175, 29. 7. 1937.

Josef RYBÁK (á), *Karel Teige zblízka*, Rudé právo 19, č. 25, 30. 1. 1938.

Josef RYBÁK (á), *Výstava Štyrského a Toyen*, Rudé právo 19, č. 25, 30. 1. 1938.

Josef RYBÁK (á), *Rodokaps Jiřího Weila*, Rudé právo 19, č. 38, 15. 2. 1938.

S-a., *Proti intelektuálům?*, Rudé právo 17, č. 81, 4. 4. 1936.

Sborník skupiny Blok, Haló noviny 4, č. 72, 13. 3. 1936.

Sdělení redakce, U 1, č. 1, 20. 2. 1936.

Frant. SCHÖNER, *Napiš to, Kisch!*, Lidová kultura 1, č. 2, listopad 1936.

Schůze Levé fronty proti útokům kulturní reakce, Rudé právo 15, č. 193, 16. 11. 1934.

Sjezd sovětských spisovatelů v Moskvě, Haló noviny 2, č. 156, 15. 6. 1934.

Sjezd sovětských spisovatelů, Haló noviny 2, č. 214, 14. 8. 1934.

Sjezd sovětských spisovatelů, Země sovětů 3, č. 6, září 1934.

Sjezd Svazu DDOČ, Lidová kultura 1, č. 1, říjen 1936.

Jan SLAVÍK, *Ještě o M. Gorkém a sjezdu sovětských spisovatelů*, Sobota 5, č. 36, 6. 10. 1934.

Jan SLAVÍK, *Sjezd sovětských spisovatelů bez konce*, Sobota 5, č. 38, 20. 10. 1934.

Spisovatel studentům, Magazín DP 2, č. 8, 1934-1935.

Společenské kolektivum a spisovatelské individuum, Šaldův zápisník 7, 1934-1935.

Socialistická akademie, Lidová kultura 1, č. 1, říjen 1936.

Soudruhu Neumane..., U 2, č. 3, 5. 10. 1937.

Sovětská literární diskuse, Tvorba 11, č. 23, 5. 6. 1936.

Spisovatelé v sloupovém sále Domu sovětů, Haló noviny 2, č. 226, 26. 8. 1934.

Spisovatelé volají: pomozte Španělsku!, Rudé právo 17, č. 234, 8. 10. 1936.

F. SPITZER, *Kulturní politika KSČ*, Rudé právo 17, č. 86, 10. 4. 1936.

Společnost přátel Henri Barbusse, Lidová kultura 1, č. 8, květen 1937.

St. K. Neumann a Karel Nový volají po protifašistickém sjednocení spisovatelů, Rudé právo 15, č. 190, 13. 11. 1934.

Stanovy Lidové kultury, Lidová kultura 1, č. 6, březen 1937.

- O. STIBOR, *Ke genesi české divadelní avantgardy*, U 2, č. 4, 5. 1. 1938.
- K. STRÁNSKÝ, *Proti literární bezcharakternosti*, Středisko 1, číslo 9-10, červen a červenec 1931.
- Středověké barbarství slaví návrat a vy mlčíte, mistři kultury*, Haló noviny 2, č. 259, 28. 9. 1934.
- Surrealismus v ČSR*, Index 6, č. 7, 22. 6. 1934.
- Surrealisté Štyrský a Toyen*, Lidová kultura 2, č. 2, 2. 2. 1938.
- T. SVATOPLUK, *Všem chléb - anebo jednomu mokka?*, Lidová kultura 2, č. 4, 10. 3. 1938.
- š., *Sjezd sovětských spisovatelů, „Národní osvobození“ a Karel Čapek*, Rudé právo 15, č. 132, 6. 9. 1934.
- š., *Co vzkazují sověští spisovatelé československým*, Rudé právo 15, č. 151, 28. 9. 1934.
- š., *Masaryk není epizoda*, Lidová kultura 2, č. 16, 19. 11. 1938.
- F. X. ŠALDA, *Veliké jednotné fronty je třeba*, Rudé právo 14, č. 60, 11. 3. 1933.
- Viliam ŠIROKÝ, *Politik do diskuse o „Mánesu“*, Tvorba 13, č. 5, 4. 2. 1938.
- V. ŠPÁLA, *Výstava čsl. umění v Moskvě*, Přítomnost 14, č. 49, 8. 12. 1937.
- Jan ŠNOBR, *Barikády kultury*, Lidová kultura 1, č. 2, listopad 1936.
- Španělsku*, Lidová kultura 1, č. 7, duben 1937.
- Ladislav ŠTOLL (lš), *Večer skupiny surrealistů*, Rudé právo 15, č. 37, 15. 5. 1934.
- Ladislav ŠTOLL, *Dítě a Hamlet*, Tvorba 12, č. 20, 12. 5. 1937.
- Ladislav ŠTOLL, *Knih optimismu bez pověr a ilusí*, Tvorba 12, č. 24, 11. 6. 1937.
- Jan ŠVERMA, *Dělníci a spisovatelé*, Haló noviny 6, č. 121, 15. 5. 1938.
- Jiří TAUFER, *Spisovateli Karlu Novému*, Lidová kultura 2, č. 2, 2. 2. 1938.
- Jiří TAUFER (jtr), *Věda a vědomosti*, Lidová kultura 2, č. 3, 22. 2. 1938.
- Jiří TAUFER (jtr), *František Halas o poezii*, Index 10, č. 5, červen 1938.
- Jiří TAUFER, *Karel Teige mezi proudy*, U 3, č. 3, 25. 11. 1938.
- Tedy o tom individualismu a kolektivismu*, Šaldův zápisník 7, 1934-1935.
- Karel TEIGE, *Novým směrem*, Kmen 4, č. 48, 24. 2. 1921.
- Karel TEIGE, *Obrazy a předobrazy*, Musaion, sv. 2, jaro 1921.
- Karel TEIGE, *Pranýř, dvě židlí, portmonka a humbuk*, Tvorba 4, č. 24, prosinec 1929.

- Karel TEIGE, *Levý blok kultury*, Doba 1, č. 13-14, listopad 1934.
- Karel TEIGE (tge), *Interview s André Bretonem a Paul Eluardem*, Haló noviny 3, č. 104. 14. 4. 1935.
- Theodor Dreiser *o boji španělského lidu za nový život*, Lidová kultura 1, č. 2, listopad 1936.
- Josef TRÄGER, *O socialistický realismus na jevišti*, Index 7, č. 4, 11. 7. 1935.
- Triumfální pochod sovětské literatury*, Rudé právo 15, č. 125, 29. 8. 1934.
- Třetí sjezd Svazu přátel SSSR*, Lidová kultura 1, č. 3, prosinec 1936.
- Tři etapy symbolického sjezdu. 200 spisovatelů 25 národů na valencijském sjezdu*, Haló noviny 5, č. 168, 20. 7. 1937.
- Fr. URBAN, *Otevřte okna sovětské literatuře!*, Rudé právo 15, č. 122, 25. 8. 1934.
- Fr. URBAN, *Problémy socialistického realismu*, Tvorba 10, č. 30, 26. 7. 1935.
- Úkol získání spojenců a literární spory*, Rudé právo 15, č. 44, 24. 5. 1934.
- V. B., *Českoslovenští spisovatelé na moskevském sjezdu*, Čin 6, č. 40, 4. 10. 1934.
- V. P., *Kritikáři sovětské uměnovědy*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938.
- V. P., *Mezinárodní svaz spisovatelů výsledkem pařížského sjezdu*, Haló noviny 3, č. 179, 2. 7. 1935.
- Vladislav VANČURA, *K poznámkám St. K. Neumanna o Mánesu*, Tvorba 13, č. 2, 14. 1. 1938.
- Bedřich VÁCLAVEK (B. V.), *Otázka dne*, Index 5, č. 4, 28. 3. 1933.
- Bedřich VÁCLAVEK (B. V.), *Kritické poznámky k referátům o sjezdu sovětských spisovatelů*, Středisko 4, č. 4, listopad 1934.
- Bedřich VÁCLAVEK (BV), *Surrealismus v diskusi*, Středisko 4, č. 4, listopad 1934.
- Bedřich VÁCLAVEK (BV), *O surrealismus*, Index 6, č. 9, 5. 11. 1934.
- Bedřich VÁCLAVEK (B.V.), *Třídění mezi spisovateli*, Středisko 4, č. 5, prosinec 1934.
- Bedřich VÁCLAVEK, *K diskusi o socialistickém realismu*, Naše cesta 4, č. 3, 7. 12. 1934.
- Bedřich VÁCLAVEK (BV), *Kořeny socialistického realismu v současné české literatuře*, Index 7, č. 1, duben 1935.
- Bedřich VÁCLAVEK (BV), *Socialistický realismus*, Index 7, č. 3, červen 1935.
- Bedřich VÁCLAVEK (B. V.), *Dvě řeči, které zůstaly neproneseny*, Index 7, č. 5, 22. 8. 1935.
- Bedřich VÁCLAVEK (BV), *Kořeny socialistického realismu v sovětské literatuře od revoluce*, Index 7, č. 8, 22. 11. 1935.

Bedřich VÁCLAVEK, *K tvůrčí situaci v současné české literatuře*, U 1, č. 1, 20. 2. 1936.

Bedřich VÁCLAVEK (B.V.), „Avantgardisté“ a SSSR, U 1, č. 2, 25. 5. 1936.

Bedřich VÁCLAVEK, *Dědictví K. H. Máchy*, U 1, č. 2, 25. 5. 1936.

Bedřich VÁCLAVEK (B. V.), *Sjezd slovenských spisovatelů*, Index 8, č. 5, 18. 6. 1936.

Bedřich VÁCLAVEK (P. B.), *Připozdívá se*, Index 8, č. 8, 2. 11. 1936.

Bedřich VÁCLAVEK (BV), *V. Vančura, O. Krígl, Blok a U*, U 1, č. 4, 15. 12. 1936.

Bedřich VÁCLAVEK, *André Gide: Návrat ze Sovětského svazu*, U 2, č. 1, 10. 3. 1937.

Bedřich VÁCLAVEK (B.V.), *Časové otázky naší literatury*, U 2, č. 1, 10. 3. 1937.

Bedřich VÁCLAVEK, *Cesta Marie Majerové*, U 2, č. 1, 10. 3. 1937.

Bedřich VÁCLAVEK (B.V.), *Marie Pujmanová: Lidé na křižovatce*, U 2, č. 3, 5. 10. 1937.

Bedřich VÁCLAVEK (B.V.), *Vilém Závada: Cesta pěšky*, U 2, č. 3, 5. 10. 1937.

Bedřich VÁCLAVEK, *SSSR a československá literatura*, U 2, č. 4, 5. 1. 1938.

Bedřich VÁCLAVEK (P.B.), *Literatura a svoboda*, Index 10, č. 1, únor 1938.

Bedřich VÁCLAVEK, *Pro domo mea*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938.

Bedřich VÁCLAVEK, *O člověka a jeho štěstí*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938.

Bedřich VÁCLAVEK (B. V.), *Kritika, diskuse a soudy*, U 3, č. 1, 31. 3. 1938.

Bedřich VÁCLAVEK (BV), *Vítězslav Nezval a surrealismus*, Index 10, č. 4, květen 1938.

Bedřich VÁCLAVEK (B. V.), *Karel Kapoun: Neviditelná polnice*, U 3, č. 2, 28. 6. 1938.

Bedřich VÁCLAVEK (B.V.), *Láska a smrt*, U 3, č. 3, 25. 11. 1938.

Ve španělské válce, Lidová kultura 1, č. 6, březen 1937.

Ve znamení jednotné fronty, Haló noviny 2, č. 291, 31. 10. 1934.

Vědci, umělci a spisovatelé na obranu naší kultury před fašismem, Lidová kultura 1, č. 5, únor 1937.

Vít. Nezval odpovídá K. Konradovi, Tvorba 9, č. 30, 8. 12. 1934.

V jeden kulturní šik, Haló noviny 2, č. 303, 12. 11. 1934.

V sjednoceném lidu je naděje Španělska, Lidová kultura 1, č. 3, prosinec 1936.

Všechnu pomoc Španělsku, Rudé právo 18, č. 1, 1. 1. 1937.

Všemi hlasy pro Jaroslava Haška, Haló noviny 3, č. 355, 30. 12. 1935.

Vybudujme širokou kulturní frontu proti fašistické reakci, Rudé právo 17, č. 284, 6. 12. 1936.

Jiří WEIL, *Po sjezdu spisovatelů Sovětského svazu*, Středisko 4, č. 4, listopad 1934.

F. C. WEISKOPF, *Sjezd zasedá...*, Doba 1, č. 11-12, září 1934.

zč., V. Káňa: *Nenávidím*, U 1, č. 2, 25. 5. 1936.

Z revui došlých redakci Činu – U, Čin 8, č. 14, 2. 7. 1936.

Ze sjezdu sovětských spisovatelů. Hrst citátů, Středisko 4, č. 4, listopad 1934.

Zkušenosti z dvou světů. Řeč Ilji Erenburga na pařížském sjezdu, Tvorba 10, č. 29, 19. 7. 1935.

Ženy brání Saragosu, Lidová kultura 1, č. 6, březen 1937.

Dobové monografie a sborníky

E. F. BURIAN, *Pražská dramaturgie 1937*, Praha 1938.

Jiří DIMITROV, *Dělnická třída – hospodář světa. Závěrečná řeč při ukončení VII. kongresu KI 20. 8. 1935. VII. světový kongres Komunistické internacionály*. In: *Kupředu, k socialismu! Výsledky VII. světového kongresu KI*, Praha 1936.

Vítězslav NEZVAL, *Neviditelná Moskva*, Praha 1935.

Socialistický realismus: sborník, Praha 1935.

Španělsko v nás, red. František Nechvátal, Praha 1937.

Španělsku, red. V. Madle a kol., Praha 1937.

SSSR v československé poesii, ed. Bedřich Václavek, Praha 1936.

Surrealismus v diskusi: sborník, ed. Karel Teige, Ladislav Štoll, Praha 1934.

Karel TEIGE, *Jarmark umění*, Praha 1936.

Karel TEIGE, *Surrealismus proti proudu*, Praha 1938.

Bedřich VÁCLAVEK, *Česká literatura 20. století*, Praha 1935.

Bedřich VÁCLAVEK, *Tvorbou k realitě: studie k problematice současné české literatury*, Olomouc 1937.

Publikované prameny

Avantgarda známá a neznámá I. Od proletářského umění k poetismu 1919-1924, ed. Štěpán Vlašín a kol., Praha 1971.

- Avantgarda známá a neznámá II. Vrchol a krize poetismu 1925-1928*, ed. Štěpán Vlašín a kol., Praha 1972.
- Avantgarda známá a neznámá III. Generační diskuse 1929-1931*, ed. Štěpán Vlašín a kol., Praha 1970.
- Dokumenty k situaci československé literatury v roce 1937*, Var 3, č. 1, 19. 3. 1950.
- Dokument o spolupráci Jiřího Taura s Bedřichem Václavkem roku 1934*, Literární měsíčník 10, č. 6, 1981.
- Peter JILEMNICKÝ, *Listy Petra Jilemnického I, 1917 – 1936*, Bratislava, 1984.
- Peter JILEMNICKÝ, *Listy Petra Jilemnického II, 1937 – 1949*, Bratislava, 1984.
- Kurt KONRAD, *Ztvárněte skutečnost*, Praha 1963.
- KSČ a kultura: Sborník dokumentů, projevů a článků ke kulturní politice KSČ. Díl 1. 1921-1948*, ed. Václav Šeda, Praha, 1973.
- Na cestě k bolševismu. These k VI. sjezdu KSČ*, Praha 1930.
- Na obranu republiky proti fašismu a válce. Sborník dokumentů k dějinám KSČ v letech 1934-1938 a k VI., VII. a VIII. svazku spisů Klementa Gottwalda*, Praha 1955.
- Zdeněk NEJEDLÝ, *O literatuře*, Praha 1953.
- Stanislav Kostka NEUMANN, *Anti-Gide nebo-li Optimismus bez pověr a ilusí*, Praha 1946.
- Stanislav Kostka NEUMANN, *Rozuměti umění*, Praha 1976.
- Stanislav Kostka NEUMANN, *Stati o umění a politice*, Praha 1980.
- Vítězslav NEZVAL, *Manifesty, eseje a kritické projevy z let 1931-1941*, Praha 1974.
- Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa, který se konal ve dnech 26.-28. září 1925 v sálech Národního domu na Smíchově*, Praha 1925.
- Protokol VI. řádného sjezdu KSČ konaného v Praze ve dnech 7. až 11. března 1931*, Praha 1931.
- Protokol VII. sjezdu Komunistické strany Československa 11.-14. dubna 1936*, Praha 1967.
- Josef RYBÁK, *Doba a umění*, Praha 1961.
- Jaroslava ŠINDLEROVÁ, *Z listáře Bedřicha Václavka*, Středisko 64, 1977-1980.
- Ladislav ŠTOLL, *Z kulturních zápasů*, Praha 1986.
- Karel TEIGE, *Zápasy o smysl moderní tvorby: studie z třicátých let. Výbor z díla II*, Praha 2012.
- Bedřich VÁCLAVEK, *Tvorba a společnost*, Praha 1961.
- Bedřich VÁCLAVEK, *Tvorba a skutečnost*, Praha 1980.

Z *dopisů S. K. Neumanna*, Literární noviny 4, č. 23, 4. 6. 1955.

Z *listáře Bloku socialistických spisovatelů*, Literární měsíčník 6, č. 4, 1977.

II. Literatura

Studie a články

Sylva BARTUŠKOVÁ, *Profil časopisu Středisko*. In: *Václavkova Olomouc 1966: K demokratické literární publicistice 1918-1945*, red. J. Dvořák a J. Š. Kvapil, Praha 1967.

Milan BLAHYNKA, *St. K. Neumann – kritik 1918-1939*. In: *Spoluvytvářet pravdu zítřka*, ed. Štěpán Vlašín a kol., Praha 1982.

Milan BLAHYNKA, *Vědomí pospolitosti (Teorie a kritika v české proletářské literatuře dvacátých let)*. In: *Spoluvytvářet pravdu zítřka*, ed. Štěpán Vlašín a kol., Praha 1982.

Jiří BRABEC, *Neumannův zápas za socialistickou poesii v letech utváření protifašistické lidové fronty 1933-1937*, Česká literatura 3, č. 3, 1955.

Milan DRÁPALA, *Iluze jako osud. K vývoji politických postojů Vítězslava Nezvala*, Soudobé dějiny 3, č. 2-3, 1996.

Jaromír DVOŘÁK, *Jiří Taufer a vznik Bloku socialistických spisovatelů*, Literární měsíčník 10, č. 6, 1981.

Jaromír DVOŘÁK, *Pomoc marxistické literární kritiky vznikající socialistické literatuře let třicátých*. In: *Václavkova Olomouc 1962: o marxistické kritice let třicátých*, Praha 1964.

Jaromír DVOŘÁK, *Výbor z listů St. K. Neumanna B. Václavkovi*. In: *Václavkova Olomouc 1962: o marxistické kritice let třicátých*, Praha 1964.

Jaromír DVOŘÁK, *Neumannova cesta od Levé fronty k Bloku socialistických spisovatelů*, Literární měsíčník 4, č. 7, 1975.

Jaromír DVOŘÁK, *Bedřich Václavek, průkopník socialistického realismu*, Literární měsíčník 6, č. 4, 1977.

Jaromír DVOŘÁK, *Na paměť Jiřího Taura (1911-1986) a Bedřicha Václavka (1897-1943)*, Nová svoboda 43, č. 16, 21. 1. 1987.

Jaroslava DVOŘÁKOVÁ-ŠINDLEROVÁ, *Interní diskuse a kolize uvnitř Bloku socialistických spisovatelů*. In: *Historická Olomouc a její současné problémy VII*, Praha 1989.

J. L. FISCHER, *Vzpomínání in margine*. In: *Index – vzpomínkový sborník Bedřicha Václavka 1897 – 1957*, red. Otakar Franěk, Brno 1957.

František HELEŠIC, *Komunističtí novináři 1921–1938 (Příspěvek k formování „revolučních elit“)*. In: *Politické elity v Československu 1918–1948*, ed. I. Koutská, F. Svátek, Praha 1994.

- Z. HRADILÁK, *Josef Guttman - konflikt rozumu a svědomí*, Revue dějin socialismu 2, č. 5, 1968.
- Z. HRADILÁK, J. NOVÁK, *Z bojů o nové pojetí protifašistické jednotné fronty*. In: *Místo VII. kongresu KI v dějinách mezinárodního a československého dělnického hnutí*, Příspěvky k dějinám KSČ 6, č. 1, únor 1966.
- Stanislava JAROŠOVÁ, *Dokumenty. Neumannova koncepce lidové kultury na konci třicátých let*, Česká literatura 11, č. 3, 1963.
- Jaroslav JIRSA, *Z ohlasu I. sjezdu sovětských spisovatelů*. In: *Přehled vědecké a pedagogické práce kateder marxismu-leninismu 13*, Praha 1968.
- Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Václavka Fraňo Král'ovi I*, Slovenská literatura 5, č. 2, 1958.
- Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Václavka Fraňo Král'ovi II*, Slovenská literatura 5, č. 3, 1958.
- Libor KNĚZEK, *Listy Bedřicha Václavka Fraňo Král'ovi III*, Slovenská literatura 5, č. 4, 1958.
- Libor KNĚZEK, *Dodatok*, Slovenská literatura 5, č. 4, 1958.
- Věra LINHARTOVÁ, *Podíl „U“ Bloku na formování metody socialistického realismu*, Slavica slovaca 15, č. 2, 1980.
- Vladimír MAYER, *Index a kulturní politika 30. let*. In: *Václavkova Olomouc 1962: O marxistické kritice let třicátých*, Ostrava 1964.
- Místo VII. kongresu KI v dějinách mezinárodního a československého dělnického hnutí*, Příspěvky k dějinám KSČ 6, č. 1, únor 1966.
- Ivo MOŽNÝ, *Zapomínané dědictví. K literárně vědeckému odkazu Bedřicha Václavka*. In: *Index – vzpomínkový sborník Bedřicha Václavka 1897 – 1957*, red. Otakar Franěk, Brno 1957.
- Jana OLIVERIUSOVÁ, *Česká tvůrčí inteligence v boji proti fašismu ve třicátých letech*, Československý časopis historický 86, č. 5, 1988.
- Václav PEKÁREK, *K bojům o socialistický realismus*, Tvorba 24, č. 1, 1. 1. 1959.
- Václav PEKÁREK, *St. K. Neumann a časopis Lidová kultura*, Literární noviny 4, č. 30, 23. 7. 1955.
- Václav PEKÁREK, *Literární skupina Blok*, Literární měsíčník 6, č. 1, 1977.
- Václav PEKÁREK, *Literatura a skutečnost, stati a kritiky*, Praha 1962.
- Ivan PFAFF, *U-Blok a zápas o socialistický realismus v českém umění*, Ateliér 10, č. 19, 11. 9. 1997.
- Ivan PFAFF, *S. K. Neumann a česká výtvarná avantgarda 1937-1939*, Ateliér 10, č. 2, 23. 1. 1997.
- Ivan PFAFF, *Krize české kultury po moskevských procesech 1936–1938*, Slovanský přehled 88, č. 1, 2002.

- Josef V. PLEVA, *Ze vzpomínek na Bedřicha Václavka*. In: *Index – vzpomínkový sborník Bedřicha Václavka 1897 – 1957*, red. Otakar Franěk, Brno 1957.
- Poslední roky Bedřicha Václavka: Sborník vzpomínek*, ed. Jaromír Dvořák, Havlíčkův Brod 1965.
- Jan RACEK, *Bedřich Václavek v mých vzpomínkách*. In: *Index – vzpomínkový sborník Bedřicha Václavka 1897 – 1957*, red. Otakar Franěk, Brno 1957.
- Jan RYCHLÍK, Vladimír PENČEV, *Od minulosti k dnešku. Dějiny českých zemí*, Praha 2013.
- Jiří SKALIČKA, *Bedřich Václavek o S. K. Neumannovi*. In: *Václavkova Olomouc 1975: tradice české meziválečné marxistické kritiky a budování socialismu v Československu*, Praha 1978.
- Ladislav SOLDÁN, *Španělsko v nás. Bedřich Václavek a bojující Španělsko 1936-1938*, *Rovnost* 92, č. 2, 4. 1. 1977.
- Ladislav SOLDÁN, *Španělsko v nás. Bedřich Václavek a bojující Španělsko 1936-1938*, *Rovnost* 92, č. 3, 5. 1. 1977.
- Ladislav SOLDÁN, *Španělsko v nás. Bedřich Václavek a bojující Španělsko 1936-1938*, *Rovnost* 92, č. 4, 6. 1. 1977.
- Ladislav SOLDÁN, *Španělsko v nás. Bedřich Václavek a bojující Španělsko 1936-1938*, *Rovnost* 92, č. 5, 7. 1. 1977.
- Ladislav SOLDÁN, *Španělsko v nás. Bedřich Václavek a bojující Španělsko 1936-1938*, *Rovnost* 92, č. 8, 11. 1. 1977.
- Ladislav SOLDÁN, *Španělsko v nás. Bedřich Václavek a bojující Španělsko 1936-1938*, *Rovnost* 92, č. 9, 12. 1. 1977.
- Ladislav SOLDÁN, *Vývojové problémy české literatury třicátých let ve vztahu k zápasům KSČ*, *Česká literatura* 29, č. 5, 1981.
- Vítězslav SOMMER, *Kampaň proti pravicovému oportunistu před VII. sjezdem KSČ. Případ Stanislava Budína*. In: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu 5. sv.*, ed. Z. Kárník, M. Kopeček, Praha 2005.
- Vladimír SUCHOPÁR, *Tři fáze v dějinách KI*, *Příspěvky k dějinám KSČ* 5, č. 2, duben 1965.
- Štěpán VLAŠÍN, *Boje o socialistický realismus*. In: *Spoluvytvářet pravdu zítřka*, ed. Štěpán Vlašín a kol., Praha 1982.
- Štěpán VLAŠÍN, *Václavkova koncepce socialistického realismu a některé naše aktuální problémy*. In: *Václavkova Olomouc 1973: O socialistickém realismu*, Praha 1976.
- Štěpán VLAŠÍN, *V. sjezd KSČ a kultura*, *Tvorba*, č. 7, 1989.
- Drahomíra VLAŠÍNOVÁ, *Diskuse o socialistickém realismu v polovině 30. let*. In: *Václavkova Olomouc 1975: tradice české meziválečné marxistické kritiky a budování socialismu v Československu*, Praha 1978.

Jan WIENDL a kol., *Heslář české avantgardy. Estetické koncepty a proměny uměleckých postupů v letech 1908 – 1958*, Praha 2011.

Z historie Tvorby – listu pro literaturu, politiku a umění, Literární měsíčník 7, č. 8, 1978.

Jiří ŽANTOVSKÝ, „Index“ a Jiří Mahen. In: *Index – vzpomínkový sborník Bedřicha Václavka 1897 – 1957*, red. Otakar Franěk, Brno 1957.

Monografie

Michal BAUER, *Souvislosti labyrintu*, Praha 2009.

Jaroslav BOUČEK, *27. 6. 1950 - Poprava Závaže Kalandry*, Praha 2006.

Miloslav BRŮŽEK, *Ve znamení avantgardy: ohlas zápasů Komunistické strany Československé v kultuře našich národů 1918-1988*, Praha 1989.

František BURIÁNEK, *Dějiny české literatury v první polovině 20. století II. Mezi dvěma světovými válkami*, Praha 1974.

Ladislav CABADA, *Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900–1939*, Praha 2000.

Alessandro CATALANO, *Rudá záře nad literaturou: česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945-1959)*, Brno 2008.

Katerina CLARKOVÁ, *Sovětský román: Dějiny jako rituál*, Praha 2015.

Česká literatura v boji proti fašismu, ed. Milan Blahynka, Praha 1987.

Dějiny české literatury IV. Literatura od konce 19. století do roku 1945, ed. J. Mukařovský, Praha 1995.

Jaromír DVOŘÁK, Zdeněk FILIP, *Bedřich Václavek v Olomouci a jeho boj proti fašismu*, Olomouc 1960.

Orlando FIGES, *Natašin tanec. Kulturní dějiny Ruska*, Praha-Plzeň 2004.

Sheila FITZPATRICK, *The Cultural Front. Power and Culture in Revolutionary Russia*, Ithaca and London 1992.

Josef GALÍK a kol., *Panorama české literatury*, Olomouc 1994.

Maxim GORKIJ, *O literatuře*, Praha 1951.

Boris GROYS, *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená kultura v Sovětském svazu; Komunistické postskriptum*, Praha 2010.

Josef HARNA, Ivan KAMENEC, *Na společné cestě. Česká a slovenská kultura mezi dvěma válkami*, Praha 1988.

- David L. HOFFMANN, *Stalinist Values. The Cultural Norms of Soviet Modernity 1917-1941*, Ithaca and London 2003.
- Jiří HOLÝ, *Novinář Kurt Konrad*, Český Těšín 1985.
- Jaromír HOŘEC, *Doba ortelů*, Brno 1992.
- Milan HRALA, *Ruská moderní literatura 1890 – 2000*, Praha 2007.
- Květuše HYRŠLOVÁ, *Česká inteligence a protifašistická fronta: K bojům a svazkům třicátých let*, Praha 1985.
- Květoslav CHVATÍK, *Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky*, Praha 1962.
- Jaromír JANOUŠEK, *Kurt Konrad, protifašistický bojovník, novinář a historik*, Praha 1956.
- Petr JILEMNICKÝ, *Bojuje se mečem*, Praha 1954.
- Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý: Československo a české země v krizi a ohrožení (1930-1935)*, Praha 2002.
- Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938)*, Praha 2003.
- Antonín KLIMEK, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIV 1929-1938*, Praha-Litomyšl 2002.
- Jiří KŘEŠŤAN, *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*, Praha-Litomyšl 2012.
- Alexej KUSÁK, *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, Praha 1998.
- Jan LEHÁR, Alexandr STICH, Jaroslava JANÁČKOVÁ, Jiří HOLÝ, *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 2008.
- Kevin McDERMOTT, Jeremy AGNEW, *Kominternu*, Praha 2011.
- Vladimír NÁLEVKA, *Světová politika ve 20. století*, Praha 2000.
- Jana PAPEŽOVÁ, *Plout proti proudu (Publicistika Závaše Kalandry)*, Červený Kostelec 2012.
- Václav PEKÁREK, *Bedřich Václavek, marxistický kritik a estetik*, Praha 1972.
- Ivan PFAFF, *Česká levice proti Moskvě 1936–1938*, Praha 1993.
- Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*, Praha 2002.
- Josef RYBÁK, *S orlími křídly*, Praha 1954.
- Jan RYCHLÍK, Vladimír PENČEV, *Od minulosti k dnešku. Dějiny českých zemí*, Praha 2013.
- Zuzana ŘÍHOVÁ, *Vprostřed davu: česká avantgarda mezi individualismem a kolektivismem*, Praha 2016.

Michael SCRIVEN, Dennis TATE, *European Socialist Realism*, Oxford, New York, Hamburg 1988.

Petr STEINER, *Ruský formalismus*, Brno 2011.

Jiří TAUFER, *Strana, lidé, pokolení. Kapitoly o době a vrstevnících*, Praha 1962.

Jiří TAUFER, *O Bedřichu Václavkovi*, Praha 1957.

Jiří TAUFER, *St. K. Neumann: básník, jeho doba a odkaz*, Praha 1956.

Anja TIPPNEROVÁ, *Permanentní avantgarda? Surrealismus v Praze*, Praha 2014.

Václav VEBER, *Stalinovo impérium (Rusko 1924–1953)*, Praha 2003.

Štěpán VLAŠÍN, *Bedřich Václavek*, Praha 1979.

Internetové zdroje

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=562>

<http://www.advojka.cz/archiv/2007/22/socialisticky-realismus-co-s-nim>

<http://www.obrys-kmen.cz/archivok/?rok=2008&cis=44&tisk=05>

Jmenný rejstřík

A

Afinogenov, 61
Agnew, Jeremy, 143, 154, 155, 156, 157, 162

B

Babel, Izák, 69, 178
Balcarová, Nina, 30, 92, 94, 145
Balzac, Honoré de, 109, 110
Barbusse, Henri, 63, 125, 142
Bart, Ilja, 70, 173, 177
Bartůšková, Sylva, 91, 92
Bauer, Michal, 8, 18, 54, 62, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 74, 78, 85, 115
Běhounek, Václav, 70, 81, 87, 89, 173
Beneš, Edvard, 156, 167, 178
Benešová, Božena, 146
Bergmanová, M, 79, 81, 82, 158
Bergson, Henri, 24
Bessalko, Pavel, 26
Bidlo, František, 128
Biebl, Konstantin, 28, 37, 72, 86, 103, 142, 145
Bláha, Inocenc Arnošt, 145
Blahynka, Milan, 11, 17, 25, 29, 36, 129, 135, 146
Blatný, Lev, 24
Blažek, O., 92
Bodlák, Zdeněk, 15
Bogdanov, Alexandr, 26, 58, 59
Bor, Jan, 69
Borin, Vladimír, 68, 69, 70, 79, 80, 179, 180
Bouček, Jaroslav, 19, 22, 23, 25, 28, 30, 34, 115, 173, 181, 182, 186
Brabec, Jiří, 11, 12, 127
Brecht, Bertold, 63
Breton, André, 48, 70, 160, 188
Brod, Max, 158
Brouk, Bohuslav, 50, 72
Brušák, Karel, 96
Brůžek, Miloslav, 17, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 35, 36, 38, 103, 107, 108, 112
Budín, Stanislav, 88, 151, 152, 157, 172, 178
Bucharin, Nikolaj Ivanovič, 54, 59, 61, 62, 66, 67, 68, 69, 79, 83, 85, 98, 110, 180
Burian, Emil František, 12, 30, 52, 55, 69, 79, 80, 81, 82, 83, 87, 91, 94, 97, 107, 135, 145, 168, 179, 181, 182, 183, 184, 187, 188, 190, 199, 201
Buriánek, František, 13, 23, 24, 26, 27, 28

C

Cabada, Ladislav, 19, 115
Catalano, Alessandro, 19, 31, 34, 50, 54, 66, 67, 115

Clarková, Katerina, 19, 54, 57, 62, 63, 64, 65
Clementis, Vlado, 30, 33, 37
Crevela, René, 110

Č

Čapek, Josef, 25, 174
Čapek, Karel, 25, 70, 146, 147, 151, 153, 158, 168, 172
Čech, Svatopluk, 125
Černík, Artuš, 23
Čivrný, Lumír, 15, 119, 123, 164

D

Denk, Petr, 170, 173, 177
Dimitrov, Jiří, 157
Domín, Karel, 150
Drápal, Milan, 37, 50, 70, 121, 160
Drda, Jan, 96
Dreiser, Theodore, 109, 110, 125
Durkheim, Émil, 24
Durych, Jaroslav, 25
Dvorský, František, 170
Dvořák, Jaromír, 12, 14, 15, 16, 17, 46, 91, 93, 97, 113, 118, 122, 123, 124, 132, 133, 134, 136, 174, 183, 192
Dvořáková, Jaroslava, 14, 181

E

Effenberger, Vratislav, 11
Ejzenštejn, Sergej Michajlovič, 178
Eluard, Paul, 48, 159, 160
Erenburg, Ilja, 69, 96, 158, 159, 160, 164

F

Fadějev, Aleksandr, 64, 174
Fajfr, František, 92
Famára, Emanuel, 43, 73, 107
Feuerstein, Bedřich, 25
Fiala, Jiří, 15
Fierlinger, Zdeněk, 178
Figes, Orlando, 19, 62, 63
Filip, Zdeněk, 14, 93
Filipovský, František, 146
Filla, Emil, 128, 147, 190
Fischer, Josef Ludvík, 13, 29, 92, 93, 145
Fischer, Otokar, 142, 145, 147, 152
Fischerová, Jiřina, 125
Fitzpatrick, Sheila, 19, 57, 59, 60
Flaubert, Gustave, 109, 110

Fleischner, Jindřich, 25
Fleischner, Richard, 194
France, Anatole, 63
Franco, Francisco, 162
Franěk, Otakar, 15, 92, 93, 94
Frejka, Jiří, 69
Fromek, Jan, 29
Fučík, Julius, 11, 12, 27, 28, 29, 30, 33, 37, 38, 39,
40, 46, 55, 77, 99, 163, 170, 173, 178, 181, 182,
185
Fučíková, Gusta, 11, 12
Fuchs, Bohuslav, 92
Fuchs, Rudolf, 194
Furmanov, Dmitrij, 64

G

Galík, Josef, 24, 229
Gamarnik, Yan, 184
Gapoškin, V., 84
Gide, André, 49, 115, 116, 117, 158, 160, 184, 185,
186, 191, 192, 196, 197
Gladkov, Fjodor, 64
Gočár, Josef, 128
Gorkij, Maxim, 54, 60, 61, 62, 64, 66, 67, 68, 69, 70,
71, 79, 125, 142, 158, 173, 176, 179, 180, 182
Gottwald, Klement, 143, 154, 155, 156, 157
Götz, František, 24, 176
Griba, V., 101
Gronskij, Ivan, 61
Groys, Boris, 19, 57, 58, 59, 60, 61, 65
Günther, Hans, 19
Guttman, Josef, 143, 154, 155

H

Haas, Hugo, 146
Haken, Josef, 37
Halas, František, 17, 23, 29, 37, 46, 94, 126, 145,
162, 163, 164, 187, 197
Hanf, Emil, 97
Harna, Josef, 28, 30, 142, 144, 146, 148, 161, 162,
164, 167
Hašek, Jaroslav, 31, 182, 188
Hausenstein, Wilhelm, 101
Helešic, F., 143
Helfert, Vladimír, 92, 145, 171
Hermann, Ignát, 150
Hitler, Adolf, 41, 121, 144, 145, 147, 155, 162, 165,
168, 171, 188, 189, 198
Hoffmann, David L., 19, 20, 56, 59, 125
Hoffmeister, Adolf, 13, 23, 53, 70, 71, 79, 81, 84, 86,
89, 128, 129, 147, 187
Holan, Vladimír, 163
Holý, Jiří, 13, 30, 31, 107, 109, 110, 111, 170, 182
Honzl, Jindřich, 23, 24, 30, 72, 73, 75, 147, 181

Hora, Josef, 24, 25, 26, 28, 31, 37, 67, 68, 69, 86, 87,
90, 91, 103, 125, 147, 148, 150, 151, 153, 161,
163, 171, 172, 179
Horký, Karel, 150
Hořec, Jaromír, 115
Hořejší Jindřich, 25, 27
Houser, František, 36
Hrabák, Josef, 15
Hradilák, Zdeněk, 155, 157
Hrala, Milan, 19, 57, 58, 59, 60, 62, 63
Hromádka, Josef Lukl, 163
Hryšlová, Květuše, 17, 142, 144, 145, 146, 147, 152,
163

Ch

Chamson, André, 99
Chlebnikov, Velimir, 57
Chlěbcová, Milada, 11
Chochol, Josef, 29
Chvatík, Květoslav, 9, 13, 14, 67, 72, 77, 98, 99, 100,
102, 103, 104, 107, 109, 112, 163

J

Jakeš, Josef, 49
Jakobson, Roman, 120, 136
Jakobson, Roman., 72, 121, 130, 131, 135, 185, 187,
194, 195
James, William, 24
Janáček, Pavel, 18, 62
Janáčková, Jaroslava, 170
Janoušek, Jaromír, 13, 110, 111
Janoušek, Pavel, 18
Jarošová, Stanislava, 12, 46, 124, 125, 126, 127, 130,
133
Jasenskij, Bruno, 61
Jeřábek, Čestmír, 24
Ježek, Jaroslav, 72, 147, 187
Jilemnická, Olga, 16
Jilemnický, Petr, 11, 13, 16, 70, 75, 86, 91, 92, 94,
95, 103, 119, 136, 159, 203
Jiříček, Karel, 84, 95, 96, 113, 114, 118, 132
Jungmann, František, 46, 125, 126, 127

K

Kaganovič, Lazar Mojsejevič, 61
Kalandra, Závěš, 19, 22, 34, 48, 73, 74, 75, 77, 88,
115, 145, 173, 178, 179, 184, 187, 199, 201
Kamenec, Ivan, 28, 30, 142, 144, 146, 148, 161, 162,
164, 167
Kameněv, Lev, 177
Kamenskij, Vasilij, 57, 58
Káňa, Vašek, 30, 103
Kaplický, Václav, 75, 94, 145, 168
Kapoun, Karel, 101

Karavajevová, Anna, 174
 Kárník, Zdeněk, 20, 144, 146, 147, 150, 152, 156, 157
 Kautman, František, 13
 Kirov, Sergej, 177
 Kiršon, Vladimír Michajlovič, 61
 Kisch, Egon Erwin, 70, 125, 145, 158
 Klášterský, Antonín, 150
 Klička, Benjamin, 87, 90, 92, 94, 103, 175, 176
 Klíma, Emanuel, 165
 Klimek, Antonín, 144, 146, 150, 156, 162
 Knap, Josef, 24
 Knapík, Jiří, 8, 18
 Knězek, Libor, 91, 93, 94, 96, 97, 98, 117, 118, 131, 159
 Kodíček, Jan, 25
 Kohoutek, J, 97, 119
 Kolcov, Michal, 69, 174
 Kolman-Cassius, Jaroslav, 150, 151
 Konrád, Karel, 37
 Konrad, Kurt, 8, 12, 13, 30, 31, 33, 47, 50, 55, 56, 62, 72, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 98, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 115, 119, 125, 182, 183, 196, 199, 202
 Kopecký, R., 172
 Kopecký, Václav, 40, 43, 44, 45, 47, 73, 143, 155, 157, 178
 Kopeček, M, 157
 Kopta, Josef, 142, 144, 145, 152, 174
 Kouba, Prokop, 96
 Koutská, I, 143
 Kovárna, František, 190, 191, 198
 Kozák, Jan Blahoslav, 145, 147, 152
 Kozlová, Danica, 12
 Král, Fraňo, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 103, 117, 118, 131, 134, 159
 Král, Jaroslav, 92
 Kratochvíl, František, 170
 Kratochvíl, Jaroslav, 86, 87, 94, 98, 103, 119, 123, 135, 136, 144, 145, 162, 164, 168, 194
 Krejcar, Jaromír, 190, 191
 Krejčí, František, 142
 Krejčí, Jan, 75, 183
 Kriebel, Zdeněk, 91
 Krígl, O, 84, 94, 114
 Kroha, Jiří, 23, 121, 145, 168, 187, 194, 195
 Křesťan, Jiří, 42
 Křička, Petr, 161
 Kubišta, Bohumil, 25
 Kučera, Otakar, 84
 Kupala, Janko, 174
 Kuprin, Aleksandr Ivanovič, 184
 Kusák, Alexej, 18, 37, 38, 49, 50, 51, 53, 65, 67, 70, 101, 102, 108, 109, 111, 181, 186, 190
 Kvapil, Josef Šofferle, 14, 15, 91

L

Lacina, Václav, 13
 Lang, Jaromír, 11, 13, 53
 Lebeděv-Poljanskij, Pavel Ivanovič, 58
 Lehár, Jan, 170
 Lenin, Vladimír Iljič, 57, 59, 60, 61, 67, 101, 102, 155, 177, 182, 196
 Lessing, Teodor, 146
 Ležák, Vladimír, 70
 Lifšic, Michail Aleksandrovič, 101
 Linhart, Lubomír, 30, 70, 79, 81, 93, 125
 Linhartová, Věra, 17, 96, 101, 102, 174
 Lom, Stanislav, 69
 Lón, František, 14
 Lukács, György, 101, 102
 Lunačarskij, Anatolij, 26, 57, 58, 81
 Lunc, Lev, 58
 Lysohorský, Ondra, 94, 95, 103, 163

M

Macura, Vladimír, 8, 18
 Madle, V, 163
 Mahen, Jiří, 92
 Mácha, Karel Hynek, 105
 Macháček, Miroslav, 12
 Machar, Josef Svatopluk, 150
 Majakovskij, Vladimír, 57, 58, 102, 186
 Majerová, Marie, 13, 24, 31, 37, 63, 86, 92, 97, 98, 102, 103, 144, 149, 161, 174
 Makovský, Vincenc, 47, 72, 146, 147
 Malířová, Helena, 37, 126, 142, 162
 Malraux, André, 100, 125, 158
 Mandelštam, Osip, 178
 Mánes, Josef, 51, 52, 53, 72, 79, 128, 129, 135, 189, 195
 Mann, Heinrich, 158
 Mann, Klaus, 158
 Mann, Thomas, 109
 Marek, Jiří, 96
 Maršíček, Ladislav, 96
 Märtenová, Lu, 101
 Masaryk, Tomáš Garrigue, 142, 155, 167
 Mathesius, Bohumil, 69, 180, 185, 187
 Mayer, Vladimír, 92, 93
 McDermott, Kevin, 143, 154, 155, 156, 157, 162
 Medek, Rudolf, 150, 151, 172
 Mejerchold, Vsevolod Emiljevič, 49, 126, 177, 178, 181, 184, 185
 Mencák, Břetislav, 81, 94, 97
 Molotov, Vjačeslav Michajlovič, 61
 Možný, Ivo, 94
 Mukařovský, Jan., 22, 72, 76, 187
 Muzika, František, 23, 128, 146, 147, 190

N

Nálevka, Vladimír, 162
Nebeský, Václav, 25
Nečásek, František, 47, 48, 74, 81, 82, 88, 98
Nechvátal, František, 91, 92, 94, 95, 103, 117, 118, 119, 163
Nejedlý, Zdeněk, 13, 25, 42, 43, 49, 53, 78, 81, 99, 104, 125, 136, 142, 144, 145, 152, 153, 162, 167, 168, 181, 184, 186
Němcová, Božena, 125
Neumann, Stanislav Kostka, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 21, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 37, 42, 43, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 76, 77, 78, 81, 86, 92, 94, 98, 99, 103, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 142, 144, 150, 161, 163, 166, 170, 184, 185, 187, 189, 190, 192, 195, 196, 199, 202, 203, 204
Neumannová, Božena, 13, 14
Nezval, Vítězslav, 11, 12, 23, 26, 27, 28, 29, 32, 37, 42, 47, 48, 50, 51, 55, 63, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 86, 88, 89, 103, 122, 140, 144, 152, 153, 158, 159, 160, 163, 172, 173, 187, 188, 189
Noha, Jan, 16, 83, 84, 85, 87, 92, 94, 95, 96, 103, 113, 115, 117, 118, 119, 132, 133, 136, 139, 163, 187, 191, 192, 193, 199, 201
Nosek, Miloslav, 17
Novák, J, 157
Novák, Zdeněk, 119
Novomeský, Laco, 29, 37, 53, 70, 79, 80, 83, 90, 128, 129, 142, 151, 152, 153, 163, 164, 187
Novotný, Vladimír, 17
Nový, Karel, 13, 92, 94, 103, 130, 146, 150, 151

O

Olbracht, Ivan, 17, 24, 25, 31, 34, 37, 63, 70, 86, 92, 94, 98, 103, 119, 142, 145, 146
Oliveriusová, Jana, 146

P

Panfjorov, Fjodor Ivanovič, 174
Pasternak, Boris Leonidovič, 58, 178
Pekárek, Václav, 13, 15, 16, 81, 82, 91, 92, 93, 95, 97, 101, 119, 120, 122, 131, 133, 136, 137, 163
Pelc, Jaromír, 12
Peňčev, Vladimír, 144, 166
Peroutka, Ferdinand, 183
Pfaff, Ivan, 18, 115, 119, 128, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 191
Picasso, Pablo, 63
Pilař, Jiří, 98, 134
Pilňak, Boris, 184

Píša, Antonín Matěj, 13, 24, 25, 26, 147, 150, 151, 171
Píšek, František, 92, 94, 95, 105, 114, 145, 177
Pjatakov, Georgij, 177
Pleva, Josef Věromír, 92, 93, 94, 174
Podhorský, A., 69
Pojar, Josef, 124
Poláček, Jiří, 15
Polášek, Josef, 30
Poničan, Ján, 33, 95, 121, 134, 194
Pospíšilová, Anna, 132, 160, 171
Preč, Oldřich, 171
Prokop, Pavel, 29
Ptašinský, Fráňa, 91
Pujmanová, Marie, 13, 15, 63, 91, 92, 94, 98, 102, 103, 119, 123, 142, 146, 174
Puškin, Alexandr Sergejevič, 125
Pytlík, Radko, 17

R

Racek, Jan, 93
Radek, Karel, 66, 67, 69, 71, 79, 177
Rádl, Emanuel, 145
Reiman, Pavel, 143
Reiner, Karel, 174
Rolland, Romain, 63, 158
Romains, Jules, 24
Rossmann, Zdeněk, 30, 92
Rupnik, Jacques, 20, 143, 154, 155, 156, 157
Rybák, Josef, 12, 13, 46, 47, 50, 68, 69, 74, 85, 89, 94, 103, 148, 149, 151, 152, 153, 170, 171, 172, 176, 179, 180, 187
Rychlík, Jan, 144, 166

Ř

Říhová, Zuzana, 19, 23

S

Sabina, Karel, 125, 170
Scriven, Michael, 19, 63
Seifert, Jaroslav, 23, 24, 26, 27, 29, 37, 86, 103, 125, 161, 163
Sekanina, Ivan, 28, 29, 40, 73, 142, 146, 162
Serafimovič, Aleksandr, 64
Siňavskij, Andrej, 63
Skalička, Jiří, 15
Slánský, Rudolf, 143, 155, 156, 157
Slavík, Jan, 68, 69, 130, 179, 180, 199
Smetana, Robert, 14, 104
Sokolnikov, Grigorij, 177
Soldan, Fedor, 17, 73, 74, 76, 77, 78, 81, 129, 133, 144, 163
Soldan, Ladislav, 98, 163
Sommer, Vítězslav, 157

Sova, Antonín, 25, 174
Spitzer, František, 44, 73, 81, 107
Stalín, Josif Vissarionovič, 19, 59, 61, 62, 65, 66, 69,
115, 117, 157, 160, 162, 177, 178, 179, 180, 182,
184, 187, 189
Stendhal, 110
Stibor, Oldřich, 182, 183
Stich, Alexandr, 170
Stránský, Karel, 170
Suchomel, Milan, 17
Suchopár, Vladimír, 143
Sušil, František, 104
Svátek, F, 143
Svoboda, Ludvík, 13, 92, 94, 95, 98, 119

Š

Šalda, František Xaver, 29, 30, 31, 40, 69, 95, 125,
142, 144, 145, 146, 152, 168, 170, 171, 180, 182
Šámal, Petr, 8, 18
Šíma, Josef, 146
Šindlerová, Jaroslava, 135, 181
Široký, Viliam, 52, 129
Šmeral, Bohumil, 34, 142
Šnobl, Jan, 46
Šolc, Václav, 125
Šolochov, Michail Alexandrovič, 63
Šostakovič, Dmitrij, 177, 178
Špačková, Lída, 11, 13
Špála, Václav, 25, 128, 191
Šrámek, Fráňa, 25
Štefl, J, 97
Štěpánek, Zdeněk, 69
Štoll, Ladislav, 11, 12, 13, 30, 40, 47, 48, 51, 52, 53,
55, 72, 73, 74, 75, 77, 135, 136, 142, 144, 178,
182
Štyrský, Jindřich, 23, 28, 29, 47, 50, 72, 122, 128,
146, 147, 166, 186, 187, 188
Šverma, Jan, 143, 154, 155, 156, 157, 167

T

Tairov, Alexandr Jakovlevič, 178
Tate, Dennis, 19, 63
Taufel, Jiří, 13, 14, 15, 16, 53, 91, 92, 93, 94, 95, 97,
103, 116, 117, 118, 119, 123, 127, 129, 130, 133,
134, 136, 137, 163, 164, 188, 189, 192, 197, 202
Taufel, Jiří, 11
Teige, Karel, 11, 12, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32,
37, 47, 48, 50, 51, 54, 55, 72, 73, 74, 76, 77, 78,
81, 82, 83, 85, 86, 88, 89, 120, 121, 122, 136, 149,
153, 154, 168, 179, 186, 187, 188, 189, 191, 195,
199, 201, 202
Tertz, Abram, 63
Tetauer, František, 69
Tilschová, Anna Maria, 161
Tippnerová, Anja, 19, 23, 47, 48, 72

Tittelbach, Vojtěch, 37
Tolstoj, Alexej, 158, 174
Tomčík, Miloš, 12
Toyen, 23, 29, 47, 50, 72, 122, 128, 147, 166, 186,
187, 188
Träger, Josef, 69, 87, 98, 181
Třeťjakov, Sergej, 58, 130, 174, 178
Trockij, Lev Davidovič, 59, 101, 162
Trochová, Zuzana, 11
Truhlář, Břetislav, 16

U

Urban, František, 88, 173
Urx, Eduard, 33, 40, 92

V

Václav, Šeda, 33
Václavek, Bedřich, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
18, 21, 23, 25, 28, 29, 30, 31, 33, 40, 46, 52, 55,
56, 62, 65, 67, 72, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83,
84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96,
97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107,
109, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120,
121, 122, 123, 124, 131, 132, 133, 134, 135, 136,
137, 138, 139, 140, 142, 144, 145, 153, 154, 158,
159, 161, 163, 164, 168, 173, 174, 177, 181, 183,
192, 193, 196, 197, 199, 201, 202, 203
Valja, Jiří, 96
Valouch, František, 15
Vančura, Vladislav, 15, 23, 25, 28, 29, 37, 42, 53, 86,
114, 128, 129, 142, 145, 146, 152, 187
Vaněk, Jan, 92
Vašek, Otakar, 122
Vávru, Jaroslav Raimund, 103
Včelička, Géza, 70, 174
Veber, Václav, 177
Vlašín, Štěpán, 11, 12, 13, 14, 17, 24, 25, 27, 28, 31,
34, 36, 72, 76, 78, 92, 97, 100, 101, 103, 104, 129,
174, 183
Vlašínová, Drahomíra, 12, 17
Vlk, Jaroslav, 101
Vojvodík, Josef, 23
Vorošilov, Kliment Jefremovič, 61
Voskovec, Jiří, 146, 147
Vydra, Václav, 69

W

Wachsman, Alois, 128, 190
Weil, Jiří, 77, 90, 92, 94, 119, 130, 180, 181, 187,
199
Weiner, Richard, 25, 158, 159
Weiskopf, Franz Carl, 70, 78, 79, 80, 145
Werich, Jan, 146, 147
Wiendl, Jan, 11, 23

Winter, Gustav, 158, 159
Witte, Edwin, 107
Wittfogel, Karl August, 101
Wolker, Jiří, 24, 25, 26, 27, 86, 99, 103

Z

Zamjatin, Jevgenije., 187
Zápotocký, Antonín, 42
Závada, Vilém, 29, 102, 103, 161

Zinověv, Grigorij, 59, 177
Zola, Emile, 109, 110
Zrzavý, Jan, 25

Ž

Žák, Jaroslav, 182, 183
Žantovský, Jiří, 92
Ždanov, Andrej Alexandrovič, 61, 62, 65, 66

Resumé

The aim of this dissertation was to describe the situation on the cultural leftist scene of the interwar Czechoslovakia. The attention was paid to the discussions on the pages of the Czech leftist press (*U-Blok*, *Lidová kultura*, *Tvorba*, *Haló noviny*, *Rudé právo*), which concerned three topics: The issue of the application of socialist realism in the Czechoslovak culture, the freedom of the artistic creation and the exchange of opinions and the issue of the unification of the cultural leftist scene pursuant the political programme – anti-fascism. The analysis of the articles in press showed that the socialist realism had not been accepted by a part of the cultural left without reservations. To achieve the unification of the Czechoslovak leftist cultural scene on the basis of a unified artistic programme – socialist realism, as it was e.g. drawn up by Bedřich Václavek in *Blok*, proved to be feasible only with difficulty. The reason was the contradiction among the individual leftist representatives. In the dissertation there is also in detail described the cultural policy of S.K. Neumann's *Lidová kultura* and Bedřich Václavek's *Blok* as well as their conception of socialistic art. Especially Václavek tried – by his theoretical work – to avoid the opponents' criticism that socialist realism is an unoriginal artistic style and it is only a copy of the Soviet „model“. Václavek's cultural policy was based on an effort not to induce contradictions on the field of cultural left and to achieve the broadest possible cooperation among its representatives. On the contrary, Neumann's conception presented in *Lidová kultura* demonstrably caused contradictions with representatives of the artistic leftist avant-garde which culminated in the first half of the year 1938. The issue of the freedom of the artistic creation appeared in discussions, often in connection with the evaluation of the socialist realism and especially in connection with the political development in the Nazi Germany. While the cultural left could agree on condemnation of the situation in Germany after Hitler's rise to power, a part of the left did not recognize the criticism of the Soviet situation and censorship was applied in evaluating the USSR as a major ally in the anti-fascist struggle. The part of the left did not recognize the interpretation of unfree Soviet culture, there were tendencies to stop some discussions and instead of them opponents were condemned (in *Lidová kultura* magazine) and thereby contradictions on the cultural leftist scene deepened. Welcome unification could come on the basis of a political programme, which became the fight against fascism, war and reaction. It was supported by a number of leftist intellectuals of various political and artistic opinions including supporters of the Communist Party of Czechoslovakia. The requirement of unification of culture on the basis of anti-fascism was ahead of the political reality of that time. A turnaround came after The 7th congress of the Communist Party of Czechoslovakia in the year 1936 which declared the so-called tactics of the People's Cultural Front but the contradictions on the cultural left did not disappear and they kept appearing in connection with the above-mentioned issues.